

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
 Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
 Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

рік. Ч. 16.

Відень, 21-го квітня 1918.

Ч. 199.

Румунське насильство над Бессарабією.

Південно-західна межа України ще не визначена. На
 восторі колишньої бессарабської губернії проголосив „Съезд
 ерій“ в Кишиневі незалежну молдавську республіку.
 Удод-віддавна відомо, що бессарабські Молдаване не мають
 хоти увійти в склад румунського королівства, де панують
 яре з великими земельними власниками, де отже тому не
 може прийти до широким аграрним реформ. В долі сеї ко-
 лишньої царської губернії заінтересовані Українське Прави-
 льство й увесь український народ, бо вони не можуть
 дозволити на відданне під чуже панування північно-східної
 південної Бессарабії аж до гирла Дунаю. Як відомо, в зга-
 наних частинах Бессарабії Українці становлять або абсолютну,
 в хотинській повіті, або релятивну більшість, як в акерман-
 ській повіті, або значнійший відсоток, як в повітах ізмаїль-
 ським, сороцьким, білетьким і бендерським.

Тому, що Румунія, котра при мирових переговорах
 почвірним союзом відступила цілу Добруджу на річ Бол-
 гарії, якій загарбала її безсоромно в часі балканських воєн,
 зувзькі граничні полоси на річ Австро-Угорщини, від якої,
 від союзниці, вибрала ся в теперішній війні забрати
 емгород і Буковину, щораз більші заходи робила за при-
 чиненням цілої Бессарабії, голова Ради народніх міністрів
 країни Голубович вислав до румунського правительства
 яку ноту: „Отсим маю честь заявити, що Рада народніх
 міністрів Української Народньої Республіки уважає необ-
 идним подати королівсько-румунському правительству таке
 відомо: Українське Правительство привязує до будучини
 сарабії, граничної області Української Народньої Респуб-
 ліки, як найбільшу вагу. Хоч області обох домінуючих
 народів, українського й молдавського, поселітувані з собою,
 ачає не підлягає нікому сумнівови, що в північній частині
 сарабської області живуть по найбільшій частині Українці,
 південній частині мають Українці по крайній мірі реля-
 тивну більшість і сим робом творить Бессарабія з огляду на
 етнографічне, економічне й політичне положення непо-
 дільну цілість з областю українського народу. Українське
 Правительство, яке опановує значну частину Чорного моря,
 західній частині Одеса, злучений з цілою південною Бес-
 арабією, стоїть на тім становищі, що кожда зміна колишньої
 осійсько-румунської межі, в першій мірі її північної і пів-
 денної частини, загрожує сильно політичним і економічним
 тересам Української Республіки. З огляду на те, що велика
 астина Бессарабії зайнята румунськими військами й що питанне
 ро дальшу приналежність Бессарабії можна-б зробити предме-
 ом обговорення при мирових переговорах в Букарешті,
 Українське Правительство уважає такі наради й ухвали в сій
 праві можливими тільки при співучасті та згоді заступни-
 ків Української Народньої Республіки. Голова Народнього
 Міністерства й міністер для заграничних справ: Голубович.“

Тимчасом румунські заходи, головно румунська окупа-
 ція країни, осягли успіх. Не знати, коли і як вибраний беса-
 рабський сойм зібрав ся у Кишиневі й ухвалив, що Бессарабія
 має злучити ся з Румунією як окрема провінція з широкою
 автономією. На засіданні сойму явив ся іменем румунського
 правительства Маргільоман з міністром війни Гарієу та
 предією, на яких Бессарабія стане румунською про-
 вінцією. В тих умовах читаємо, що демократична молдавська
 республіка, границями якої є Прут, Дністер, Дунай, Чорне
 море й давні границі Австрії, лучить ся з своїм матернім
 краєм Румунією. Краввий сойм Бессарабії радитиме дальше,
 щоб ухвалити аграрну реформу, яка відповідає потребам
 краю. Бессарабія задержує свою автономію, буде мати свій
 сойм, вибраний на підставі загального, рівного й таємного
 права голосовання, та свою управу. До компетенції сойму
 належатиме: полагоджування місцевого бюджету, контроля
 всіх органів адміністрації, іменованне локальних урядників,
 а вищих іменовуватиме правительство. Дотеперішні закони й
 інституції (земство) лишають ся дальше, поки про них не
 порішить румунський парламент при участі бессарабських
 послів. Права меншостей Бессарабії мусять бути шановані
 (чи так, як досі в Румунії, де нема навіть національної
 статистики?). До румунської кабінету належатимуть 2 бес-
 арабські відпоручники, визначені бессарабськими послами до
 румунського парламенту. Буде запоручена конституцією
 особиста свобода, свобода слова, зборів і віри. Румунський
 парламент скличе установчу раду, в якій візьмуть участь і
 послы Бессарабії та яка остаточно порішить про злуку обох
 країв. По предію тух умов і по дискусії, серед якої
 спротивили ся злуці представники бессарабських селян (в пер-
 шій мірі Українців), сойм ухвалив прийняти їх. З прису-
 них 123 членів сойму 84 заявило ся за злукою, 3 (Росіян)
 проти, 36 (Жидів) здержалося від голосовання (А в яку руб-
 рики входять представники звиш півмільонового українського
 населення Бессарабії?). Маргільоман, прийнявши ту поста-
 нову до відома, проголосив злуку Бессарабії з Румунією.

Вістка про прилученне Бессарабії до Румунії викликала
 в усіх кругах українського населення велике обурення. Не-
 гайно скликано на п'ятницю 12 квітня надзвичайне засіданне
 Малої Ради, яке присвячено спеціально бессарабській справі.
 Провідники всіх фракцій на Малій Раді піднесли рішучий
 протест проти міжнародньої спекуляції румунського прави-
 тельства. Вони вказали на те, що се прилученне не тільки
 не відповідає бажанню Українців, Німців і Болгарів
 у Бессарабії, але також бажанню молдавського насе-
 лення.

Стільки знаємо поки що про засіданне Малої Ради на
 підставі вістки УТА. Про обуренне української преси всіх
 партійних відтінків можемо подати більше й докладніше
 на підставі часописей, які наспіли.

„Робітничая Газета“ в передовиці „Квітки румунського імперіялізму“ пише: „Новий голова кабінету міністрів у Румунії Маргільман, сей давній прибічник центральних держав, повідомив телеграфічно міністра закордонних справ у Берліні про прилучення усієї Бесарабії до румунського королівства. Прикрашений звичайними імперіялістичними брехнями про радість бесарабського населення з приводу прилучення, сей новий акт румунського імперіялізму, акт огидного насильства та сваволі повинен бути поставлений на денний порядок нашого політичного життя. Румунське правительство, котрому так легко за часів балканської війни повела ся імперіялістична авантюра з Добруджою, втягло ся в сучасну війну зса Буковини, на котру вже віддавна зазіхав румунський імперіялізм. На початку вступу Румунії у війну, здавало ся, заповідало ся добре й апетити румунського імперіялістичного уряду вже простягали ся навіть на Бесарабію. Добруджа, Буковина і навіть Бесарабія — чи се ще не перли-здобутки в короні румунського імперіялізму, та ще й придбані багнетами та жертвами держав згоди: Росії, Франції й Англії.

„Але не так склало ся, як жадало ся. В результаті війни румунська корона побудала ся мало на всієї своїй державній території. В результаті мирного договору Добруджа повернула ся до Болгарії. З Буковиною довело ся отже попросити ся і вже на довгий час. З тим більшою енергією румунський імперіялізм заходив ся коло Бесарабії. Ще за тих часів, коли українська мирова делегація докінчувала справу заключення мирного договору в Верестю, румунська армія перенесла свої оперативні дії на територію Бесарабії. Ще в ті часи було ясно, що діло тут не в очищенню Бесарабії від „советських військ“, не в допомозі молдавській республіці визволити ся від насильницьких банд Ленінних і Муравйових, а в анексії Бесарабії.

„Тепер се стало ся фактом. Телеграма Маргільмана виразно говорить про прилучення Бесарабії до Румунії. Не рахуючи ся з волею людности, нехтуючи той факт, що в Бесарабії по багатьох повітах її живе численна українська людність, котра воліє жити під Українською Республікою, румунський уряд Маргільмана силою багнетів прилучує всю Бесарабію до імперіялістичної Румунії, яка вславила ся своїми антидемократичними порядками, своїм гнітом над Євреями і т. д. Ся телеграма Маргільмана є одночасно й повідомленням і спробою дізнати ся про погляди на сю подію уряду найбільшої з центральних держав Німеччини, потребою ласкавої згоди німецького уряду на се злочинство.

„Українська демократія і наш Уряд сеї анексії не може признати, не має права її корити ся і з відповідною силою та рішучістю демократія всіх націй України повинна повести широку боротьбу проти сього прилучення, подати руку допомоги демократії Бесарабії в її визвольній боротьбі проти спроб і забаганок румунського імперіялізму. Ми повинні провадити широку агітаційну кампанію проти сього злочинства Маргільмана й Ко. Ми повинні кликати на вічах і зборах до активного протесту демократії нашої держави проти імперіялістичної авантюри. Трудящі маси досить зазнали лиха в сій тяжкій війні, щоб допустити: всякі знущання над їхніми правами, щоб нові анексії стали приводом до нових воєн, нової крові й нових жертв.

„А наш Урад, котрий виявив досить недбальства в українсько-румунській справі, не пославши свого уповноваженого до Букарешту під час мирних переговорів Румунії з центральними державами, мусить негайно, коли не хоче ризикувати своєю долею, розвинути відповідну міжнародню акцію, мусить рішуче запротестувати перед центральними державами проти сього акту міжнароднього грабінництва й насильства Маргільмана. Маргільман є ставленик центральних держав. Вони, як що не юридично, то морально несуть відповідальність за діла румунського уряду, нині їм прихильного. Ми не можемо признати можливим, щоб центральні

держави, котрі замирили з Україною, котрі дістають від неї кольосальну харчову допомогу, могли дати свою згоду, допустити до здійснення сього акту, явно ворожого Українській Народній Республіці. Дотеперішньому квієтизмови нашого Уряду в міжнародніх справах мусить же нарешті бути покладений кінець“.

„Нова Рада“ в передовиці зазначає своє становище в таких справах, як Холмщина й Бесарабія, тим робом, що в історичні права, а-етнографічний склад і невідроблена воля самої людности має становити ту підставу, на якій ся чинить провінція повинна відійти до одної з сусідніх держав. Далі зазначає часопись, що коли Україна заявила, що українські частини бесарабської території мусять відійти до неї в Бесарабії почав ся крик, що Україна заїхає на чужу землю, що ті українські частини Бесарабії надають їй найбільшої цінности і т. ин. Подавши вістку про ухвалу молдавської республіки увійти в склад Румунії, пише часопись „З Одеси повідомляють, що румунське правительство почало вже по Бесарабії відповідну агітацію залакуванням і иншими такими способами, щоб вирвати у немодавської людности бажання приєднати ся до Румунії; пущено, кажуть, у дії спеціальне натискання на жидівську людність і взагалі румунські влади силкують ся витворити бажаний для них „голос людности“. Не можемо не остерегти — кінчить часопись — і не зауважити, що се той помилковий шлях, яким можна всюди зайти, тільки не до згоди й не до порозуміння та злагодження всяких гострих рубців. Се той шлях, що ніяк пробувала зайти Румунія — на Буковині, і вже повинна була-б знати з власного досвіду, яку гарячу й тим самим небезпечну атмосферу може така тактика витворити. Тим зазіхання на Буковину, що власне і втягнуло Румунію в війну, вже послужило для неї каменем преткновения і бажано було-б, щоб се стало ся також і осторогою — не йти далі сього шляхом. Україна в усяким разі не може погодити ся з тим, щоб земля, заселена українським народом, могли бути відірвані. Думаємо, що коли румунські політики стануть в тійже таки позиції етнографічного розмежування і зречуть ся своїх захватних тенденцій, до порозуміння, такого бажаного й потрібного між найближчими сусідами, можна було-б дійти легко. Коли ми обоюдно станемо на ґрунті етнографічного розмежування, лишать ся вже деталі, в яких доводиться ся раз-у-раз вертати“.

До сеї справи повертає „Нова Рада“ в иншій передовиці „Захватним шляхом“, де пише: „Те, проти чого ми сими днями застерігали, стало ся. Румунія приєднала до себе цілу Бесарабію, не звертаючи ніякісенької уваги на нерумунські частини. І саме на сі частини Румунія найбільш натискає. З Хотинщини йдуть напр. просто неймовірні чулки, штеррор виявляєть ся вже в формах часів Вільгельма Телла. По вулицях прогулянку робить на патикови капелюх якогось бравого лейтнанта й викнуть перед ним — капелюхом, а в лейтнантом — всі инші капелюхи, які з живих голов зривають ся, а разом і головам дістаєть ся. Се, кажемо, вже робила ся. І Геслери неминуче викликають за собою Теллів. Звичайно, вчинок новітніх Геслерів не має в собі нічого страшного, він тільки прискорить ліквідацію всієї сеї авантюри. І мусить, що українській людности недовго доведеть ся терпіти чужинецьку кормигу“.

Орган центрального комітету Української Селянської Спілки „Народня Воля“ в передовиці „Анексія Бесарабії“ називає прилучення Бесарабії до Румунії без порозуміння з Українським Правительством одним з тих безчисленних підводних камінців, на котрі приходить ся натикати ся державному кораблеви Української Народньої Республіки в процесі її будовання. Се наслідок великодержавної хворости, в яку слабують всі консервативні під кожним оглядом держави. А далі пише часопись: „Ні з якого погляду не можна знайти виправдання вчинку румунського уряду. Коли всьому культурні й міцно збудовані держави можуть виправдувати свої імперіялістично-анексійні змагання доводами вишого ха

теру: інтересами вселюдської культури, ідеєю забезпечення безпеки малих народів, зведанням з великими міцними державами і т. ін., румунська влада не має змоги оперти ся на один з подібних доводів. Се країна поперше надзвичайно маленька та в політичній значінню абсолютно безсма. годня Румунія приєднує до себе те, що погано лежить на політичній горизонті, і завтра хтось без великих сумнівів приєднує Румунію з усіма її анексійними придбаннями.

„Про румунську культуру краще не згадувати. Є народи, які на сім полі за довгі століття свого існування, в силу тих історичних умов, чи то своїх особистих природних якостей, проходять цикл свого політичного життя, не залишивши жадної вкладки в світову скарбницю духа. Таким себе не виявляє ні в одній галузі й румунський народ: ні у військовій, ні науковій, ні літературній, ні в якій іншій. Політичний устрій і соціальні відносини в сій державі кращі чи кращі від турецьких. Тут нема й тіні того, що в нас є, а в нас є рівноправністю національностей, справжнім демократичним строем і свободами людини та громадянина. Країна править середньовічними способами родова й земельна аристократія. Вся адміністрація будується на системі підданості від малого до великого. Селянство, забите й беззахисне, стоїть на найнижшій шаблі розвитку.

„Що міг пообіцяти Сатул Церій, оголошуючи прилучення всієї Бессарабії до Румунії, широким трудовим масам населення, трудно собі уявити. Навіть неукраїнські повіти, оскільки відомо, далеко більше зацікавлені республікансько-соціалістичним устроєм сусідньої Української Народньої Республіки ніж зведанням з перебуваючою в середньовічній стані Румунією. Робить ся зрозумілим, чого саме справу прилучення бере на свої пляччі Сатул Церій. Сам хочуть сфальшивити волю населення Сатулу Церій народів замість небезпечно для румунських політиканів всенароднього голосування. Для всіх звірств, цілком достойних своїх виконавців, сей план був би безперечно дуже далеким від прихильності до цього некультурного державного організму.

„З боку інтересів самої Румунії проковтнути рівну їй Бессарабію ледви чи буде так легко, як здаєть ся тамешнім політикам. Колиб на малий час обставини опинили ся на її користь, то в дальшій майбутності вони з історичною необхідністю змінять ся в далеко інший бік. Румунія не Прусія 1871 р., але хоче робити те саме, тільки в ще більшій розмірі, ніж робила остання. На наше щастя—Маргільоман не є таким Бісмарком, а лише дрібеньким звичайним політиком. Румунський же народ, славний на полі скрипково-реставраційного мистецтва, ніяк не може рівняти ся з війовничою, висококультурною і освіченою Прусією та Німеччиною. Смійлива комедія, зроблена правительством румунського короля, не повинна рахувати ся за надто серйозним актом, але без сумніву потрібно поставити на відповідне місце румунську олігархію, яка зарвала ся“.

самостійна Білоруська Народня Республіка.

З усіх народів славянського племені нам найблизший до нас, звичаями й обичаями, культурою і історією білоруський народ. І тому нас болить його незавидна теперішня доля й кожда поправа її тішить нас не менше ніж білоруського патріота. Спільно пережиті віки минувшини з германською обороною супроти посягань спільних наших ворогів: Польщі й Московщини в минулім, теперішності й надалі стали джерелом спеціальних взаїмних симпатій обох народів.

Зокрема тішить нас повне порванне звязи з Московщиною через проголошення незалежної і самостійної Білоруської Народньої Республіки, про що ми донесли вже попереднім числі нашої часописи. Довершила сього прого-

лошення „Рада Беларускай Народнай Республікі“ 24 марта сього року отсею своєю установкою грамотою:

„Рік тому народи Білоруси разом з народами Росії скинули ярмо російського царизму, який найтяжше притиснув Білорусь, не питаючи ся народу, наш край вклав у пожежу війни, яка зовсім знищила білоруські міста й села. Тепер ми, Рада Білоруської Народньої Республіки, скидаємо ненависне ярмо державної залежності, яке гвалтом накиннули нам московські царі на наш вільний і незалежний край. Від сього часу Білоруська Народня Республіка проголошуєть ся незалежною і вільною державою. Самі народи Білоруси в лиці свого установчого сойму постановляють про майбутні державні звязки Білоруси.

„На підставі сього тратять свою силу всі старі державні звязки, які дали можливість чужому урядові підписати й за Білорусь трактат в Бересті, котрий забиває на смерть білоруський народ, ділячи його землю на частини. На підставі сього уряд Білоруської Народньої Республіки має увійти в зносини з зацікавленими сторонами, пропонуючи їм переглянути частину берестейського трактату, яка торкаєть ся Білоруси, й підписати мирову умову з усіма державами, що воювали.

„Білоруська Народня Республіка повинна обняти всі землі, де живе й де має чисельну перевагу білоруський народ, а саме: Могилівщину, білоруські частини Минщини, Городненщини (з Городном, Вілостоком і ин.), Віленщини, Вітебщини, Смоленщини, Чернігівщини й суміжні частини сусідніх губерній, заселені Білорусами.

„Білоруська Народня Республіка потверджує всі ті права й вольности громадян і народів Білоруси, які проголошено установкою грамотою з 9 березня 1918 р. Сповідуючи про незалежність Білоруської Народньої Республіки, її Рада покладає надію на те, що всі народи, котрі люблять волю, допоможуть білоруському народові в повній мірі здійснити його політично-державні ідеали“.

Установча грамота з 9 березня, про яку тут мова, а яку видав виконавчий комітет першого всебілоруського зїзду, розігнаного більшовицькими насильниками в грудні 1917 р., в головнім є наслідуюваннем Універсалів Української Центральної Ради—до соціалізації землі включно. Зрештою хай говорить текет за себе. Ось він:

„В період всевітньої війни, яка руйнує одні сильні держави й ослаблює інші, проснула ся Білорусь до державного життя. По трьох з половиною віках неволі знову на весь світ говорить білоруський народ про те, що він живе й буде жити. Великі народні збори білоруський зїзд від 5/17 грудня 1917 р., дбаючи про долю Білоруси, затвердив на її землях республіканський лад. Виповняючи волю зїзду й обороняючи державні права народу, виконавчий комітет Ради зїзду ухвалив таке про державний лад і права та вольности її горожан і народів: 1) Білорусь в межах розселення і чисельної переваги білоруського народу проголошуєть ся народною республікою. 2) Основні закони Білоруської Народньої Республіки затвердять Установчі Збори Білоруси, скликані на підставі загального, рівного, безпосереднього, таємного та пропорціонального виборчого права без різниці полу, національності й релігії. 3) До тої хвилі, коли зберуть ся Установчі Збори Білоруси, законодавча влада Білоруської Народньої Республіки належить до Ради всебілоруського зїзду, доповненої представниками національних меншостей Білоруси. 4) Виконавча й адміністраційна влада в Білоруській Народній Республіці належить до Народнього Секретаріату Білоруси, визначеного Радою всебілоруського зїзду й відповідального перед нею. 5) В межах Білоруської Народньої Республіки проголошуєть ся воля слова, друку, зборів, страйків, союзів, безумовна воля совісти, недоторканість особи й оселі. 6) В межах Білоруської Народньої Республіки всі народи мають право на національно-персональну автономію, проголошуєть ся рівноправність усіх мов народів Білоруси.

7) В межах Білоруської Народньої Республіки право приватної власності на землю касується. Земля передається без викупу тим, хто сам над нею працює. Ліси, озера й надра землі проголошуються своєю власністю Білоруської Народньої Республіки. 8) В межах Білоруської Народньої Республіки установлюється 8-годинний робочий день.

„Проголошуючи всі ці права й вольності горожан і народів Білоруської Народньої Республіки, ми, виконавчий комітет Ради всебілоруського з'їзду, обов'язуємося стояти на сторожі закону й ладу в республіці, берегти інтереси всіх горожан і народів республіки й охороняти права та вольності трудячого народу, також доложити всіх зусиль, аби скликати в як найшвидший час Установчі Збори Білоруси. Всіх вірних синів Білоруської Землі закликаємо допомогти нам у нашій тяжкій і відповідальній роботі“.

Сама назва виконавчого комітету першого всебілоруського з'їзду говорить нам, що він сягає корінням до грудневого насильства більшовиків над самоозначенням білоруського народу. Тоді вибрав з'їзд Раду з 50 людей, а остання вибрала споміж себе виконавчий комітет з 17 людей. Щоб перемінити сей білоруський національний орган на територіальний, ухвалено доповнити його представниками соціалістичних партій національних меншостей в кількості сімох пропорційно до населення: 3 від Жидів, 2 від Москалів, по одному від Поляків, Литовців і можливо Лотвишів. Крім національних меншостей виконавчий комітет доповнено членами виконавчого комітету Білоруської Центральної Військової Ради в числі 10 людей. За більшовицької влади виконавчий комітет працював нелегально. Між иншим він вислав мирову делегацію до Берестя в складі Рак-Михайловського та Цвікевича. Але більшовики не перепустили їх через фронт. В ніч на 21 лютого між відходом більшовиків і приходом німецьких військ виконавчий комітет узяв владу в свої руки й утворив Народній Секретаріат Білоруси. Але Народній Секретаріат міг працювати лише 5 днів. Його фактично розігнала німецька комендатура, хоч офіційно він досі існує і вислав меморіал до місцевої найвищої окупаційної влади з домаганням в'яснення відношення німецького правительства до самоозначення Білоруси. Народній Секретаріат вкупі з минською городською думою і губерньською земською управою скликає з'їзд міських і земельних самоуправ по можливості всієї Білоруси без кордонів. Тому постановлено вислати до Вильни спеціальну делегацію для утворення зв'язку.

Утворений в Минську Народній Секретаріат Білоруси має такий склад: І. Мокрець для внутрішніх справ, І. Воронко — заграничних справ, А. Смоліч — народньої проєвіти, Е. Білевич — справедливості, І. Серєда — народнього господарства, В. Рєдько — шляхів, Г. Белкінд — фінансів, П. Бодунова — догляду, І. Злобін — московських справ, А. Карач — пошти і телеграфів, П. Кречевський — контроль, Л. Заць — секретарь і К. Езовітов як окремий повновласник для військових справ. Пізніше мають бути обсажені місця хліборобства, торгівлі та промислу, праці й суспільних робіт, народнього здоров'я, прохарчування і національних: білоруського, польського й жидівського.

Тимчасове правительство Білоруси видало до народів Білоруси з датою 21 лютого таку декларацію: „Новий грізний момент переживає наша батьківщина. Вуша в краю влада прийшла безслідно. Сьогодні ми стоїмо перед можливим зайняттям краю німецькими арміями. Ми повинні взяти свою долю у власні руки. Білоруський народ повинен здійснити своє невідбиральне право на повне самоозначення, а національні меншости на національно-персональну автономію. Право нації повинно знайти своє здійснення шляхом скликання на демократичних підставах Установчих Зборів. Але й до часу скликання останніх ся влада в Білоруси повинна належати до народів, які її заселяють. Виконавчий комітет Ради першого всебілоруського з'їзду, доповнений представниками революційної демократії національних меншостей, здійснює

завдання, наложене на нього з'їздом, проголошує себе тимчасовою владою Білоруси, яка приступає до управи крайнього скликання всебілоруських Установчих Зборів на підставі загального, безпосереднього, рівного, таємного пропорційального виборчого права для усього дорослого селення без різниці національності, віросповідання і політичних переконань. Тимчасову народню владу краю, яка ставить собі завдання оборону і укріплення завойовань революції, здійснює утворений нами Народній Секретаріат Білоруси, який від сьогодні вступив у виконання своїх обов'язків...“

Як в проголошенні Білоруської Народньої Республіки так і в його передпосилках — проголошенні Білоруси окремою республікою і утворенні білоруського правительства, з його отже наведеною декларацією, бачимо факти, відомі нам з історії проголошення незалежності Української Народньої Республіки. Коли Білорусь була спромоглася на такі факти одночасно з Україною, сьогодні інакше стояла б білоруська справа. Над зверненням Виленської Білоруської Ради з лютого „до всіх держав, які признають принцип самоозначення національностей, а в першу чергу до Німеччини, яка має найбільше спільних з білорусько-литовським краєм економічних інтересів, з закликом дати поміч у справі відбудови державної незалежності колишньої литовсько-білоруської держави (Великого Князівства Литовського), не оглядаючи на теперішній розділ його лінії фронту“, перейшов би чіткий союз до певного порядку при заключенні миру з Росією.

Проти поділу білоруських земель видав Білоруський Народній Комітет у Минську такий протест, який має бути прочитаний і державному канцлерові Німеччини: „Білоруський Народній Комітет у Минську як національний постійний орган партійми орган білоруського народу, що змагає до політичного, культурного й економічного відродження, просить охоронити Батьківщину від несправедливого та шкідливого розділу на північ обіймають середній біг західньої Двини, а на захід велику частину городненської й виленської губернії, включаючи й міста тогож імені, а також Білосток і Берестя. На півдні вони сходять ся з межами губерній городненської минської. Ми рішуче протестуємо проти змагання сусідніх народів уважати ці області нічиєю територією. Готові прийняти політичне зближення з нашими литовськими й білоруськими сусідами, ми однак рішуче протестуємо проти несправедливих претенсій Литовців на Вильну й на більшу частину виленської й городненської губ. Ці справи можуть розв'язати тільки на підставі взаємного порозуміння. Всі претенсії Поляків на частини городненської й виленської губерній ми відкидаємо рішуче як на нічому не основані захватні жадання. Ми просимо поправити південну границю краю з Україною згідно з південною межею городненської й минської губ., яка представляє 6-вікову пограничну лінію з історичним і політичним оглядом. Ми змагаємо до незалежного державного життя і бачимо його здійснення тільки в зближенню до західньої культури та з її представницею могутньою німецькою державою. Ми просимо захистити наші справедливі домагання і покликати наших представників на нараду“.

У відношенні до своїх сусідів відчуває Білорусь найбільш симпатії до Литви й України. Київ став одним з найживіших осередків білоруського руху. На Україні творять ся білоруські військові частини. У Києві в помішканню, яке призначили українські влади для білоруської військової організації відкрито курси білорусознавства, на котрих викладають увечері дуже відомі учені професори М. Довнар-Запольський і В. Завітневич. Київська білоруська військова організація видала поклик п. з. „Слухай, Білоруси“, в якому закликає всіх Минчуків, Пинчуків, Виленчуків, синів Витебщини, Смоленщини, Городненщини, Могилівщини й Чернігівщини щоб несли цвіт молодости, знання і силу під біло-червоним

ий прапор, бо батьківщина в небезпеці, бо треба рятувати Русь. До Києва приїхав з Одеси комісар одеської білоруської організації Балицький для переговорів у справі утворення однородної білоруської організації на території України.

У Києві почав виходити від 1 квітня тижневик „Бѣлорусское Слово“, з двох перших чисел якого взяли ми матеріал для нашого реферату. З передовицями цього тижневика а М. Довнар-Запольського (перша підписана М. Довнар, га М. Д. З.) познайомимо в головних частинах наших виступів, аби словами великого провідника Білоруси схарактеризувати її теперішні болі, змагання й думки.

В 1 ч. читаємо: „Зєднайтеся і протестуйте проти тих ватів білоруської народности, які зараз довершуються, — це прохання і мольба, з якими передовсім хочемо звернутися до земляків. Білорусь розірвана на часті. Страшно сумувати за той вислід, який може мати німецька окупація центрального ядра нашої батьківщини. Частина Білоруси кинеться між Україною і Польщею. З якою ціллю? Що буде з сею частиною нашої батьківщини? Східна частина зостається в руках Великої Росії, Україна прилучила до себе 3 повіти мінської губ. та два великі мінської, не говорячи про частину городненської губ. Білорусь постиг час тяжких іспитів і не треба думати, що сей іспит є тільки іспитом під національним оглядом. Розходить ся не тільки про втрату національного обличчя, але й про економічне поневолення. Люди настроєні дуже націоналістично. А се значить, що йдемо напружувати ся терти не тільки національні окремішності Білоруси, але й будуть змагати до економічного поневолення. Але все буває, коли жвава та смілива національність зіткнулася з слабшою. Наше завдання містить ся в тім, аби показати ся слабшою національністю. Треба признати ся, що ми потерпіли великий крах під політичним оглядом. Причина нашого сумного положення містить ся в тім, що не зорганізували ся в своїй часі, що ми не виступили своїм часі з виразними національно-політичними домаганнями. Лекція теперішности нехай не пропаде для нас надурно. Зєднаймо ся і дружно розпочнімо організаційну працю. До цієї праці треба притягнути всіх Білорусів, де-б вони не наїли ся. Так ми повинні передовсім змагати до утворення єдиного народного представництва в ріднім краю і всіма силами піддержувати його“.

Про завдання Білорусів, що появили ся на території України, пише автор, що тут вони повинні доказати тривалість своєї національності. „Українська культура не страшна Білоруси, коли ми заставимо Українців себе поважати і захищати ся з собою. Се можна досягнути тільки в такій ситуації, коли ми зединимо ся. Відтяти від Білоруси повіти повинні мати негайно свої національні представницькі органи і повинні добивати ся того, щоб одержати вплив на управу справами. Українці, які багато натерпіли ся при царських урядових утвореннях, не відмовлять Білорусам збереження їх національності, коли очевидно ми самі будемо вперто домагати ся цього. Місцеві білоруські організації повинні негайно підняти справу переваги на білоруській території білоруської мови в школі, в управі і т. ин. Для з'єднання всіх Білорусів треба створити справу утворення в одному з міст університету, й утворення народних університетів в інших другорядних містах. Університетським осередком, як здасть ся, повинен бути Мозир. Треба підняти негайно питання утворення білоруського передпарламенту в столиці України“.

З приводу проголошення Білоруси самостійною республікою пише учений професор в 2 ч. „Бѣл. Слова“ таке: „Сереб кинений! Великий акт в життю нашого народу дожив ся: Білорусь проголосило її тимчасове правительством самостійною республікою. У кожного Білоруса на сю вістку щось забить ся серце. Ряд тривожних і ясних питань повинен промайнути в умі кожного з нас: чи маємо ми право зробити такий крок, чи на часі сей крок і головне, що жде нашу

батьківщину на будуче? Я думаю, що ледви чи треба доказувати, що білоруський народ має право на самоозначення і на самостійне існування. Ми творимо націю, що різниться від інших руських народностей своєю мовою, етнографічними окремішностями й загальним культурним укладом життя, яке зложило ся історично. Вже ся одна обставина дає нам право на самостійне державне існування. Під історичним оглядом ми представляємо собою націю, котра тільки коло 150 літ творила провінцію російської держави. До часу прилучення до Росії Білорусь пережила 3 періоди історичного життя. До XIV ст. вона складала ся з кількох князівств, з котрих кожде мало значіння самостійної держави. В XIV ст. Білорусь злучила ся з Литвою і до 1569 р. представляла собою самостійне державне тіло. І по 1569 р., зєднавши ся актом унії з Польщею, Білорусь не втратила своїх суверенних прав, лишаючи ся кілька століть федеративною частиною польсько-литовсько-руської держави. Вона не була провінцією Польщі, зберігаючи свою державність. Ми історично привикли до свободних інституцій, які забрала у нас Росія. Під економічним оглядом наша батьківщина представляє собою край, хоч і бідний природними багатствами, але економічно однородний і відокремлений. Всі ті особливості нашої батьківщини й нації дають нам історичне право на самостійне існування. Та питання щодо того, чи тепер відповідна хвиля для проголошення Білоруси самостійною республікою. З усього того, що нам досі відомо про положення справ Білоруси, про її страждання, ми з твердістю можемо сказати одно: иншого виходу й не могло бути. Ми не спішили ся відірвати ся від нашої східної сестри, але петроградські правителі грабили наш бідний край, не дали в нім налагодити ся управі на федеративних або автономних принципах і кинули нашу батьківщину до автономних долей. Серед таких умов наше тимчасове правительством повинно було зробити те, що воно зробило. Друга справа, чи уладимо ми своє життя вповні самостійно або чи увійдемо яко частина в склад якоїсь федеративної комбінації. Важне те, що тепер ми будемо вибирати ту або иншу комбінацію відповідно до наших інтересів. З огляду на сказане ми не можемо не привітати довершеного факту. І ми всі Білоруси повинні пам'ятати, що тепер положення нашої батьківщини накладає на нас тяжкий і відповідальний обов'язок. Ми повинні всі згуртувати ся, ми повинні напружити всі свої фізичні й культурні сили для того, щоб оправдати наше право на самостійне існування і відстояти незалежність нашої батьківщини...“

Побажати-б, аби вдало ся Білоруси згуртувати всіх своїх синів і доньок коло свого біло-червоно-білого прапору й щоб попольщені й помосковчені інтелігентні шари вернули до свого народу. Не думаємо, щоб могли зайти випадки, які заколотили-б дотеперішнє дружнє співжиттє українського й білоруського народу. Всім серцем вітаємо новонароджену самостійну білоруську державу. Хай живе, росте та процвітає вільна й незалежна Білоруська Народня Республіка!

Організація і відправка на Україну відділів українського війська з полонених Українців німецьких таборів.

З великою радістю і надзвичайним одушевленням зустріли полонених Українців всіх чотирьох українських таборів (у Рапштаті, Веплярі й Зальцведелі для салдатів і в Ганн.-Міндені для офіцерів) вістку про заключення миру поміж Україною і союзом осередніх держав, а ще з більшим захопленням і розумінням вимог великого в новім життю українського народу моменту та громадського обов'язку перед своєю Батьківщиною приступили вони до організації відділів Української Національної Армії. Як тільки надійшла телеграма мирової

делегатії (12 лютого) з закликом негайно приступити до організації в усіх українських таборах добре дисциплінованих військових відділів для оборони Рідного Краю від усяких напасників і ворогів незалежності українського народу та щоб як найскорше вислати перші відділи по 800 найпевніших воєнків з свідомих Українців, яким би українське правительство могло цілком довіряти в сю тяжку й скрутну годину, полонені Українці одностайно заявили ся за тим, щоб негайно стати до помочи, віддавши себе до цілковитого розпорядження Українській Центральній Раді. Життя в таборах заклекотіло, як ніколи ще до того часу. Всі заворушили ся і заговорили: „Всі підемо й будемо боронити волю українського народу й незалежність своєї молоді держави до останньої краплини крови. Головами поляжемо, а не допустимо, щоб і надалі нас тримали в московським ненависнім ярмі. Досить уже натерпіли ся за цілих два з половиною віки. Або жити вільними синами Неньки-України або чесно померти в боротьбі з її ворогами!“ Люде наче зовсім забули, що вони цілі роки сидять у неволі, відірвані від Рідного Краю і своїх родин, в нужді і горі. Козача кров загоріла ся в кожнім козакови й душа рвала ся просто на Україну, щоб поміряти ся з ворогом і примусити покинути межі Вільної Самостійної України й раз на все покласти кінець всяким спробам до поневолення українського народу.

Трудно кількома словами переказати все те, що відбуло ся в наших таборах за останніх півтори тижня, пишуть полонені в своїй газеті „Громадська думка“ в ч. 14 з дня 23 лютого (Вецляр). Нові післямирові події розпочали ся у вівторок 12 лютого. Того-ж самого вечора відбули ся надзвичайні сходи т-ва „Січ“. Отаман „Січі“ зробив реферат про одержану від мирової делегатії телеграму, а збори однодушно винесли ухвалу вислати потрібних Україні людей з числа членів „Січі“. Зараз же з вечора почали зголошувати ся до від'їзду. На другий день відбуло ся в цілім таборі кілька нарад. Так само з приводу від'їзду на Україну деякі таборові організації цілком застановили свою роботу, передаючи свої справи на руки своїх уповноважених. Протягом кількох днів прибували товариші з робітничих команд, переводили ся записи бажаючих стати в оборону Рідного Краю та відбували ся вибори старшини (отамана, курінних, сотників і ин.). В середу прибуло до нашого табору 4 офіцерів-Українців з Ганн.-Міндену, а в п'ятницю ще 38. В суботу відділ був уже готовий й увечері в супроводі таборової оркестри відійшов на залізничий двірцець, де для нього був приготовлений потяг.

В понеділок приїхало до нашого табору знову 53 офіцерів, членів української громади в таборі Ганн.-Мінден, щоб їхати на Україну з найближчим транспортом, про негайний від'їзд якого стало відомо від кількох днів. Другий транспорт має формувати ся з 1200 людей. В табор не перестають прибувати товариші з робітничих команд. У таборі помітно сильний рух. Скрізь відбувають ся дискусії. Проводять їх переважно приїхавші т. т. офіцери, які займають ся переведенням організації другого транспорту, по губерніям засновують ся нашвидку земляцтва. Відбувають ся віча з рефератами про сучасні події. Між иншим відбув ся реферат т. офіцера Стецюка, який був учасником 2-го всеукраїнського військового з'їзду в Києві та прожив якийсь час на Україні вже під час революції. Розповідав він про настрої в селах і у війську в червні й липні 1917 р. Реферат зробив на козаків дуже гарне вражіння. 21 лютого надійшов до табору лист отамана відділу козачих військ з полонених генерала Зелінського, в яким він повідомляв: „Виконуючи волю Нашого Народнього Правительства 13 лютого н. с., я приступив до формовання відділу з полонених Українців, який складасть ся з 300 козаків-офіцерів і 6000 козаків-салдатів. Відділ ділить ся на 6 курнів піхоти, 3 батерії по 4 гармати і 36 кулеметів. Перший ешелон вже виступає. Однодушні постанови таборових українських громад, свята любов до Вітчизни й гаряче бажання послужити їй еднає всіх нас.

Се єднання в порукою нашого успіху, бо в єднанні си
Закликаю всіх вірних синів—полонених-Українців бути го
вими, щоб по першому слову Нашого Правительства ста
як один чоловік на нашу оборону від посягання большеви
які з озброєними руками втискають ся в нашу молоду Р
публику й, прикриваючи ся фальшивими обіцянками да
мир і щастє, несуть з собою братовбивчу війну та безлад
Я зі своїм штабом виїжджаю 17 лютого н. ст. в Берес
звідкіля буду давати свої розпорядки, по наказам Наш
Правительства. Для звязку мого з Українцями всіх табо
я зоставляю в таборі Ганн.-Мінден курінного Мойсєєнка,
котрого прошу звертатись зі всіма запитаннями й заява
Отаман відділу Зелінський.“

27 лютого завітали до табору члени президії Сою
визволення України А. Жук і В. Козловський, які взя
участь у вічу відїжджаючих на Україну козаків друг
транспортом. Жук дав на вічу ширший огляд сучасних по
на Україні, досить докладно схарактеризувавши так зван
„большевицький“ рух. На томуж вічу відбули ся вибо
козачої й отаманної старшини. Козаки побіч досить високо
національної свідомости показали дуже багато розважно
й організаційного хисту. Коли дивим ся на орлів-козак
які переймають ся духом своїх славних предків, хочеть
гукати на весь світ: „Ми живемо, будемо жити й нема
світі такої сили, яка могла-б зупинити наші змагання!“ Зогля
на те, що багато людей, які належали до різних таборов
організацій як активні діячі, виїхало з відділом козак
центральну організацію— Народню Раду довело ся розв'яз
зовсім. Всі справи, звязані з майбутньою ліквідацією вс
роботи в таборі, доручено спеціальній Ліквідаційній Комі
В неділю 3 березня другий відділ козаків з 1200 люд
був уже зовсім готовий і відїхав з табору на Украї
В 10 годині ранку всі відїжджаючі козаки вистроїлись
головній вулиці табору. Під звуки січового маршу винесе
з Народнього Дому українські жовто-блакитні прапори,
лично залунало по табору „Ще не вмерла Україна“ й
звуки духової оркестри козаки рушили походом з табору
стацію. Довгою смугою протягнули ся по шляху сині жупа
й біляво-сині шапки. По дорозі прибувало чимало німецьк
населення попрощатись з відїжджаючими, багато з котр
працювало у них не один рік. Настрій був бадьорий у вс
Сонечко, з ранку закрите хмарами, під обід прояснилось,
зігріваючи своїм промінням і вливаючи надію в душі й т
полонених, що відїжджають, і тих, що зостають ся. Музи
весь час грала по дорозі й на платформі, поки товариш
сїдало у вагони. Нарешті о 1/4 до другої години потяг пома
рушив; замаячили з вікон вагонів сині шапки, востан
прощаючись з товаришами і з Вецляром; гучно залуна
по платформі і з вагонів „Слава Україні“ й потяг став в
далятись. Провівши товаришів, вертались до табору ті, х
лишив ся, несучи в серці разом і смуток і радість: раді
тому, що діждались нарешті тієї хвилі, коли вже потро
починають рушати до Рідної Країни, а журились, що ро
прощали ся з товаришами, з якими може вже не доведеть
бачитись.

В Зальпведелі, одержавши згадану телеграму миров
делегатії, 13 лютого скликано надзвичайне й разом з ти
останнє засідання таборової Генеральної Старшини. Пост
новлено, що в першу чергу мають поїхати члени товариств
„Вільне Козацтво“, а потім зможуть поїхати й інші вор
нізовані й незорганізовані Українці. Запис козаків ухваде
роботи після добровільного зголошення. На тімже засідан
ухвалено вибрати з 7 людей Ліквідаційний Комітет, яком
доручено вести далі конче потрібну роботу в таборі, а пот
зліквідувати всі справи українських організацій. Централь
організацію— Українську Громаду розв'язано. 14 люто
відбуло ся загально-таборове віче, на яким було понад
тисячі мешканців табору. Перша частина віча була присв

на загальним справам, а друга виключно відізви першого відділу козаків з 800 людей. Виступало багацько промовців, які зазначували всю вагу й відповідальність відізви козаків зваривши перед цілою Українською Громадою в Зальцведелі перед усім українським народом. Але козаки добре розуміли сей великий історичний момент у життю нашого народу тому їхні очі горіли вогнем запалу. Настрій був у всіх віднесений, святочний. Гарячі оплески супроводжали кожного промовця.

16 лютого перший відділ козаків відіхав на Україну. Випроводжали своїх товаришів усі, що залишалися ще на деякий час у таборі. Звуки маршу мішалися зі звуками останніх прощальних поцілунків товаришів. З гімном „Вже воскресла Україна“ потяг відійшов у далеку приємну дорогу. Козаки з повною вірою в свої сили й міць поїхали туди, куди їх кликали представники українського народу, щоб як найскорше стати до помочи в тяжкій боротьбі своїй. Ненці України з лютим і нахабним ворогом, що з півночі напав на нас, щоб знову її поневолити з її вільними вже дітьми. З відходом козаків табор залишився майже порожній.

Але через кілька днів почали приїздити з різних родин битничих команд товариші, що зголосилися їхати з другим відділом, і табор знову став повний. Вільні козаки почали гуртуватися по губерніях, влаштовували щоденно віча, реферати, скрізь відбувалися дискусії. Одним словом почали налагодитися до повороту до дому. Прибули до табору й товариші офіцери з Ганн.-Міндену в числі 51. 25 лютого до табору приїхали представники Союзу визволення України А. Жук і В. Козловський, які відвідали всі таборні установи та прийняли участь в таборних вічах. Жук виголосив реферат про політичне положення на Україні, підкресливши, що полоненим потрібно в сей час віддати своїй країні усе свою енергію. Полонені Українці, які увесь час полову працювали над собою, щоб повернути до дому свідомими громадянами й вірними синами України, представляють з себе такий елемент, на котрий наша національна влада може покластися як на більш менш вихованих в громадському організаційнім життю, який може принести з собою спокій і порядок на Україну.

Організація й висилка другого відділу козаків перейшла дуже складно й без ніяких перешкод. 26 лютого було вже в таборі не 1200, а понад півтори тисячі записаних. Через те прийшлося поважну скількість залишити до дальшого відділу. Це була страшно неприємна річ. Люде плакали, просилися всіма способами, декуди мало не билися за місце й треба було майже силою усувати їх. 27 лютого видали одіж і відбула організація сотень. Сотні розділено по губерніях: 1 — київська, 2 — полтавська, далі подільська, херсонська, волинська, харківська. Менші губернії поприділювано по сусідстві. 28 лютого відділ був готовий.

Увечері відбулося прощальне віче. Перед вічем прийшла саме телеграма від капітана Блохіна з привітом від 1-го відділу з Межиріччя. Телеграма піднесла й без того чудовий настрій. Виголосувалися промови, співалися пісні, розділено національні відзнаки. 1-го березня рано сотні усталися на площі табору та при звуках маршу другого відділу козаків передано розвернутий прапор. Приймавши його, вільні козаки зараз же рушили сотнями у вірцевім порядку до зал, вільні козаки, під звуки маршу, рушили в дорогу туди, де їх чекають, як тих, котрі своєю вірцевою організацією як найбільше причиняють до скоршого заведення ладу й порядку. Товариші, на долю яких припало ще лишитися в таборі для дальшої корисної праці, гукали: „Щастя вам, Боже, вільні сини Вільної України! Хай вам змагає ваш здоровий розум встановити лад і спокій у змученій сею завірохою Україні! Слідом за вами рвуться ще й ще сини своєї Матері, котрі вам допоможуть!“

Про відізд першого й другого відділів козаків з Раштату була мова в попереднім числі „Вісника“.

Організація дальших відділів продовжується також з повним успіхом. До таборів прибули вже з Ганн.-Міндену офіцери, які керують справами організації, і в відомості, що сими днями почнуть виходити на Україну нові партії полонених з кожного табору по 2000 людей.

Части першої української дивізії з полонених Українців німецьких таборів з дня 18 березня почали перебувати до Києва, де їх урочисто зустріли голова Української Центральної Ради проф. М. Грушевський, військовий міністер п. Жуковський, міністер харчових справ п. Ковалевський і ин. представники державних і громадських установ (див. попереднє число „Вісника“). Приміщено козаків у Києві в помешканнях монастиря св. Софії. Час від часу даються приблизно четвертині козаків відпустки на відвідини своїх родин. Відвідують козаків члени Української Центральної Ради, представники політичних партій і ин. В газеті „Пародія Воля“ з дня 24 березня (ч. 24) напр. читаємо: „У полонених“. Наш товариш, член фракції у. п. с. р. в Малій Раді Одинець ще з другим товаришем був учора в казармах полонених, які містяться в помешканнях монастиря св. Софії, і в довгих розмовах вяснювали воякам попереднє й теперішнє становище, та як організувалася Центральна Рада, що вона зробила, на чому стоїть. Бувши полонені були надзвичайно раді гостям, вітали їх окликами „Слава“, гукали „Славу“ нашій партії, яку вони дуже поважають, скаржились, що в Києві така сила чорної сотні, якої не приборкано, й казали, що всіма силами будуть піддержувати справжню вірність народу Центральної Раду та все віддають за переведення в життя її земельного закону. „Чорна сотня лізе нам в очі на кожнім кроці, — казали полонені, — не дають нам проходу, але ми остільки добре знаємо, хто є пропагандисти, що тільки чекаємо дозволу, щоб усіх ворогів нашої держави, які по вулицях агітують проти Українців, заарештувати“.

Вигляд у полонених чудовий. Свіжі, здорові, добре розбирають у всіх питаннях. Кажуть, що хоч і дуже скучилися за домом, та не підуть, поки не будуть певними, що державі не загрожує небезпека й що земля безповоротно перейшла в руки справжнього господаря — всього трудового народу.

Полонені після розмови багато й дуже гарно співали: „Заповіт“, „Не пора, не пора“, „Ще не вмерла Україна“ й такі пісні, яких у нас і не чути тут.

Проводили полонені гостей своїх також співками, дуже прохали завітати частійше й вельми дякували товаришам.

Таким чином частина полонених Українців, що відіхали з німецьких таборів для оборони Рідного Краю, вже знаходиться в самім серці України.

Щоб краще впорядкувати справу організації дальших відділів українського війська з полонених Українців, голова Ради народних міністрів вислав до Німеччини спеціальних відпоручників сотника Сиротенка й п. Байлова, які пробувають тепер у Берліні і час від часу їздять до українських таборів для інформації полонених і поалагодження різних справ. Приїздив до Берліна з цілою інформацією про військові події та вяснення дотичних справ ген. Пилкевич.

1 квітня сотник Сиротенко навідав до табору полонених Українців у Зальцведелі, де зустрівся з прибувшим раніше членом Української Центральної Ради І. Базяком, який приїхав до Берліна в числі членів комісії, котра займається справою друку українських державних паперів.

Про побут сих відпоручників у Зальцведелі таборова газета „Вільне Слово“ поміж иншим подає: 1 квітня відбулося надзвичайне таборове віче, на денний порядок якого були поставлені промови п. Сиротенка й п. Базяка. Пан Сиротенко в імені Українського Правительства й голови Ради

народних міністрів привітав полонених як вільних горожан Української Народної Республіки й поміж иншим сказав: „Ви, товариші, багато вже витерпіли у полоні і вам певно хочеться їхати до дому. Але сього так скоро не можна зробити й потрібний деякий час, аби ви повернули на Україну. Ви багато перетерпіли, але ви знаєте також, що бувають і деякі труднощі на світі. Тому найдіть у собі силу, щоб витримати решту часу, потрібного для усунення усіх тих перевозових труднощів, найдіть спокій у собі, щоб почекати тих кілька місяців, заки повернете на Україну.

„Я приїхав, аби вам оповісти про ваших товаришів, що відїхали, довідати ся про ваше життя. Є дуже й дуже багато чого вам оповісти, але, як звичайно так буває, зараз усього не вискажеш. Потрібно для того багато часу, але й того мало: потрібно самому бачити те, що зроблено на Україні. Ви знаєте про ті велетенські змагання, які провадила Центральна Рада. У ваших часописах писало ся, що чинило, які перешкоди ставило московське правительство українському рухові. Але того, до чого дійшло большевицьке правління, — описати не можна. Те все треба бачити, те все потрібно пережити, щоб зрозуміти всю ту шкоду.

„У вас ставить ся питання, чому саме Українське Правительство покликало на поміч Німців. Правительство знало про вас. Знало про ту роботу, яку ви тут провадили. Але знало також, що Московщина віками вивітрувала з нас усіх українство, й не було певне того, щоб вашими силами могло оборонити ся.

„Ваші сили й ті військові сили, що були у розпорядженню Українського Правительства, являли з себе досить велику одиницю. Але для того, щоб наставити лад і спокій, щоб вимести ворогів з України, — у нас сили було замало. Тому саме й покликано поміч осередніх держав. Ся поміч має силу. А сила й потрібна, щоб привести все в порядок. Ви знаєте про боротьбу Центральної Ради. Знаєте також, як поводити ся большевицькі війська, колишні жандарми й поліцейські, на Україні. Ще передтим війська, що вертали ся з фронту, руйнували все, що лише бачили.

„Російські „соціалісти“ робили такі діла, які не снили ся й колишнім Татарам. І все се для того, щоб утримати Україну у своїх руках, аби з нас далі смоктати кров.

„Зайнявши Київ, вони почали все та всюди нищити. Не звертали уваги ні на хорих, ні на старих і малих. Все, що говорило українською мовою, — розстрілювали та вбивали. Наших інвалідів, що повернули з полону й лежали у шпиталях, також убивали. Котрі могли ходити, — тих виводили на двір. Котрі не могли, — тих на ліжку проколювали.

„На Україні все було перепутане. Наші полки, що стояли у Києві, також зневірили ся, стомили ся сею довгою війною і розходили ся до дому. Лише гайдамаки стояли на обороні. Большевики ненавиділи їх і нищили, калічили, а потім убивали.

„Все, що жадне наживи, все брудне, що було на Україні, — все те погвало ся за грішми, які щедрою рукою сипали большевицькі провідники. Ось чому поміч була потрібна сильна та дисциплінована. Наше Правительство й прикликло таку поміч — німецьку. Німці зобовязали ся допомогти в наставленню ладу.

„Ешелони полонених, приїхавши на Україну, вислухавши членів Правительства, довідавшись, що воно їм довіряє, як людям зорганізованим, дисциплінованим, — стали певнішими себе. А коли побачили большевиків-грабіжників, коли зрозуміли ту трусливу череду владів, — тоді стали просити ся скоріше до діла, навіть не вимуштрувавшись. Після кількох днів муштри перша дивізія виглядала безпідбно. Колишні ваші промовці, колишні добрі порадики ваші — стали такимиж добрими вояками. Тепер вони у Києві. Мають велику повагу від громадянства, бо в тяжку хвилю стали до помочі.

„Не будуть вони, як і дальші відділи, ні з ким бити ся. Вони будуть нести лише гарнізон у нову службу. Будуть послані напр. до Одеси, Харкова й інших міст для такоїж гарнізонавої служби. Служитимуть вони не більше півроку: поки буде зроблений привіт молодих, поки не вироблять ся кадрові садати для муштри молодих.

„Тепер кожний полк одну четверту частину свого складу пускає на відпустки до їх родин. Тепер ті, що вже відїжджали з недовіррем, стали завзятими прихильниками, якими були й по таборах. Вони зрозуміли, що їх обовязок — це деякий час послужити й допомогти Правительству. Який чув і знаю, що у вашім таборі не було труднощів у складанню відділів, — честь і слава вам за се!

„Через тиждень, два буде знову відправка. Дуже трудно її переводити, бо залізниці зруйновані, мости позривані й тому Правительство вислало своїх делегатів, аби розяснити вам се все. Правительство просить вас спокійно посидіти тут ще яких два-три місяці й чекати своєї черги.

„Ви знаєте тепер положення на Україні і Правительством вірить і покладаєть ся на вас, як на тих, що знають порядок і зуміють допомогти його завести й підтримати.

„Ви, що відїжджаєте, на Україні мусите ще деякий час послужити. Ви повинні ясно собі уявити се й відповідно до того так чи иначе сказати своє слово. Хто боїть ся їхати, — може залишити ся. Хто хоче поспішити на поміч, хоче послужити для добра України, — таких наше Правительство кличе.

По закінченню промови пан сотник Сиротенко предложив вічу свої документи, які видали йому 1) Голова Ради народних міністрів Української Народної Республіки, що він має виїхати до Німеччини для виконання спеціального доручення і 2) отаман 1-го українського корпусу. Документи прочитав секретарь віча Мамчур.

По скінченню промови й по відчитанню документів — голова віча привітав члена Центральної Ради пана Базяка, який сказав ось що:

„Мені випала висока честь привезти вам привіт Центральної Ради й Українського Правительства. Для того, щоб докладно повідомити вас про тамешні події, — маю замало часу, але скоро ви самі повернете на Україну й побачите ту роботу, що зроблена, й допоможете стати міцно тим, що захищають ваші інтереси. Ви знаєте, як було трудно провадити боротьбу серед неосвідомлених мас. Але нарешті народ зрозумів про що ходить, і став до помочі.

„Рік назад на Україні народ прокинувся, але трудно було йому підняти ся на ноги. Український народ забув мову, забув усе, що його розділяло від Москалів. До тогож Москалі чинили перешкоди зо всіх боків. За Керенського ставили ся перешкоди. Він хотів, аби все виконувало ся згідно з наказами з Петрограду. Його політика не довела до добра. Старі царські порядки виробили в усіх них уяву про „єдну, неделіму матушку“ й вони змагали ся, щоб так і було.

„Далі пан Базяк розповів, як заснувала ся Центральна Рада, про її склад, про її завдання. „У сю революцію українські селяне здобули собі землю. Її відібрали від поміщиків і їх тепер на Україні немає. В сім питанню ми провели програму большевиків. Але на великий жаль у селах темнота. Селянство не вірить ні в що. Нам треба допомогти в роботі. Коли вся земля переходила до народу, її взяли в свої руки земельні комітети. Після оголошення III Універсалу сі комітети взяли до свого розпорядження усі мастки, аби не дати знищити їх. Селяне, з давніх-давен зазнавши лиха від панів, тепер зі злости все нищили, не розуміючи того, що то є вже їх власністю. Сі комітети діяльно почали передачу землі в руки населення. Позакладали громади безземельних і малоземельних селян і т. ин.

„Большевики уживали різних заходів, не гидуєчись ні брехнею, ні чим іншим. Послали на Україну наемників, яким платили по 30 карбованців денно, аби вони сіяли по селах незгоду, щоб бунтували селян. Потім вони почали розбійничати: били худобу, стріляли кури, гуси та все, що око зобачить. Таку й ще гіршу шкоду вони робили нам.

„У такім положенню ми працювали й будували нашу державу. Панство було за тим, очевидно, щоб земля залишилася у нього й воно то провадило край до анархії, щоб в кінець, здезорганізувавши народ, наставити знову царизм.

„Большевики не довго господарили у Києві й на Україні, але треба знати, що вони там натворили. Вони зруйнували залізницю, повивозили паровози й вагони, позривали мости. Внесли безладде, як до краю, так і між правительством. Порозгоняли всіх і тепер треба довгого часу, щоб знову налагодити, щоб знову була змога зібрати ся усім до Києва. У нас на Україні свідомих і щирих синів її є мало. Ті, що працюють, знають про вас, але не мають змоги поки-що зробити для вас більшого саме через ті спустошення. Се головне, що маю змогу за короткий час вам оповісти“. Далі розповів пан Базяк про те, як большевики поводили ся у самім Києві під час свого там панування, чому саме покликано поміч посередніх держав. Закінчив промову пан Базяк такими словами: „Я маю велику честь привітати вас тут. Скоріше повертайте на Україну та ставайте до спільної праці. Ми були певні у своїй роботі та створили соціалістичну державу. Ми проведемо всі реформи. По повороті станьте до помічі перевести їх. З сим я й звертаю ся до вас і вірю, що ви, знаючи ту роботу, допоможете. На вас положе се завдання, бо се є ваше діло, се є ваші інтереси.

Після промов присутні нагороджували шановних гостей довго незатихаючими оплесками й окликами „слава“. Присутні звертали ся до промовців з ріжними запитаними, на які їм радо давали пояснення. Накінець пан сотник Сиротенко просив передати привіт Українського Правительства полоненим, що працюють на командах, і запитав, що він має передати Українському Правительству від нас, полонених? Відповідь голова віча проголосив Українській Центральній Раді, всьому працюючому люду й Українському Правительству „Слава!“. Заля здригнула ся від оплесків і віче призиві „Вже воскресла Україна“ розійшло ся. Присутніх було верх двох тисяч чоловік.

Як бачимо з сих промов відпоручників Українського Правительства, дуже можливо, що відділам козаків з полонених Українців зовсім не доведеть ся йти в бій з большевицькими бандами, яких скоро мають цілком випровадити територію України, а доведеть ся лише стати до помічі Народньому Правительству в заведенню ладу та спокою у своїй власній державі. Повороту-ж полонених Українців до дому загалом можна сподівати ся через два-три місяці. Дальші відділи українського війська з полонених Українців і німецьких таборів мають відійти на Україну дуже скоро. Великі надії покладає Українське Народне Правительство на полонених Українців. Дуже відповідальна й важна доля випадає на їхню долю в сей великий історичний момент воскресення українського народу. Але приймаючи на увагу їхню політично-національну свідомість та розумінне державно-громадських обовязків і щирість та завзятість, яку вони вже проявляють, можна надіятися, що при їхній допомозі Українська Держава стане на найміцнішій підвалині вийде переможцем у боротьбі зі своїми ворогами.

Полонений Іван Павлюк.

* * *

Україно любая! Чи вірити тому,
Що й я таки пори тої дожду ся,
Коли залишу цю далеку сторону
Й до тебе, Рідний Краю мій, верну ся;

І землю рідную з сльозами обніму,
І небу й сонечку ще радісно всміхну ся,
І що тоді не місяць і не рік,
А буду я з тобою весь мій вік?!

Чи вірити тому, що страшний час
Неволі тяжкої, яку ти все терпіла,
Проминув вже, і ти зустрінеш нас
І приймеш радісно під дуґи волі крила;
І що тоді в житті твоєм хоть раз
Справдять ся те, чого ти так хотіла:
Щоби землю рідною батків
На волі вільний син твоїй володів?!

Чи вірити тому, що страшний слід
Твоєго життя в кайданах і в неволі
Зовсім заладиє ся в цю пору тяжких літ,
Й що на твоєм тепер вже вільнім полі
Братерство й правда ми дають найкращий сід
І тишию квітне всіх народів воля, —
Насильство-ж, рабство й інші бурми
Не будуть більше вже родити твої лани?!

Полонений Микола Капелмордський.

Бій під Ромоданом.

17 березня с. р. були зайняті ст. Лубні і Солониця. База ст. Солониці оказалась в небезпеці, — бойовий український поїзд, що його послано на розвідку до роз'їзду Тарновського, обстріляли большевицькі опанцирені поїзди й він повернув ся назад.

З ранку 19 березня розпочалась висадка війська з ешелонів на ст. Солониця, які під командою полковника Балбачана розпочали наступ на всьому фронті. Полки Республіканський і Богданівський атакували ворогів (які вже ветигли окопатись) біля сел: Савінського, Яновського, Купівля і Піски — на правім крилі, а на лівім крилі дійшли аж до с. Спасо-Мгарського. Користуючись великою перевагою своїх сил, як піхотою, так і артилерією при 3 панцирних поїздах, большевики кинулись до протинастуну ланцюгами (6 рядів).

Розпочалась кривава схватка. З великою лютістю кинулись республіканці й богданівці в штиковий атак. Був один момент, коли все змішалось, а потім ланцюг розпав ся і большевики кинулись тікати. На вичучку їм ще послано підмогу та, не дивлячись на все се, большевики відступили, маючи великі втрати. Все поле було вкрите трупами й залите кровю. Після атаки большевики зібравсь в с. Квіткіному. Українська розвідка про се донесла. Старшина Гемпель негайно повідомив про се особисто українську батарею, пройшовши пішки 7 верстов. Большевиків розгромлено шрапнелями. В сейже час 1-ша сотня Зелінського зайняла роз'їзд Тарновський, обстрілявши їх резерву. Приблизно о 3-ій годині одержано відомости, що большевики роблять глибокий обхід нашого правого крила; через те Зелінському наказано покинути роз'їзд. Розвідка донесла, що большевики великою силою обходять наше право крило. По наказу полк. Балбачана в обхід большевиків послано піхоту з кудеметами, яка напала несподівано на їх кольону; останні, не дивлячись на перевагу в силах, були збиті з позицій і розігнані. Становище війська поліпшилось.

20 березня о 3—4 годині ранку розпочав ся бій, в який большевики кинули нові резерви, що прибули з Полтави (5 ешелонів до 8000 людей, 15 гармат, з них 2 важких), які склались з регулярного большевицького війська, з донських козаків (червона гвардія з Донщини), Чехо-Словаків, червоної гвардії м. Крюкова і т. д. при 7 панцирних поїздах і 8 панцирних автомобілях. Становище українського війська погіршало.

Цілком зрозуміло, через що „советські війська“ так уперто захищали Ромодан; колиб останній був взятий, большевицьким військам відрізано-б відступання на Харків, бо Кременчук, де пробивається большевицьке військо з Одеси, Катеринослава, був би відрізаний.

На нещасте не вистарчало набоїв для рушниць і знарядів для гармат. Військове міністерство повинно добре подбати, аби такі випадки більш не повторювались. Ледве не повторилось те, що зробила Сухомліновщина. Не дивлячись на таке трагічне становище, українське військо під проводом полк. Балбачана не затратилось: віддано наказ берегти патрони в той час, як ворог з 15 гармат, 7 панцирних поїздів і кількох тисяч рушниць обстрілював Українців, які мовчали. Очевидно ворог додумався, в чім річ, і під захистом артилерії повів наступ. Козаки стріляли тільки на „мушку“ й відбивались тільки штиками. 21 березня пощастило підтати патронів і українське військо перейшло до наступу. Під Милорадовсько 3-й курінь Республіканського полку кинувся в штиковий атак, вбив противника з окопу, взяв червоний прапор і 6 кулеметів з патронами, в той час, як 2-й курінь того полку під командою сотника Сича, напавши на большевицьку ватагу, взяв 40 ящиків знарядів і харчову базу большевиків, а потім, зєднавшись з 1-м курінем, зайняв роз'їзд Тарновський, д. Милорадовичі, Барвінську, Креманку, Березовку. Молоді гімназисти (піша розвідка) атакували з панцирника большевиків і примусили їх відступити.

Особливою сміливістю в с'їм бою вєславився капітан Лященко, який під ураганним огнем артилерії бігом зайняв позиції й обстріляв большевицькі панцирники й панцирні поїзди, наслідком чого один панцирний поїзд був розбитий і панцирник також, а решта мусіла тікати.

Тікаючи, большевицькі ешелони не могли навантажити всієї своєї піхоти й частину коло 800 большевиків відрізали богданівці й атакували ними під Барвінковим і Літейниковим. Двічі богданівці ходили в штиковий атак під командою і навіть участю полк. Шаповала. Особливо був гарний момент, коли кінниця богданівців під командою Колесника (рансвий) схватилась з кавалерією большевиків.

У військах ожив старий козацький дух, старшина чи козак, засипаний землею від знарядів, вилазить зпід землі або його відкопують, а він жартує (старшини Гемпель, Шелест, Корж і інші). Большевики відступили, переслідувані українськими військами.

Приблизно о 5 годині вечора большевики й Чехо-Словаки були розбиті й кинулись тікати. А в 2 годині ночі переможць під Бердичевим полк. Балбачан після 4-х дєвнього бою зайняв Ромодан.

Нєраз Німці офіційно дякували полк. Балбачанови й дивувались хоробрости українського війська та його старшин.

П. Жерницький.

(„Нова Рада“).

Самостійники про ліквідацію війни з Московщиною.

На Центральній Раді прочитано такі постанови центрального комітету партії соціалістів-самостійників:

По повороті до Києва українського війська (в яким по постанові центрального комітету всі члени партії, що спроможні були носити зброю, мусіли бути взяті участь в походах проти большевиків) на зборах 6 березня ухвалено щодо сучасного моменту такі постанови:

1. Сучасний склад Ради народніх міністрів не відповідає моментови. Попередня політика Українського Уряду довела до повного зруйнування державного господарства: маємо повний хаос і анархію в народнім господарстві, — сільське господарство зруйноване, в селах анархія і братовбійча війна, в містах — теж саме, залізницї майже стали, старий урядовий

апарат зруйновано, нового не утворено, податки майже не поступають. Необхідно утворити новий кабінет міністрів на принципі діловим і коаліційним. Національні меншости (вєликоруська й інші), як показала дійсність, тягнуть до єдності з Московщиною і не спочувають самостійности Української Держави. Представники сїх меншостей не мусять бути в складі Ради народніх міністрів, яка мусить бути щиро-національним урядом. Кожда національна меншість мусить мати свого товариша міністра при міністерстві внутрішніх справ для оборони своїх прав і інтересів.

2. Український Уряд мусить негайно приступити до рішучої національно-державної політики. Для досягнення сього в першу чергу необхідне проголошення української мови — державною мовою й утворення національно-державного урядового апарату: усі урядовці, що виявили ворожість до українства, мусять бути негайно усунуті з посад. В сей небезпечний для Української Народньої Республіки момент на відповідальних урядових посадах мусять бути тільки Українці й тільки на такий урядовий апарат Український Уряд може з вірою покладатись і не бояти ся зради або саботажу, як то ми бачили весь час боротьби з большевиками.

3. З складу Ц. Ради мусять бути виключені: а) особи, що не є підданими Української Народньої Республіки по закону про підданство; б) особи, що зрадили Українську Народню Республіку під час останнього нападу на Київ північних варварів, чи прийняттям хочби якої участі в большевицькій авантурі, чи в спочуванні сьому рухови, що не обороняли Української Народньої Республіки в небезпечний для неї час, як то належало-б вірному синові України; в) представники від партій і організацій, які зрадили український народ і Республіку.

4. Члени Ц. Ради й Уряду в першу чергу, а потім усі піддані Української Держави мусять негайно присягнути на вірність самостійній Українській Народній Республіці.

5. Тому, що вибори до Українських Установчих Зборів відбувалися в умовах, при котрих більша частина населення Української Держави не брала в них участі (зайняття більшости української території військами російського большевицького уряду, хаос і анархія по селах, большевизм по містах, у виборах брали участь піддані інших держав [навіть ворожих], порушення правильности виборів, що робили большевики), — необхідно зробити нові вибори до Українських Установчих Зборів, видавши поперед нові, відповідні часови й обставинам закони про вибори.

6. Без сильної національної армії Держава не може бути й тому необхідно негайно приступити до творення української армії: а) в першу чергу розвинути ті полки, що зосталися вірними Українській Народній Республіці в грізний для її існування час, а саме полки: Богданівський, Республіканський, Наливайка, Гордієнківський, Дорошенківський й інші до певного їх складу для утворення гарнізону української столиці — Києва; б) негайно приступити до утворення української армії по західно-європейським зразку. На збройні сили, хоч і не ворожоді до нас держави, покладати ся не можна, як те вчить досвід історії й сучасної світової дійсности.

7. В небезпечний для Української Народньої Республіки момент (від 15 січня до 17 лютого) тільки невеличке (з українських патріотів) українське військо 10 дєнь билося в вулицях Києва проти полчищ большевиків; з вікон, дахів з боків, зпереду та ззаду по українським війську билі рушницї й кулемети ворогів, а над самим військом рваліся прапелі й свистіли гранати. По нерівній боротьбі українське військо вийшло з Києва й на протязі цілого місяця пробуло в тяжких походах. Вороги були побиті: під Коростєвом, Ушеміром, Житомирим і Бердичевом. Врепті війська вступило в Київ, але значна частина його полягла в боях. В імя признання великих заслуг сїх народніх оборонців необхідно: а) видати негайно допомогу родинам забитих в сїм

болях вояків (так само інвалідів), забезпечити їх родини матеріально, вчити та виховувати їх дітей на державний коштів; б) героїв вище згаданих походів нагородити національним знаком пошани, який треба негайно утворити (на зразок німецького залізного хреста, чи французького ордена почесного легіону, напр. хрест з блакитної емалі з жовтою каймою); в) винагородити тих вояків (чи їх родини в разі їх смерті), що в час большевицького панування втратили на майні, чи на чім іншим; дати безплатне виховання їх дітям; г) посади в державних і міських інституціях; д) тих же військових, які або зрадили або покинули свої частини самостійно, віддати під військовий суд; е) тих офіцерів (старшин), що в часі боїв українського війська у Києві й поза Києвом переховувалися в безпечних місцях, зберігаючи свої особи, замість того, щоб вступити до війська, з військового звачання виключити й ні на які відповідальні посади не призначати.

8. Необхідно прийняти рішучі міри для ліквідації большевицької авантюри. Треба не забувати, що під прапором большевизму великоруський большевицький уряд вів і веде свої полки на Україну для завоювання України й підбійтя її знову під московську владу. І тому війна Українців з большевиками не є війною горожанською, але національною війною.

Коли большевиків переможено 21 січня, українське військо домогалося роззброєння населення Києва й рішучих мійр в боротьбі з большевиками. Український Уряд пішов пляхом полумір і нерішучості; большевики одержали підмогу з півночі. Підняли знову повстання і перемогли: довелися українськом війську й Українському Урядові завести Київ. Нерішуча політика Українського Уряду довела до того, що Україна була поставлена в ризико — потрапити знову в московське ярмо. Незалежність Української Народньої Республіки була наражена на смертельну небезпеку. По повероті до Києва Український Уряд знову розпочав проти волі й бажання українського війська й українського громадянства політику ублаження і пошуку мір щодо большевиків (які в значній кількості склалися з злочинних елементів), котрі під прапором большевизму у Києві мучили, катували й убивали невинне населення, нищили Українців тільки за те, що вони Українці, грабували та нищили чуже добро. Така політика Українського Уряду може повести знову до вибуху зв'язного большевизму. На підставі сього треба негайно зліквідувати большевицьку авантюру у Києві рішучим способом, аби знищити всяку можливість повероту знову страшних днів большевицького кошмару, що ми пережили. Для сього необхідно: а) призначити на посаду військового команданта Києва особу військову, досвідчену, відому українському громадянству й війську з широго українського патріотизму; б) негайно обеззброїти населення Києва; в) особи, що наклали з большевиками, мусять бути покарані по суду. Особи, що брали участь — або особисто в розстрілах і вбивствах Українців і мирного населення Києва, вишукували й віддавали жертви большевицьким катам, — мусять бути покарані військовим судом як державні зрадники й карні злочинці; г) для розгляду й вирішення сих справ утворити судову комісію з представників від Українського Правничого Товариства й військових частин, що були ся з большевиків, представник від кїївської міської думи.

9. Створення офіцерського відділу в Києві з перевагою не-українського елементу, з перевагою великоруського елементу, що тепер відбувається у Києві, а надто з тих, що не брали участі в боротьбі українських військ з большевиками, як на вулицях Києва, так і поза Києвом, створення з сього елементу військових частин без огляду на те, чи тримаєть ся особа, що записуєть ся в частину, української орієнтації, чи централістично-великоруської, чи тримаєть ся

особа демократичних поглядів, чи чорносотенно-монархічних, — є великою небезпекою для Самостійної Української Народньої Республіки, а також для соціалістичного Українського Уряду й тому сї військові частини мусять бути негайно розпущені (скасовані).

10. Для заведення нормального ладу на Україні необхідне негайне утворення національної міліції по західно-європейському зразку. Особливу увагу треба звертати на склад міліції при утворенні її в містах на Україні, в більшості чужонаціональних. Міліція української столиці Київська мусять бути негайно усунена від підлеглости кїївській міській думі, яка в часи панування большевиків у Києві, а також й раніше вела антиукраїнську політику, — а підлягати Українському Урядові.

11. Доручити своїй парламентській фракції в У. Ц. Раді домогати ся переведення вище наведених постанов у життя.

Соціалізація землі.

Подасмо за 1 ч. органу Української Партії Самостійників-Соціалістів „Самостійник“ перелогвицю сього тижневика про сю важну справу.

Той, хто читав закон про соціалізацію землі і при тому незаціплений партійними гаслами, помислить, що сей закон писали або мрійники-утопісти, які ніколи не бачили нашого українського села й наших земельних відносин, або злісні демагоги.

Адже психіка нашого селянина зовсім не соціалістична й український селянин насамперед індивідуаліст. Безземельне й малоземельне українське селянство марило й марить, хотіло й хоче мати свій власний ґрунт, якого-б вистачило на належне життє. Селянин, що має яку зайву десятину проти селянина, аби працювати норми, ніколи й нікому сей десятини не віддасть; її можна вирвати у його хіба з душею.

Запитаємо оборонців соціалізації землі: чи знають вони, як українське селянство прийняло закон про соціалізацію землі? І чи є реальна сила, яка-б змогла провести сей закон у життя? Хто заризикує тепер поїхати в село здійснювати сей закон? Адже кожному ясно, що при перших кроках фактичного переведення закону в життя на Україні раптомо поділять ся на ворожі табори. Не зброєю же селяно, з допомогою Німців, закон сей запроваджувати, не кажучи вже про те, що здійснення сього закону потрібувало-б такого величезного технічного й адміністративного апарату, який не під силу не тільки винищеній фінансово Українській Державі, але не під силу всякій державі взагалі. Українські партії, що стояли у владі, завжди користали ся гаслом „земля трудовому народові“ для боротьби за партійне панування, займались полагодженням відносин з меншостями, але земельна, найбільшійша для народа справа, зісталась непо-рушною. А проте земельні відносини на селі гіршали з дня на день. Грізні події наближались. Народ почав трапити терпіння і сам розвязувати земельне питання по своему розумінню. Почалась анархія, а ми все тягнули з земельною реформою.

Врешті загреміли большевицькі гармати нашого північного споконвічного ворога, стали рватися прапелі над будинком парламенту, стали тоді тільки похапелі, без розгляду, прийнято земельний закон про соціалізацію землі.

Всім було ясно, що затвердженням сього закону більш малось на меті „підвести міну“ під большевиків, вирвати ґрунт з під їх ніг, доказати „небуржуазність Ради“ ніж розвязувати аграрну справу на Україні.

Всім зрозуміло, що сей закон був необхідною в певний історичний момент помилкою, податком певному настроєви мас. Отже національний обовязок наших законодавчих установ сказати се відкрито й негайно приступити до розвязання

аграрного питання на наукових підвалинах, на широкі демократичні підвалинах, на державних підвалинах.

Колиб від самого початку земельну реформу поставлено на належний практичний ґрунт, уже до сього часу велика земельна власність була б зліквідована. Нарід мав би віру у свій уряд, обороняв би його й ніякі большевики нам не були б страшні, північний хижак не використав би безпорадного становища.

Але на жаль було не так. Став ся погром української влади, кошмар большевицького панування і все те, що ми пережили.

Отже нещасте хай буде нам доброю наукою на будучину. Тепер час перейти від розмов до діла. Закон про соціалізацію землі треба скасувати, а замість нього видати новий, відповідній психіці й економічним умовам закон про землю.

Треба негайно приступити до ліквідації великої земельної власності, яка була й буде завжди погрозою і для широго демократизму й поступу, та перейти до фактичного, а не тільки на папері, наділення безземельного й малоземельного українського селянства.

До земельної справи треба притягти знавців справи, використати усі культурні й наукові сили українського громадянства. Державна робота — то робота не партійна, а надпартійна, національна, всеукраїнська й тому уже час позбутись партійної нетерпимости: ми діти мужицького народу, що не маємо ані своєї національної буржуазії, ані аристократії.

Тільки при такій умові, коли нарід побачить на власні очі, що уряд за нього турбується, нарід підпиратиме уряд і тоді не потрібна буде нам чужа військова сила для охорони спокою й ладу на Україні.

* * *

*Весно! Ти знову ідеш і знову знаходиш мене
Не в Ріднім Краю, не на вільних просторах України,
А там, де і рік:—у неволі.. й життя таке саме сумне,
Яким воно й завжди для мене було на чужині.*

*В зімову пору я надив; аби лиші діждати весни,
То знову тоді оживу я душею і тілом;
Забуду і сум і неволю, забуду невілнницькі сні
І гляну вперед, як колись то, бадьоро і сміло.*

*Але уже в першій дні, як подих весняний легкий
В обійми пам'ї мене взяв, як сонечко з неба всміхнулось,
Почув я, що душу мою пам'ї мовби камінь тяжкий
І змучене серденько тяжко до волю стиснулось...*

*Не тішить мене ні весна, ні сонце, ні квіти ясні, —
Одна тільки думка: скоріше на Україну-б вернути!
Лиш там би я квітам радів, лиш там би радів я весні,
Лиш там би я мій всі пригоди неволі забути...*

Полонений М. Капелгородський.

Вісти.

Протест Української Центральної Ради проти прилучення Бессарабії до Румунії. В останній хвилі одержуємо таку вістку УТА, розіслану з Києва 17 квітня: По обговоренню справи анексії Бессарабії Румунією Українська Центральна Рада на своїй засіданню з 16 с. м. заявила: 1) Українська Народня Республіка не признає ухвали в справі прилучення Бессарабії до румунського королівства, бо вона не відповідає вільному вислову бажань всіх націй, які заселяють територію Бессарабії. Наслідком сього домагається Українська Народня Республіка переведення вільного вислову бажань і вилучення тих частин Бессарабії, які висловлять свою волю

в тім напрямі, що вони хочуть злуки з Українською Народньою Республікою. 2) Українська Центральна Рада поручає Раді народніх міністрів звернути ся до Румунії, а також до держав почвирного союзу з нотою протесту проти такої системи гнету й насильства супроти народів Бессарабії. Уважаючи проклямацію з 9 с. м. нерішаючою, поручає Українська Центральна Рада своїй Раді народніх міністрів поробити всі заходи, які має до розпорядження, щоб в найблизшій будучині вирішила ся доля Бессарабії на підставі порозуміння з Українською Народньою Республікою і по вислові волі усього населення Бессарабії.

Війна з Московщиною. В Таврії зайняли українські й німецькі війська Чаплинку й Мелітопіль. Офіційне повідомлення Генерального Штабу Української Народньої Республіки про зайняття Харкова таке: Східний фронт. Німецькі частини зайняли Новозибків. Бригада отамана Натієва разом з Німцями зайняла Харків. 8 квітня вночі після стички другий Запорізький полк Балбачана увійшов в Харків. Большевики почали відхід на Вороніж, в Харкові захоплено багато майна: панцирників, гармат і іншої зброї. В Харкові по найточнішим відомостям 80% населення ворожо настроєне проти большевиків.

В справі українсько-російських переговорів. Як доносить УТА, Рада народніх міністрів Української Народньої Республіки на засіданні 17 квітня ухвалила ось що в справі миру з Росією: Проект російського народного комісаріату в справі мирових переговорів з Україною Українське Правительство приймає. Мирові переговори відбуватимуть ся в провінціальному місті куреської губернії. Відкомандировано до Москви окремого курера з сею ухвалою.

Установчу Раду Української Народньої Республіки постановила скликати Мала Рада на 12 травня на підставі виборів з грудня 1917 і січня 1918 р. з доповненням переведення виборів там, де ще вони не відбули ся.

Вислід виборів до Установчої Ради (Зборів) Української Народньої Республіки. 1) З київської округи вишло депутатів: від української партії соціалістів-революціонерів і Селянської Спілки 38, від большевиків 3, від сіоністів 3, від позапартійних Росіян (шувльгинців) 1, всього разом 45; 2) від волинської округи депутатів: від у.п.с.р. і Сел. Спіл. 19, від большевиків 4, від сіоністів 3, від волинської польської спілки 3, від „Бунду“ 1, разом 30; 3) від чернігівської округи депутатів: від большевиків 17, від у. п. с. р. і Сел. Спіл. 10, від к. д. 1, разом 28; 4) від подільської округи депутатів: від у.п.с.р. і Сел. Спіл. 30, від селян балтського повіту 3, сіоністів 3, польського списку 2, у. с. д. 1, разом 39, 5) від полтавської округи депутатів: від у. п. с. р. 18, большевиків 10, хліборобів власників 1, лівих у. с. р. 1, разом 30. Таким чином вибрано в п'ятих округах: у. п. с. р. і Сел. Сп. 115, большевиків 34, сіоністів 9, польський список 5, селян балтського повіту 3, „Бунду“ 1, у. с. д. 1, хліборобів власників 1, к. д. 1, позапартійних Росіян (шувльгинці) 1, у. ліві с. р. 1 — всього 172 (К. „Відр.“).

Депутати до Українських Установчих Зборів від київської губернії. 9 квітня відбуло ся останнє засідання виборчої київської комісії для скликання Українських Установчих Зборів, на яким остаточно вирішено, хто з кандидатів пройшов до Установчих Зборів Української Народньої Республіки. Зі списку ч. 1 (у. с. р. і Селянської Спілки) вибрані: 1) Михайло Грушевський, 2) Олександр Северь, 3) Микола Стасюк, 4) Василь Химерик, 5) Хведір Швець, 6) Микола Шраг, 7) Аркадій Степаненко, 8) Григорій Пирховка, 9) Микита Марич, 10) Арсен Юкиш, 11) Микола Салтан, 12) Олександр Ільченко, 13) Митрофан Потапенко, 14) Григорій Кухар, 15) Михайло Марчук, 16) Андрій Макаренко, 17) Микита Кравець, 18) Василь Рошманюк, 19) Модест Левицький, 20) Микита Шаповал, 21) Омелько Марченко, 22) Петро Телянюк, 23) Микита Ковалюк, 24) Павло Христюк, 25) Сергій Донченко, 26) Опанас Логвиненко, 27) Євмен Котик, 28) Ми-

хайло Бала, 29) Ісаак Колбасюк, 30) Мартин Макара, 31) Гордій Ніжник, 32) Олександр Мізерницький, 33) Оксент Мальований, 34) Василь Присяжнюк, 35) Левко Науменко, 36) Денис Мацько, 37) Антін Жуковський, 38) Іван Синельник. Від большевиків (список ч. 13 : 1) Георгій Пятаков, 2) Володимир Затонський, 3) Василь Шахрай. Від жидівського національного виборчого комітету (сіоністів): 1) Наум Сіркин, 2) Йона Маховер, Йосип Шехтман. І від позапартійної спілки російських виборців (список Шульгина) один тільки Василь Шульгин (К. „Відр.“).

Посли Української Народної Республіки в чужих державах. Як відомо, українським послом у Німеччині є провідник української мирової делегації по Всеволоді Голубовичу Олександр Севрюк. Послом Української Народної Республіки у Царгороді є член мирової делегації і київський адвокат Микола Левицький, в Румунії член Малої Ради Микола Галаган. До Відня, призначений член Ц. Ради, адвокат Андрій Яковлев (соц. Фед.), що має також червисті виміри ратифікаційних документів. Дмитро Дорошенко й Михайло Полозів виїздять до неутральних держав jako нотифікаційна місія.

Розмова з Миколою Любинським. Співробітник „Нової Ради“ мав розмову з М. Любинським. На запитання співробітника в справі численних непорозумінь, які виникають у українського населення з німецькими військовими частинами, Любинський сказав: Сі непорозуміння виникають з багатьох причин: поперше винна тут неініформованість населення про прихід Німців, подруге неініформованість деяких німецьких частин про розпорядок вищої німецької команди, потретє незнає мови й нарешті винні тут також і труднощі, яких Німцям доводиться завдавати в справі харчування. Але в кождім разі нема ніякого сумніву, що військова міжа влада звертає найбільшу увагу на всі ці неприємності між населенням і німецьким військом і уживає заходів до того, щоб більше не було цих непорозумінь. На питання про відношення України до англійсько-французької коаліції міністер відповів: замирення України з центральними державами викликало велике незадоволення серед держав цієї коаліції, але з другого боку вони розуміють, що Україна, армію котрої зруйнувала большевицька агітація, не мала іншого виходу, як підписати миру. Що буде далі, не відомо. Але в усякім разі Україна не має ніяких агресивних замірів проти цих держав. З приводу газетних вісток про заміри Турків прилучити до Туреччини Одесу міністер сказав, що ці чутки не мають жадного ґрунту під собою. Але Одеситам — зауважив міністер — треба-б узяти на увагу та зрозуміти, які гарні перспективи почали-б розгортатись перед ними, якби вони захотіли бути цілком вільним і незалежним містом.

Посли чужих держав при Українській Республіці. Послом Німеччини у Києві став бувший посол Німеччини в Пекіні гр. Мумм, послом Болгарії бувший міністер просвіти Болгарії, проф. університету, зять Михайла Драгоманова — др. Іван Шишманов, послом Швейцарії колишній посол в Петрограді Одіє.

Чи признала Франція і Англія самостійність Української Народної Республіки? Бувший генеральний секретар міжнародних справ і пізнійше народній міністер заграничних справ Олександр Шульгин надрукував у 44 ч. „Нової Ради“ відкритий лист до свого наслідника в міністерстві заграничних справ Всеволода Голубовича, де між иншим займаєть ся питанням, чи Англія і Франція признали Українську Народню Республіку, й доказує, що з паперів, які знаходять ся у міністерстві заграничних справ і в своїм часі були опубліковані, виходить, що спеціально при правительстві Української Народної Республіки французький уряд акредитував jako свого комісара ген. Табуїса, а Англія бувшого свого генерального консуля Одеси Багге. Ні Олександра Шульгина jako міністра міжнародних справ, ні решту міністрів цієї дипломатичні титули не задоволили, але після большевицького розгрому уцілили бодай докази, що ген. Табуїс мав дійсно право і на той титул, на який він претендував, а саме папір

від французького посла в Ясах, через якого ген. Табуїс тільки й міг з технічних причин зносити ся зі своїм урядом. В старих часописах і в міністерстві заграничних справ находять ся листи засудженого французького генерала й комісара, в яких він, називаючи себе комісаром французького правительства при правительстві Української Народної Республіки, зазначає, що французьке правительство не має технічної змоги зносити ся ні з ним, ні з українськими міністрами й тому він сам говорить його іменем. Такі заяви в розмовах з Ол. Шульгином не раз потверджував Табуїс так само, як і п. Багге, аналогічний лист якого находить ся також серед уцілених документів. Дійсно не відбув ся (хоч обіцянки робили ся не раз) урочистий акт признавання Республіки з боку зазначених держав. Але чи се є доказ, що ці держави не признавали нашої Республіки? Коли розкрити курс міжнародного права, ясно бачить ся, що установленне дипломатичних зносин з новою державою в вже факт її признавання урочистий акт може тільки потвердити даний факт, але сей акт може й не відбути ся. А що між Українським Правительством і правительствами Англії чи Франції відбували ся дипломатичні зносини, хоч і в надзвичайній, викликаній обставинами формі, треба ясно та твердо сказати: Англія та Франція признали Українську Народню Республіку й се факт надзвичайної історичної ваги, котрий може в дуже й дуже близькім часі Україна повинна використати в повній силі.

Похорони Ів. Нечуя-Левицького. 4 квітня поховали Івана Нечуя-Левицького. О першій годині дня в соборі св. Софії відправив заупокійну службу Божу преосвящ. Никодим разом з духовенством. Притім преосв. Никодим і протосрей Шаравевський виголосили короткі чулі промови, в яких схарактеризували небіщика jako просто, безкорисну людину та громадянина. По скінченню служби Божої винесено домовину з останками небіщика на руках і жалібна процесія по Володимирській вулиці рушила на Байкове кладовище. За домовиною ішли українські літературні, громадські й політичні діячі, родичі та знайомі небіщика. На Бібіковській бульварі коло будинку міністерства народньої просвіти процесія спинала ся. По короткій літї міністер народньої просвіти В. Прокопович сказав промову приблизно такого змісту: Сьогодні вперше в старій Софії лунали голоси смутку над домовиною простого чоловіка. Сей простий чоловік був українським письменником і сьогодні вперше Українська Держава ховає свого письменника державним коштом. В тій великій роботі будовання української культури, яку провадимо й ми, каменярї, ми перше повинні пам'ятати, що один з найперших основних камінїв сього будинку поклав небіщик. Ми всі вчили ся на його творах і тому серед нас усіх завжди житиме йому вічна пам'ять... На Байковім кладовищі коло могили М. Лисенка між двома зеленими ялинками поховано небіщика. Промов над могилою не було. На могилу покладали живі квітки й вінки від української академії мистецтва, міністерства судових справ і У. Правничого Товариства (Н Р.).

Дві хвилі з життя Івана Левицького. Зі статі „Пам'яті І. Левицького“ в 48 ч. „Нової Ради“ пера відомого автора історії української літератури Сергія Єфремова виймаємо отсі дві згадки: „Пам'ятаю свої перші відвідини його в памятному будиночку Сегета на теперішній Пушкінській, а тоді Новоблисаветській улиці. Я був ще тоді школярем і вже членом школярської української громади й з творів Івана Семеновича вчив ся старшій до рідного слова. Повів мене до Левицького мій єлюбший товариш по громаді, тепер також небіщик, Лука Скочковський. З острахом підступав я до дверей, за якими жив мій тодішній комир. Серце колотило ся, як не вискочило з грудей. І сей маленький лагідний дідок відразу якось заспокоїв мене. Його маленька, чистенька, ясна квартирка так пасувала до обличчя і всього поведження господаря, таке все в ній було мініатюрне, як і господар, лагідне, заспокоєне... Потім не раз був я в сій світлиці, находили там раз-у-раз тепле слово, добру пораду, домогою потрібную

книжкою і т. ін. Важко було навіть уявити собі Івана Семеновича поза стінами севетівського будиночка і я розумію, яку драму пережив небіщик, коли йому, що безвиїздно прожив там років з 15, довелося вибратися з нагрітого місця і тинятися по Київ, не знаходячи ніде такого вигідного помешкання.

„Востаннє бачив я Івана Семеновича Різдвами святками, — ми разом справили „свят вечір“ у близькій мені семі. Письменник зовсім знемогчів, але так само тепло й незлобно, з якоюсь добродушною усмішкою дивився на світ і події. Вони мало зачепили його й не порушили його ясною, тверезого світогляду“.

Делегація духовенства у міністра внутрішніх справ Ткаченка. 8 квітня, як доносить УТА, явилися у міністра внутрішніх справ М. Ткаченка волинський єпископ Евлогій і чигиринський єпископ Никодим в цілі вяснення відносин уряду до церкви. Міністер заявив у розмові делегації, що православна церква, до якої належить більшість населення України, може сподіватися на найдобророзумнішого відношення з боку Українського Правительства. Вже зараз уряд поробив деякі заходи щодо поліпшення матеріального становища духовенства. Ідучи в напрямі відділення церкви від держави, уряд усіма силами підтримує церкву, наскільки вона дійсно прийде на шлях служення українському народові й запомоги розвитку української культури. Дальший розвиток церкви, як зазначив міністер, повинен йти в парі з розвитком Української Держави, розуміючи під тим затвердження її автокефалії.

Байдужість українського духовенства. Під заг. „Дивна байдужість“ надрукував у „Новій Раді“ Микола Безсонов, бувший красноярський єпископ Нікон, статтю, де зазначає дивну відсутність українського білого й чорного духовенства в часі свята визволення Києва від большевицьких розбишак і грабіжників у день 2 марта. „На мою думку — каже автор — київське духовенство повинно було 2 марта в митрополитом і єпископами на чолі стрінути українське військо повсюдним, по всьому Києві, церковним дзвоном, з охрестем і радісними відправами. Воно повинно було це зробити, коли справді хотіло відсвяткувати разом з народом велику історичну подію, визволення Києва від розбійників-політиканів“. Автор не давав вразу до друку своєї замітки, бо гадав, що день 2 марта була просто помилка, що більше злого не буде. „Але — вже чотири полки Українців вийшли з полону, а наше недбале духовне начальство та духовенство й „вухом не веде“ та не хоче навіть привітати вірних дітей України, що повернули з неволі до Рідного Краю“.

Степура, подільський губернський комісар, призначений на посаду харківського губернського комісара (Н. В.).

Господарські школи. Як доносить У.Т. А., міністерство земельних справ наказало педагогічній раді сільсько-господарських шкіл виробити науковий план і коротку програму чотирілітньої середньої сільсько-господарської школи. В обіжнику вказується, що підготовчі дві класи треба скасувати, а навчання спеціальних предметів має бути побільшене.

Новий залізничний шлях Київ — Одеса. Інженер А. Каширський розробив детальний план нового залізничного шляху Київ — Одеса. Як що сей проєкт Каширського переведе в життя, се скоротить залізничний шлях Одеса — Київ на 100 верст. Нова дорога має пройти як найкоротшим шляхом. Сей проєкт знаходить се тепер в бесарабським товаристві залізничних шляхів. Товариство має незабаром звернутися до міністерства шляхів Української Народньої Республіки за дозволом щодо будування нового залізничного шляху. Як зазначив представник сього товариства, бесарабське товариство залізничних шляхів має всі засоби для будування нового шляху. Воно має свої власні кошти, потрібні матеріали, відповідні технічні штати. Щодо матеріалів для будування залізниць, в його розпорядженню, як кажуть, є значна кількість дерева, цементу, заліза, цегли, а також потрібний для

будови залізниць — інвентарь. Крім того в розпорядженню бесарабського товариства є значна кількість палива, яку маєть ся на меті використати для руху потягів нової залізниць. На думку представника товариства бесарабське товариство може розпочати працю в найкоротшій часі (К. „Відр“).

Новий музей у Києві закладаєть ся при міністерстві пошт і телеграфів, де будуть зібрані колекції українських і закордонних марок, листівок, блянків, а також історичних малюнків, фотографій, приборів і меделів, що відносять ся до поштової й телеграфічної справи як України, так і інших держав.

Упорядкування могили Шевченка. Дня 9 квітня, як доносить УТА, на надзвичайнім зібранні київської губернської народньої управи по рефераті управи постановлено: 1) затвердити зроблені нею видатки в сумі 14.500 карбованців на упорядкування могили народнього поета Тараса Шевченка, 2) доручити новій управі по згоді з канівською повітовою управою розробити загальний план упорядкування й утримання вигляду могили небіщика, скласти потрібний обсяг і доложити його черговому земському зібранню, 3) доручити новій управі звернутися до всіх громадських і інших інституцій з пропозицією взяти участь своїми коштами в справі упорядкування і утримання достойного вигляду могили батька України Тараса Шевченка.

Збори київського губернського земельного комітету. Відбулися в днях 20—22 марта. Зіхалися делегати від усіх повітів крім чигиринського. Народи розпочали ся традиційними звідомленнями з місць, які взагалі свідчили про не досить добру свідомість повітових делегатів у справі сучасного становища земельної справи в їх повітах. Ніодин з делегатів не подав докладних відомостей, скільки було в повіті всіх економій, скільки вже розграбовано та як розграбовано й скільки зістало ся цілими. Виявило ся, що в київській губернії є економії, що „знесені до тла“, де не зостало ся і „тріски“, є економії, де розграбовано тільки хліб і худобу, а єй такі, що знаходять ся цілими в розпорядженню земельних комітетів. Такі наслідки залежать не від політики повітових і волосних комітетів, а цілком від того чи иншого відношення до економії громад тих сіл, біля яких знаходять ся економії. Руїницька хвиля найвище підняла ся в гору в кінці грудня 1917 р., коли на села повернули ся матроси й салдати „большевики“. Тепер настрої населення взагалі тривожний і пригнічений. З одного боку по селах панує „диктатура кримінальних елементів і дезертирів“, які озброєні „до зубів“ так, що мирне населення криком кричить: „Доки буде ся свобода?“ З другого боку турбує населення і прихід німецького війська. Поширюють ся чутки, нібито Німці думають повернути назад панів. Через те селяне боять ся обсіяти бувші поміщицькі землі, не відаючи, кому дістанеть ся врожай, і вимагають, щоб їх запевнити в тім, чи урожай дістанеть ся тому, хто обсеє землю (Н. Р.).

З Камянця Подільського. 1 квітня відбулось, як доносить „Нова Рада“ за „Поділлям“, надзвичайне засідання міської Ради Камянця Подільського. Засідання скликано в справі відкриття українського університету в Камянці. Були присутні й члени Ради та всі члени президії. Зала і хори були переповнені публікою. Засідання відкрив помічник голови Ради Миронський. Перший забрав слово референт Шульминський. У своїм рефераті він малював ті величезні добра, які принесє освіта, дана університетом. А сею користь матиме не тільки місто, але й усі околиці та вся губернія. Що більше, місто підійметь ся і під матеріальним оглядом від тих культурних сил, які дасть місту університет. Далі повідомив референт, що на днях до Камянця приїжджає комісія професорів київського університету для огляду міста і тих умов, які Камянець може дати для будучого університету. По вислуханню реферату про університет міська рада по короткій дискусії ухвалила: 1) поробити всі залежні від ради заходи, необхідні для задоволення потреб такої над-

звичайної ваги справи; 2) асигнувати мільон карбованців на улаштування й утримання університету; 3) дати для університету потрібне помешкання, а саме один з будинків, котрі окажуться найбільше підходящими згідно з вказівками окремої комісії для вибору сього помешкання. Потім вибрано комісію для прийняття комісії професорів київського університету, яка має на днях прийти.

При кінці засідання прийшла позачергова заява від управи подільських залізничних доріг, а саме заява порушила справу переведення залізничних доріг до Кам'янка Подільського. Порушення такої важкої справи було також немалою радістю для міської ради. Пояснення в порушеній справі давав начальник кам'янецького залізничного двірця. По вислуханню цієї позачергової заяви й пояснень міська рада ухвалила поробити найенергічніші заходи, щоб перевести в Кам'янець управу залізничних доріг. У зв'язку з тим постановлено вислати радного Дяченка до Київа для переговорів з управою залізничних доріг, а також прихати начальника станиці Кам'янка Подільського повідомити управу про ухвалену на засіданні постанову. Колиб ці постанови, які ухвалені на сьому засіданні, зреалізувалися, Кам'янець Подільський від того дня, історичного для нього, почав би нову добу свого життя.

Привіт українському народові від жидівського робітництва м. Бердичева. Голова Ц. Ради проф. М. Грушевський одержав з Бердичева таку телеграму українською мовою: „Найстаршому борцеві за визволення українського народу, голові Центральної Ради професорови Грушевському. Скликає місцевим комітетом Бунду зібрання Жидів — громадян міста Бердичева в числі п'ять тисяч вітає визволеній український народ і висловлює певність, що у визволеній Українській рука в руку боротимуться за кращу будучину трудящі маси українського народу спільно з трудящими масами всіх інших народів, що заселюють Україну“. На це голова Ц. Ради прислав таку телеграму: Бердичів, комітет Бунду. Щиро дякую за привітання. Вірю, що міцна солідарність України переборе всі труднощі й оборонить нашу політичну незалежність, демократичні й соціальні здобутки. Голова Ц. Ради Грушевський (Боротьба).

Національні передпарляменти на Україні. Як повідомляє „К. М.“, міністерство для жидівських справ і Національна Жидівська Рада розробляють зараз законопроект про національні передпарляменти на Україні. Завдання національних передпарляментів має бути організація і об'єднання діяльності місцевих національних товариств, заведення національних катастроф, скликання національних установчих зборів і загалом ведення національних справ, а головні шкільних і просвітних. Законопроект скоро буде викінчений і переданий в Раду народніх міністрів. Поки що виникають різні думки лише в справі компетенції національних передпарляментів. В теперішню хвилю підготовча робота йде для організації передпарляментів лише трьох більших національностей: великоруської, польської й жидівської. Число членів кожного передпарляменту зокрема, а також способи виборів мають бути встановлені законом. Для жидівського передпарляменту проектується встановити число членів 125. В це число входила б ціла теперішня Національна Рада, яка складається з представників п'ятиох жидівських політичних партій по 10 членів від кожної, а решту (75 членів) мали б вибрати жидівські громади.

З життя Українців на Закавказзі. У Тифлісі відбувся другий український з'їзд Закавказзя, котрий, вислухавши реферати делегатів з міст і реферат Шрамченка про добробут українського населення на Закавказзі, постановив послати телеграфічне прохання У. Ц. Раді й Раді народніх міністрів, аби на Закавказзі утворено консульство для охорони всіх прав тих Українців, які признають себе громадянами Української Народньої Республіки. На консула з'їзд вибрав Петра Купяка (С. Чалий), нинішнього комісара українських справ

на Закавказзі й голову місцевої української красної ради. Крім того, зважаючи на тяжкі обставини, в яких пробувають тепер українські поштово-телеграфічні робітники, а також селяне, розкидані серед чужих людей на Закавказзі, другий український з'їзд постановив просити Раду народніх міністрів знайти засоби для переведення на Україну українських залізничників, поштово-телеграфічних робітників і селян збігців, яким надалі не можна зоставати ся на Закавказзі (Боротьба).

Вартоломеївська ніч на Холмщині. Як довідується „Н. Рада“ з безумовно певних джерел, поляки хотіли ся на 10—12 березня улаштувати Українцям на Холмщині Вартоломеївську ніч. Справа була вже зовсім налагоджена, видруковано й порозліплювано на польських будинках написи: „Tu mieszka rodzina polska“ (тут живе польська родина), але довідавши ся про це, німецький головнокомандуючий Лінвінген ужив енергічних заходів, поарештував верховодів, порозставляв війська й таким чином йому пощастило відвернути се страшний кривавий діло.

Словник М. Уманця і Б. Грінченка. „Стара Громада“ ухвалила випустити нові видання російсько-українського словника М. Уманця і А. Спілки й українсько-російського Б. Грінченка. Словник М. Уманця (М. Комарова) мають доповнити тим матеріалом, який збирав за життя небіщик М. Комарів. У сій справі „Стара Громада“ приступила до переговорів з наслідниками М. Комарова. Словник Б. Грінченка мають доповнити тим матеріалом, що є в багатьох старих учасників роботи над сям словником і інших осіб. Редакцію і завідування технічною частиною видання словника М. Уманця предложено Ап. Ніковському; таку саму роботу по виданню словника Б. Грінченка предложено взяти Г. Голоскевичеві.

Бібліотека Центральної Ради прохає всіх, хто має старі видання українських газет і журналів (включно до видань 1917 р.), як київські, так і провінціальні, надсилати їй за якусь плату.

Московська большевицька культура не оминула старого родового маєтку Ів. Тургенева в черніській повіті тульської губ., де лежить історичний „Бежин Луг“. Сю садибу, величезну бібліотеку з виданнями XVIII стол., значну колекцію історичних документів, листи Івана Тургенева, рукописи його перших творів, всі родинні портрети Тургенєвих, все те розграбовано цілком і загинуло (Н. Р.).

Терещенко, бувший міністер заграничних справ у Росії, дістав ся по одним вісткам до Скандинавії, по другим до Англії.

Ленін про Луначарського. В „Новій Раді“ читаємо: Сими днями в „Нов-ім Слов'ї“ була надрукована розмова з Луначарським, який досить виразно натякав про можливість згоди з Україною. Коли спитали про се Леніна, він досить виразно заявив: Все се пустяки—і думки, висловлені Луначарським, зовсім не відповідають поглядам робітничо-селянського уряду.

З Москви. В Москві досі виходив орган московської Української Ради п. з. „Українське Слово“. В 9 числі редакційний комітет повідомляє: „Через необхідність від часу призначення комісара для українських справ провадити на далі лиш цілком аполітичну діяльність Рада українських кольоній в Москві примушена зрести ся видавання власної часописи“. Тепер „Українське Слово“ буде видавати організація. Тепер у Москві відкривають ся видавни українського знавства. Артистичний відділ Ради уряджує вистави у Введенській Народній Домі. Артист Овчиників справляє 35-літній ювілей. Існує „Жіноча Спілка“. Рада холмського товариства „Просвіта“ скликала загальні збори товариства Український лазарет в зв'язку з ліквідацією шпиталів скасовано. Заснована та працює „Торгово-промислова Спілка“. Організував ся і має своє представництво в московській Раді „Союз залізничників-Українців московського вузла“. Канцелярія комісара українських справ сполучена з канце-

лярією Ради й видає пашпорти та пропуски на Україну.
(„Н. Р.“)

Делегація київської губерніяльної народньої ради (земства) у козаків з бувших полонених Українців. 8 квітня делегація київської губерніяльної народньої ради в складі 5 осіб відвідала гайдамацький полк ім. Максима Залізняка, який складається з бувших полонених Українців німецьких таборів. У число членів делегації входили п.п. Турковка, Коробаня, Котик, Красний. Приїхавши до касарень, де міститься полк, делегація звернула ся з братерським привітом до вартової команди, яка несла варту в подвіррі. Від імени славних гайдамаків відповідав полковник, котрий сказав, що вони до останнього боронитимуть Україну й захищатимуть всіх мешканців України. Після того делегація пішла до касарень, де вже зібрали ся всі козаки та старшина. Першим говорив п. Туровка (голова делегації), який дякував гайдамакам за те, що вони не пішли після довгої німецької неволі до дому, а з зброєю в руках стали до оборони своєї Батьківщини. Другий член делегації п. Коробаня закликав козаків до того, щоб потім, як скінчиться ся ця страшна війна, вони йшли на села й, будучи людьми далеко більш освіченими ніж інші селяне, несли на села освіту й підносили культурний рівень села. Далі говорили члени делегації — селяне, які від імени селян дякували козакам за їхню поміч в боротьбі з ворогами. Останній промовляв п. Красний (Жид). Попереду всього він чемно препрошував, що не може говорити по українськи, кажучи, що се є ганебний наслідок царського режиму, що ми не можемо не тільки говорити до вас на мові народу, серед котрого живемо, а навіть до свого народу примушені промовляти на московській мові. Я вітаю вас, казав він, від столичної народньої ради. Подбайте, щоб завше ся губернія була більш свідомо ніж інші. Від гайдамаків відповідав один з панів старшин, який сказав, що „можете бути певні, що ми душу й тіло положим за нашу свободу і покажем, що ми браття козацького роду. Не словом, а ділом боронимо свою волю“. Під голосні вигуки „Слава“ один з членів делегації вийшов і розцілував ся з промовцем. Після того всі присутні відспівали „Вже воскресла Україна“. На прощання до делегації промовляв один з козаків, який дякуючи за честь, зазначив про бажання боронити волю України та просив, щоб громадянство дбало про моральну й матеріальну піддержку козацьких редин. Полковник дякував делегації за те, що вона заявила ся сюди та привітала козаків, від імени яких також просив подбати про їхні родини, з котрими вони три роки не бачили ся. Голова делегації зазначив, що всі заходи в сїм напрямі будуть негайно пороблені. Після всього того пан полковник запросив членів делегації цокоштувати хліба й соли. За обідом вели ся товариські балачки. Між иншим пан полковник зазначив, що в полку нема неграмотних. Всі люде свідомі, так, що агітація на вулицях Києва, яку ведуть вороги Української Держави, абсолютно не має ніякого впливу (Нар. Воля).

Воєнний альбом галицько-українського 80 полку піхоти. 80 п. полк видає в найблизшій часі воєнний полковий альбом. Дохід з сього артистично-історичного твору призначений на фонд вдів і сиріт по впадших героях. В альбомі хочемо вшанувати пам'ять тих, котрі головами лягли в обороні рідного краю, а грядучим поколінням передати вірну картину геройських діл, яких доконали сини австрійської України в рядах 80 полку в завзятих боротьбах на сході, полудні й полудневім заході й тому просимо всіх, що мають або мали свояків, знайомих в нашім полку, присилати воєнні записки, описи життя, фотографічні знімки, портрети вбитих і попавших в полон — на адресу Schriftleitung des 80-er Kriegsalbums in Rimaszombat, Ungarn. Фотографії, портрети й записки звернемо в короткім часі з подякою. Сї, що бажать набути наш альбом, звольте подати нам свої адреси. Ціна альбому за попереднім надісланнем грошей 40 К, за посліплатою 60 К.

Гумористичний кутик.

„Шевченківці, сагайдачники й орликівці“.

Під сим заголовком подала „Бабуся з того світу“ в 2 ч. „Гедза“ таку влучну сатиру:

Коли до батька Тараса в рай дійшла чутка про те, що Шевченківський полк побольшевичив ся і замість боронити Рідний Край, пішов лускати насінне та гандлювати казенним добром на Жидівськїм базарі, — він узяв перо, закреслив у гніві свій „Заповіт“, а натомість написав:

Як умру, та поховайте
Мене на Україні:
Серед степу завели ся
Поміж людьми свині!..

А старий Сагайдачний, дізнавшись, що й полк його імени побольшевичив ся й не хоче йти „на братов“, які грабують села, вгвалтують жінок, припікають їм цигарками груди, а козакам відрізують вуха, носи, проколюють очі, — схилив голову, заплакав і заспівав:

Ой горе тій чайці,
Часці — небозі,
Що вивела... цуценяток
При битій дорозі.
Ішли чумаки,
Весело співали...
Шкода, що тих собачат
Та не повбивали!..

Відгукнув ся й чистий серцем та великий головою Орлик, почувши про неславу своїх орликівців у Катеринославі: „Дякую тобі, премудрий Боже, — мовив він, — за те, що хоч і зробив ти мене гетьманом, та не на Україні! Очі-б мої не бачили, вуха-б не чули про ту погань, що, вкравши моє імя, ганьбить твою сиву страдницьку голову, Пречиста Не-не-Україно!“

3 удатних дотепів.

— Оксанко!.. Оксанко, гов! Давай, давай, серденько швидше обідати, бо міні страшенно ніколи: зараз засідання по демобілізації і той... комісія з Центральної Ради приїхала. Ну жени, жени Марту, щоб несла борщ!

— Це... ша... тихо!..

— Що таке?!

— В нашій Марти в гостях „главнокомандуючій флотом“.

— С, то ви вже не учителюєте?

— Давно.

— А то чому? Ви-ж такий досвідчений український педагог!

— Всі наші % додатки, п'ятиліття і нові штати пішли на червону гвардію і я, щоб не втратити свого заробленого, мусів вступити в гвардію. Тепер одержую стільки, скільки на учительстві не доскочив би за всі чотири п'ятиліття.

— Єдиний невипроданий добрий і гарний український

КАЛЕНДАРИК

для Січових Стрільців і жовнірів-Українців

коштує лише К 1-80. — Замовляйте скорше в адм. Вістника.

Зміст: Румунське пасиальство над Бесарабією. — Самосійна Білоруська Народна Республіка — Полонений Іван Павлюк. Організація і відправка на Україну відділу українського війська з полонених Українців німецьких таборів. — Полонений М. Капельгородський. Українолюбля! (вірш). — Ц. Жерницький. Вій під Ромоданом. — Самосійники про лквідацію війни з Московщиною. — Соціалізація землі. — Полонений М. Капельгородський. Весно! Ти знову ідеши і знову находиш мене (вірш). — Вісти. — Гумористичний кутик.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарні Адольфа Гольцгаузена в Відні. —

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
 Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
 Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 17.

Відень, 28-го квітня 1918.

Ч. 200.

Українська Установча Рада.

На вечірнім засіданню Малої Ради 11 квітня постановлено скликати Українську Установчу Раду 12 мая с. р. В листопаді минулого року Мала Рада постановила, щоб від цілої України було всіх депутатів 301. Се число могло б бути побільшене депутатами військових округ і від тих сумежних з територією України повітів, що можуть забажати взяти участь у виборах постановами повітових народніх рад. Не відомо ще, чи буде вибирати до Установчої Ради населення окупованих частин України, Підляша, Холмщини й частини Волині, та в яким відношенню стоятимуть евакуовані з сих земель до виборів.

В часі виборів, що відбули ся в кінці минулого й на початку біжучого року та були припинені большевицьким нападом, вибрано 172 депутатів, отже трохи більше ніж половину цілого складу будучої Установчої Ради. З них на українських соціалістів-революціонерів і Селянську Спілку припадає 115, на большевиків 34, на сіоністів 9, на інші партії та групи від 5 до 1 депутата; отже числа, які не мають політичного значіння. Вибори відбули ся лише в п'ятих бувших губерніях, а повинні ще відбути ся в отсих округах, а саме: на Катеринославщині мають вибрати 36 депутатів, на Херсонщині 34, на Харківщині з гайворонським повітом Курщини 35, в Таврії 9 і острогоській окрузі 15, разом 129 депутатів.

Вибори, які відбули ся майже перед чотирма місяцями, Мала Рада признала важними. Перемога Селянської Спілки й українських соціалістів-революціонерів на сих виборах була остільки рішуча, що теперішнє докінченне виборів не змінить, розумієть ся, партійних відносин в Установчій Раді, але соціально-політичне положення на Україні тепер в порівнянню з кінцем минулого року всеж остільки відмінне, що й наслідки теперішніх виборів можуть значно різнити ся від попередніх.

Попередні вибори відбували ся поперше під впливом большевицького террору в містах України, а подруге під знаком боротьби з російською небезпекою, яка стримувала розвиток клясової боротьби в українсьім громадянстві та сприяла об'єднанню виборців у межах одної партії. Сим явсується і незрозуміла на перший погляд поразка українських соціальних демократів, партії, з якої складала ся переважача більшість Українського Правительства. В містах українська соціалдемократія не могла очевидно перемогти большевицького террору й демагоїї серед напів зросійщеного робітництва, до якого пристало й російське військо, що стояло в багатьох містах України; на селі-ж цілком природно мали більший вплив соціалісти-революціонери та Селянська Спілка, які виступали під спільним гаслом соціалізації землі. Що селяне розуміли під „соціалізацією“ землі щось цілком инше ніж теоретики есерівської партії або, ліпше сказати, розуміли сю соціалізацію лише як відібрання землі від дідачів,

але ні в яким разі не скасування приватної селянської власности на землю, починаєть ся виявляти лише тепер, коли правлячі українські круги заговорили про конкретне переведення земельної реформи, а земельні комітети почали робити підготовчі кроки в сім напрямі.

Земельне питання може грати в деякій мірі і при теперішніх виборах до Установчої Ради такеж рішаче значіння, як і при попередніх, але тепер виступають вже групи, про які не було чути раніше. „Боротьба“ з 11 квітня пише в передовій статі: „На підмогу великим промисловцям і поміщикам... поспішають середні власники“... „Починають ся делегації до Центральної Ради з вимогою змінити „беззаконний (земельний) закон“. „Делегація явила ся з Полтавщини, де селянство різко розкололось на дві частини — бідніших, котрі згуртували ся під прапором українських есерів і Селянської Спілки, та „куркулів“, селян землевласників“... Таким робом при докінченню виборів до Установчої Ради доведеть ся числити ся на селі з противниками соціалізації землі, себто з противниками есерів і Селянської Спілки. Великі й середні землевласники-селяне, число яких виносить кілька мільонів, не лише еднають ся у власні організації, а й можуть в деячм порозуміти ся і виступити спільно з частинами дрібного селянства. Ще не відомо, чи переможе між бідними селянами ідея „соціалізації“ землі, чи дрібно-власницькі інстинкти та традиції, висловом яких є засада „ліпше хоч менше землі, аби власна“.

А в сім останнім випадку положення пануючої в майбутній Установчій Раді партії й становище самої Установчої Ради було-б дійсно трагічним і ставало-б тим трагічнішим, чим більше вясняло ся-б непорозуміння, яке примусило несоціалістично настроєних селян послати до Установчої Ради соціалістичних депутатів. Найгірше було-б, розумієть ся, колиб широкі маси селянства втратили взагалі довіру до Установчої Ради, що могло-б мати дуже злі наслідки й для майбутнього українського парламенту.

Компактна більшість в Установчій Раді може бути дуже сприяючою для переведення тої чи иншої теоретичної програми, але заходить питання, чи відбула-б ся Установча Рада змагання і настрої, які в теперішній історичний момент хвилюють нашу Вітчизну? Для виявлення дійсного настрою країни в Установчій Раді було-б бажано, щоб всі, навіть реакційні групи мали в ній своє представництво. Для того потрібно, щоб доповняючі вибори ще невібраних депутатів відбули ся дуже старанно. Коли сї депутати прийдуть до Установчої Ради, в річю в деякій мірі другорядною, але необхідно, щоб у ній були представники всіх частин і всіх горожан України як від теперішніх окупованих країв, так і від теперішніх полонених.

Україна жадає скликання Установчої Ради, можливо, що спішнє скликання її дійсно дуже потрібно, але се ще не

значить, що так само спішно будуть розв'язувати в ній важні соціально-політичні справи. І доки дійде до їх розв'язання, можуть бути вибрані всі депутати.

Для уникнення рішень і постанов, які могли б мати фатальні наслідки для budouчого розвитку Української Народної Республіки або бути просто зметені життям, потрібний постійний найтісніший контакт між Установчою Радою і населенням. Що такий контакт легко установити, показують вже і тепер численні делегації з найрізномірнішими домаганнями до Ц. Ради. А інтерес до Установчої Ради буде не менший ніж до Центральної Ради.

Не треба, розуміть ся, вколисувати себе надіями, що доба великих соціально-політичних реформ взагалі й праця Установчої Ради зокрема перейдуть без серйозних внутрішніх криз. Деякі питання, а особливо земельне питання викличуть при своїм розв'язанні безперечно значний опір деяких частин населення України. Але тим еластичніша мусить бути програма реформ, вироблених Установчою Радою, тим більше простору для розвитку життя і продукційних сил українського громадянства мусять полишити правні форми, вироблені Установчою Радою.

Праця Установчої Ради буде тяжка, але ми вітаємо щиро її початок і сподіваємо ся, що Україна, оборонена від вмищування північної сусідки, переборе всі кризи й піде швидким кроком по шляху свого розвитку.

М. Троцький

Справа скликання Установчих Зборів Української Народної Республіки на Малій Раді.

На вечірнім засіданні 11 квітня Мала Рада обговорювала справу скликання Установчої Ради Української Народної Республіки. З першою великою промовою виступив представник фракції українських соціалістів-революціонерів Микола Шраг, який говорив: Після того, як справа скликання Установчої Ради обмірковувалась на шпальтах майже всіх краєвих газет, вона тепер приходить до розв'язки в Центральній Раді. Ся справа настільки важна, що вона мабуть буде мати велике значіння і велику вагу в ході всієї майбутньої історії України, а через те до цієї справи треба поставитись тепер як найбільше поважно. Не можна при розв'язці цієї справи ставати цілком тільки на принципіальний ґрунт, але так само не можна й цілком відкидати принципіального боку справи. В данім разі, можна сказати, з принципіального боку ся справа ясна й не може викликати суперечок. Але не тільки по питанням принципіальности ведуть ся тепер суперечки коло цієї справи. Всі знають, що вибори до цієї Установчої Ради проходили не в нормальних обставинах. З сим усі згідні. Так само відомий всім і той великий абсентеїзм, при якому майже всюди провадились вибори. Зважаючи на всі ці обставини, не можна замикаати очей на те, що наслідки виборів не зовсім вірні. Крім того напевно можна сказати, що колиб ці вибори провадились тепер, в більш нормальних обставинах, вони дали б інші висліди. І се начеб то говорити за те, що вибраної тепер Установчої Ради не слід було б скликати.

Але коли взяти на увагу всі сучасні обставини, прийдець ся сказати, що Установча Рада конче потрібна та її не можна обминути. Колиб згодити ся з деякими фракціями, котрі стоять за те, що треба призначити нові вибори, не відомо ще, чи тепер абсентеїзм поменшів би, чи побільшав би, а в такім разі чи була б друга Установча Рада більш авторитетною, чи ні. Скоріше можна сказати, що після тих численних виборів, які переведено за рік революції, сей абсентеїзм був би ще далеко більший ніж при теперішніх виборах. Краще вже буде поправити ті самі вибори тим

способом, що де вони не відбули ся, там перевести їх наново, а де відбули ся в цілком неприродних обставинах, там їх скасувати та зробити нові вибори.

За можливе негайне скликання Установчої Ради говорять багато обставин. В першу чергу треба звернути увагу на те, що Центральна Рада, яка мала такий великий авторитет на Україні, тепер поволі через ворожу агітацію більшешмельну й інші реформи, а також інші подібні обставини сей авторитет губить. Колиб ми могли з певністю сказати, що Центральна Рада знов може придбати авторитет і стати провідником мас, яким вона була попереду, скликання Установчої Ради можна було б ще відкласти. Але сього не можна сказати й через те треба сподівати ся, що коли народні маси не матимуть авторитетного провідника, вони можуть стати ще більш анархічними ніж тепер і наш край може впасти в ще більший безлад і прийти до ще більшої руїни, ніж се було досі. Дехто радить Центральну Раду зреорганізувати й думає таким паліятивним способом врятувати справу. Але ніякі паліятиви тут не допоможуть і підправлена Центральна Рада не може задовольнити тих мас, які потребують чогось цілком нового. Центральна Рада майже зовсім відірвана від народу й, навіть зреорганізована, вона змогла б жити ще кілька тижнів, може пару місяців, але далі жити не зможе. І який би орган не став на місце Центральної Ради, але коли він не відбиватиме бажань народу, не спиратиметь ся на народ, його чекає та сама доля, що й Центральну Раду... Може й можна було б оповістити нові вибори до нової Установчої Ради, але де взяти такий орган, який, спираючись на народ і маючи в його очах авторитет, міг би підтримувати лад до цієї нової Установчої Ради. Такого органу нема. Перевести нові вибори та скликати нову Установчу Раду можна було б хіба за яких місяців 5—6, а до такого речення не могла б продержатись ніяка установа.

Все се примушує нас сказати, що треба скликати ту саму, а не іншу Установчу Раду. В основі сеї постанови є той „крик землі“, який чути тепер зо всіх боків. На всіх своїх зіздах, у всіх заявах, через усякі депутації селянство домагаєть ся скликання Установчої Ради. Якби ми ще могли сподіватись, що народ не зневірив ся у всьому та спокійно може почекати на нову Установчу Раду, ми на сьому не настоювали б. Але ми переконались, що у селянства й робітництва на сю справу цілком певний погляд, й через те керуватись тими дрібними порушеннями виборчої справи, які були під час виборів, не можна й ми мусимо згодитись, що Установчу Раду треба скликати.

Інші фракції радять нам скликати Велику Раду з тим, щоб вона ухвалила, чи скликати й коли Установчу Раду, чи ні. Та селянство нетерпляче чекає Установчої Ради й воно певне, що тільки ся Рада переведе в життя всі ті реформи, які проголосила Центральна Рада... Не слід відволікати скликання Установчої Ради, як се зробили большевики, бо яке було б вражіння у трудового народу після того, як Центральна Рада вже двічі призначала день скликання Установчої Ради, а тепер чогось відкладає? В простих умах се відбило ся б у таку думку, що Центральна Рада не хоче випускати влади з своїх рук.

Всі об'єктивні дані до скликання Установчої Ради є, потрібне число депутатів до них також є і далі відкладати скликання нема чого. Було б нечесно перешкаджати вибранцям народу зібратись і приступити до державного будівництва після тих офіціальних обіцянок, які давала Центральна Рада.

Отже зважаючи на всі ті обставини, які можуть завадити членам Установчої Ради зіхатись до Києва в найближчі дні, наша фракція радить призначити днем скликання і відкриття Установчої Ради 12 травня нового стилю (на Провідну неділю).

Другу велику промову в оборону скликання Установчої Ради виголосив представник фракції „Бунду“ М. Рафес, який

сказав: Під час большевицького повстання в січні, коли обставини були незмірно гірші й коли не тільки невідомо було, де й чи зможе зібратись Установча Рада, а навіть не знали напевно, де буде продовжуватись сесія Центральної Ради (говорили про Білу Церкву то про Житомир), коли проти скликання Установчої Ради можна було привести багато більше аргументів ніж тепер, ми тут одногосно постановили скликати Установчу Раду. Тепер озброєне повстання проти Центральної Ради приборкано, але не зважаючи на те, становище Ц. Ради тепер більш хистке, ніж раніше було. Се кажемо не тільки ми, про яких кажуть, що ми протидержавна партія, що ми намагаємось дискредитувати українську владу тощо, але й провідні партії, як ми щойно чули... Ми знаємо, що на суверенність українського народу зазіхають деякі сусіди...

— Всі сусіди — поправляє промовця М. Левитський.

Про се можна було б і посперечатись, але я згоджуюсь, що всі сусіди зазіхають. Нехай буде так, відповідає промовець. І крім заграничних зазіхань є ще й внутрішні, з боку чорносотенців і реакціонерів різної масти, які також мають великі апетити на суверенність українського народу... Все се утворило такий склад обставин, що Центральної Ради, як така, майже не існує... Не відомо, які маси стоять за головними фракціями Центральної Ради, й ніхто не має сміливості перевірити се... Коли найвпливовіша фракція Центральної Ради признає, що авторитет Центральної Ради захитався, треба шукати опори в чомусь міцнішому. Установча Рада матиме за собою у всякім разі таку силу, такий авторитет, через який не так легко зважить ся хто небудь переступити, як зважив ся б може переступити через авторитет Центральної Ради. У міжнароднім розумінню Установча Рада яко суверенний державний орган важитиме багато більше ніж Центральна Рада та, якби когось спало на думку зробити замах на суверенність цього органу, се було б зробити не так легко, бо напевно в масах авторитет Установчої Ради буде досить великий і вони б за нею обстали.

Особливо міг би зрости сей авторитет через якого пів року, коли у своїй праці Установча Рада частенько звертала ся б до самого народу, переводячи по тому чи іншому питанню плебісцити. Сим вона перевіряла б схожість своїх думок з думками народу й була б справжнім представництвом цього народу, а не тим суррогатом парламенту, на який з легкою душею можуть зробити замах розумніші й дужчі від нас, що зможуть поставити щось краще від цього суррогату, притім ще скасувавши соціалізацію землі, а може й відновивши панську власність на землю...

Отже тепер веде ся боротьба коло цього: реакційні настрої охоплюють усіх і ніхто від них не забезпечений. Ідея суверенності народу захиталась і тепер її треба як найдужче підпирати... Ні в якому разі не можна сказати народови: ми думаємо, що твоя воля не виявлена правдиво на сих виборах і через те треба зробити нові вибори. Сього народ не зрозуміє і скаже: „Знаємо! Ви не хочете випускати влади“... Треба перемогти свої власні реакційні настрої й, не йдучи „на ура“, призначити день скликання Установчої Ради. Нехай сама вона як справжній господарь Української Землі розв'яже всі справи...

Представник фракції московських соціал-демократів меншевиків В а л а б а н о в говорив також в оборону скликання Установчої Ради: Того доказу, що Центральна Рада згубила свій авторитет, для скликання Установчої Ради за мало. Багато важнішим є той мотив, що саме тепер українському й іншим народам України треба сказати своє слово про те, як їм далі жити. Треба здійснити самоозначення народів. Ще важнішим се є з того боку, що проголошення відкриття Установчої Ради на 12 травня накладе недовуздок на всіх реакціонерів, котрі тепер мріють про заведення диктатури. Колиб вони після цього проголошення й відважились зробити замах на Центральну Раду, по суті се вже був би виступ

проти Установчої Ради. Той аргумент проти скликання Установчої Ради, що вибори переводились в неперіодичних обставинах, не такий то вже важний, бо завше можна буде перевірити згідність погляду Установчої Ради з поглядом народу на ту чи іншу справу плебісцитом... Крім усього іншого скликання Української Установчої Ради матиме величезне моральне значіння для всіх частин Росії. Коли в інших краях народ побачить сей факт, що в одному краю здійснюється те, за що народ боровся і чого там на півночі не дають здійснити насильники, се зміцнить віру в те, що Установча Рада не мрія, а дійсність, за яку варто й далі боротись. Се буде великої ваги революційний чинник... І ми яко федералісти надаємо сьому чинникови велику вагу.

Представник фракції московських соціалістів-революціонерів М. З а р у б и н говорив з звичайним для нього останніми часами запалом: Чи буде ся Установча Рада правдивим виразником революційної волі українського народу? запитав промовець. Серед революційної демократії з'явилися в процесі революції розколина, які поділили сю демократію і вздовж і впоперек... Крім того повстає питання, чи будуть в Українській Установчій Раді підтримувати ті самі гасла, під якими вони виступили під час виборів? Напр. провідна в Центральній Раді партія обстоювала під час виборів ідею федерації, а тепер нам здається, що більшість сеї партії буде обстоювати самостійність, що вже не відповідає поглядам тих виборців, які подавали голоси за сю партію яко за федералістів. Ся партія крім федералізму висувала ще два гасла: соціалізацію землі і демократичний мир. Сі гасла тепер треба здійснити, але... тепер тут є єдина дужа влада — німецька — і я не знаю, чи згодиться ся вона проводити і здійснювати сі гасла.

— Член Ради Зарубин, я роблю вам увагу... Ваші слова не відповідають дійсності, — спинив промовця товариш голови С. Веселовський (серед депутатів помітно гамір).

Центральна Рада вже пережила себе і ми думаємо, що єдиним виходом з становища буде заміна сього суррогату парламенту Установчою Радою, — говорив далі Зарубин. Ми однак гадаємо, що скликання Установчої Ради повинно бути зроблене при трьох необхідних умовах: 1) щоб переведено вибори по всій території України, 2) щоб забезпечено цілковиту недоторканість усім членам Установчої Ради й 3) щоб Установча Рада починала свою роботу, коли збереть ся не менше половини всіх депутатів. При сих умовах Установча Рада зможе стати на твердий ґрунт... Промовець за явив, що його фракція буде голосувати за скликання Установчої Ради.

Представник групи соціалістів-самостійників др. Л у ц е н к о сказав першу промову проти скликання Установчої Ради в такім складі, який пройшов на теперішніх виборах. Сю свою думку промовець підпирив тим, що вибори по більшості пройшли неправильно, бо в них брало участь багато московських солдатів, що в той час пробували на Україні, большевики та всякі чиновники-москалізатори. Такий склад виборців дав багато голосів ворогам української державності, чужинцям взагалі й большевикам зокрема, які будуть і через Установчу Раду проводити ту розбійницьку „соціалізацію“, яку досі проводять на Україні. З другого боку у виборах зовсім не брали участі Українці-полонені, що перебували за кордоном, й українські вояки, що були порозкидані по всіх фронтах, а відомо, що й на одному з фронтів вибори до Української Установчої Ради не відбулись.

— Дехто з меншостей тут дуже прихильно ставить ся до скликання Установчої Ради, але сама ся прихильність уже здається мені підозрілою, сказав др. Лупенко.

— Ми говоримо щиріше від вас, зауважив н. с. Гомбарг.

— Придивім ся тільки до тої щирости, — говорив далі др. Лупенко, — вона часом, не хотючи, проривається: от і в Рафеса вирвалася була під час промови щира думка, коли він помилив ся й сказав, що Установча Рада буде господарем землі „русской“...

— Держу экзамен... каже сміючись Рафес.

Вкінці промови др. Луценко висловив гадку, що сей Установчої Ради не треба скликати, а правильніше буде признати до Установчої Ради.

Представник Селянської Співки О. Диниць обстоював потребу негайного скликання Установчої Ради, бо селянам уже терпеть урвав ся чекати, поки будуть переведені намічені соціальні реформи. Тут говорять, хто брав участь у виборах... Треба не про се питати, а про те, кого вибрано!.. (Оплески). Онда вже говорять, ніби й самі селяне присилають депутації та домагають ся, щоб не переводити соціалізації землі... А хто їх сюди привів, тих селян? Я також можу назбирати таких селян... Навіть з двома десятинами можна підбурити селянина й він буде обстоювати земельну власність.

Гомбарі, представник фракції московських народніх соціалістів, у короткій промові також обстоював негайне скликання Установчої Ради.

В цьому місці проф. Грушевський порушив питання про припинення дискусії про Установчу Раду та про призначення на другий день надзвичайного засідання з того приводу, що по одержаних щойно відомостях бесарабський сойм („Сфатул-Церій“) проголосив прилучення Бесарабії до Румунії. Однак Мала Рада голосуванням ухвалила скінчити справу про Установчу Раду на сім же засіданні, а надзвичайне засідання призначити другого дня (в п'ятницю) о 6 год. вечора. Після цього дискусія про Установчу Раду відновила ся.

Представник фракції українських соціал-демократів М. Порш виступив з промовою проти негайного скликання Установчої Ради в теперішнім її складі. При теперішніх обставинах Центральна Рада — говорив промовець — не відбиває всіх класових інтересів і не являє ся утворенням їх боротьби. Через те завдання усієї демократії в утворення такого парламентаризму, яким дав би можливість усім класам у спільній боротьбі творити нові форми державного життя. Центральна Рада сих вимог не задовольняє й через те повинна уступити місце іншому органу.

Для кожного демократа, що не стоїть на ґрунті за ка меншого буржуазного парламентаризму, ясно, що Установча Рада не є єдиною формою народньої суверенності... Проте ми стоїмо за Установчу Раду. Але ми думаємо, що Установча Рада повинна бути скликана так, щоб вона була придатною для виявлення волі всіх тих клас, з яких складається сей народ. В сих виборах, що відбулись на Україні, наскільки вони не дали належного представництва, ми не бачимо тих умов... Чим відрізняється ся вибрана в січні Установча Рада від Центральної Ради? Крім того вибори не скрізь відбулись. На фронтах виборів зовсім не було й, наскільки наше воцтво було найсвідомішим демократичним елементом, настільки, скликавши сю Установчу Раду, ви позбавите представництва ті найкращі демократичні елементи, які налічують сотні тисяч людей. Через те ся Установча Рада не може бути правдивим виразником суверенної волі народу... Ми стоїмо за скликанням Установчої Ради, але разом з тим Центральна Рада повинна проголосити нові негайні вибори. При теперішніх, порівнюючи, спокійних обставинах ці вибори можна буде перевести за яких 2 місяці й за сей реченець можна буде скликати нову, повну Установчу Раду...

Тут говорилось про недоторканість членів Установчої Ради. Але будьте певні, що більшовики сюди не звлять ся, бо вони й самі добре знають, як вони ставились до чужої недоторканості й народньої суверенності. Вони знають, що маючи суверенність, Установча Рада видасть їх на домагання судових властей яко зрадників і ворогів української державності.

— І дуже добре — зауважив хтось з меншевиків.

А отже, коли вони не звлять ся, велике число виборців з Чернігівщини й інших місцевостей, де пройшло

багато большевиків, не матимуть свого представництва... Через усі ті причини фракція у. с. д. стоїть за новими виборами до Установчої Ради, закінчив промову М. Порш.

Далі виступило кілька представників єврейської фракції, котрі разом з дебатами про Установчу Раду не минули нагоди, щоб посперечатись про свої єврейські справи. Всі ці промовці висловились за негайним скликанням Установчої Ради.

Проти скликання Установчої Ради виступив ще представник української фракції соціалістів-федералістів М. Купчів і представник „польської демократичної централі“ В. Рудницький.

Янко (у. с. р.) в своїй промові доводив, що Центральна Рада зовсім не згубила свого авторитету, як то казали попередні промовці. Крім того сей промовець зазначив, що партія у. с. р. зовсім не відпуралась ідеї федералізму, але вона завше буде оборонятись від того „федералізму“ з при мусу, який хотіли завести з поміччю штиків московських большевиків.

Після дебат поставлено на поіменне голосування дві формули: 1) скликання на 12 травня Установчої Ради; 2) признати вибори скасованими та призначити нові вибори на 12 червня. Більшістю 28 голосів, котра складала ся з фракції у. с. р., меншевиків, моск. с. р. та всіх єврейських фракцій, проти 15 голосів у. с. д., самостійників, соц.-федер. і польської дем. централі прийнято першу формулу. Чотири члени фракції укр. с. р. від голосування стримались.

Після голосування деп. Янко порушив питання скликання на 8 травня пленума Центральної Ради, яка б передала свою працю Установчій Раді. Се питання відложено до другого разу.

Засідання скінчилось на початку 12 год. ночі.

(К. „Відр.“)

Анексія Бесарабії Румунією на Малій Раді.

Надзвичайне засідання Малої Ради 12 квітня, зважаючи на виключну його важливість, вело ся у великій залі Центральної Ради. Присутні були майже всі депутати. Хори були переповнені публікою. Головував проф. М. Грушевський. Засідання відкрив ся при загальній напруженій увазі, як читаемо у „Вільній Житті“.

На трибуні появив ся управитель міністерства заграничних справ М. Любинський. У великій промові схарактеризував він взаїмні відносини між Україною і Румунією, торкнувшись ся і діяльності міністерства заграничних справ. Взагалі після обговорювання в Малій Раді берестейського договору, заявив міністер, сьогоднішнє засідання великої історичної ваги. Український рух, який почав ся, пішов усе вперед, перемагаючи по дорозі численні перешкоди. Раніш думали, що ми далі Києва не підемо, але після кількох актів ми вийшли на широкий міжнародній шлях. Нам і тепер не треба звертати уваги на ті перешкоди, що виникають: „боріте ся, поборете“.

Велика частина міжнародньої роботи випала на долю міністерства заграничних справ. У звязку з берестейським договором міністерству прийшло ся багато попрацювати в питаннях, що виникають з договору, щоб завязати й управити відношення з центральними державами. Треба розв'язати питання про поворот полонених, які рвуть ся до дому, й подати про поворот в окупані місцевості численних втікачів.

В звязку з перебуванням у нас сили чужоземців прийшло ся віддати їм чимало уваги, але всі ці справи являють ся дрібними в порівнянні з іншою працею, яку зробило міністерство. Ви знаєте, як важливо управити наші відносини з Великоросією, Білорусією та Кримом, але найбільш важливе значіння має наше відношення до Румунії. Коли розходить ся про межі України, міністерство заграничних

справ може спирати ся тільки на третій Універсал, але тут широка амплітуда вагань і відсутність точного юридичного документу гальмує нашу роботу. Третій Універсал має на увазі федеративний зв'язок з Росією, а з виданням четвертого Універсалу, що проголосив нашу самостійність, третій Універсал став документом з хибами.

Третій Універсал тому не так точно намалював межі, щоб тим, хто лишив ся поза межами, не загрожувало стати підданими зовсім чужої держави. З другого боку з тієїж причини й населення не поспішало виявити свою волю і самоозначити ся. Тепер обставини змінили ся. Треба видати точний документ. Далі міністер перейшов до питання про Бессарабію. Я не торкатимусь тих історичних прав, — сказав він, — які зв'язують Україну з Бессарабією, не зупинятимусь на етнографічних підставах. Я зупинюсь на волі населення. Се та основа, на яку опирають ся багато повітів, на земські й інші зібрання, що понадеїдали нам постанови з бажанням прилучити ся до України. Потім Румуни, наступаючи на Бессарабію, скрізь перерізували телеграфічні дроти, попришпиляли поштові зносини та примушували населення ухвалювати резолюції про приєднання до Румунії. Багато прийшло ся міністерству заграничних справ витратити сил і часу на управління взаїмних відносин з Румунією та щоб побороти всі перешкоди з її боку. Документи, що характеризують сю роботу, пропали під час большевицького руху. Ще в грудні ми післали спеціальну делегацію з цього приводу.

На мій лист до Кільмана в сій справі надійшла відповідь, що питання про Бессарабію се питання тільки українсько-румунської згоди та що в мировім договорі центральних держав з Румунією не буде ні слова про Бессарабію. Ми вже послали свого посла в Румунію для переговорів про межі. Наприкінці М. Любинський сказав: „Українська Рада ніколи не може відмовити ся від тих частин Бессарабії, де живуть наші люде, які хочуть приєднати ся до нас. Питання про межі може бути розв'язане тільки юридичним шляхом. Для того, щоб голос нашого посла був твердим, мусить бути ухвалена рішуча резолюція протесту нашого парламенту проти насильного захоплення. З Бессарабії чути стогін і все населення там бажає приєднання до України“.

Салтан (у. с. р.) зазначив: „Всі учасники сучасної війни запевнювали, що борять ся за визволення малих народів. На ділі виявило ся далеко не так. Ось і Румунія тепер простягає руку на Бессарабію. Сьогодні ми зібрали ся, щоб обговорити порушення проголошеного гасла самоозначення народів. В 3-ім Універсалі ми відокремлювали тільки ті землі, про належність яких до України не могло виникати ніяких сумнівів. Там же, де вимагало ся сомежування, ми залишили питання відкритим, щоб надалі шляхом переговорів добити ся полюбовної згоди. В центрі Бессарабії є українські й молдавські острівки й тут може бути питання про розмежування. У нас багато є документів, що висловлюють ся проти приєднання до Румунії. Тут безумовно відіграли ролю ті соціальні, аграрні й політичні відносини, які там існують. Тим більше проти приєднання до Румунії було українське населення Бессарабії. Порядки, які існують в Румунії, смертна кара, національне переслідування, навчання дисципліни, се прогулювання на лїсці капелюха, якому треба кланятися, все се не могло привернути населення до Румунії“.

Голосування Сфатул Церія безумовно не може уважати ся голосом населення Бессарабії. Навпаки ми вважаємо се за знищення тих принципів, на яких мусить лежати самоозначення. Ми, Центральна Рада, не можемо призвати цього насильства над населенням. Ц. Рада мусить заявити, що ніколи не признає цього акту насильства. Остаточо ми не вважаємо, що справу розв'язано. Договір між центральними державами й Румунією улаштований тасмно. Справа Бессарабії розв'язана без участі Української Народньої Республіки. Може бути, тут є й вина міністерства заграничних справ, яке не досить активно працювало в сїм питанні і для цен-

тральних держав не може бути все одно, чи не зробить ся з Бессарабії для Румунії й України Ельзас-Льотаринії. Центральні держави не можуть робити міні незаінтересованости. Ц. Рада мусить доручити Правительству вислати протест Румунії й центральним державам. Решта буде залежати від політики нашого Уряду.

Ревуцький (Поалей-Ціон) сказав: В Кишиневі виник акт, який Маргільоман назвав великим історичним актом, а ми комедією; що з себе уявляє бессарабський сойм, чи вибирало його населення? Ні, в основі його лежить воєнщина, далі йдуть реакційні землевласники і як особлива милість до нього допущені представники меншостей. Таким чином zorganizував ся Сфатул Церія, але й сей Сфатул Церія ніколи не висловив ся-б за приєднання до Румунії, колиб не був під величезним впливом. Постанову ухвалювали так „Або підпис або життя“. Для того, щоб зрозуміти всю суть цього акту, досить згадати, що на виборах до всеросійських Установчих Зборів молдавський список зібрав не більше 15 відсотків голосів.

Болгарський уповноважений міністер на Україні проф. др. Іван Шишманов про Україну.

На просьбу редакції „Камбани“ мав заіменованій перший болгарський уповноважений міністер при Правительстві Української Народньої Республіки проф. др. Іван Шишманов довшу розмову про Україну, яку надрукувала „Камбана“. Перед великою статтею наведено кілька даних про самого представника болгарського престолу й народу у Києві. Др. Іван Шишманов є дійсним членом болгарської Академії Наук в Софії, Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, членом-кореспондентом загребської, білгородської й атенської Академії і етнографічних товариств у Празі та Будапешті, дійсним членом харківського університету, головою Союзу болгарських учених, письменників і артистів і болгарського Читального Союзу. З біографії зазначимо, що уродив ся 1862 р. в Свіщові. Освіту одержав у родиннім місці й у Відні, вищу в Сні, Женеві й Липську, де зложив докторат з філософії, славістики й історії літератури. Призначений в 1888 р. з початку до міністерства просвіти, став опісля головним інспектором і професором університету. Від 1903—1907 р. був міністром просвіти, а потім по дволітнім побуті в Швейцарії вернув назад на університет. Його призначення на уповноваженого міністра Болгарії на Україні стрінуло в Болгарії загальне одобрення, а так само повітає його дуже радо й ціла Україна, бо з нею зв'язаний він дуже близькими, навіть родинними зв'язками. Його жінка є донькою Михайла Драгоманова, що кілька літ був професором софійського університету, й у Шишманова переходує ся неопінена спадщина по дорогім всім нам незвичайно заслуженим діячєви, опублікування і оброблення якої, сподіваємо ся, найде місце у виданнях київського Українського Наукового Товариства, недалекої Академії Наук.

На питання, з якими почуваннями відїжджає на нове місце, зазначив в розмові проф. Шишманов: „Відїжджаю з повною вірою, що зможу використати по своїм силам своє довголітнє вивчення України, української культури й українського руху, свої особисті зв'язки, свої гарячі симпатії до народу, який у своїм відродженні має такі дуже великі аналогії з болгарським, — аби витворити по можности тривкі, нерозривні політично-економічні й культурні зв'язки між Болгарією і Україною“.

Дальше зазначив проф. Шишманов у розмові, що в Берестю не утворено нової держави, бо як Болгарія, так і Україна має блискучу історичну й культурну минувшину. Тут подав коротко історію назви Руси й України, простір

України, число населення (35—46 мільйонів). Коли навіть прийняти цифру 35 мільйонів, Україна зайняла б з огляду на своє населення шосте місце між європейськими державами, а друге між славянськими. Дальше подана різниця між Українцями й Москалями з огляду на расу, умовий і моральний склад, темперамент, релігійні поняття, мову, пошу, домашній побут, народне життя, народню поезію і музику. Всюди слідна велика різниця, яка вдаряє в очі. Опісля подані окремішності української мови. Згадані тут імена найавторитетніших славистів і етнографів, Шафарика, Мікльшпіца, Лавровського, Потебні, Житецького, Нідерле, Шахматова, Корша, Фортунатова, Лапо-Данилевського й т. д. на доказ, що українська мова се самостійна мова, нарівні з іншими славянськими мовами. Зрештою всяка книжна мова, заки стане такою, є наріччєм. Підкреслено великі граматичні й лексикальні окремішності української мови. Вистарчить перечитати якийсь вірш Шевченка, щоб зазримити ці великі різниці. Доказом сього є й українська література, штука й наука, з якої наведені найголовніші факти. Потім говорять ся про природні багатства України.

Перейшовши до зносин між Болгарією і Україною, сказав проф. Шишманов: „Близькі зносини Болгарії з Україною датують ся ще від X віку. Перші церковні книжки одержували Українці від нас. Староболгарська мова лягла в основу їх тодішньої мови письменства, як се було й на Московщині. Стара київська література повна відписів і запозичень з болгарських літописей, збірників, апокрифів і т. д. Цікаво, що в українській церкві заховали ся до сьогодні старі наші напиви (болгарські напиви), які дожидають ще свого досліду з боку наших музикальних теоретиків. Перша українська церковна ерархія походила з Охриди. Дуже рано стрічаємо між іменами київських князів і болгарські: Борис і ин. По уладку Тернова Евтиміїв діякон і ученик Цамблук найшов захист у Києві, де довгі роки займав митрополічне місце. Від XVI віку почав ся відворотний вплив України на Болгарію. В XVII віці відомого болгарського діяча Парчевича вислав австрійський цесарь яко посла при українським гетьмані Богдані Хмельницьким. Парчевич без сумніву використав нагоду попросити поміч сильного гетьмана для визволення Болгарії. Козацьким гетьманам завдячуєт ся і великі економічні привилеї, дані в XVII і XVIII віці знаменитим ніжинським Грекам, між якими було й багато Болгарів. Хто не знає, що завдячує Болгарія Юрієви Венелінові? Але мало хто знає, що Венелін був Українець по національності (з Надь Тибава у підніжжя угорських Карпат). Коли в 40 рр. минулого віку основано у Києві Кирило-Методіївське братство, в яким найживішу участь взяв поет Шевченко, болгарському народові дано повне самостійне місце в мрях молодих ідеалістів про загально-славянську конфедерацію.

„Відомі великі симпатії наших поетів передвизвольної епохи (Л. Каравелова, П. Савейкова, Жінзіфова й інших) до українських поетів і письменників: Шевченка, Марка Вовчка, Квітки Основяненка й инш. Я пробував на іншим місці вяснити ті симпатії не самим спорідненнем душ, але й подібністю окремих середовищ, в яких народжували ся наші й українські поети. Ледви чи є й сьогодні два краї, які представляють такі подібности в суспільнім ладі, як Україна і Болгарія: тут і там нема аристократії, переважає хліборобське (80 на сто) та дрібно-міщанське населення, з якого, як і у нас, вийшла ціла українська інтелігенція. Коли говоримо за вплив України на Болгарію, не треба забувати великих заслуг для нашої культури Драгоманова, найпоследовійшого ідеолога українства. Він був кілька літ професором нашого університету та спочиває в Софії.

„При таких інтимних зв'язках в минулім чи можемо мати сумнів щодо будучини? Дійсно Україна зайнята передовім своєю консолідацією. Вона зверне правдоподібно в першій мірі увагу на своє військо, головну запоруку й політичної самостійности. Тут крім того певний успіх, бо традиції за-

порозьких козаків, які представляли ще в XVII ст. найкращий зразок демократичної військової організації, ще не вмерли в українським народі. Україна повинна упорядкувати й свої економічні та торговельні зносини з союзними державами. Рівнобіжно з тим без сумніву піде й упорядкування шкільної справи на Україні. Тут є ще досить роботи, заки не згонить ся страченого наслідком насильницької русифікаційної політики. Колись в XVII ст.—по свідочстві чужих подорожніх — майже всі козаки вміли читати й писати. В XIX ст. Українцям заборонено мати свої школи“.

Дальше говорить ся про драконський указ з 1876 р., про наслідки того, які виявляють ся в безграмотности й про ролу українського Пемонту в Галичині у відродженню України. Вкінці проф. Шишманов зайняв ся питанням болгарських колоній на Україні та сказав: „Повна воля, яку гарантує Україна меншостям, дає мені право вірити, що багато направить ся і в численних колоніях на Україні. Ми маємо там тисячі й тисячі наших добрих Болгарів, котрі могли б стати добрими посередниками між нами й Українцями. Чому маємо їх тратити? Та й багатоміліонна держава не має потреби винародовлювати порівнюючи малий процент свого населення, щоб побільшити своє число. Тому, що сама страждала від гнету найбезогляднішої винародовлюючої політики, Україна без сумніву буде толерантна супроти наших болгарських колоній незалежно від питання, які з них востануть ся остаточно під її властю.

„Я зрештою лишачу ся з твердим переконанням, що Болгарія і Україна мають всі умовини будучої близької приязни. Нехай зростають і симпатії, які щасливо істнують між обома народами, але й дбаймо, щоб не дати й найменшої причини до сумніву про наші теплі почування“.

* * *

*Хай тиле світ — Пилат холодний,
Аби ти, Страднице, жила!
Аби в просторах дух народний
Замаяв крилами орла.*

*А ти... біжиш! Біжиш в кайданах,
Як чайка, виси ся тут і там...
Сама в огні, в кривавих ранах,
На рани других леи бальзам.*

О. Олесь.

(„Літ.-Науковий Вісник“ за падолист і грудень 1917 р.)

Памяти дорогого товариша, що став жертвою большевицького варварства.

В одеській щоденній газеті „Вільне Життя“ з дня 12 квітня, ч. 11, читаємо: „Суд над Іваницьким“ (Чого ви на нього дивите ся?!). Минуло два дні, як світлої памяти товариша-борця, Іваницького, заарештували кати-большевики й увязнили у вугільну яму панцирника „Сіноп“. Коли по телефону з пароплава „Алмаз“ член так званого революційного трибуналу запитав матроський комітет голову його Суковського: „Що робити з арештованим гайдамаком, з даєть ся, родичем „буржуя контр-революціонера“. Поплавка, Іваницьким, який зараз сидить у ямі на „Сінопі“, відповідь була така: „Чого ви на нього дивити ся, хутко розстріляйте!.. „Соціалісти“ витягли з ями з асудженого наказом по телефону на смертну кару, поперед запитавши: „А чи хочеш ще жити?“, на що покійний відповів, певно гадаючи, що його випустять на волю: „А хто не хоче жити!“ „Так ось тобі, — живи...“ І залунав вибух з револьвера. Повалилось тіло... Полила ся свята кров... А далі—хвиля морська прийняла тіло борця за кращу долю покритвджених“.

Швидкий і простий варварський приказ якогось кривавого голови „революційного“ трибуналу пана Суковського,

бух з револьвера невідомого ката большевика й не стало й большевиків, здасться, родича (!) „буржуя контр-революціонера“, а для України добре відомого з давніх часів, з часів самого початку розвитку революційно-українського руху, борця за волю і щасте українського народу, незабутнього Грицька Іваницького.

Не стало Того, хто з молодих ще літ, зрозумівши безправне становище свого народу та його тяжку невольницьку долю, відав ся душею й тілом, всією своєю істотою тій святий боротьбі, яка ранше чи пізніше закінчить ся побідою і принесе робочому людови волю і щасте.

Не стало Того, що вже біля двадцяти років серед нужди і повевіряння та страшних поліційних переслідувань, так наних за царських часів, ніс тяжкий хрест у боротьбі з дужими сього світу, щоб вибороти для свого робочого народу кращі умови життя.

Не стало Того, що жив лише для того, щоб як найбільше прислужити ся справі визволення українського народу, щирим і вірним сином якого уважав себе, не зупиняючи ні перед якими перешкодами й труднощами.

Не стало Того, хто ціле своє життя болів душею і тілом, страждав за своїх темних братів-грецькоїв і шукав тих найпевніших шляхів, які ведуть робочий народ України й цілого світу до повного політично-національного й соціального визволення.

Не стало Того, для кого в боротьбі

„За волю народа,

За його права

Не страшні кайдани,

Солодка тюрма“, —

які саме рядки яко свого роду мотто своєї невиспучої діяльності вписав на фотографічній картці, яку дав на спомин своїй партійній товаришці.

Небіжчик належав до тих дорогих громадських одиниць, яких тепер є дуже мало, а яких так дуже потребує наш кровю политий Рідний Край, наша змучена, пошарпана злими ворогами Ненька-Україна.

Знають Небіжчика з найкращого боку майже всі товариші, що вкінці минулого й початку сього століття високо й чесно піднесли революційно-український прапор в рядах званої Революційної Української Партії, яка свого часу (1905 р.) перетворила ся в Українську Соціалдемократичну Робітничу Партію і видала нам таких громадських діячів, як Винниченко, Петлюра, Порш, Ткаченко й багато ин.

Я особисто познайомив ся з Небіжчиком років п'ятнадцять тому на нелегальних зборах лубенської організації, на яких він виступав з рефератом про потребу поширення організаційної діяльності також на села. Після того довгий час я мав з ним партійні й особисті зносини. Зустрічав ся ще в Лубнях, бачив ся і бував у нього в Полтаві.

Зараз уявляю його собі й наче живого бачу, а поміщена нижче його фотографія, що зберігла ся в одній партійній товаришці його, котра перебуває тепер у Відні й радо дала її для приміщення у „Віснику“, ще більше доповнює уяву. Росту середнього. Обличчя з тоненькими виразними рисами. Очі глибокі, мрійні. На вустах завжди приємна не то скептична, не то лагідно-гумористична усмішка. Вдача лагідна, спокійна. Говорив поволі, дуже гарно й переконуючо. Любив жартувати, але під час роботи його не впізнати було після жартів. Робив усе, що тільки потребувало ся, не перебіраючи, аби лише був переконаний, що його праця принесе якусь користь. Національна свідомість, любов до свого робочого народу й організаційний хист мав надзвичайний. Працював без утоми всюди. Писав і друкував на гектографі відозви, прокламатії й цілі брошури, розповсюджував революційну літературу, брав участь у видаванню нелегальної партійної газети, їздив з метою агітації й організації селян і робітників на села та міста. Товариш Колоша (таке було конспіративно-партійне прізвище Небіжчика) бував усюди і скрізь

і всюди його любили й поважали. Сьогондн збори робітників, завтра просять його на село, позавтра якась конференція або зїзд — всюди т. Колоша або присутній або дав практичні й інші вказівки.

Походив Небіжчик з священничої родини, яка свого часу жила в м. Барішівці, на Полтавщині. Учив ся він в полтавській духовній семінарії саме в ті часи (1899—1901 р.р.), як там учні-Українці об'єднали ся в досить міцну й поважну нелегальну українську громаду, котра з надзвичайною енергією і молодечим завзяттям та святою вірою в свої тоді ще не зовсім виразні соціалістичні ідеали ввляла ся до праці. Життя тої громади тоді просто кипіло. Політичні реферати, агітація поміж товаришами-семинаристами, писання в помешканнях семінарії прокламатій на гектографі, політичні суперечки і т. ин. не вгавали.

Отут саме Небіжчик і почав свою громадську політичну роботу. Тут він докладав своїх рук до всього. Працював вноді день і ніч, не знаючи втоми. Де найбільше було небезпеки, де найтяжча була робота, там „мусів“ бути Небіжчик. Тут виробляв ся у його політичний світогляд, тут він студіював соціалістичні науки. Тут він разом з т. Петлюрою і ин. товаришами міркували над тим, яким саме способом найкраще й найскорше прийти до зруйнування остогидлого царсько-деспотичного державного устрою й визволення свого народу з політично-національного й соціального поневолення.

З часом шпигування й переслідування на початку лише шкільного начальства, а потім і шпигів та жандармів дійшли до того, що молодих революціонерів викинули з семінарії на вулицю. Поміж ними був і Небіжчик.

Від того часу починаєть ся страшне матеріальне бідування майже всіх членів молоді громади. Молодики без усякого життєвого досвіду й матеріальних засобів опинили ся в найскрутнішій положенню. Але вони не падали духом. Почали давати платні лекції, організували „голодну комууну“, бігали на лекції й разом з тим готували ся до свідощтва зрілості. Кожному хотіло ся добити ся й до університету. Енергія молодиків не покидала й вони майже не журили ся, що частенько вся „комуна“ голодувала, не мала відповідної одіжі. Все то для них була дрібниця, а надто Небіжчик любив був кепкувати зі свого „чудового“ становища.

Нарешті прийшли й арешти. Панове жандарми добре стежили за кожним кроком членів „комуни“ й, хоч вони дуже хитрили, та не могли так ухитрити ся, щоб цілком сховати ся від ока сих „архангелів“. Небіжчика, як інших його товаришів, то арештували, то випускали, то знову арештували, висилали, віддавали під догляд поліції і т. ин. Він уже був так звик ся з сим, що як довший час його не чіпали жандарми, просто дивував ся. Варто зауважити ще одну характеристичну рису. Небіжчик так навчив ся був утікати з очей жандармів, що вноді їм дуже тяжко вдавало ся зловити його.

Розумієть ся, що по революції 1905—1906 р.р. переслідування доходили до надзвичайних розмірів, тим більше, що Небіжчик ніколи не міг сидіти, склавши руки. Він очевидно виступав усюди, як тільки бачив потребу сього. В м. Барішівці тільки завдяки йому не було жидівського погрому. Деякі селяне ще й тепер згадують, як панич їхнього поща відвернув селян від тяжкого злочину. Промовляв він, кажуть, так гарно й щиро, що ніхто не поємів сказати йому щось противне. А як скінчив говорити, аж вклонив ся нам: Кам'яні серця й ті зворушили ся“.

Попасти до університету пощастило Небіжчикови вже в часі теперішньої війни. Як подають газети, він навіть уже скінчив університетську науку.

Як виникла торішня революція, Небіжчик прибув до Києва, щоб тут разом зі своїми старими і новими товаришами стати до тої великої творчої праці, яка вже привела до того, що Україна стала вільною самостійною Народною Республікою, щоб віддати усі свої сили й знання на користь

українського народу. Під час окупації Буковини Небіжчика призначено по революції повітовим комісаром.

Пізнійш Українське Правительство послало Небіжчика в Одесу, доручивши йому справу об'єднання української революційної влади з неукраїнською демократією. Його лагідна та спокійна вдача, життєвий досвід, соціалдемократичні переконання й розуміння найбільших завдань були найкращою запорукою для успіху в справі об'єднання. З твердою вірою в щирість соціалістів він прибув до Одеси та приступив до діла. Почав навіязувати зносини з усіма соціалістичними організаціями й доводити необхідну потребу як найскоршого об'єднання всіх соціалістів у самостійній уже Україні. Але „соціалістам“ большевикам і їхнім прихвостням діяльність Небіжчика не подобала ся. Його захоплено, арештовано, вкинуто у вугільну яму й... забито та вкинуто в море!

Се так зробили ті, що дозволяють називати себе соціалістами-большевиками.

Грицько Іваницький.
(1901 р.).

Посміли панове „соціалісти“ большевицького гатунку зробити се навіть тоді, як вони при всій своїй спритности, нахабности й безсоромній „вмілості“ робити всіх правдивих відомих соціалістів „буржуями“ не посміли кинути дорогому для нас Небіжчикови „буржуй!“ Щоб найти „виправдуючі“ його смерть „докази“, панове новітні варвари пустили ся на те, щоб сказати, що Небіжчик є родичем не якогось там Бронштейна чи Ульянова, а „буржуя“ Поплавка. І сього було досить, щоб погубити одну з найчеснійших ідейну людину, що ціле своє життя провела в тяжкій боротьбі й поневірянню, сподіваючи ся того щасливого часу, який прийшов по революції 1917 року. Тоді саме, як він дожив, коли почали здійснювати ся його святі давні мрії, його великі ідеї, коли він міг принести так багату користь своєму народови, який любив дорожче всього на світі, тоді саме проливають його святую неповинну кров і тіло викидають в море!..

Кров холоне в жилах. Серце стискаєть ся і не вистарчає слів для протесту проти таких дикунських вчинків. І чи-ж можна після сього говорити про братерство й любов, до якої панове большевики закликають народи цілого світа? Чи се не є лицемірство й висміюванне великих соціалістичних ідей?

Вічна пам'ять Тобі, дорогий незабутній Товаришу, вірний сину вільного вже українського народу, сором і ганьба на вічні часи людського життя Твоїм катам, які й після таких вчинків осмілюють ся називати себе соціалістами-большевиками.

Невинна Твоя кров буде вічною плямою на руках обличчю тих дикунів, що забили Тебе, а український народ ніколи не забуде тих страшних жертв, що він поніс в боротьбі з ними, і свято буде шанувати імена своїх мучеників за визволення і світлого панування.

Тебе не стало поміж українським народом. Тебе більш ніхто не побачить, Твого славного голосу не почує, але Твій дух, той запал молодечий, та віра свята, з якою Ти, Мученику, помер, будуть вічно вітати на Україні й спасуть цілий український народ від тої загибелі, яку хотіли принести нам панове большевики та всі їхні прихильники.

Іван Мороз.

Я К Б И ...

I.

Якби страждання силу знало
І міць, щоб в ній стопити муки—
Мільйонам дати вільні руки
До діл святих, аби вже спало
Залізе з нім — якби...

Не кракали-б над трупом круки,
Не мерли-б з ран, туги, розпуки
Герої, хоч раби;

Не заходило-б сонце в хмары
И не тнуло би в диму, пожеарі
Здобутий рай!—Якби...

II.

Колиб ви не кляли,
Кісток батьківських за їхні діла,
Щоб в вас мечі були,
А в них би німста все горіли.

Колиб ви знали, де
Й куди провадять рідні межі,
Колиб діло світе
Палало пламенем пожежі!..

Ой, якби в слуху ніч
Не стяла ваших серць тривога
И не гралі слюзи в віч,—
А іскри Прометей-Бога!..

Колиб то в вас тура
Не знала пут, ані безсилля
І вас всіх не малих
Стринула ся велика хвиля!..

ДУМКИ ІНВАЛІДА.

(З циклу).

Срібні, золоті медалі,
медалі —
І дві кулі зі сталі,
зі сталі:
Одна поцу відняла,
урвала, —
Друпа в ребрах зістала,
потала.
Кров розлилась по полі,
роздолі, —
Звало серце в неволі
з неволі.

*Мамо, рідна мати,
гей, мати!
Як до тебе вертати, —
ох, мати!..*

Як вічні сторожі...

*Руїн своїх не опустіть!
До них приляжете серед тьми —
І тиві рідні бороніть
Кривавими грудьми!*

*Як зранені в борні віри,
Добудьте ще останніх сил —
І не сходіть з висот, коли
Довіряє в до своїх крил...*

*І доти в ночі стійте ви
Як вічні сторожі, чуїні, —
Аж стахнуть ліни від крові
У народній весні.*

*І слухайте, як води бють
І плинуть в повній силі...
А кров змивають хвилі —
І з дна нові години шлють...*

*Прапора не пустіть на схил,
Несіть з руїни до гори!
І слухайте, що в ніч вітри
Віщують за могили...*

Микола Мельник.

Большевицько-московське господарюван- ня на Україні.

За українськими київськими часописами подаємо отсе низку фактів про московський залив України й большевицьку господарку в часі большевицько-московського панування.

Про боротьбу з большевиками на Черкащині (Київщина) принесла „Народня Воля“ такі вістки. На Черкащину большевики наступили в кінці січня з Полтавщини (від ст. Гребінка). Назустріч їм з Черкас виїхала українська частина, котрій удалося відігнати большевицькі сили. Після цього до Черкас з'явилися большевицькі делегати. В результаті переговорів їх з місцевими органами влади Черкаси признали „советську власть“. Козацтво з Смілої пробувало прогнати большевицькі ешелони з Черкас. Се не вдалося. Большевики тоді зайняли Черкаси. З їхньої ініціативи відбулася нарада з приводу влади в повіті. Постановлено скласти повітову раду, від кожної тисячі населення по одному делегатові. Рада збиралася, але до роботи так і не приступила. Ні волосні ради, ні сільські так і не вибиралися, з виїмкою кількох волостей. Влада по селах фактично опинилася в руках комітетів з прибувших від фронту солдатів. За два тижні большевицької влади людність нарешті побачила, що то воно за оборонці народу — большевицькі банди. Коли большевиків побито під Білою-Церквою і коли вони вже добре всім обридли, на Черкащині вибухло протибольшевицьке повстання. 1 березня черкаський революційний комітет наклав на місто контрибуцію, проти чого міська рада запротестувала. 2 березня все-таки контрибуція почала поступати в скарбницю, але на другий день союз безробітних поставив біля скарбниці свою варту, щоб не дати грошей большевикам. В ніч на 3 березня воєнно-революційний комітет утік з Черкас. В сей час козацтво Черкащини вже готувалося дати відпір грабіжникам. 4 березня по наказу отамана Водяного зайнято без бою ст. Бобринська. Про се повідомлено Черкаси. Повітова рада, яка саме тоді відбувала своє засідання, разом з міською радою постановила послати проти большевиків

черкаський гарнізон разом з мировою делегацією. Однак гарнізон не рішився виступити. Ще в ночі 5 березня почалися сутички козаків коло Бобринської з підступавшими від Знаменки матросами. Козаків, що захватили Бобринську, зі всіх боків оточили большевики. От. Водяний викликав допомогу з Черкас. Прийшли лише інваліди, зїзд котрих тоді саме відбувався, і добровольці з частин гарнізону й вільних. З ними їхала й „мирова делегація“ від Черкас. Большевики обляяли її. Делегація повернула назад, а з большевиками заговорили гармати й кулемети. Проти козаків у ст. Бобринської стояли два большевицькі ешелони. З Цвіткової їм на підмогу йшло ще три. По всяк час вони сподівалися своїх з боку Одеси та Знаменки. Весь день 5 березня „ревіли гармати“. Наш черкаський ешелон енергічно повів наступання і знову зайняв Бобринську, витіснивши 2 потяги большевиків у напрямі на Знаменку. Їм перегородив дорогу от. Водяний з козаками. В сей момент на Бобринську підійшли три потяги большевиків з Цвіткової. Черкаський ешелон опинився оточеним з усіх боків. Ешелон держався до ночі, а потім змушений був розійтися. Результат бою вирішили сили от. Водяного. Один большевицький ешелон утік на Знаменку, другий розбито під Райгородом, останні ходили кілька разів в атаку на козаків, але втеравши багато людей, відступили, а потім розбіглися. На підмогу большевикам прибули знову з Одеси два потяги матросів, але їх також розбив от. Водяний при допомозі попівської і лузанської сотень. Большевики ще кілька разів пробували подолати козаків, але їм не пощастило. Банди їхні врешті розбіглися серед темної ночі. Серед убитих большевиків пізнали одного з ватажків — каторжника Вакуленка. Після того, як большевицькі сили зовсім розбито та прогнано, вони знову повели наступ від Гребінки, Знаменки й Одеси. Однак гребінську групу задержали й розбили золотоноські козаки. На Знаменку направлено козаків з Черкащини. З боку Одеси довгенько вони не появлялися, бо в Єлисаветграді виникло протибольшевицьке повстання всіх горожан. По кількох днях сили большевиків стали зростати. Появився Муравйов, але під сей час на підмогу підійшли Німці, котрі вступили в бій з большевиками за ст. Фундукліївку, а в одеськім напрямі за ст. Капустино. Штаб українського війська увійшов у тісний зв'язок з німецьким штабом, при чім в Українському Штабі зорганізовано вкупі з представниками черкаської харчової управи відділ прохарчування, до котрого зверталися Німці. Штаб зорганізував санітарну допомогу й налагодив добре розвідку. Особливо велику ролю Штаб відіграв у полагожденні непорозуміння поміж населенням і Німцями. Козацтво ж з приходом регулярної армії, виконавши свій обов'язок перед землею батьків, вернулося до мирної праці.

Саме місто, як читаємо в „Новій Раді“, майже проминула большевицька хвиля. При прогнанні большевиків узято в полон біля 90 людей. Частина з них відправлено до Києва на суд, а частину увільнено, бо вони пристали до большевиків через непорозуміння. Цукроварні в Черкасах, Смілі й Городищі пілі; розграблено тільки частину цукру.

Про Білоцерківщину пише ось що „Прохожий“ : Події з самого початку революції привели до того, що всі культурні діячі, яких ще не взято на війну й котрі були провідниками селян до війни й під час неї аж до революції, тепер мусіли майже всі ухилитися від ролі провідників, а деякому з них з сел довелось зовсім виїхати. Провід над селянами взяли люди, котрі до того нічим не визначалися. Помалу йшло до того, що ті люди, котрі хотіли розв'язувати всі селянські справи більш менш культурно, зорганізовано, втрачали свій вплив на масу. Ще в літку в деяких селах, як ось Узни, доходило до ексцесів, котрі ясно свідчили, що село близьке до того, що ніяк вже сила не зможе утримати його від анархічних вчинків. І справді: незадовго перед тим, як большевики захопили Київ, частина селян села Узина розгромила й пограбувала сусідню економію і кінний завод. Будинок, де жив управитель економії, розламали й все де-

рево порозтягали по дворах. Манеж у кіннім заводі також поруйнували. Словом на тім місці, де так чепурненько лежала економія, з гарним панським будинком, з садом, тепер зісталися самі руїни, що наводять сум. Всіх коней з заводу й економії обраний на сході комітет розпродав, а вторговані гроші роздано тим селянам, котрі були на війні.

Задумували люде розграбити й другу сусідню економію, але земельному комітетови якось удалося врятувати її. Цукроварний завод також урятовано, хоч правда, за зиму під час вироблення дуже багато цукру розкрали ті, що ходили на роботу. Інші села також не зісталися позаду. Большевицьке гасло, що тільки тоді можна бути певним, що бувше панське добро буде народнім, коли народ сам його негайно забере собі до рук, добре всі перейняли від повернувших з фронту „товаришів“. Скрізь говорили, що зло треба виривати з корінем, отже й панське добро так забирати до своїх рук, щоб на місці економії не лишилося і сліду. Мовляв: „треба геть чисто винищити панське гніздо, щоб коли пан не бува вернеться, то вже йому ніде було б притулити ся“.

Аж ось у Києві запанували большевики. По тих селах, де до того часу ще економії не були пограбовані, тепер закипіла робота коло руйнування сього. Мені доводилося проходити пішки по шляху з Білої Церкви на Рокитну та я був серед широкого поля дуже здивований характеристичним згуком, який чуємо, коли рубають товсте сухе дерево. То аж у двох місцях селяне розбірали панські будинки й стук від того чути було на цілі верстви.

В сю пору села перебували, можна сміливо сказати, без жадної влади. Розбещений люд нікого й нічого на світі не боявся. Міліції мов не стало зовсім. Було таке, що як стемніло, то небезпечно було вийти не то що на вулицю, а навіть і з сіней. Кожної ночі стрілянина з рушниць була така, що людям, котрі дійсно були на позиції, здавалося, немов се вони знову туди попали. Стріляли всі разом і поодинцю. Іноді чути було вибухи від ручних бомб. Був випадок, що в сінях підстрелено одну жінку саме тоді, як вона виходила з хати. озброєні ватаги розбишак робили напади по всіх правлах стратегії на хуторах (столишнських); наступали „рідкими й густими ланцюгами“.

Але ось пішла чутка, що большевики вже втікають з Києва, а коло Білої Церкви їх розбито й ще дець поблизу також. Стали казати, що на Україну йде багато Німців, яких покликано наше Правительство на поміч в боротьбі з большевиками. Свавільна частина людей не вірила сьому: все казала, що то не німецький народ іде, а буржуї—вкупі з нашими буржуями, передагненими в гайдамацьке убраннє. З Синяви подано заклик по околицьніх селах, щоб „товариші гарнізували ся“ (себто організували ся), щоб вигнати німецьких „буржуїв“. Навпаки, статочні люде чекали, щоб уже скоріше являлася така тверда власть, щоб чути було, що вона має силу карати злочинців.

Аж ось після синявської трагедії (коло Рокитної, де нашим козакам і Німцям довелося боєм забирати у селян зброю) порозсилано по селах від команданта Рокитної строгий наказ—в призначений час здати всю зброю, у кого з селян яка є. В кожному селі знесено і здано коло 200 рушниць. Дехто каже, що се ще не все, але й так наслідки чудові. В селах тепер можна жити й стало тихо, спокійно. Кращі люде почали вже помалу брати ся за діло, бо раніш так були вони етерроризовані, що не сміли навіть і свого голосу піднести.

На Полтавщині, тікаючи, руйнували большевики на півдні залізницю. Зруйновано всі мости від Гребінки до Полтави, а навіть дальше. Большевики проголосили донецько-криворізьку республіку з правительством в Катеринославі. Головнокомандуючим військами сеї республіки призначено Антонова, який ддятого змінив своє прізвище на Авсеєнко. При нім зостала ся частина Чехо-Словаків, які сформували червоночеський полк. Ненадійні на думку большевиків Чехо-

Словаки виїхали з французькою місією до Владивостоку. Чехо-словацьке військо ставить ся вороже тільки до Німців, а з Українцями бити ся не хоче, як доносить київське „Відродження“.

Кореспондент тої самої часописи повідомляє: Як тільки большевицькі банди вступили в Лубні, зараз же вчинив террор. Демократія, як офіційна, так і неофіційна, розбігла ся хто куди. Большевики призначили свого команданта Наталуху, котрого вони через тиждень розстріляли за неправдивий поділ добутих „революційними засобами“ майна і коштів, а головно за те, що Наталуха дозволив собі ходити в українським убранні. Згодом большевики скликали повітовий зїзд, на котрім утворили свій виконавчий комітет совітської влади під назвою „мала рада“. Після того, як большевики отримали вістку про умови миру з Німцями, які домогалися демобілізації червоної гвардії, в їх стані почався розгарадіяш, метушня: вони бояли ся за свою долю і, щоб використати останню хвилину свого розбишачького панування, наклали на місто Лубні (буржуїв) 200.000 карбованців контрибуції для утримання, як вони казали, червоної гвардії. Після того, як українсько-німецькі війська увійшли в Київ і наші війська дійшли до Гребінки, большевицькі банди втікли до стації Ромодан, але на другий день повернули ся назад і почали розстрілювати українську інтелігенцію. Так вони розстріляли міського голову Кирсту, начальника охорони міста Лубень Яблунівського й інших. Через деякий час прибули до Лубень гайдамаки—полк Гордієнка під керівництвом п. Петрова. Сей полк дав спокій і лад пригнобленому та збентеженому большевицькими бандами громадянству Лубень.

Як пишуть до „Боротьби“, важкий час держав Рومن на протязі 2—7 марта. Населення було страшенно етерроризоване червоногвардійцями й бандами грабіжників. Розстріли почали приймати звичайний характер. Розстрілювано людей, які хоч яке небудь відношення мали до українського руху. Розстрілювано „без розговору“ всіх, хто не впадобав ся. Так розстріляно одного старого вчителя тільки за те, що мав прізвище „Гайдамака“, розстріляно козака Богданівського полку й офіцера, який тікав з німецького полону до Кременчуга, хоч ніяких причин до розстрілу не було. Одно слово незадоволення викликало бійку й розстріл.

Населення настільки було перелякане частими вибухами по вулицях, що й серед білого дня на вулицях було порожно. В останні дні брали у громадян усе, що тільки попадалось під руки. Реквірували коней, нічого не плачучи. Робили труси з бійкою та брали, що подобалося. На вулицях дуже багато було паних і були випадки стрільби по вікнах. 5-го марта оповіщено мобілізацію на боротьбу з „гайдамацько-німецькими бандами“. Але селянство, зібравшись коло 500 чоловіка, зажадало того, хто видає сей розпорядок, і категорично заявило, що воно нікуди не піде. До совіту почали ставити ся дуже вороже. Так мобілізація і не відбула ся, всі пішли до дому. Під час вступу Німців населення Ромна зїтхнуло вільнійше. Німці вступили в ніч на 7 марта. Ранок город мав урочисто святочний вигляд. По вулицях були натовпи людей. Настав спокій. 8 марта урочисто ховали розстрілених Українців. На похороні була величезна сила людей.

Під час панування в Ромні большевики роздали людности багато зброї. Як Рومن взято, большевики розбігли ся по селах. Провідників большевиків у Ромні арештовано. Большевики притихли. Зразу не вжито заходів, щоб відібрати від населення зброю. Скоро большевицьких провідників випущено. Тоді большевики рішили, що їх боять ся, і стали виявляти свою діяльність. По селах лишили ся большевицькі банди. Німці зайняли тільки видатнійші міста. Банди грабіжників бродять в хорольським, лохвицьким і кобеляцьким повітах.

По визволенню Полтави населення міста успокоїло ся. Приїхав губернський отаман Кудрявцев. Большевики, покві-

лючи Полтаву, забрали з банків капіталістів великі гроші суми. Хліб вивозили безустанно. Провідники большевиків покинули Полтаву неділю раніш. Багато харчів удалися задержати в дорозі. Покидаючи Полтаву, кілька разів стріляли всі разом. Убито кількох людей. Проголошена большевиками мобілізація не вдала ся. Мобілізація коней також не мала успіху. Ніхто не привів коней. Потяги з Полтави поки-що не ходили. Київські потяги доходили зразу до Ромодану. Через 10—15 день сподівали ся мости налагодити. Українсько-німецькому війську, яке наступало на Полтаву, довело ся від Ромодану йти 4 дні пішки до Полтави. Почта і телеграф zostали ся цілими й їх зараз пушено в рух. Лише козацтво Полтавщини завзято допомагало українсько-німецькому війську бороти ся з большевиками.

На Чернігівщині в Ніжині залишило ся на кілька мільйонів ріжнього військового майна, починаючи від гармат, автомобілів (біля 100), оптикарських запасів і кінчаючи тількисько-господарськими машинами до тракторів включно. Залишилася ся і велика артилерійська ремонтна майстерня, де якій знаходять ся величезні склади ріжних металів, вихів і інших дуже коштовних річей. Майно се гинуло, як доносили до „Нової Ради“, без огляду та його розкрадали на всі боки замість зберегти його на користь України.

З сосницького повіту повідомляло київське „Відродження“, що большевики запалили село Шаболин. Воно горіло 3 доби. На село Нехаївці большевицький відділ наклав контрибуцію в 500 карбованців. В тих повітах, де ще залишили ся большевики, вони забирали у людности хліб, одіж, худобу та все се вивозили на північ. В повітах новгородівським, суразьким та мглинським йшла примусова мобілізація.

Про часи панування большевиків у Катеринославі пише „Робітничая Газета“ так: Піюдин з городів окупованих далекої півночі бандами червоногвардійців мабуть не переживав того, що випало на долю Катеринослава. Того, що воруло ся там, ні в яким разі не можна передати на папір, се суцільний кошмар. Коли совітська влада й анархізм, котрий розвинув ся до максимуму, маючи ґрунт безробіття, панували, то се всеж-таки не було таким страшним, порівнюючи з моментом приходу т.зв. української совітської влади „цікуки“, бо раніш хоч і проявляв ся терор, але сі банди, котрі творили його, складали ся з місцевих сил, яких зиховували свої авантюристи та в скрутний час під впливом інших соціалістичних партій можливо було їх стримувати й терор проявляв ся не у всій своїй широті, але з приходом „цікуки“ прийшла й караюча експедиція, котру привів бувший у. е. д. військовий народній секретарь Перонович, і центр промисловости України став центром грабів і вбивств, звідкіля остання братія брала приклади для утворення такого ладу також в інших місцях. Населенню стало ясно, що то були квіточки, а ось де ягідки. Коли раніш горожанам жахав ся ріжних вчинків і навіть інколи пробував протестувати, тепер все переживало мовчки й, зустрічаючи на вулиці озброєного червоногвардійця, обличчям і очима прохало пощади, та хіба могло інакше що небудь робити? Безумовно ні, бо треба було тільки відкрити рот, як зараз же приставляли до стінки.

Місто зовсім замерло. Крамниці зачинено, стрілянина з рушниць, кулеметів, гармат, вибухи бомб не переставали ні в день ні в ночі, будинки обліплено відозвами й ріжними оголошеннями, в котрих нічого такого не було крім тільки смерти всім і, прочитавши її, кожен тікав, як опечений. Про ревізії й труси, коли замість того, щоб шукати зброї, шукали грошей та взагалі забирали все, що тільки попадало ся під руки, так про се нічого й говорити, се цілком нормально й навіть ніхто не звертав уваги. Газети всі закрито й панувала одна тільки большевицька преса. „Наше Слово“, орган у. е. д., закрито за „чорносотенну гайдамацьку“ агітацію і ні під якими назвами й редакцією виходити не могло. Друкарню, котра згодила ся-б його друкувати, загрозили сконфіскувати.

На всеукраїнським зїзді совітів, який вони уважали за Установчі Збори, витворила ся зовсім неможлива атмосфера. Представникам фракції опозиції не давали спроможности балакати й, коли хто з них ставив репліку, підсакували матроси й заявляли, що коли буде ще один вигук, будуть всі виведені й розстріляні, хоч правда, теж саме було й президії за те, що вона не зазме гайдамаків у кулак. Більшість промовців на зїзді придержувала ся заклику зробити вартоломівську ніч над гайдамаками, себто над у. е. д., й сі заклики мали свої наслідки, бо з 95 нашої фракції залишило ся під кінець тільки 40, а останні в переляку повтікали геть з Катеринослава. Наше перебування покращало після розколу між большевиками й лівими с. р., коли вони гризли ся поміж собою як собаки, докоряючи один другому, а ми посміювали ся мовчки, не пускаючи ані пари з рота.

Земельне питання зовсім не обмірковувало ся, а тільки взагалі, як і скрізь, автоматично підіймали ся руки та через два дні, прийнявши резолюції, спішили збирати ся тікати. Безумовно інакшого виходу для них не було, бо одержано відомости про наступ українського війська, а вони зовсім не вірили в своє, бо військовий секретарь Перонович добре схарактеризував його, сказавши, не кричесь, що совітського війська нема, а є тільки банди, банди й банди.

Тікаючи, вони проявляли свою здатність робити ревізії або грабів. Вивозило ся все, що тільки попадало ся під руки: гроші, процентні папери, машини до писання, меблі, одіж, ріжний крам, шкіру, цінні метали з заводів і т. ин. Взагалі ні перед чим не спинали ся, навіть забрали гроші професійних союзів, союза інвалідів, громадських організацій й от, коли всі інваліди прийшли до совіту й сказали: хоч добийте нас, а хоч поверніть гроші, їх зустріли вистрілами з рушниць і кулеметів (є ранені й убиті) та після переговорів згодили ся дати частину тільки не грішми, а награбованим шкіряним товаром.

Куди-б ви не пішли, скрізь чути одно: „І коли то прийдуть оті розбійники гайдамаки та Німці, хочби дали на хвилинку спочити. Правду казали, що Центральна Рада буржуазна, бо там, де живе буржуазія, то вже давно вивозили й там порядок і спокій кажуть, а тут, де живе голота, хоче помчати ся, мов знали, що раніш робили“. Взагалі освітленне блідне перед дійсністю, пише автор „Андрійко“.

Про інтернаціонально-правний захист недержавних народів і національних меншостей.

(Знадїбки до національної проблеми).

Національна проблема належить до тих пекучих і невідложних справ, котрі, опинивши ся з початком війни на черзі дня, потім вже не зійшли з його політичного порядку. На жаль се зацікавленне національною проблемою не скрізь і не завжди шире. Воно очевидно не однакове серед державно-пануючих і недержавно-поневоленних народів. Коли для сих останніх се справа життя, від такого чи иншого полагодження котрої залежить їх національне існування або занепад, для перших се здебільшого тільки „неминуче лихо“, злочинний замах на їх державну суцільність, на історично витворений їх панський „стан посідання“, словом, вельми неприємна річ, яку-б вони найрадше запропастили в нетрах компромісу або як небудь здихали ся без великої шкоди для свого державного фетишизму. Отже не диво, що про національну справу під час війни багато пишеть ся й ще більше демагогічно говорить ся, але нічого не робить ся для фактичного її полагодження.

Ми на иншим місці докладнійше обговоримо сю цікаву появу в літературі про національну проблему. Тут вистар-

чить саме сконстатованне цього факту та його очевидно дуже сумних наслідків задля реального розв'язання актуальних і пекучих національних справ. Не трудно бачити, що головних причиню сеї патологічної стагнації в теоретичнім трактуванні національної проблеми є головню вище згадана суперечність щодо неї серед державних і недержавних народів, цілком протилежно заінтересованих щодо фактичного її полагодження.

Коротко кажучи, се дуже фатальний антагонізм між державою та нацією взагалі, висловом якого є майже столітня боротьба між політичними спробами націоналізації держави та примусового удержання поневоленних народів під чужим державним дахом. Коли за часу XIX стол. біля державної перебудови Європи в дусі національного принципу зустріли ся з фактично майже непереможними перешкодами (у зв'язку з чималою ролю географічного й економічного чинника в державній будові), сі спроби потім пішли в протилежнім напрямі витворення національної суцільности й єдності шляхом примусової асиміляції недержавних „окраїн“ і „інородців“ (напр. у царській Росії, на Угорщині, в Німеччині).

Не тяжко дошукати ся коріня цього державно-національного конфлікту нового часу. Він спочиває в неправнім положенню держави та безправнім положенню недержавних народів.

Річ дуже цікава й заслугує на увагу: Трохи не сто років уже на державно-політичній арені Європи фігурує національний принцип, ся „свята й божественна річ“, кажучи словами відомого італійського його каменяра. Але й по сей час нація, оскільки не була причислена до числа державних, не тільки по фактично безправна, але звичайно та здебільшого не уважається за суцільний організм, окремішню індивідуальність, за самостійну явищу істоту. Се лише випадковий або випадковий матеріал для державно-будівничих вороже пануючого народу, котрий має його політично обробити „по образу й подобию своему“.

Таким чином поневолені народи під національно-культурним і політичним оглядом у переважній більшості випадків цілком видані на ласку й поталу своїх державних господарів. Вони, мовляв, живий державний інвентар, з яким народи-пани можуть безкарно робити все, що лише схочуть: дати їм якісь права задля національного розвитку (Австрія) або позбавити національного мінімуму й навіть відкрито винищувати їх національну своєрідність і окремішність (Прусія, Угорщина, царизм).

Проти такої сваволі та злочинства поневолені недержавні народи фактично беззахистні. Бо міжнародне „право“ є на боці державного глитаїства й народодїства. Засада державної суверенности в абсолютистичнім розумінню й впливаючий з неї дипломатичний звичай „нейнтервенції“ у внутрішні державні справи фактично є причиною інтернаціональної невідповідальности самостійних держав у всьому, що зачисляється до категорії її т. зв. хатніх справ, отже й „окраїнних“ і „інородських“ питань. Наслідком цього національний розвиток і поступ недержавних народів дуже легко може гальмувати й більш чи менш унеможливити централістично-урядова сваволя державно-пануючого народу.

Очевидно, що єдиним виходом з цього дотеперішнього положення, що таким страшенним тягарем придушє житте поневоленних народів, а взагалі унеможливує цілковите полагодження існуючих національних справ, є усунення або бодай обмеження дотеперішнього державного автократизму, а поруч з тим унормованне правного положення нації як суцільного культурно-політичного колектива. Іншими словами — се означає утворення дотеперішнього в дійсности феодального відношення між державою і нацією, скасування анахронічної давно вже політичної панщини недержавних народів-кріпаків.

Можна з радістю сконстатувати, що під час війни зроблено деякі спроби й заходи щодо цього останнього. Правда, сі перші кроки дуже ще обережні й мають виразно й занадто компромісовий характер, але будь то будь воно всеж-таки означать перший вилім в непохитних домістіонах державно-суверенного фетишизму й абсолютизму.

Під сим оглядом заслугує на увагу торішня липнева міжнародня конференція у Християнії, на якій практично розглядала ся й обговорювала ся справа правного захисту національних меншостей, а поруч з тим властиво й правне забезпеченне недержавних народів з ріжнонаціональним населенням. Сю конференцію скликано з ініціативи „Центральної організації постійного миру“, котра поветала в 1915 в Газі й яка щодо полагодження національних питань прийняла сю мінімальну програму: а) Не буде анексії ані відокремлення країн проти інтересів і бажань населення згода на се, наскільки можливо, має висловити ся плебісцитом (загальним голосуванням) або инакше; б) держави забезпечуть народам, що належать до їх власти: громадянську рівноправність, релігійну свободу й вільне вживанне їх рідної мови.

Сі програмові домагання стали ся потім предметом теоретично-політичної дебати на підготовних зборах, вислідом якої видав і опублікував християнський учений проф. Кохт (Kohlt) торік у березні. На думку згаданого дослідника правний захист національних меншостей (а також і недержавних народів узагалі) у всіх культурних державах можливий і бажаний. Тому він радить заключенне міжнародної умови, яка зобов'язувала б держави, котрі її підписали, до переведення охорони поневоленних народів національних меншостей, чим зарано утворено б базу для національного права, що має бути складовою частиною міжнародного права взагалі.

Основа згаданої міжнародної умови для права захисту недержавних народів обіймає отсі провідні засади в поодиноких своїх точках: В § 1 (у згоді з відомим § 19 австрійських основних державних законів) запоручує ся кожному народови, що належить до держав, обнятих договором, не похитне право на утриманне та плеканне своєї справедливості й мови. § 2 устанавлює повну політичну рівноправність для громадян кожної національности; § 3 і 5 спеціально управильнює шкільні й релігійні справи недержавних народів національних меншостей, а саме в напрямі повної свободи щодо їх організації. Право на рідну школу поширено на всі шаблі шкільництва, отже до вищого включно. Право шкільництва недержавних народів на державну субвенцію нормуєть ся однаково для всіх без класифікації на народи першої та другої класи; § 6 зобов'язує кожну державу до утворення національних катастрів у дусі т. зв. національної автономії. З сією метою громадяне даної держави після власного свобідного пореконання або рідної мови записують ся до поодиноких національних реєстрів, на основі яких опісля мають бути утворені вище згадані катастри. Крім цього сі реєстри служитимуть основою для організації національного шкільництва, національної церкви й політичних виборів; § 7 устанавлює, аби всі державні й урядові закони, розпорядки, оголошення й т. ин. були переложені на мову кожного недержавного народу й щоб урядники в „окраїнах“ знали й послуговували ся „інородською“ мовою; § 8 порушує справу міжнародних контрольних комісій для захисту недержавних народів, а § 9 обговорює необхідність інтернаціонального дослідження національної проблеми.

Недержавним народам і національним меншостям має признати ся право апеляції і вношення скарг в разі національних кривд (за посередництвом згаданих міжнародних комісій) перед міжнароднім судом для полагодження національних конфліктів.

Заснована тут основа національного права очевидно ані зовсім не вичерпуюча, ані зарадикальна. Вона справді хоче

важно забезпечити лише національний мінімум, себто невідмінні передумовини для загально-національного розвитку недержавно-поневоленних народів. Безперечною плюсом її є те, що вона ставить її останні під міжнародню колективно-державну контроль та захист і через те се робить кінець доперішньому державно-хатньому трактуванню національних прав поневоленних народів.

Тому можна було наперед передбачати, що саме ця робота правної інтернаціоналізації національної проблеми викличе рішучий протест з боку держав, спеціально заінтересованих щодо управління національних відносин і спосів. І дійсно в ролі цензора й коректора вище наведеного проекту національного права виступив на християнській конференції офіційний заступник Австрії др. Р. Ляун, автор знаменитої монографії: „Національне право яко міжнародня проблема“, про яку говоритимемо далі.

Він запропонував виключити з дебати §§ 8 і 9 наведеної основи, бо вони суперечать дотеперішньому принципово державній суверенності й тому не мають найменших вигляв на успіх. Описія в дебатах він критикував §§ 1 і 7 сеї основи, трактуючи недержавні народи яко колективи. Формально й § 19 австрійської конституції говорить про „племя“ (Volksstamm), але що се племена юридично не зорганізовані, й славетний § фактично не має ніякого реально-політичного значіння. Пропозиції правно зорганізувати недержавні народи по персонально-автономній теорії є а priori. Більшість держав не може прийняти саме з огляду на вище згадану ідею абсолютної державної суверенності, котра очевидно включає наперед організацію національних держав у лоні матерньої держави. Через се надає на думку д-ра Ляуна постулат унормовання державно-правного положення народів-плебей на міжнароднім ґрунті, бо на перешкоді цього стоятиме згаданий вже тут фетишизм державної суверенності, яка абсолютно виключає можливість того, щоб недержавні народи або національні меншости могли шукати захисту проти власної держави перед інтернаціональним суверенним трибуналом. Тому існуючі пропозиції про права поневоленних народів др. Ляун вважає відповіднішим замінити реальнішими постановами про зобов'язання держав зреформувати свій внутрішній лад таким чином, аби забезпечити національний розвиток недержавних народів.

В результаті сих дебат на християнській конференції вже згадані параграфи первісної основи міжнародньої умови щодо полагодження національних питань скориговано та знову сформуловано таким робом: § 1. Договірні держави зобов'язують ся, що лишать кождому племені, яке творить частину її населення, свободу утримати й плекати свою народність та свою мову. § 3. Кожна договірна держава зобов'язується запоручити кожкій національній меншости свободу зорганізувати свою власну віру та свою церкву незалежно від неї, але з застереженням, що при сім візьметь ся під вагу існуючі закони і т. ин. § 4. Кожній національній меншости, яка відрізняється мовою чи вірою, має держава запоручити рідне шкільництво. Під умовиною, що матиме достаточне число школярів, може така меншість зорганізувати свої власні школи. Сея постанова відноситься як до початкових і виділових шкіл, так і до середніх та університету; кожна з сих шкіл має право дістати офіційну підтримку, коли виповнить умовини, установлені законодавством для публичних шкіл. § 5. Національним меншостям, які організують свої школи й церкву, треба дозволити вибирати сею метою своє представництво й робити збірки на утримання сих інституцій.

Н. В.

(Кінець буде).

Вісти.

Головним губернським командантом Київщини став згідно з наказом військового міністра отаман Бронський, його помічником отаман Шинкарь. Отаман Василь Дідушок призначений начальником штабу головного губернського команданта.

Українські ліси й німецько-австрійські торговельні синдикати. В першій половині марта відбула ся в Берліні спільна нарада німецько-австрійських промисловців у справі використання лісів на Україні, Великоросії та Фінляндії. Засновано спільний синдикат з кількадесятьмільоном основним капіталом, до котрого приступили великі німецькі банки. Деревляний синдикат має заснувати в сих краях свої заводи, які зараз на місці перероблюватимуть рубане дерево на різні придатні будівляні матеріали.

Делегація одеської Ради до Києва давала звідомлення зі своєї подорожі на зібранню Ради 29 марта. Зі звідомлення виходить, що справа організації Української Народньої Республіки йде успішно. Нове міністерство під проводом Голубовича має довіре і підтримку майже всіх верств українського громадянства. Тертя між опозиційною частиною Малої Ради й Міністерством не мають характеру корінних ріжниць. Почуття відповідальности за волю України зедноє всіх глибоко. Непорозуміння, яких не можна оминати при державній будові, поступенно згладжують ся. Делегація говорила з виднійшими представниками правительства: вражіння, винесене нею, говорить про тверду певність за будучину. Зроблено все для повернення й установа законности та ладу на Україні. Взаїмні німецько-українські відношення формулюють ся докладно й ніякої самоволі не буде на будуче. Що торкає ся самого Києва, пороблено заходи, щоб як найшвидше розвантажити місто з огляду на величезний наплив утікачів з усіх сторін. Справа про харчовання у Києві в останніх днях значно поправила ся, бо Київ отримує у великій кількості хліб з полтавської губернії. Київське правительство видало розпорядок затримувати всі потяги, що везуть харчі з України на голодуючу північ, а відсилати їх до Києва („Южная Мысль“).

Обіжник міністра справедливости. З підписом міністра справедливости М. Ткаченка (за попередньої Ради народніх міністрів) прокураторам окружних судів розіслано такий обіжник з датою 23 марта: До Народнього Міністерства судових справ дійшли вістки, що по деяких тюрмах приймають і садовлять засуджених німецькими й австрійськими військовими судами мешканців Української Республіки, як громадян Республіки, так і не-громадян. З огляду на те повідомляю, що всім належить твердо памятати закони, які обов'язують в Українській Республіці, що ніякі чужі суди не мають сили в Республіці. Німецькі й австрійські військові суди мають силу лише до своїх воєнків, що перебувають в німецьким або австрійським війську. Для покарання злочинців-мешканців Республіки згідно з військовим станом існують військові революційні суди при українських військових командантах, до яких судів німецькі й австрійські влади і мають віддавати злочинців — мешканців Республіки. Отже засуджування німецькими й австрійськими судами мешканців Української Республіки є втручанням в законну судову власть і тому беззаконним учинком. Всі влади Республіки всіма силами повинні старати ся не допускати до того, повідомляючи про кожкий такий випадок німецької й австрійської військової влади вищі органи влади Української Республіки, які вимагатимуть від німецького й австрійського правительства покарання винних німецьких й австрійських військових властей. Ніхто з властей Республіки не має права допомогати в чім небудь таким беззаконним чинностям чужих військових судів: адміністративні влади не можуть перепроваджувати засуджених такими судами, а тюремні — таких засуджених приймати до

в'язниць. Урядовці Республіки, винні в такій допомозі, також будуть негайно усунені з посади й потягнені до відповідальності. Справи всіх засуджених треба негайно висилати в порядку підсудности українським судовим установам; а в таких випадках, коли нема достаточних підстав до потягнення їх до суду, арештованих негайно увільняти з в'язниць. Про всі випадки засуджених німецькими й австрійськими військовими судами мешканців Республіки негайно повідомляти Народне Міністерство судових справ.

Управитель Міністерства заграничних справ М. Любинський подав до загального відома, що не буде виміни окремих осіб, полонених інвалідів, отже Міністерство заграничних справ не буде полагатися на прошеня в таких справах. Згадані особи будуть визволені при загальній виміні, яка відбудеться в найближшій часі.

Делегація зїзду міст північної України у міністра-голови. 28 марта делегація зїзду міст північної України на чолі з головою київської міської ради В. Дрелінгом відвідала голову Ради народніх міністрів В. Голубовича й порушила ряд справ, що торкають ся життя міст. Між иншим делегація звернула ся до Голубовича з прошеннем поробити заходи в цілі увільнення радних житомирської думи, арештованих на розпорядок німецьких властей. Голова Ради народніх міністрів висловив здивування, що радні житомирської думи досі не увільнені з арешту, й обіцяв поробити всі заходи, щоб їх як найшвидше увільнити (К. М.).

„Народное дѣло“, орган всеукраїнського комітету партії соціалістів-революціонерів, почало виходити у Києві в московській мові від 11 квітня (К. М.).

Становище Херсонщини. Співробітник київського „Відродження“ розмовляв з головним комісаром Одеси С. Коморним, якого призначило туди військове міністерство. С. Коморний прибув до Києва з рефератом до Ради народніх міністрів про біжучі справи й події на Херсонщині. Він оповідає таке: В Одесі панує цілковитий лад, в місті були заворушення з приводу недостатчі продуктів, але тепер довіз значно налагодив ся і місто живе повним життям. Більшість ріжних підприємств ще не працює, бо нема вугля, грошей, та й робітники ще не зовсім пристосували ся до витвореного в сучасний момент становища. На вулицях ще й тепер коли не коли збирають ся натовпи робітників, але по кількох хвилинах розходять ся. В 10 год. вечора місто зовсім затихає. Большевики спалили кілька будинків, а деякі пограбовано. Найбільш постраждали Великий і Малий Фонтан; в гавані також багато зіпсовано, в порті затоплено чимало транспортів. Не минули й ріжних коштовних колекцій, як поодиноких людей, так і самого міста. А взагалі більш зруйновано та зіпсовано ніж пограбовано.

В Херсоні заворушення ущувають. Всім завідує місцеве самоврядування, є власна кінна й піша міліція. Всі гроші, які можна було вивезти з Херсона й Миколаїва, большевики забрали. Херсон і Миколаїв, особливо останній, дуже пострадав. Ініціаторами всіх сих руйнуючих виступів були матроси й робітники. Порт Миколаїва дуже розбитий. В обох містах вже спокійно.

Праця не провадить ся, велика сила безробітних. На заводах замість грошей дають робітникам чеки, але банки на чеки не виплачують грошей. В Одесу, Херсон і Миколаїв суне з румунського фронту велика сила безробітних. Одних безробітних офіцерів без жадних засобів до життя нараховується 11.000 чоловік (і се тільки в Одесі). Допомогти їм нічим, грошей нема. Люде сплять на вулицях. Робітників фаховців від ліквідування румунського фронту увільнило ся 100.000 чоловік і всі вони розходять ся по селах та баламутять людей. З кожним днем число їх побільшується тому, що багато заводів ліквідується, інші відмовляють через недостачу людей. Таке явище можна бачити по всіх містах і селах Херсонщини — натовпи безробітних. Служащі заліз-

ниць одержали за 3 місяці всього по 20 карбованців. Гроші їх забрали большевики.

В справах літературної конвенції й Української Видавничої Спілки. В неділю 31 березня в помешканні Українського Клубу в Києві відбуло ся зібрання українських видавців і представників закладів, що зацікавлені в справах видавничої українською мовою. Сі збори скликано з ініціативи товариства „Час“ у Києві. На збори прибули представники 29 зацікавлених в сій справі видавничих і закладів. Зібрання відкрив редактор часопису „Книгарь“ В. Старий, якого вибрано головою. У вступнім слові Старий зазначив велику небезпеку для українських видавничих і книжної продукції, як з боку можливої літературної конвенції, так і з боку повного зусилля зацікавлених осіб щось зробити без постійної організації розпорощених і роздроблених досі українських сил.

Член Ц. Ради, відомий видавець І Мавєський, зробив реферат на тему про літературну конвенцію і необхідність організації українських видавничих. У сїм рефераті І. Мавєський яскраво змалював картину великого пошуту та страшенної потреби українських книжок і необхідність ужити всіх заходів, щоб задоволити сю потребу. Ми тут — каже Мавєський — стоїмо перед прірвою, дна котрій немає: школа, низша, середня, вища, військо, залізниця, книгозбірні та взагалі вся людність вимагають книги, а в нас нема й сотні частин для задоволення сих вимог. Україна за останній рік перед війною дала звиш 300 назв книг, коли московські книги було біля 28.000. За ті часи Німеччина та Франція давали щось коло 30.000, а Америка випускала 50.000. З часів свободи на Україні вийшло коло 1000 назв, але про розвиток української державности необхідно для України дігнати своїх сусідів, а для сього треба випускати десяткі тисяч назв. При такій потребі української книжки літературна конвенція була б гальмою, яка років на 50 тримала нас позаду инших держав. Через се потрібна організація зацікавлених сил, щоб виступати органічно й цілком об'єднано проти введення конвенції. Од дружиною матиєв зробила конвенцію з Францією та Німеччиною, але се поведло до духовного розеднання з сими державами, бо замість книжок з Німеччини та Франції стали перекладати ся книжки англійські, американські, шведські, норвезькі й инші... Шторкаєть ся майбутніх договорів з державами, треба — говорив референт — ужити всіх заходів проти літературної конвенції, щоб не робити перепон розвитку перекладної літератури на Україні, й особливо се треба пам'ятати при договорі з Московщиною, бо довгі часи Україна всі свої найкращі сили в літературі й науці віддавала в скарбницю Московщини. Щоб задоволити потреби в українській книжці мусить прийти з помічю українська держава, але ту поміч можна давати та брати не поодиноким особам, а цілій асоціації видавців. Треба, щоб держава дала кошти на заведення видавничого банку, котрий помагав би організації видавців при плановім розвитку книжної продукції. Закінчив свій реферат Мавєський пропозицією організувати се всім зацікавленим видавничим, особам і закладам й одностайно виступати по загальних питаннях, як отсе питання про конвенцію, банк і инші.

З приводу реферату почали ся дебати. Промовці взагалі цілком приєднували ся до пропозиції Мавєського, хоча були й протилежні течії щодо питання про конвенцію. Цікаво зазначити, що видавець виключно російських книжок Цитров казав, що з моральної боку треба-б було встановити конвенцію, а Отамановський рішуче застерігав не ставати в сьому питанню на територіальний принцип, а підходити з національного боку й усувати все, що може перешкоджати національному розвитку. Представник Українського Банку Доманицький вітав ідею союзу видавців і висловив надію, що їх банк з свого боку дасть велику поміч союзови з боку поставання машин, паперу та розповсюдження книжок, особливо технічних і агрономічних. Після дебат збори постанов-

вбили вибрати комісію, якій доручено виробити меморіал до Українського Уряду про літературну конвенцію, виготовити проєкт організації союзу видавців і скликати на другу неділю в помешканні Українського Клубу нове зібрання. До комісії обрано Черкасенка, Маввського, Бісцова, Хомина й Отомановського. На сихже зборах висловлювала ся думка про необхідність заснування союзу українських драматургів (К. „Відр.“).

3 Театрального Відділу народного міністерства про- світи. Поки-що Театральний Відділ ділить ся на чотири секції: 1) театральну, 2) кінематографічну, 3) видавничу й 4) педагогічну. Театральна секція тепер працює над виробленням обрахунків державних театрів, які має утворити ся на зимовий сезон 1918—19 р. Намічають ся чотири державні театри в Києві: 1) Народній театр у Троїцькім Народнім Домі; репертуар сього театру має бути виключно побутовий з додатком героїчного репертуару кращих європейських драматургів. Сей театр мусить задовольнити моральні потреби широкого кола населення Києва. 2) Оперний театр — в міськім опернім театрі; в репертуар сього театру крім оригінальних українських композиторів увійдуть в перекладі на українську мову також кращі опери інших авторів. В Петрограді запропонувало Відділу свої послуги „Українське Літературно-Художнє Товариство“, в склад якого входять кращі співаки та співачки Марійської опери, Народнього Дому Миколи П, Музичної Драми—всі бажають повернути ся на Україну та служити Рідному Краєви. Таким робом з артистичного боку майбутня державна опера має стати одною з кращих європейських опер і зможе задовольнити моральні потреби найдобрішої публіки. Про організацію державної опери подано докладно записку міністрови просвіти, який дуже прихильно поставив ся до сієї справи. 3) Драматичний театр цілком європейського характеру, де б твори наших новітніх письменників Л. Українки, В. Винниченка, О. Олесея, а також закордонних авторів знайшли достойне виконання. 4) Театр „Студія“, в яким будуть виховувати ся наші молоді артистичні сили. Сей театр має бути театром шукання нових форм в театральнім мистецтві.

Крім сього театральна секція виробила законопроект про зміну закону тимчасового російського уряду з 27 квітня 1917-р. про оподаткування театрів міським порядком. По новому законопроекті театри, які міністер просвіти признає культурно-просвітніми театрами, не будуть підлягати додатковому податку. Також вироблено уже законопроект про театральні марки на користь культурно-просвітніх інституцій. З метою заснування спілки українських акторів у найблизшій часі має скликати ся зїзд працьовників українських театрів.

Кінематографічна секція має в своїм розпорядженню цілком улаштовані рухомі кінематографи, які майже щодня проводять сеанси по різних школах і приютах. Діти дуже охоче відвідують сі сеанси. Виробляєть ся проєкт утворення державного культурно-просвітнього кінематографу на літній сезон 1918 р. в Троїцькім Народнім Домі, який функціонує від 15 червня. Секція має власного оператора, який фотографує цікаві сучасні події. Відділ має власні такі картини: 1) Похорон юнаків-героїв, замордованих більшовиками під Крутами, 2) Парад першої української дивізії, складеної з бувших полонених. При Відділі засновуєть ся кінематографічний музей, де будуть переховувати ся всі негативи тих картин, які по своему змісту належать до доби визволення України. Зорганізовано подорож за кордон спеціаліста, якому доручено завязати зносини з кращими закордонними кінематографічними фірмами. Таким робом буде можливість в найблизшій часі улаштувати власне ателє в Києві, де будуть виробляти ся картини з українських сюжетів виконання наших кращих артистів.

Видавничя секція кінчає друкування народнього видання пєси „Назар Стодоля“. Ладить ся до друку каталог-порадник для народніх театрів; у сьому каталогі уміщено зміст пєси, характер декорацій і головних роль. Складаєть ся великий каталог всіх пєс, гідних для постанови на нашій сцені.

Виготовано до друку режисерське видання „Наталки Полтавки“. Ескізи декорацій зробив худ. І. Бурячек, режисерські уваги реж. М. Садовський, критично-історичний огляд пєси С. Єфремов, А. Ніковський. Пєса не друкуєть ся з недостачі гарного паперу й кольорових фарб. При секції закладаєть ся велика театральна бібліотека.

Педагогічна секція зорганізувала Народню Драматичну Школу, яка існує ще від осені. Большевицькі події припинили працю в школі, але тепер лекції знову викладають ся в будинку 1-ої гімназії з 6—9 год. вечора. Зовсім поладжено справу з інструкторсько-режисерськими курсами, які мали відкрити ся перед нападом большевиків. Тепер починати такі курси нема радії, бо тов. „Просвіти“ повідомляють, що на літо вони не можуть прислати своїх учнів. Курси постановлено почати від осені 1918. Вживають ся заходи, аби від найблизшого шкільного року в усіх гімназіях викладались лекції дикції та деклямації. З метою боротьби з большевизмом улаштовують ся промови перед виставами в міських театрах. Складають ся спеціальні театральні підручники.

Останні вісти. Армія генерала Коша зайняла Севастопіль. —Тому, що Андрій Яковлїв назначений на посла у Відні, де має наступити виміна ратифікаційних грамот, Міністерство закордонних справ спішно готуєть ся до сього та в департаменті Міністерства почали виготовляти ратифікаційні грамоти. — Київська комісія для переведення виборів до Установчої Ради постановила перевести вибори в округах, в яких їх ще не було, на основі старих списів. Нові вибори мають відбутися в округах, в яких голосувала менше ніж половина виборців або менше ніж половина місцевостей. Доповнюючі вибори на основі старих списів відбувають ся в округах, в яких у виборах брала участь менше ніж третина виборців. — Уступив міністер харчових справ Коліух і Міністерство прийняло його уступленне. — В українській ноті до московського совета поставлено пропозицію, визначити на місце переговорів замість далеко положеного Смоленська місто Курськ, а дальше зажадано припинення репресій проти Українців у Росії, відіслання їх до дому й назначення українськими представниками поки-що голов комітету у Москві й Петрограді. Головою української мирової делегації є Микола Порш. — Представники Української й Білоруської Республіки постановили при означенню державних меж покласти головну увагу на етнографічну засаду. — Від Криму явила ся делегація у Києві з прошеннем прилучити Крим до Української Народньої Республіки. — В Хотині відбуло ся величезне віче, на яким ухвалено домагати ся прилучення хотинської округи до Української Народньої Республіки. — Наш знаменитий письменник Володимир Винниченко вернув здоровий до Києва.

Друкарська помилка. В ч. 199 „Вісника“ на стор. 233 1 шп. 34 р. здолу просимо справити: „якій загарбала її безсоромно“ на: „якій загарбала частину її безсоромно“. Інші несправлені помилки або нові перекручення (Яковлїв на Яковлев) впадають самі в очі.

Бібліографія.

Самостійник, тижневик. Ч. 1.

Під сим заголовком почала видавати у Києві 7 квітня свій орган українська партія соціалістів-самостійників. По вступній статі „Соціалізація землі“ подані постанови першого всеукраїнського зїзду самостійників-соціалістів у справі земельної реформи, з яких виходить, що проголошенне самостійної Української Народньої Республіки партія уважала необхідною умовою розв'язання аграрної справи на Україні. Тому, що український народ складаєть ся у своїй величезній більшості з трудового люду, земельна справа мусить бути розв'язана в інтересі трудового народу. Зїзд домагав ся злікві-

довання великої земельної власності, потім по черзі середньої й далі до переходу до утворення класу трудового селянства, що живе з власної праці. Спеціальне соціалістичне законодавство мусить зробити неможливим збірання землі в поодиноких руках, а навпаки робити необхідним перехід землі до колективних форм.

Далі йде стаття про „Наші українські міністерства“, в якій домагаєся автор, щоб Український Уряд завжди складав ся з людей, які мали б розуміння про роботу відбудування держави, й тих елементів, які цементують державу. До сього часу не утворено державного адміністративного апарату й тому влада безсилна, а народ бажає сильної влади. Далі стаття переходить до поодиноких міністерств і пише: „Вороги української державності не сплять. Тепер по містах і по селах іде величезна агітація (ї треба признати, з усіх боків) в користь Українського Уряду, що ніби запропади Україну Німцям, і проти Німців, але за сполученням знову з Московщиною. Підняли голову й просто реакційні сили та відкрито ведуть пропаганду чорносотенно-монархічні кола. Момент грізний, прогавимо час, — повторить ся січнева катастрофа. Чи в сей грізний момент, коли розв'язується питання бути чи не бути українському народови господарем на його землі, бути чи не бути самостійником в українській державі, чи в сей момент ми, українські соціалістичні партії, й далі будемо бити ся за те, „двома чи трьома пальцями хрестити ся“, чи зєднаємо сили для боротьби зі спільним ворогом. А варто вже опам'ятати ся. Адже большевик-чужинець різав під ряд і самостійника й соціаліста-революціонера й соціалдемократа й просто таки Українця. Він хотів вирізати усе свідоме українство, що попадало йому під руку, коли легко було дуляти над темним народом. В сей момент, чи бути йому державним народом, чи ні, чи приєднається український народ до семі вільних народів, чи знову піде в рабство до якогось иншого сильного народу, — в сей момент треба завісити партійну боротьбу. Порятунком — один. До будови української держави треба прикликати усе свідоме українське громадянство, усі творчі сили українського народу“. Автори бачать рятунку в демократії.

Далі йдуть постанови центрального комітету української партії соціалістів-самостійників і стаття про „Українську армію“. Держава не може існувати без армії, отже без армії не може існувати й Українська Народня Республіка. Треба робити армію як найскорше, бо безборонна Україна з її безмірними багатствами є тільки привадою для сильних суєдибних народів. Міжнародня ситуація тепер дуже грізна. Доля слабшого така, що йде в рабство того або иншого дужчого. При творенню української армії треба любови, віддання справи, палкого бажання створити армію за всяку ціну. Створити армію для такої великої держави, як Україна, до того в короткім часі може тільки героїчне напруженне усього народу, усього свідомого українського, навіть невійськового громадянства. Треба покликати до діла все свідоме українське офіцериство й воєнство, що творило в свій час українську частину та вояцтво, в боротьбі з російським урядом за українізацію війська. Коли ж необхідно закликати чужинців, знавців військової технічної справи, треба брати їх від тих народів, які або неврально до нас або знаходять ся з нами в приязних відносинах. Отже поповняти військове міністерство елементом чужим, до того ще московським, не тільки не може бути корисним для української справи, а навіть не-

безпечним для незалежності України. Тому, що вільно наемне військо було й буде завше гірше щодо якості від війська по набору, лишають ся для України військові набори. Але до сеї справи треба підготувати народ пресою, відозвами, пропагандою і т. ин., бо селянство не розуміє добре причин на Україні так само, як реквізицію хліба. Військове міністерство мусить стати творчим осередком, мусить потягнути нитки до кожного українського села, а український народ мусить перейняти ся повним довірем до Уряду й піти на найбільші жертви, віддати на вівтарь рятунку Батьківщини всіх своїх дітей, що спроможні носити зброю. Тільки тоді врятується Україна.

Дальша частина числа подає замітки з приводу політики Українського Уряду, постанову першого з'їзду самостійників у справі національно-державної політики, релігії та в загально-національних справах і т. ин.

Купуйте дешеві й загально-доступні видання Союзу визволення України:

1. В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича . . .	к.с. —40
2. М. Богданович. Білоруське відродження . . .	—40
3. Іп. Бочновський. Фінляндія та фінляндське питання . . .	—120
4. Вяч. Будзинський. Як Москва вицїла Україну . . .	—60
5. М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами . . .	—20
6. Памяти Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. З надан. М. Возняк. З 12 малюнками . . .	1—
7. Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 рр.) . . .	—80
8. Вол. Гнатюк. Українська народна словесність . . .	—40
9. Проф. М. Нгушевський. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичній розв'язці) . . .	—50
10. М. Грушевський. Якій автономії і федерації хоче Україна . . .	—50
11. В. Дорошенко. У відомостях наперед . . .	—50
12. Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найновіші часи. З численними портретами . . .	—120
13. Памятка книжка Союзу визволення України з 103 іл. Ціна 250 опр. прим. . . .	370
14. О. Кириленко. Українці в Америці . . .	—50
15. G. Cleinow. Das Problem der Ukraine . . .	—50
16. В. Короленко. Як упала царська влада в Росії . . .	—60
17. О. Кобець. В Тарасову ніч. З образками . . .	—50
18. О. Кобець. З великих днів. З образками . . .	—50
19. М. Кордуба. Північно-західна Україна . . .	2—
20. Др. І. Крип'якевич. Українське військо. З малюнками . . .	—40
21. Др. Е. Левуцький. Galizien . . .	—80
22. Др. А. Крип'якевич. Листи з Німеччини . . .	—60
23. Др. М. Лозинський. Галичина в житті України . . .	—60
24. М. Лозинський. Іван Франко. З портретом Ів. Франка . . .	1—
25. Др. М. Лозинський. Михайло Коцюбинський . . .	—40
26. Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками . . .	350
27. Др. Іван Пулюй. Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung . . .	—80
28. St. Rudnytskyj. Ukraina. Land und Volk. Бр. 10— в полотні 12—	—20
29. О. Скоропис-Юлітовський. Значіння самостійної України . . .	—20
30. Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи . . .	—30
31. М. Trotzkyj. Die ukrainische national-politische Bewegung . . .	—40
32. М. Троцький. Литовці . . .	—60
33. М. Троцький. Як прийшло в Росії до революції . . .	—60
34. V. Choma-Dovskij. Ukraїna i Ukraїnci (по хорватськи) . . .	1—
35. Др. А. Цегельський. Русь, Україна і Московщина-Росія . . .	—80
36. Др. Андрій Чайковський. Петро Кошарський Сагайдачний . . .	—40
37. Чужинці про українську справу . . .	—40
38. Т. Шевченко. Кобзарь. 2-й випуск . . .	1—
39. Проф. І. Шишманов. Роль України в болгарським відродженню . . .	—20

Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союзу визволення України. Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6. На задання вислать ся поштовою чек ч. 107.090.

Зміст: Українська Установча Рада.—Справа скликання Установчих Зборів Української Народньої Республіки на Малій Раді.—Анексія Бессарабії Румунським на Малій Раді.—Болгарський уповновашений міністер на Україні пров. Др. Ів. Шишманов про Україну.—О. Олесь. Хай живе світ.—Ів. Мороз. Памяти дорогого товариша, що став жертвою большевицького варварства.—М. Мельник. Якби... Думка інваліда. Як вічні сторони.—Большевицько-московське господарство в Україні.—Н. В. Про інтернаціонально-правний захист недержавних народів і національних меншостей.—Вісти.—Білорозарія.

— Єдиний невідпущаний добрий і болгарський український —

КАЛЕНДАРІК 1918

для Січових Стрільців і жовнірів-Українців

коштує з пересилкою лише 2 К.—Замовляти в адм. Вістника.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарні Адольфа Гольцгаузена в Відні —

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
 преса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
 Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

р.к. Ч. 18.

Відень, 5-го мая 1918.

Ч. 201.

Воскресла, воскресла!

*Воскресла, воскресла!.. Хай дзвони лунають,
 Хай ллеть ся грозами по світу луна,
 Хай небо, хай сонце, хай зорі співають:
 Воскресла, воскресла, воскресла Воля!*

*Воскресла, як мрія, оплакана кровю,
 Згадалась, як пазва, забута давно,
 Вернулась, як брашна в свій стан з хоругвою,
 Влетіла, як пташка весною в вікно.*

*Воскресла, воскресла! Хай душі радіють,
 Хай сонця усмішку піймають уста
 І нею всю землю, весь світ обіймають:
 Се друге ясне воскресіння Христа.*

О. Олесь.

перший Великдень нового державного життя України.

Великдень! Боже мій великий!
 Ще як світ світом, не було
 Для нас Великодня такого!

Отсі слова Франка з „Панських жартів“ вирвуть ся
 одному Українцеві в часі сьогорічних Великодніх свят.
 О багатівковій польській і московській неволі дотерпіли
 і діждали ся ми, що Україна воскресла й наповнила сер-
 кожного свідомого свого сина, кожної свідомої доньки
 звимовною радістю й томливою непевністю, чи не грозить
 е яка небезпека Українській Державі. І тому, коли син
 прийде до могили свого батька й закричить що сили:

„Тату! тату!
 Ми вольні! Тату, озовись!
 Таж ти цілих сто літ ту клятву
 Неволю двигав і вмирати
 Не хотів, а волі ждав! Дивись,
 Ми вольні! Відний, ти діждати
 Не міг,—аж нам той промінь блис!“—

ли донька з такимизь словами обійме могилу своєї матери,
 брат брата,—хай ті вислови нашого щастя в порівнанні
 нашими батьками, дідами та прадідами викличуть заразом
 всіх синів і доньок України, де-б вони не були, свідомість
 сумірної відповідальности за долю Рідного Краю перед гря-
 щими поколіннями.

Воскресла Україна!.. Але на державну суверенність
 українського народу чигають кругом майже самі вороги. За
 івнічну та східну межу Української Народньої Республіки

відбувають ся переговори з Білоруською Народньою Респуб-
 ликою і з Великоросією, добрі сусідські відносини якої до
 України може уважати тільки наївний правдоподібними. На
 полудні Румунія загарбала Бесарабію, не виключаючи частин
 з українською асортною чи релятивною більшістю. На за-
 ході межа ніби-то визначена в берестейським договорі. Одна-
 че за ним прийшло віденське доповнення, а Холмщина пе-
 реживає тепер такі мученицькі дні, яких не мала в часі
 найгірших переслідувань з московського боку. Нашому за-
 хідному ворогові мало ще теперішніх мук Холмщини. Під-
 дані Української Держави — польські поміщики звернули ся
 до Австрії з пропозицією окупувати Поділля й допустили
 ся найбезсоромнішої зради своєї держави. А треба
 знати, що ті дідичі — по більшій часті національні
 перекинчики, котрі в XVI і XVII віках за почеси змінили
 свою віру на католицьку, ідентифікували віру з національ-
 ністю і стали яничарами. Здивованне заграцією, а невдо-
 воленне чуєть ся по всій українській пресі, що Австрія на
 ратифікує мира. Серед таких обставин дуже дивно, що Україна
 досі не вигнала зі своїх меж розбишацьких польських банд,
 які в формі польського легіону вагнуть ся на Україні пред-
 ставляти себе національним польським військом для зеднан-
 ня польських земель, розумієть ся, в історичнім, не етногра-
 фичнім розумінню.

А коли додамо до вище сказаного збиту лаву меншо-
 стей, ворожу українській державности, зрозуміємо, що свято
 справжньої радості може стати для нас теперішній Велик-
 день, коли він явить ся великим святом викресання з себе
 такої сили, перед якою скорять ся і вороги й евентуальні лукаві
 приятелі, коли теперішній Великдень обєднає увесь український
 народ на своїй землі й поза її межами в один непоборний і не-
 переломний фронт, перед яким подасть ся відкритий і замас-
 кований ворог. І чим більшу, твердшу силу викресемо
 з себе, тим щирішого союзника матимемо в сильній Німеч-
 чині й тим меншу відвагу матиме хто небудь виступати
 патроном інтересів наших ворогів на Українській Землі.

А передовсім тяжкий обовязок мають тепер українські
 освічені шари. Крайній час, аби „раби, підніжки, грязь
 Москви“ й „варшавське“ та всяке инше: мадарське, румунське
 чи яке там „сміття“ стало на службу власного народу, вдума-
 ло ся в теперішнє Гамлетове „бути чи не бути“ Україні й
 витягло звіден всі послідовности. І коли українські освічені
 шари покажуть ся в цілости наскрізь українськими, коли
 вони пірвуть найменші звязи з московщиною і польщиною,
 коли вони почують ся одною цілістю зі своїми народніми
 масами, нехай будуть певні, що кращих народніх мас ніж
 українські ніде не зустрінуть.

В середині й поза своїми межами має Українська Держ-
 жава багато, дуже багато безоглядних ворогів. І свідомість
 сього повинна подвоїти троїти, вчетверо, п'ятеро побіль-
 шити нашу енергію, н...трацю, щоб український держав-
 ний корабель неушкоджено переплив через дуже бурхливе

теперішнє море. Сеї величезної задачі може довершити тільки увесь український народ, усі його партії, стани й верстви разом, згуртувавши ся як найдружнійше, як найтіснійше, як найсильнійше для як найкращого забезпечення Держави військовою силою перед посяганнями ворожих суєдів і вибудовання її в середині.

Немалу роллю в українськїм державнїм будівництві й забезпеченнї Української Народньої Республіки перед посяганнями її віковїчних ворогів, головно Москалів і Поляків, мають відіграти й полонені Українці, що нетерпеливо ждуть дня повороту до Рідного Краю, й інші земляки, яких воєнна хуртовина викинула поза межамі України. Як найкраще приготувати ся до цього великого завдання—се їх обовязок до часу повороту.

З повним сподіваннем, що український народ викрепе потрібну тепер йому силу з себе й оборонить свою молоду державу від московських, польських, румунських чи яких там посягань, що найближчий Великдень святкуватимемо з повною радістю без почування якоїсь непервности, що Рідному Краєви грозить якась небезпека, поздоровляємо з Великднем наших Читачів, а в першій мірі полонених і всіх тих, що своє незавидне життя тягнуть на чужій землі.

Прокляття Рахїлі*).

(Апокриф).

„Чуно крик в Рамі, великий плач і скарги; Рахїль плаче по дітях своїх і не хоче потїшатись, бо їх немає“.
(Св. Матв. II.18).

I.

Зявило ся нове світло в світі,
У Вифлеємі, в темному селі,
І засвітила ся у темному блакиті
Нова зоря, щоб і старі й малі
Дорогу знали до Мессії,
Малює Сина вбоюї Марії.
Пійшли усі поклон йому віддати:
Волхви, царі і вбої пастухи.
Втішалася обрана Богом мати,
Сповнялась материнської неги,
Святої гордості, що кожній мати має,
Як на руках своє дитя тримає,
Бо кожній матері дитя її Мессія,
Давно сподівана і справжня надія.
О, матері, щасливі трічі ви!
Коли про вашу любов дитину
Не дбають ні царі, ні мудрі волхви,
Коли нова зоря очей не вабить силу,
Тоді не треба кидати господи
І йти на безвість у далекий край,
Щоб рятувати від лютї природи
Свою дитину, свій єдиний рай,—
Так, як Марія Сина рятувала,
Свій скарб єдиний, скарб той світовий,
Що силою темноты на страту роковала,
Бажаючи вясити вогонь новий.

Вночі зібрала ся мала родина
І подалась в пустиню крадькома.
В пустиню їх зоря провадила сама,
Обернула їх сторожа янголина.
Безлюдній шляху нісковати біляли,
По них випаняї йшли замислені самі,
Як мрії крила янголів лелїли.
А видюкол був слований у тьмі...

Шука Мессію Ірод в Палестинї
І леть ся кров, як на весні вода.
Так падає дитина по дитини,
Як з даєва роса тремтїля спадла.
Скрїзь доросїлля, плачї великий,
Риданням Іудея поїмлялась.
В Шеолї темному озвася гоїм дикий
І давня Рахїль із гроба підвелась;
По дітях страчених вона ридася,
Марою білою до трупів припадає.
Прокляття, скарги, мов пожежї дим,
Знялись до неба. Вчує їх Елоїм
І посланця свого послав він до Рахїль.
І з неба зминув послав зорею,
Наметом засїяли крила білі,
Як, потїшаючи, схилив ся він над нею.

Серафим: Вірауй ся, бідна мати, не ридай!
Нехай тобі сіяє так надія,
Як та зоря нова! Рахїль, згадай:
„З життя має вам прїїти Мессія“.
Радїй, Рахїль, Ізраїль оживе,
Мессія дасть йому життя нове!

Рахїль: Радїти кажеш ти? Менї радїти?
О, Серафим! У вас на небесах
Не плачуть матері і не смірають діти,
Мам несїя! Що їм смертї страх.
Вам не вїдмо! Що їм смертї не долає?
Він пїя землі, безсмертний Божий Син.
Мої сини в понурому Шеолї,
Не вернеть ся вже звідти ні оди.
Нїхто їх звідти визволити не може,—
Важкий, холодний сон наїє на груди їм...
Лївє, страшний Лївє! Таємний Елоїм!
Адонай-Шаддаї, прїїти Божє!
До тебе я за, прїїти вожєсь,
Тобі я, тїм ображена, вдаюсь!
Нїхто не може лїтери змити
Твоїх мічних, одвічних установ,
Чотирнацять колїн заледве може змити
Пролитую безвинно людську кров,—
Дивись, тепер її пролито ціле море,
Для того, щоб живим зоставь оди!
За кров дітей моїх, за материне горе
Нехай заплачуть сей, Марїї Син!

Бо коли ні, то в день страшного суду
На Йосафатовї долині стану я
І перед зборищем мерцїя волати буду:
Себе суди, неправий судїя!..

Шобїд від жалю ясний Серафим
І тихо зляв ся мовчазний у гору,
Закривши від крилом сяїчим своїм.
Рахїль стояла посеред простору
Цениче стовп могильний... Чорна мла
Тремтїла й никла під Зорею Сходу,
Що ясне й тихе прїїти мгла
Неможе живити і цілющу воду.
На зірку глянувши з нешавицею Рахїль,
Блїдї руки здійняла з грізбою:
„Гори, проклята зірко, на сто миль
Марїї й Синові освітуй путь собою!
Марїє, радуї ся! Твій син, Твоє любов,
Живий, у захистї! Та прїїде та година,
Даремне зине так Твоє Дитина,
Як сї мої нащадки! Кров за кров!“

Лєса Українка.

* Друковано в 1-й вп. „Літературно-Науков. Вістника“ (Київ, 1918 р.).

У Великодню ніч.

(Оповідання).

Велика субота 187* року.

Темрявий вечір давно вже спустився на затихлу землю. Розігріта за день і тепер злегка обвіяна бадьорим подіом весняного нічного морозу, земля, здавалося, тихо зітхала говнними грудьми: від сього віддихування, граючи в проміннях величнього світла зоряного неба, вставали біляві тумани і, як клуби кадильного диму, здіймалися назустріч надходячому святу.

Було тихо. Невеличке губерніяльне місто Н., ціле обвіяне темрявою прохолодою, замовкло, чекаючи на хвилину, коли з соборної дзвіниці прогудить перший удар. Але місто не спало. Під покровом вохкої темряви, в тіни мовчазних, безлюдних улиць відчувалося напружене чекання. Лише в рідка пробіжить спізнений працівник, котрого свято ледви не застало при тяжкій, непокірній праці, прогрохоче однакінка візника — і знову мовчазна тиша... Життя відлинуло з улиць до домів, до вельможних палат і скромних хатин, що світили вікнами на вулицю, і притаїлося там. Над містом, над полями, понад цілою землею відчувалося невидимий подув наступаючого свята вокресіння й обновлення...

Місяць не вставав і місто лежало в широкій тіни згіря, на котрій видніла велика, понура будова. Дивні, прості й строгі лінії сеї будови похмуро рисувалися на зорянім блакиті; темні ворота ледви виділялися, зіваючи в темряві повитого тіню муру, й чотири вежі по рогах вирізалися на небі гострими вершками.

Але ось з висоти соборної дзвіниці зірвався і пролісся в чулим повітрі задумливої ночі перший дзвінкий удар... другий, третій... За хвилину в різних місцях, різними тонами, дзвеніли, заливалися і співали дзвони, і згуки, спілїтаючи в могутню, своєрідну гармонію, тихо коливалися і ніби кружляли в повітрі... З темної будови, що затїняла місто, доносився також кволий, надтріснутий дзвін, неначе тремтячи в повітрі в жалієнім безсиллю здійснити в повітряну висоту за могутнім акордом.

Дзвін замовк... Згуки ростали в повітрі, але мовчазність ночі лише поволі вступала в свої права: довго ще в темряві причувавсь неясний, завмираючий відгомін неначе тремтіння невидимої, напятаї в повітрі струни... В домах огні погасли; вікна церков засіяли. Земля в 187* р. ще раз готувалася проголосити старий поклик побіди-миру, любови й братерства...

В темних воротах понурої будови заскрипіли засуви. Відділ салдатів, побрязкуючи в пітьмі зброєю, вийшов змінити нічну варту. Вони підходили до рогів і спиналися у постів; з темної купки людей виходила розміреним кроком одна постань, а попередній вартовий ніби потопав у сій невиразно-чорній купці... Потім відділ ішов далі, обходячи довкола тюремного муру.

На західнім боці на заміну старого вартового вийшов молодий рекрут; в його руках не щезла ще сільська незграбність; молоде обличчя мало вираз напруженої уваги новика, який поперше займає відповідальний пост. Він став обличчям до муру, брязкнув рушницею, ступнув два кроки та, зробивши пів обороту, став плече в плече з попереднім вартовим. Той, злегка повернувши до нього голову, прочитав виченим тоном звичайні накази.

— Від рогу до рогу... стежити... не спати, не дрімати! — нашвидку говорив салдат, а рекрут слухав все так само напружено і в його сїрих очах просвічував якийсь особливий вираз туги.

— Зрозумів? — питає єфрейтор.

— Так точно!

— Ну, дивись! — сказав той строго і потім, змінивши тон, додав лагідніше:

— Та нічого, Фадіїв, не бійся! Чей, ти не баба... Лісовика чи чого тобі боятися?

— Пощо лісовика? — простодушно відповів Фадіїв і потім задумливо додав: — Так щось на серці... неначе тяжко, братчики...

При сїм наївнім, майже по дитячому висловленім зізнанню в купці салдатів почувся сміх.

— Ось вона, слобідка мати! — з погірдливим жалем відсік єфрейтор і гостро закомандував:

— Рушницї вільно! — Кроком марш!

Варта, ритмічно постукуючи в ході, скрилася за рогом і скоро кроки її стихли. Вартовий згідно з приписом здійняв рушницю на плече й тихо пішов вздовж муру...

В середині в'язниці, з останнім ударом дзвону, почався рух. Понура й сумна тюремна ніч давно вже не бачила подібного оживлення. Неначе дійсно благовіст доносилася сюди вісткою свободи: чорні двері камер одні за другими відчинялися. Люде в сїрих халатах, з привначеними долею барвистими ознаками на спинах, довгими чергами, парами сунулися по коридорах, входячи в тюремну церкву, яка блищала вогнями.

Вони йшли справа й зліва, здіймалися по сходах знизу, спускалися зверху: серед гучного топоту чулося часами брязкання рушницї й мінливий брязкіт кайданів на ногах. Входячи до просторої церкви, сіра товпа вливалася в огорожені ґратами місця і там затїхала. В церковних вікнах також виднілися міцні залізнї ґрати...

В'язниця опустїла. Лише в чотирьох нарожних вежах, в невеличких круглих, наглухо замкнутих камерах, чотири самітні арештанти понуро гасали по своїх келїях, часами припадаючи вухом до дверей і жадїбно ловлячи відривки співу, що доносився з церкви.

Та ще в одній з звичайних камер на полу лежав хорий. Старший доглядач, котрому донесли про нагло захорілого, підійшов до нього, коли арештантів виводили до церкви й, нахиливши ся, заглянувши йому в очі, що палали дивним блескотом і тупо встромили ся в простір.

— Іванів!... Слухай, Іванів! — закликав доглядач до хорого.

Арештант не повернув голови; він бурмотїв щось незрозуміле; голос був хриплий; запалені губи ледви рухались.

— Завтра до шпиталю! — розпорядив старший доглядач і вийшов, лишивши коло дверей камери одного з коридорних вартових. Той уважно подивився на хорого й покивав головою.

— Ех, бурлако, бурлако! Видко, брате, відбігав своє! — і, рішивши, що тут йому нема що робити, доглядач пройшов по коридору до церкви, спинився коло замкнутих дверей і став слухати службу, частенько припадаючи до землі для поклонів.

В порожній камері чувся часами невиразний говір хорого. Се був нестарий ще чоловік, сильний і міцний. Йому щось верзалося з недавнього минулого і його обличчя скривлювалося від виразу муки.

Доля зажартувала над бідолахою поганим жартом. Він пройшов тисячу верст, пробираючи ся тайгою й дикими хребтами, перенїс тисячі небезпек, натерпівся злиднів, опанований пекучою тугою за рідним краєм, потїшаючи ся єдиною надїєю: „хочби побачити... на місяць... на тиждень... пожити у своїх... а там — хоч знову таж дорога!“ За сотню верст від рідного села він попав до сеї в'язниці...

Але ось невиразний говір стих. Очі бурлаки розширили ся, груди дихуть рівнійше... Понад палаючою головою повіяло веселїйшими мріями...

... Шумить тайга... Йому знайомий сей шум — рівний, співучий, свободний... Він навчився відрізняти голоси лісу, говір кожного дерева. Величнї сосни дзвенять високо-високо густою зеленю... Ялинки шепотять протяжно й гучно; веселїй, яскравий чубатник махає гнучкими гілками; осика дріжить

і тремтить чутливим, боязким листом... Свисте вільний птах, потік говірок й буйно летить по каменистих байраках, і тасяжні шпиги—зграя балакучих сорок—носять ся в повітрі понад тими місцями, де, невидний в гушавині, проходить тайгою бродяга-бурлака*).

Неначе струмок вільного тасяжного вітру подув на хорого. Він підвів ся, глибоко зітхнув; очі з виразом уваги дивлять ся вперед. Нараз в них блиснуло щось, ніби свідомість. Бродяга, призвичайний втікач, побачив перед собою незвичайне явище: відчинені двері...

Могутній інстинкт стрункого організму, ослаблений хоробою. Привиди маячні швидко пезали чи групували ся довкола одного уявлення, що яскравим промінням прорізало ся в сім хаосі: один!.. двері відчинені!..

За хвилину він стояв на підлозі. Здавало ся, весь жар запаленого мозку приплинув до очей: вони дивили ся якось рівно, уперто й страшно.

Хтось, виходячи, відчинив на секунду двері з церкви... Хвилі стройного, зм'якшеного віддаленням співу доторкнули ся вуха бурлаки та й знову замовкли. На блідім обличчю промайнуло зворушення, очі затуманили ся і в умі пронесла ся давно деліана мрію картина: тиха ніч, шепіт сосен, що схиляли ся темними вітками над старою церквою рідного села... товпа земляків, огні понад річкою і той самий спів...

Тимчасом, в коридорі, у церковних дверей, припадаючи до землі, доглядач старанно молив ся.

Молодий рекрут ходить з рушницею вздовж муру. Перед вартовим простигаєть ся рівне поле. Воно недавно вибило ся зпід снігу й, чорніючи, уходить в далечину. Легкий вітер біжить по ній, шелестячи засохлим буряном, дзвенить в торішній траві й віє в душу салдата спокійною, сумною думою.

Молодий вартовий спинив ся коло муру, поставив рушницю на землю, поклавши руку на дуло, а голову на руки, глибоко задумав ся. Він не міг ще ясно уявити собі, на що він в сю урочисту ніч перед святом, з рушницею, коло муру, край пустельного поля. Взагалі він був ще справжній селянин, не розумів чимало ще з того, що так зрозуміле солдатови, і його недаром дразнили „селохом“. Він так недавно був ще вільним, господарем свого поля, своєї праці... а тепер жук, невідомий, незрозумілий, неясний, переслідуючи кожний крок, кожний рух, вганяв молоду й незграбну сільську людину в колію строгої служби.

Але в сю хвилину він був на самоті... Безлюдний вид, що простилав ся перед його очима, й свист вітру в буряні навівали на нього якусь дрімливість. І перед очима молодого салдата несуть ся рідні картини. Він також бачить село, і тойже біжить над ним вітер, і церква палає вогнями, і старі сосни мають над церквою темними вершками.

Часами він веначе прокинець ся, і тоді в його сїрих очах відбиваєть ся непевність: що се?—поле, рушниця і мур... Він на хвилину згадує дійсність, але незабаром знову неясний дзвін нічного вітру навіває рідні картини й салдат знову дрімляє, сперши ся на рушницю...

Неподалеку від місця, де стоїть вартовий, на вершкуну муру зявляєть ся темна силуета: се голова людини... Бурлака далекого лісу... Груді його розширяють ся, жадібно ловлячи свіжий, вільний подув матери-ночі. Він спускаєть ся на руках і потику зсуваєть ся вниз муру...

Радісний гомін дзвонів будить нічну тишу. Двері тюремної церкви відчинили ся, на дворі обхід; стрійний спів полинув хвилею з церкви. Салдат здригнув ся, випростав ся,

* Сибірські бродяги оповідають, що в глухій тайзі сороки табунами спроводжають в гушавині людину. За часів, коли лови на „горбачів“ дозволяли ся законом, Буряти-охотники висліджували бурлак-втікачів по голосних криках сорочої зграї.
Прим. автора.

зняв шапку, щоб перехрестити ся, і... завмер з піднесеною рукою... Бродяга, досягши землі, кинув ся утікати до буряну. — Стій, стій!.. Голубчику, рідненький!.. — викрикує вартовий, підводячи рушницю. Все, чого він бояв ся, перед чим тремтів, насуваєть ся на нього, неговирне, страшне — при виді сеї утікаючої сїрої постати. „Служба, відповідальність!“ — мигає в мозку салдатови, й він, скинувши рушницю, націлив ся в утікаючу людину. Збираючи ся спустити курок, бідалаха заплющив очі...

А понад місцем знову панує і кружляє в повітрі гармонійний, співучий, мінливий тріздзвін, і... знову надтріснутий давнїм вязниці тріпочеть ся і беть ся, неначе стогін підстріленого птаха. Зза муру стрійно несуть ся далеко в поле перші згуки урочистої пісні: „Христос воскрес!“

І нараз за муrom, покриваючи все инше, прогремів вистріл... Слабий, безпомічний стогін провіє ся за ним безпредметовою скаргою, потім все стихло...

Тільки далека луна безлюдного поля з сумним наріканням повторяла відголоски вистрілу рушниці...

В. Короленко.

(Переклад з московської мови).

О, дайте змогу!

*О, дайте змогу в ці дні весною
На Україну мені вернути,—
Спочити тілом, ожити душою,
В повітрі вільнім грудьми дихнути!*

*О, дайте змогу всіх сил зужити
В цю історичну світу хвилину,
Від злих нападів щоб боронити,
Тепер вже вільну мою Україну!..*

*О, дайте змогу скоріше стати
В ряди козацтва, що Україну
Від злих нападів стежать, боронять,
Чують тільки кожену хвилину!*

*О, дайте змогу! О, дайте змогу!
Хай бє хвилина так довоє ждана,
Колі нарешті рушним в дорогу
З краю неволі в наш край коханий!..*

Полонений Микола Капелмородський.

Стара історія.

Під час переговорів з царським правительством про видачу царських грамот на потвердження українських вільностей в Москві в березні 1654 р. українські послі: військовий суддя Самійло Богданович і переяславський полковник Павло Тетеря звернули ся до царського правительства з таким проханням:

„Як нас царське величество ласкаво пожалував, ми про се низько чолом бємо, і просимо привилеїв, писаних на хартіях золотими словами: Мені, судії, на містечко Імгліїв Старий, з підданцями там сущими, і з усіма землями, здавна до Імглієва приналежними. Мені, полковнику, на містечко Смілу, теж з підданцями там сущими й з усіма землями до неї приналежними, і з підданцями, лісами, угодами сущими з усіма приналежностями, по... було. І щоб нам й озерами, — аби було з усім, як передте... чити і володіти, було вільно своїми підданцями, як сходу, рад... жати від нас ті маєтности, і щоб до них на вічні часи ніхто... че мав ніякого діла крім нас і наслідників наших. Також аби в... но нам було на тих землях своїх, котрі ми будемо мати з ласкавого жалування його царського величества, селити людей, які будуть приходити млини ставити і всякі користі

приспособляти, які зможемо присвоїти й видумати, без якої не буде перешкоди від кого небудь. І про се також чолом бемо, аби нам вільно було держати для своїх підданих усяке питво, вино курити і оренду держати, як то єсть звичай на Україні, і весь той звичай заховувати, як у тім краю ведеть ся. А нам просимо, щоб було вільно, як буде любо: чи бути в присуді воеводства, рода і земства кийського та сповняти таку службу його царському величеству, як земляне й шляхта кийського воеводства, і судитись рівно з ними тимже правом згідно з привілеями, потвердженими його царським величеством“.

Так представники відродженої Української Держави під час переговорів, які ршали долю сеї держави, забігали у нового протектора України для себе особистої ласки, котрої не давав він Українській Державі. Провідники козацького війська „на про всяке“ просили його лишити їм вільні двері до виходу з козацького присуду в присуд шляхетський, коли се буде для них вигідніше. Керманічі великого народнього руху, який на своїх плечах виніс домагання української державности, знищивши старий польський режим, спішили випросити на основі старих польських порядків право на закріпощення сих самих учасників визвольного руху.

Се маленька стрічка з тої ганебної сторінки української історії, коли провідники, люде, обдаровані довіррем народу, провалили справу Української Держави й вільности, здобуті народом, погнавши ся за класовими інтересами. Вмішали у свої внутрішні справи чужоземного протектора, щоб закріпити свої права на землю і працю визволеного народу. І се соромотні події, оплакані пізнішими поколіннями свідомого українського громадянства, ся велика ненагороджена помилка, запламована огненними словами поетів, як ганебна зрада народнім інтересам, оживають передо мною і виходять знову на яв в останніх дебатах нашого парламенту, в звідомленнях з місць і в звістках преси.

Виявляється ся, що після того, як німецьке військо вступило на Українську Землю, покликане нашим Урядом для оборони нашої незалежности, серед землевласників зявила ся думка використати сей прихід німецьких і австрійських військ, щоб за їх підмогою скасувати земельну реформу, хочби се навіть коштувало загибелю Української Держави. Досі ся справа не розсліджена нашими властями або принаймні факти й результати сих розсліджень нам не відомі, але те, що досі зібрало ся, не лишало сумнівів щодо сеї акції.

Ось напр. львівське „Діло“ з 18 квітня принесло звістку про меморіал польських поміщиків, членів господарських товариств з Староконстантинова і Кремінця, і групи поміщиків проскурівського та лятичівського повіту, висланий до команди другої австрійської армії, до галицького намісника, до польського міністра в австрійськй кабінеті й до президії польського кола у віденськй парламенті. Вони закликають австро-угорське правительство, щоб воно перевело окупацію українського Поділля, розв'язало селянські комітети, відновило велике землеволодіння й помогло налагодити господарство субсидіями та заведенням примусової праці селян.

Так роблять Поляки. Але від них не відстають і єтот українські поміщики. Самі щирі Українці, патріоти, самостійники і т. ин. Вони підлецують ся до німецьких військових, розагітовують їх, оповідаючи, що Українське Правительство нездатне, — бо соціалістичне, Центральна Рада й Установчі Збори так само, отже Німцям треба вмішати ся, взяти в свої руки справу, — тому, що селяне не можуть самі засіяти земель, Україна зістанеть ся без хліба й т. ин.

Розумієть ся, ми віримо в державний розум німецького й австрійського правительства, що воно не піде за голосами сих облесників і тих звідомлень, котрі під їх впливом висилають до вищої команди місцеві німецькі й австрійські команданти. Не допускаємо гадки, щоб котре небудь з сих правительств впало на гадку вмішати ся у наші внутрішні

справи, нарушуючи суверенні права нашої держави. Але самі такі проби наших людей, громадян Української Народньої Республіки, мусять бути нами відповідно оцінені.

Промовець Ц. Ради, обговорюючи один з їх виступів, назвав їх Юдами Іскаріютами, які за свої класові інтереси продають державне право України. Продажа, очевидно, місця не буде мати. Берлін не схоче піти слідами Москви. Керманічі української політики також не підуть слідами тих гетьманів, котрих наш поет назвав варшавським сміттем і грязю Москви. Але сі українські патріоти чи громадяне, які накликають не то що німецьке правительство, але навіть і наше тільки на сю путь, чи розуміють вони, що роблять?

Добивши ся проголошення і признання української державности, винесеної на плечах нашого сільського народу, того, що в свитках, і того, що був тоді в шинелях, вони накликають наш Уряд обернути ся спиною до них, а лицем до землевласників! Перечеркнути земельну реформу і, опираючи ся на німецькі багнети, відновляти поміщицьке землеволодіння!

Таж се було-б буква в букву повторенням тої великої, незабутньої соромної історичної політики, яку Україна оплатила 250-ма літами неволі!

Се було-б новою провокацією наших народніх мас, які колись за великої руїни в сліпім відруху против поміщицьких забаганок старшини раз уже розвалили Українську Державу, перейшовши на бік ворогів для того тільки, аби знищити ненависну старшину.

Ні, на се не піде ніхто, кому справді дорога визволенна Україна й її відновлена державність і хто хоч трохи може тямити тверді лекції історії.

Другий раз робити ту саму помилку не можна. За се нема виправдання.

Схаменіть ся, люде!

(Народня Воля з 21 квітня, ч. 59).

М. Грушевський.

Наказ фельдмаршала Айхгорна в справі засіву землі.

Національні меншости на Україні, які збитою лавою йдуть проти Української Держави, усіма способами старають ся захмарити приязні відносини між Україною і Німеччиною. Один з органів тої меншости „Кіевская Мысль“ перекрутила текст розпорядку фельдмаршала Айхгорна в справі засіву лавів і спричинила цілу історію, про яку саме мова.

Та наперед подамо текст наказу фельдмаршала Айхгорна. Ось він:

„З усіх одержуваних тепер звідомлень випливає, що весняним засівом грозить опізнення. Не зважаючи на те, що міністер хліборобства звернув ся з закликом до селян і поручив земельним комітетам, аби землю засіяли всюди тільки селяне, одначе можна сумнівати ся, щоб земельні комітети мали великий вплив у сій справі й щоб селяне приступили до праці. Тому також німецькі військові власти в назначених їм округах повинні енергічно настоювати на тім, щоб засіяно там, де се буде можливе, в порозумінню з українськими земельними комітетами, а в інших місцях — з ініціативи самих військових властей.

„Широким селянським масам треба оповістити найприступнішим для них робом ось що: Начальний німецький полководець на Україні вимагатиме належного сповнення отсих пунктів: 1. До того, хто засіває землю, належить збір; він одержує гроші готівкою за зібраний урожай по відповідних цінах. 2. Селянин, котрий візьме скількисть ґрунту, яка переходить його сили, й тому не обробить того ґрунту в цілости, зробить на будуче як українському народови, так також і Українській Державі шкоду, якої й направити не можна, за що буде строго покараний. 3. Там, де селяне не можуть засіяти цілої землі й де є ще поміщики, ті останні

повинні зайняти ся засівом ґрунтів, не нарушаючи через те права на законний поділ землі за поміччю земельних комітетів. Селяне в тих випадках не повинні перешкаджати поміщикам в засіванню ґрунтів. Для засіву землі і переведення живих земельні комітети повинні доставити поміщикам коней, рільничих машин, а також насіння на засів. Збір в таких випадках буде власністю порівну селян і тих, що засіяли землю. 4) Всякі грабіжі й нищення засобів будуть строго карані.

„Ґрунтів, які земельні комітети на поручення державної власті на підставі права поділили, не братимуть в рахунок в свої думці, що сі справи будуть дійсно засіяні. Урядові розпорядки в справі засівів, видавані військовими властями, мають бути розліплювані в повітах на виднім місці в українській і німецькій мові й мають бути, наскільки се можливе, підписані місцевими земельними комітетами або відповідальними місцевими органами. На земельні комітети треба вплинути, щоб селянам, які бажатимуть собі того, видано свідоцтва про засів землі, засіяної ними. Там, де земельні комітети відмовляти ся будуть від виставлення таких посвідчень, повинні їх видавати німецькі військові власті. Про всі розпорядки, їх здійснення і наслідки, а також про простір засіяної землі місцеві залоги повинні донести головнокомандуючому не пізнійше ніж 15 мая с. р. Німецький начальний полководець на Україні Айхгорн“.

З приводу наказу німецького головнокомандуючого щодо засіву ланів соціалісти-революціонери внесли інтерпеляцію на Малій Раді і ся справа розбирала ся на засіданні 13-го квітня. Міністер земельних справ М. Ковалевський сказав у своїм поясненню, що наказ є в продуктом улаштування земельної справи, яка почала ся деякімі до Центральної Ради з проханням скасувати земельний закон і з вимогами замінити теперішній соціалістичний уряд так званним діловим. Сі делегації скликані не без участі поміщицьких верств. Німецький наказ хронологічно сходиться з бурхливою хвилею делегацій. Справа далека від того катастрофального становища, яке дехто хоче намалювати. Всі землі будуть засіяні, як виходить з відомостей, котрих розіслано на місця. З виданням наказу справа міняється, бо в ній говорить ся, що там, де зберегли ся власники, селяне сіяти не можуть. Отже для того, щоб селяне могли засіяти, треба зруйнувати економію. Се вносить в сею заколот. Німецькі начальники видаватимуть кожен свій наказ і розв'язуватимуть земельне питання. Далі міністер заявив, що складає з себе обовязки міністра земельних справ.

По Одинцеві й Любинським забрав слово проф. Грушевський і сказав: „Я також підкреслив у своїх переговорах з Німцями, що першою умовою наших добрих взаїмних відносин повинно бути невтручання в наші справи й, коли вчора до мене явили ся представники німецького уряду для розмов про економічні справи, я в присутності голови Ради міністрів і управляючого міністерством чужоземних справ заявив німецьким представникам, що сей наказ немовби видано на те, щоб розстроїти нашу відносини. Я осудив рішуче наказ. Я гадав, що наш Уряд зуміє взяти заходів, щоб такі випадки більш не повторювали ся. Я гадаю, що наше селянство не повинно реагувати так гаряче, як наш товариш Одинець, і що Уряд зуміє оборонити наш дальший мирний і культурний розвиток“.

Стасюк зазначив, що Українська Держава може бути або державою мужицькою або її зовсім не буде. По Корчинським і Зарубінім Порш назвав наказ актом великої політичної ваги. Нема чого тепер говорити про єдність усього революційного фронту, а краше поговоримо тепер про єдиний революційний фронт на Україні. Наказ вдарив не тільки по селянству, а навіть по інтересах центральних держав, бо він

внесе великий заколот в селянство, і тоді невідомо, чи ми в силі будемо виконати умови договору про доставку центральною державою хліба. Коли на території України німецький суд осудив наших громадян, бувший міністер справедливости Ткаченко видав особливий наказ, що такі приговори німецького суду не підлягають виконанню, те саме повинні зробити й тепер міністер земельних справ, якому слід видати розпорядки про невиконання наказу генерала Айхгорна.

Дебати з приводу інтерпеляції мали палкий характер і всі промовці одноголосно зазначували, що подібні накази не досягнуть саме протилежних наслідків: поле опинить ся не засіяним і скількість хліба зменшить ся. Всі промовці наголошували, щоб Ковалевський взяв назад свою відставку. Промовці справедливо підносили, що дехто з людей, котрих недавно розпинали ся за Неньку-Україну, радо продадуть свою Державу чужинцям, аби тільки зберегти свої масти. Їх розум далі квіши не йде. Україна повинна заявити німецькому уряду, що увесь заколот підіймає купка ворогів Української Держави. Наш нарід може зневірити ся до тих, кого уважав за своїх приятелів.

Вислухавши пояснення міністра земельних справ на інтерпеляцію в справі наказу фельдмаршала Айхгорна про засів нив на Україні й заяву міністра про відставку, Українська Центральна Рада уважала потрібним заявити та вказати: 1) що німецькі війська покликав Українській Уряд для допомоги в справі заведення порядку на Україні лише в тих межах і напрямі, які зазначить Уряд Української Германської Республіки; 2) що ніяке втручання німецького й австро-угорського війська в соціально-політичне й економічне життя України недопустиме; 3) що такі втручання, як згадані накази фельдмаршала Айхгорна, можуть тільки дезорганізувати наше господарське життя, ускладнити соціально-політичні відносини й між иншим зробити неможливим виконання тих економічних договорів між Українською Народною Республікою і центральними представниками згаданих держав. Разом з тим Українська Центральна Рада, відкинувши відставку міністра земельних справ, доручила: 1) міністрові земельних справ оповістити всю людність України, що наказ фельдмаршала Айхгорна не повинен виконувати ся; 2) міністру закордонних справ скласти протест проти наказу фельдмаршала Айхгорна, як протия германо-австро-угорських військових властей в соціально-політичні відносини на Україні; 3) голові Ради народних міністрів зробити відповідну заяву-ноту берлінському уряду в справі сього наказу — й перейшла до чергових справ.

На засіданні Малої Ради 18 квітня голова Ради міністрів В. Голубович дав деякі пояснення в справі історії з наказом Айхгорна. Я хочу, сказав він, зробити деякі пояснення в звязку з тим запитанням, яке внесено 13 квітня з приводу наказу ген. Айхгорна. Тон запитання, заява міністра земельних справ Ковалевського про відставку й гостра дебати з приводу сього наказу повстали тому, що під час обговорення не був відомий текст оригіналу наказу, а з другого боку невідома була робота, яка провадила ся в міністерстві земельних справ. Таке запитання могла викликати в значній мірі нервозність усіх українських політичних груп, яка мала підстави в тих провокаційних чутках, що поширювали ся серед громадянства в якійсь неясній формі певний контакт і зруйнувати роботу, де ми користуємо ся допомогою наших співників. Далі Голубович навів розпорядки міністерства земельних справ, які ясно характеризують загальний напрям роботи міністерства: „Одночасно повідомляю, що ціна на буряки буде вироблена в міністерстві харчових справ і буде така, що забезпечить оплату праці робітників на бурякових плантаціях і справедливу ціну бу-

яків тим селянам, які будуть сіяти буряки для цукроварень". Міністерство земельних справ, стоючи на сторожі закону й порядку, не може допустити до знищення, руйнування і самовільного захоплення реманенту, насіння, зерна та кормів, що то є народне добро й повинно йти на користь усього рудового народу, а не окремих людей. Приписую земельним комітетам і комісарам вжити всіх рішучих заходів, аби розробаваний селянами живий і мертвий реманент, а також насіння, зерно та корми негайно були звернені вповні до розпорядження земельних комітетів. Вище згаданий реманент і т. ін. ні в яким разі не може продаватися без порозуміння повітовими й губерніяльними комітетами".

В дальшій наказі міністра земельних справ комітетам наказується усі землі засіяти до останнього кроку, а відповідальність за незасів складається на земельні комітети. Такі телеграми йшли одна за другою, а після сих телеграфічних приказів видав наказ ген. Айхгорн. Коли придивимося всім тим телеграмам, знайдемо там психологічні мотиви для сього наказу. Тоді стане ясно, що в сій наказі люди, які недостатньо знайомі з нашими обставинами, зробили логічні висновки з сих самих наших розпорядків, хоча б допомогти нам своєю роботою в сій самій справі. Гостроту питання усунуто-б, колиб у сей момент був відомий докладний текст приказу. Все було викликано тим, що редакція „Кіевск-ої Мысли“ користувалася, незвісно, звідки взятим мильним „офіціальним“ текстом. При иншій ході справи не було-б гостроти дебат і все пішло-б иншим шляхом. Відставка міністра Ковалевського я не прийняв тому, що для нього буде змога, як і раніше, працювати в сій справі й на тих самих основах нашого земельного закону, на яких працював він і до сеї пори. Резолюцію Ц. Ради ми передали до відома берлінського уряду.

В своїй хаті своя сила і воля і правда.

Своя сила?

Де те „наше воїнство, що так палко, так пекуче любить бідну Неньку-Україну?—кличе кривавим серцем Винниченко.—Чом же воно не кричить болем муки, образи й лютої скорби за честь і щастя своєї Матері? Де воно, те славне воїнство України, сини запляваної, знасилуваної істинно-руськими молодцями Неньки?"

„Ах, синки п'яні лускають насіння в казармах“, „похожають собі по базарах, слухають істинно-руських молодців і разом з ними лають в батька і в матір і в своїх братів-робітників у Центральній Раді і розчавчену, ограбовану, знасилувану п'яними большевиками Матір-Україну“.

Сватки в шинелях, що на українській фронті стояли, свою зброю за тютюн, люльку проміняли, кулемети по сільських смітниках покидали, військових коней позабирали й земельку орють.

Радий гречкосій, що царь не силує його штик до рук брати. Що йому безграмотному гречкосієви Україна?

А провідники?! Той квіт народу!

Розбалакали ся... За царя батюшки заковані язики розв'язали ся. Спорять за се і те.

Великих слів велика сила. Иншої сили не видко.

І треба було Німців закликати, щоб дали своєї сили.

Своя воля?

Ах ти, сакій такий буржую. Ти хочеш мені приказувати? Податки платити? У козаків записувати ся? Урядників насаджувати хочеш. Стягай з себе чоботи та свою міську кацабайку. Давай! Не даєш? То я тебе буком поза уха. Робочий день мені зменшити, а платню в десятеро побільшити. Не хочеш, так, я усе затоплю, поруйную.

І руйнує. Своя воля перекинула ся в сваволю.

І треба було Німців закликати, щоб волю рятували, коли своєї не стало.

Своя правда?

Свою правду на землі заводить третій Універсал — на слові. Німецький ген. Айхгорн дає свою інтерпретацію тієї правди — на ділі.

„Ой, горе—горе чайці небозі,

Що вивела своїх діток при битій дорозі“.

Плачемо! На гірку доленьку Неньки-України нарікаємо.

Чому ж се воно так? Від віків так?

Варягів закликали, з Ляхами братали ся, під Турка піддавали ся, під високу руку царя „восточного“, православного просили ся.

Чому то ми за чуб не брали, а свої чуби иншим на тормосення піддавали?

Чому то ми не молот, а ковадло, на яким товче, хто хоче? Плачемо! Як діди-попрошайки!

„Згинуть наші вороженьки,

Як роса на сонці!“

От в тім і сук.

Тяжких ворогів треба бити. Без биття вони не згинуть. Вони, ті вороги, нас бють і допчуть, а ми ще їх по сердечному вороженьками називаємо.

Мягенька ми нація, мягенька, як те коров'яче лайно.

На царя ми надіємо ся, на „кайзера“, на міністра або його прислужника, на ласку божу, на росу небесну...

Десь ось хтось другий, тільки не я! Моя хата з краю, — я тимчасом пісню на moll заспіваю.

„Степ широкий, край веселий —

Хатки біленькі, садок вишневий —

Місяць білолиций, зіроньки ясні...

Козачок дрібненький —

Горілочка летить ся...

Іділля! Свято на Україні...

За ту іділля і люблять нас люде й лізуть з півночі й заходу в нашу, не свою Україну.

„Упрямь, какъ хахоль“ — лає Москаль.

„Uparty Rusin, jak świnią“ — величає по шляхецьки чемний Лях.

Ся упертість се ще одиноке дур у нашій мягенькій вдачі на moll, в ній наша відпорна сила. Се скеля, об яку розбивали ся флії ворожих загій.

Та впертість то тільки пасивна сила. Вона мусить перемінити ся в активну силу, в енергію.

Як сього ми не вміємо зробити та ще не переломимо нашого аж до атомізму посушеного індивідуалізму, миші нас з'ядять, все одно вже, які: московські, чи німецькі, чи польські або жидівські.

Л. Окулевський.

Дипломатичний заступник України у Відні.

Увечері 26 квітня прибув з Києва до Відня тимчасовий український дипломатичний заступник в Австро-Угорщині п. Андрій Яковлів.

Андрій Іванович Яковлів родив ся 1872 р. в Чигирині на Київщині. Вчив ся з початку в міській двохкласовій і в черкаській повітовій духовній школі, а потім у київській духовній семінарії. Скінчивши в 1894 р. семінарію, він кілька років учителював у черкаській двохкласовій школі, а в 1898 р. вступив студентом на юридичний факультет дорпатського університету, котрий скінчив у 1902 р. Державний іспит склав на київській університеті в 1904 р. з дипломом першої степені. За працю по історії права литовсько-руської держави його були залишили при університеті для підготовки до професури, але матеріальні обставини примусили його відмовити ся від сього й він поступив був на службу до київської казенної палати. Одначе в казенній палаті служив недовго й став помічником присяжного адвоката, а з 1913 р. присяжним адвокатом і помічником юрисконсульта при київській міській управі.

Від того часу він жив у Києві. Поза адвокатською діяльністю займав ся він і громадською, публіцистичною та науковою працею. Працював в українських часописах і журналах: „Громадська Думка“, „Літературно-Науковий Вісник“, „Україна“ й ин. Його праці по історії козаків XVI ст. спеціалістами цінять ся високо. Є членом Українського Наукового та Правничого Товариств у Києві. Раніше п. А. Яковлів належав до української радикально-демократичної партії, а тепер до партії соціалістів-федералістів. Яко члена цієї партії в квітні 1917 р. вибрано його членом Української Центральної Ради від Києва. В Ц. Раді займав визначне становище в фракції соціалістів-федералістів і був директором членом Малої Ради. 20 марта його призначено виборним канцеларію Ц. Ради, а тепер Рада народніх міністрів призначила його тимчасовим заступником Української Держави у Відні.

Мешкає пан посол в готелі „Бристоль“ (Wien, I, Kärntnering 5—7, кв. 201—203). Приймає в різних справах від 3 до 5 год. по обіді кожного дня крім свят.

27 квітня пан посол відвідав Союз визволення України, а увечері тогож дня відпочивав, що засіли на Україні посувають ся наперед дуже добре. Лад потроху заводять ся. На селах майже повний спокій, а в містах незадоволення „меншостей“ і агітація ворогів самостійності Української Держави загалом все ще є перешкодою в запровадженню потрібного ладу. Велику шкоду роблять польські легіони. Їхнє поведження і дикунські насильства викликають величезні протести, а в деяких місцевостях і справжні бої з селянами. Тому їх почали вже розбрувати й відсидати до дому.

Організація 1-ої української стрілецько-козацької дивізії з полонених Українців.

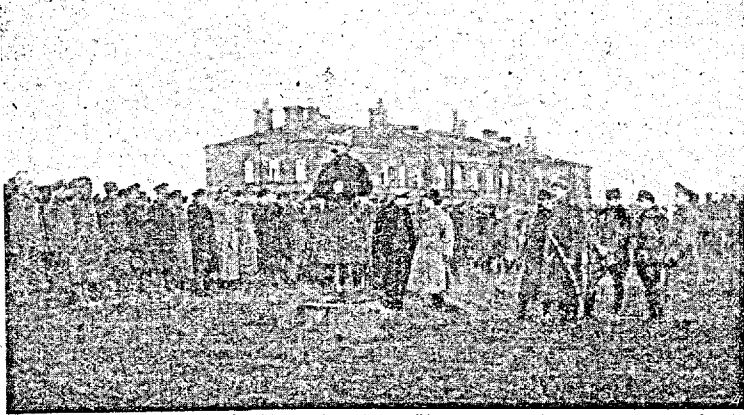
З полонених Українців, що вже відіхали з Фрайштадтського табору до Володимира-Волинського й що мають ще незабаром відіхати, творить ся 1-а українська стрілецько-козацька дивізія. З першого транспорту полонених, що виїхав з Фрайштадту 1-го березня, утворено вже 1-й український стрілецько-козацький полк, який пробуває ще у Володимирі-Волинськім. Сей полк буде головою основою (кадром) для цілої дивізії, яка складатиметь ся з чотирьох полків стрільців (піхоти), двох батарей з 6 гарматами кожна, відділів кінноти, саперів, кулеметчиків, телеграфістів, телефоністів і ин. Дивізія матиме й свої власні майстерні, потрібні війську, похідні кухні, фураж і т. ин. Курині (баталіони), 1-го стрілецько-козацького полку, як тільки прибудуть до Володимира-Волинського всі потрібні для дивізії козаки (7000), перетворять ся в полки, сотні—в курині, чети—в сотні. Ота-

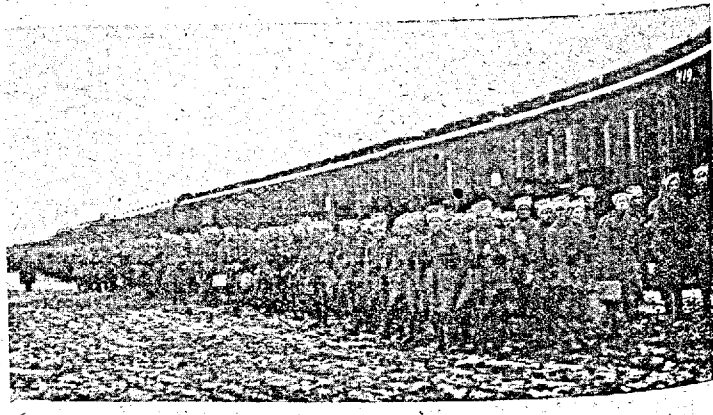
Козак першої української стрілецько-козацької дивізії зпереду та ззаду.

манна старшина (офіцер) поки-що призначена провізоришно, а з сформованнем повної дивізії призначить ся постійно. Степень отаманом повної дивізії (офіцерські чини) скасовано, як і в цілій українській армії. Назви членів отаманної старшини заведені такі: отаман дивізії, отаман бригади, подковник, осаул, куринний, сотник, півсотенний, хорунжий. Козача рядова старшина має такі назви: бунчужний (фельдфебель), четовий (унтер-офіцер), десятник (отдельонний), а всі рядовики: козаки. Дисципліна в дивізії має бути зразкова й гостра, збудована на справедливості та рядова старшина рівноправно всі козаки й отаманна та рядова старшина рівноправні вільні горожане Української Народньої Республіки, товариші. Під час же виконання службових обов'язків є старшина й козаки. Приказ — закон для всіх. „Виконуй і користь!“

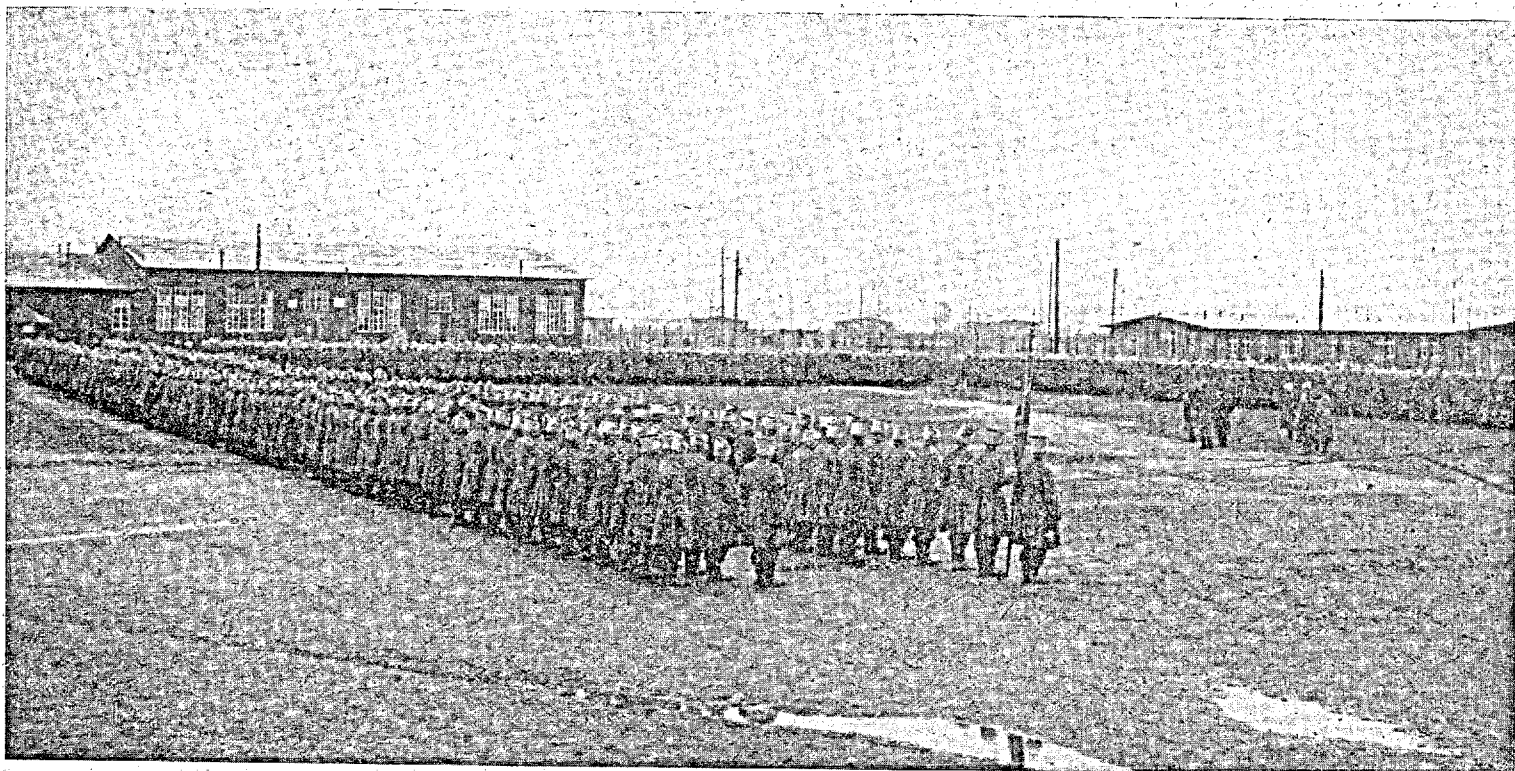
До сього часу справа з формованнем згаданої стрілецько-козацької дивізії йшла дуже поволі. В таборі полонених Українців у Фрайштадті в той час, як розпочато формовання, було зовсім мало людей, а з інших таборів і робітничих команд не можна було стягнути полонених, бо було багато всяких технічних і інших перешкод. Зголошень добровільно вступити в ряди українського національного війська для

Сотник Сиротенко промовляє до козаків першої української стрілецько-козацької дивізії у Володимирі Волинськім.

Січовики перед всіданнем до вагонів у Раштадті 2 марта 1918 р.

Табір Раштадт. Урочистість вручення прапору полковий січовиків. Представник Союзу А. Жук промовляє до полку. З ним стоїть голова полку Петренко та член Союзу Козловський, за ними в другій групі командант полку Десенсон, його ад'ютант, проф. Миколаєвич і німецький таборовий офіцер Швайцер.

Оборони Рідного Краю від усяких напасників поступило до Союзу визволення України й до Бойової Управи збірної станиці у Фрайштадті далеко більше, ніж потребуєть ся людедей для цілої дивізії, але більшість з них находить ся на робітничих командах і до сього часу не можна було стягнути всіх до табору. Довело ся робити дуже багато всяких заходів перед австрійськими властями, щоб дати можливість всім бажаючим пспастися в сю дивізію. До тогож фрайштадтський табор після відїзду першого транспорту зовсім був опустів. Лишили ся лише ті полонені, що конче потребували ся для обслуговування самого табору й десятків два людей, що їх полишила українська організація для дальшої праці в таборі формовання нових частей війська. Діяльність деяких товариств було зовсім припинено.

З часом до Фрайштадту почали прибувати в різних таборів офіцери-Українці, яких зараз є там біля двох сот, а отім і салдати, яких налічуєть ся вже більш 7000.

В таборі життя цілком відновило ся. Розпочали свою діяльність товариство „Просвіта“, Драматичне Товариство й ин. Знову відбувають ся таборів віча, реферати, дискусії, лекції. Бойова Управа зреформована й тепер складаєть ся з 5 членів Вербункового Комітету, що повстав за порозумінням з членами української мирової делегації і затверджений належними властями, з 5 членів Організаційного Комітету отаманної старшини (офіцерів) і 5 членів Організаційного Комітету козаків (салдатів).

Записуванне в українську армію переводить Бойова управа. Приймають до армії лише тих, що добровільно згошують ся і розуміють, про що саме ходить. Людей, вороже настроєних до Української Держави й таких, що не розуміють великих завдань Української Національної Армії, зовсім не приймають. Всі ті, що записані до армії, ходять на курси української граматики, історії української літератури, історії України, письменні вправи і ин. курси та виклади. Від робіт вони звільнені. Справа формовання дивізії останніми днями стала вже на досить твердий і надійний ґрунт.

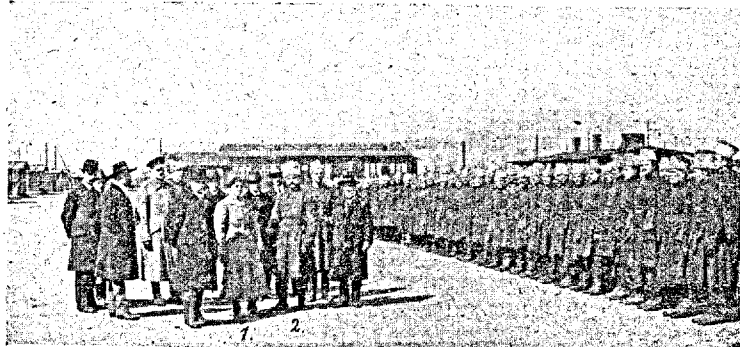
Дня 17 квітня відїхала до Володимира Волинського вже друга партія з 400 козаків. Передтим відїхали тудиж деякі

фаховці та спеціалісти (кулеметчики, телефоністи, телеграфісти і ин.). Сими днями відїзджає група офіцерів. Від початку травня має відходити кожні два дні нова партія з 200—300 козаків. Тих, що зголосили ся до армії, але які находять ся ще на всяких роботах, мають вимінювати на інших полонених. Словом, справа формовання дивізії майже цілком налагоджена й тепер треба сподівати ся, що після довгих турбот і тяжкої підготовчої роботи піде вже слід і найбільше через два місяці вона вирушить на Україну та стане до помочи своєю Народному Правительству, щоб забезпечити вільний розвиток державного та громадського життя на Вільній Самостійній Україні.

Полонений Іван Пасюк.

Дальша організація частей української армії з полонених Українців у Німеччині.

В українських таборах Німеччини: Раштадті, Вецлярі й Зальцфельді приступили вже до організації нових відділів української армії. Ті частини, що сформовані ранше, майже всі переїхали на Україну, а деякі відділи взяли участь

Гостиня відпоручників Українського Військового Міністерства в таборі Раштадт: 1. Байло, 2. Сиротенко.

і в боях з большевиками. Ворожі елементи, яких на Україні є чимало, а надто в містах, де більшість населення складаєть ся з усяких чужинців, старають ся внести в ряди війська з бувших полонених розлад і непослух державній владі. З'являють ся частенько всякі панове агітатори й роблять те саме, що недавно робили панове большевики перед своєю советською „революцією“ на Україні. Се досить добре говорять за тим, щоб, формуючи дальші відділи, українські організації добре уважали, кого вони посилають на Україну, бо всяких „большевиків“ є чималенько й серед полонених. Через се доводить ся дуже стежити за тим, щоб не допустити в армію ворогів Української Держави, але справа все-таки йде вперед досить добре. Незабаром мають бути сформовані відділи по 2.000 козаків у кожному таборі й будуть висилати ся, як і перші відділи, лише меншими гуртами.

Українська військова агенатура в офіцерським таборі в Ганн-Мінден, устачовлена ген. Зелінським для збирання і підбору офіцерів для дальших ешелонів українського війська. Сидять: сотники Мусієнко та Скитський, стоять: Чернявський і Покотило.

Україна про полонених.

Великі надії покладають на Україні на полонених. У статі „Наше село і козакі з полону“ в „Новій Раді“ автор Ф.К. вважає в першу чергу потрібною подвійну роботу: національне освідчення і будування органів влади. „Представникови української влади, кожній свідомій одиниці доводить ся вести найширшу роботу: організувати адміністрацію, заводити лад, інформувати населення про події й агітувати за українську державність. Для такої праці потрібна сила робітників. З прибувших полонених маємо людей, широко свідомих національно, в більшості гарних організаторів. Про їхню прихильність до української державности давно відомо. Велику роботу зараз можуть зробити сі люди як агітатори, організатори й адміністратори. Розташовані по Україні, припустимо, по сотні на кожний повіт, вони будуть творити моральну й

фізичну силу, котра зараз така потрібна для заведення української влади на всій Україні. Всі прибувши тепер полонені зв'язані кріпко духовною ниткою і тому організація як цілої одиниці має бути зужита з одним завданням, з одною метою. На селах в найкоротшій часі зробить ся таким чином велика робота.

В найблизшій часі має відбутися покликання новобранців. Нова українська армія повинна бути в першу чергу свідомо національною. Се кожній признає. Також кожен згодить ся, що раніше при покликанню велику роль відігравав елемент силування новорічних. В свідомості кожного парубка й тепер буде такий погляд, коли він несвідомий національно. Необхідно мати моральну й фізичну силу, аби перевести покликання. Такою силою можуть бути знову ж таки прибувши з полону свідомі люди. Кожен з них розуміє пекучу потребу армії й навіть своєю присутністю як вояка української армії, не кажу вже агітациєю, може відграти значну роль на селі. Добра частина прибувших з полону значно були гарними інструкторами новорічних головню як національно-свідомий та дисциплінований в розумінню почуття обовязку до держави елемент“.

В „Минулим і сучаснім“ в „Народній Волі“ К. Поліщук згадує той час, коли з бідкою діставала ся на Україну через фронт якась вістка про організацію українських таборів у центральних державах. Між иншим автор пише: „Як далекий сон, як мрія порушували мою свідомість небесні перекази й чутки з тамтого боку, від якого відділав проклятий і страшний фронт. Яких тільки шляхів не вишукував я тоді, щоб тільки хоч довідати ся, чи є у Львові „Діло“, чи ще живе наше рідне слово в світі. З надзвичайним інтересом було читаш який небудь наклеп на „мазепинцев“ в „Новім Времени“ або „Русскомь Слові“ і дякуюш сим супостатам за те, що подали інформації про стнування українських таборів і таборових газет, радуєш ся невимовно, коли довідаш ся, що „Союз визволення України“ працює над освідченням моїх земляків на окупованій Волині. Пригадую, який то був радісний день, коли через цілий ряд митарств до моїх рук дісталось одне число львівської „Свободи“, де я прочитав статю Костя Левицького, яка закінчила ся словами: „Маємо надію, що побідні війська Німеччини підуть вперед і там на кийських горах сповістять свободу вьшому українському народові... Тим одним числом я привернув на свій бік сотні салдатів в Українців, коли я кавав про українські табори в Німеччині й що там вільно українське слово вживаєть ся. Через знайомих з петербурзької „Правди“ довідав ся я, що такі табори єсть у Вецлярі, Зальцведелі, Фрайштадті, Рапштаті і т. ин. Від небіжчика Поляка з Холму довідав ся я, що на Підляшшу, Холмщині й Волині є навіть українські школи, де „працюють Австріяки“, як він мені кавав. Гарзд, думав я, нехай то будуть і Австрійці, але всеж таки вони наші“.

А ось вражіння з появи полонених на Україні: „З'явили ся на Україну наші полонені. Зараз вони не ті, що були колись. Гарно одягнуті, чисто вимиті, гарзд виховані та в своїй більшості вони роблять вражінне інтелігентних людей, а свідомі вже безумовно. Все се селянські діти й сини України, які, будучи в полоні, серед всіх його умовин і обставин змогли спекати ся московського бузувирства й стати людьми. Дружніми зусиллями вони вибили ся на ясний шлях свідомости з тих блудливих доріжок, якими провадила досі нас всіх московська рука. Вони вернули ся на Україну, ва якою так довго і тяжко тужили, не для того лише, щоб спокійно осісти на своїх старих гніздах, а зі зброєю в руках несуть увільнення своїм, ще несвідомим братам, щоб захистити їх від напасників і тоді лише спочити біля мирної праці на вільній Українській Землі. Дивлячи ся на них, я пригадую часи свого духовного конання і стає радісно від того, що судило ся щасливо дожити до часу відродження Рідної Країни. Отсі сині чумарки, хибаж вони не є нашою славою? За ними лишив ся довгий шлях терпіння, а вони

ще прямують шляхом боротьби за нашу незалежність. Перед нами ще дике поле непочатої праці, а вони вже досить попрацювали на ньому. Цілий ряд шкіл на селах Холмщини, Підляша й Волині — хібаж се не їх свята справа?"

„Що торкаєть ся самого життя полонених в таборах, — пише далі Поліщук, — воно просто варте подиву. Серед всіх наймовірних умовин з матеріального боку кожний полонений дбав про культурні потреби й уділяв крихітку від своїх мізерних заробітків. Досить взяти на зразок табор полонених в містечку Білій, що за Берестем на Підляшю, яке жидки таборничим Українцям стало центром українського життя на Підляшю. Сюди здалека їхали Поліщуки, щоб купити „свою газету“... В таборі полонених Українців у Білій існувала культурно-політична організація „Українська Громада“, коштом якої від початку 1917 р. видавала ся тижнева часопись „Рідне Слово“. Се була необхідна річ для кожного таборця, а також читала ся скрізь селянством. Коли взяти на увагу ту виховуючу національно-політичну школу, яку пройшли наші полонені, можемо мати деяке представлення про те, що та як саме причинило ся до того перероду, який став ся з „земляком“, тими самими земляками, серед яких я з тугою в серці мріяв про полон, коли був у рядах того „христолубивого“ московського воєнства. Перед нами стоять Українці, свідомі свого національного імені, а не ті „хохли“, які покійно йшли на згубу, нищили разом з ворогами Галичину й боронили свого відвічного ката. Безглузді й наївні ті людиці, які з злодійкуватим поглядом очей пробували провадити анти-українську агітацію серед наших полонених. Чи знали вони, яким тяжким шляхом боротьби та праці прийшли сї полонені до свідомого розуміння самих себе; коли їм задавали такі безглузді запитання: „А скажіте, пожалуєста, где ви ето сивеє сукно взяли, что наделісь?“ Вєі балачки провокаційні, вся злочинна брехня й агітація були смішним москвофільством в очах свідомого Українця-полоненого й сї людиці ще раз мали нагоду переконатися, що Україна се не те дерево, на яке вєі кози скачуть, а се той біблійний ливанський кедр при долині, на красу якого задивить ся сонце“.

Українські Січові Стрільці на Запорозжі.

Нікопіль, 18 квітня 1918.

Весело й щасливо усміхало ся сонце до зелених херсонських степів, до Дніпрових хвиль і синьо жовтих прапорів на кругло 500 кораблях в херсонській пристані, коли 11 квітня виїздив січовий курінь Дніпром на Запорозже.

Січовий обоз виїхав рівночасно залізницею через Долинську й Апостолово до Підсепної, а відсіль возами через Грушівку до Никополя. В Грушівці перевозив Січовиків старий дідусь поромом через Бузулук. Зрадів старий козацький правнук, як побачив нових січовиків з далекої галицької землі на своїм Запорозжі. „Здаєть ся, знов буде Україна!“ — каже до молодців. „Вже є, дядьку!“ — відповідають. „Дай то, Боже! Тут була давно Україна, був Богдан і добре тоді народови жило ся!“ В Чортомлику, де обоз на короткий час пристанув, збігло ся багато українських селян, вєі раділи й сердечно вітали свою Нову Січ.

Ранком 14 с. м. приплив тимчасом січовий курінь до Никополя. Большевицька лівобережна банда острілювала його трохи й лихо по дорозі, але не спинила. В Никополю було вже тоді австрійське військо. Як тільки показали ся тут перші австрійські стежі, місцеві українські салдати почали острілювати останній большевицький корабель у пристані, вибили й полонили багатьох горлорізів — і таким способом місто легко позбуло ся давніх лютих грабіжників. Решта втікла в Александровськ і в Таврію. У. С. Стрільці пігнали за ними негайно двома кораблями — на Александровськ.

Зареготав ся дід наш дужий, —

Аж піна з вуса потекла,

як почув нові й старі пісні нових січовиків на вічно живім старім Запорозжі. І тутешній народ зрадів щирою душею. В Біленькім привітали січовий курінь місцеві українські салдати зі своїми офіцерами військовим парадом. Такого щасливого дня від століть вже не було.

Стара Хортиця стрепенула ся, але поки-що курінь не міг навідати ся до неї. Хоч ніхто не приказав січовикам насупати відразу на Александровськ, вони з власної волі забажали вислати туди свої стежі, щоб розвідати ся, що в місті дієть ся. Що повірено отсю славному й дуже відважну справу гудульській сотні пор. Бужора, розумієть ся само собою. Корабель прибив 15 с. м. до лівого берега Дніпра на яких 4—5 км. перед самим містом, сотня пор. Бужора пішла з двома скорострілами ліском в напрямі до недалекого двірця — й незабаром почав ся лютий бій. Січовики вдерли ся на дворець, захопили большевицький штаб і 6 поїздів, кров давніх горлорізів поплила річкою. Лягло їх що найменше двісті: — фронтовиків, матросів, єврейських і неєврейських „мальчиків“ і 2 сильно озброєні жінки-большевички. Ранених і полонених не було. Усе лягло головою. З січовиків один поляг, п'ятьох ранених. Українські місцеві офіцери прилучили ся до січовиків.

Вони принесли нам важні вісти, а решту, що треба, розвідали ся січові стежі, які зайшли нічю аж в сам осередок міста. Сам город — український, а на передмістях досить ворогів.

Задачу виконано, як не можна краще, ранком вернув ся відділ пор. Бужора з рештою коша в Біленьке. Большевицькі гармати й самостріли ще довго сікли скаженим огнем січові стежі і корабель, але не вдіяли вже нічого.

Команда групи арх. Вільгельма подала зараз вістку про все 22 бригаді. „Energisches und initiatives Eingreifen der Ukrainischen Legion hat mich sehr erfreut. Offiziere und Mannschaft sind zu beloben!“ (Енергічна й ініціативна допомога Українських Січових Стрільців дуже втішила мене. Треба висловити похвалу офіцерам і рядовим) — відповів зараз ген. Гавзер у своїм приказі.

Тепер жде курінь нетерпеливо на загальний наступ проти александрівських большевиків. З ним вибираєть ся двісті гайдамаків з Біленького.

Товариша, що поляг в Александровську, поховали січовики при здвізі селян з Біленького на славіній запорозькій землі в Біленькім.

Січовий обоз поки-що ще в Никополю. Радіє, що знову оживає тутешня „Просвіта“, „Юнацька Громада“ та взагалі свідоме українське життя. Всюди побачите січовиків!

Гей, славно та веселая тая доріженька, куди вони йдуть.

О. Л.—ий.

Відродження.

*Змій кривавую скрижал
І стійши повітні мрії;
Швидко зникне сум і жаль,
Гнів і плач Ієремії.*

*Довго голодом мерця
Всіх труїли темні ночі;
Корби били ся серця,
Чувши закляки пророці.*

*Все було в крові, в огні,
Тухло сонце перемоги
І в кривавому огні*

Всі блукали без дорочи.

*Всєж не шукать без путти
Сили, втрати і надії;
Знов і знов горить життя,
Москве плач Ієремії.*

*Лишь же, друже, на простір
В полі праці і науки,
Скрий по краю вздохів і вишпир
Вільна думка й вільні руки!*

(К. „Відродження“). *Гр. Чупринка.*

Про інтернаціонально-правний захист недержавних народів і національних меншостей.

(Знахідки до національної проблеми).

(Кінець)*.

В сій останньо введений модифікації реально-політичне значіння первісної основи майбутнього національного права фактично обмежено до мінімуму, щоб не сказати, що цілком зведено в нівець. Вона означає знову побіду молоха державного деспотизму над еманципаційно-самостійницькими природними прямиваннями поневолених народів і в дійсності видає сї останні на поталу державному гнитайству народів-панів.

Бо яке справді матимуть реально-політичне значіння теоретичні постанови міжнародної умови про зобов'язання поодиноких держав до хатнього управильнення й поладження своїх національних питань і спорів, коли не існують ніяка виконавча сила або загально контрольний орган, котрий мав би догляд за тим, аби поневолені народи не діяла ся національна кривда, котрий міг би евентуально примусити яким будь фактичним способом хижачку державу до зреалізованя управлених домагань недержавних народів-кріпаків, до якого врешті могли-б апелювати сї останні в своїх спорах і кривдах з пануючою державністю.

Чейже задля фактичного поладження національних справ не таке важне паперове їх трактування у законодавчих кодексах, як реальне додержування основних постанов, що нормують природний національний розвиток поодиноких недержавних народів. Словом, не така важна національно-законодатна теорія, як національно-практична техніка державної адміністрації.

Теоретично беручи, Австрія напр. своїм § 19 основних державних законів могла-б уважати ся державою, котра дуже розумно поладила національну проблему та в якій не могло-б бути національних спорів і заколотів. Тимчасом в дійсності габсбурзька імперія, як відомо, є „вразковою“ державою національної боротьби й безоглядної гегемонії пануючих народів над кріпацькими.

Се значить, що доки існують етиш позаправної суверенності, се дивовижне й археологічне державне „табу“ — визволююче державу як щодо заграничної, так і внутрішньої політики від якоїсь прилюдно-громадської відповідальности, — доти годі мріяти про якесь справжнє поладження національної проблеми взагалі, а поодиноких національних питань зокрема; доти всі гарні та принадні постанови про внутрішнє зобов'язання держав справедливо розв'язати свої національні справи — лишать ся тільки більш чи менш ефектовними утопіями, під реальне політичне оглядом зовсім ілюзоричними. Словом, доки національне право не витворить ся на міжнародній основі, доки не усунеть ся феєвальної надправности держав над недержавними народами, а фактичної безправности сих останніх не унормуєть ся юридично-конституційним шляхом (себто признаннем правної їх судильности й окремішности), доти всі заходи та спроби компромісового поладження національної проблеми лишать ся Свизфовею працею, а тривкий міжнародний мир недосяжною мрією.

Тому політичною утопією є напр. національна реформа д-ра Лауна, засована в його згаданій вже тут монографії „Національне право як інтернаціональна проблема“ — та

якій ми сьогодні трохи присвятимо уваги. Автор слушно констатує, що вся ся всесвітня-війна має не лишень економічно-імперіалістичний характер, але є також боротьбою світоглядів, себто психо-етичним антагонізмом. Що атланта а особливо Англія змобілізувала: під сим останнім оглядом найпринаднійшій політичній гасла: демократизму, пацифізму національної еманципації, тимчасом, коли осередні держави а головню Австрія, якби взяли перед світом монополію над цілком протилежні засади: автократизму, мілітаризму та національного утиску.

Так стало ся, що наддунайська імперія, яка могла-б обвинуватити щодо національних справ останні держави, сама опинила ся на лаві оскаржених за національні кривди. На думку автора зовсім вистарчило-б, коли Австрія вступила з позитивним постулятом охорони національних меншостей себто своїх недержавних народів. Се останнє уявляє себідр. Лаун в рамках дотеперішніх державних границь і очевидно з утриманням непохитности й незайманости принципів державної суверенности й територіальної інтегральности. Таке поставленне пекучої національної проблеми на думку автора було-б для Австрії політичним орудем, зміде приложення якого принесло-б їй при мирових конференціях та в післявоєнній боротьбі на ідеологічній ґрунті, отже психо-етичного характеру, більше користі ніж низка воєнних побід або господарських успіхів.

В Німеччині деякі національні реформи, що нормують положення німецького населення, фактично могли-б ще легше перевести ся ніж в Австрії, а саме з огляду на чисельно підрядне значіння „окраїн“ і „іногородців“ у сій державі. Вже з огляду на свою високу культуру та з чисто ідеальних час знехтувати переведення сих реформ.

Ще обережніше др. Лаун порушує справу управильнення національних відносин на Угорщині з власної ініціативи пануючого народу й очевидно з захованням територіальної судильности залитавської держави та її суверенности, через що найліпше запобігло ся-б радикальнійшим спробам розв'язання національної проблеми в сій державі. Автор, критикуючи існуюче національне безголове в Австрії, пропонує осереднім державам, щоб вони ще перед початком мирових переговорів прийняли до своєї політичної програми захист недержавних народів і національних меншостей, а далі в практиці переводили сю думку та по приятельськи ставили ся завше до неї всупереч своїм ворогам. На думку автора місією Австрії, яка чимало нагрішила ся проти духа національної справедливости, є дати світові приклад нової ідеальної держави національностей.

Як ми вже зазначили вище, се вельми гарна й навіть іділічна утопія; невдатна спроба рівночасно служити державному чортюві й національному богови або властиво принести в жертву державному молохови національне ягня. Бо фактично др. Лаун думає старими державними категоріями й новочасна національна думка чужа його психіці. Найгіршим є те, що його солодкі бажання в дійсности лишать ся „гласом вопіючого во пустині“. Захоплені слова його не промовляють до глухих ух тих, до кого адресовані, відбиваючи ся від тих, що мають власть в Австрії й Німеччині, як горох від стіни. Осереднім державам, проти демократичної гасла й засади в державній політиці. Про се бодай свідчить факт з внутрішньої й заграничної їх політичної практики та з програмових новітніх заяв їх дипломатів і державних діячів.

Розумнійше й реальнійше дивить ся на сю справу німецький політик і парламентарний посол Готгайм. Своєю статтю в „Berliner Tageblatt“ і він присвятив справі національного самоозначення та з приводу національної проблеми взагалі й австрійських національних відносин зокрема висловив ось які цікаві спостереження і уваги: „Завданням миру

* Пор. ч. 200.

втворити здорові й тривкі відносини. Науковий пацифізм визнає право на прямування кожного народу до утворення національної держави. Але він занадто реально-політичний, щоб заплішувати очі перед великими труднощами, які стоять на дорозі до здійснення цієї думки. Тому признає державі, покладеній з різних народів, однакове право, як і національній державі. Щодо справ російських народів, щодо переміщення народів на Балкані й у східній Азії розуміння національної держави не вистарчить.

„Так само не вистарчить право народів на самоозначення, коли його не обмежить ся охороною прав національних меншостей. Сам лише принцип більшості приведе до знасищення національних меншостей, а через се й до все більшого загострювання національних суперечок. Чим більше розвивався народ у своїм загально-політичному розвитку й інтелектуальній освіті, тим нетолерантнішим буває супроти інших національних племен, тим більше над ними виводить себе. Але тим більша є також небезпека, що оті суперечки спричинять насильства, котрі загрожуватимуть світовому миру. Отже треба зєдинити кожну національну меншість даної держави в національну громаду, яка сама правила-б своєю національно-культурними справами в шкільництві, в церкві, щодо мови, евентуально також в мистецтві, котра могла-б своєю метою оподатковувати своїх земляків, і дуже поручило-б віддати їм піклування про вбогих і недужих також з правом оподаткування. Врешті розумним було-б зєдинити її в національній виборчій курії, щоб виключено при виборах національну майоризацію.

„Треба признати, що особливо задля великої держави мало знесе положення, коли-інша держава втручається в її внутрішні відносини і коли її можна закинути, що вона не сповнює цілком зобов'язань супроти загалу одної частини своїх громадян. Але зобов'язанням, які держави беруть на себе мировими умовами, щодо охорони національних меншостей, не доставало-б всіх головних заборук, щоб національним меншостям не признано права заскарження перед безстороннім судом задля порушення належних прав. Однак сей суд міг би бути тільки міжнародним, бо ще такий давав би запорук дійсно безстороннього суду.

„Але тепер багато дехто гадає: ніяка держава не зголя-б на те, щоб її піддані заскаржили її перед чужим судом. Однак насамперед новоче часне право не знає вже за-лом поняття підданих, але тільки поняття державного громадянина, а до того не лише поодиноких державних громадян, але й організації національних приналежників, отже національну громаду: в Польщі напр. Німці, Жиди, Литовці, а також і для германських „іногородців“, себто для польських Поляків, ельзас-лотаринських Французів і шлезвіг-гольштинських Датчан? Аби чи в нього, як у багатьох німецьких публіцистів і політиків, національно-правний захист невольних народів є лише експортним товаром для східно-європейських країн? Н. В.).

„Як що міжнародна організація і судівництво уважають неминучими, щоб запобігло ся страшним світовим катастрофам, не слід викручувати ся перед їх приложивним там, заходять потреба цього в цілі здушення причин війни зародку. Далі поняття „державної суверенності“ не може бути перешкодою, бо кінець кінцем кожна міждержавна організація, кожний третейський суд означає її обмеження. Історія закидувало ся: Австрія з її національними комплікаціями ніколи не могла-б допустити до цього. Навпаки: коли б ми вже раз рішили ся на організацію національних громад, котрим належало-б піклування про їх культурні справи власним коштом, і коли ми зобов'язали ся до такого ладу мировою умовою, тоді перенесення спорів, що впливають

з цього, перед постійний гаазький третейський суд саме для Австрії було-б найбільшим щастем. Її внутрішньо-політичне життя, визволене від національних спорів, знайшло-б саме себе. Національні суперечки перестали-б бути зборштобою за силу, а через се багато неоправданих домагань Чехів, Словінців, Поляків і Італійців, але також і з німецького боку щезло-б, колиб міжнародний суд причинив ся до переведення ясных правних засад. Під час сеї війни люде мусли чимало перенавчати ся, чомуж отже й не перенавчати ся в напрямі, відповідаючому вимогам етики й розуму, а поруч з сьм і політикою? Тому й тут треба відваги зробити великий крок наперед“.

І сей проєкт національної реформи багато де в чім зраджує ще старий передвоєнний спосіб думання (фактично він трактує полагождення національної справи лише в дусі т. зв. національно-культурної автономії, яка з огляду на сучасні державно-політичні прямування поневоленних народів вже не вистарчає*); далі механічне перенесення тягару відатків на культурно-національні справи з держави на поодинокі недержавні народи, ані не раціональне, ані не справедливе з огляду на неоднаковий їх суспільно-господарський розвиток, отже й на податкову силу. Поділ фінансового тягару в державі національностей, а саме між державою і поодинокими її народами не є такою простою справою й тому не може так по Соломоновому простолінійно рішати ся. Держава таким дешевим коштом не може визволити ся від деяких фінансових своїх зобов'язань супроти поодиноких народів, котрі з свого боку сумарно виторюватимуть її фінансову силу. Управління сеї справи треба перевести в дусі модерних демократично-суспільних прямувань, які не допускали-б господарського глїтїства та процвітання одних і визиску, бідодарського життївня й постійного гіркого положення других...

Отже позитивне значіння наведеного проєкту (при неабияких його недотачах) спочиває головню в інтернаціональній постанові національної проблеми. Як ми вже зазначили вище, без правного зміжнароднення сеї останньої не може бути навіть мови про раціональне та позитивне її полагождення. Таким чином наші уваги з приводу юридичної кодифікації національних відносин можна зреасумувати в двох точках: 1) Недержавні народи й національні меншости муть бути справно зорганізовані в суцільно-колективні індивідуальности незалежно від територіального їх розселення (се значить, що до такого національного зв'язку має бути включене не лише населення поодиноких окраїн, але й іногородські „діяспори“ та всі острівні меншости даного народу). 2) Загальний розвиток цих народів (як під національно-культурним, так і господарсько-суспільним і державно-політичним оглядом) має бути упорядкований і заворучено спеціальним національним законодавством, що творило-б органічну частинку интернаціонального права (котре в свою чергу має бути відповідно зреформоване лише з міждержавного, як досі, у справді міжнародне: себто попри державні організми однаково брати під увагу й національні індивідуальности).

Таким робом, як державне, так і національне життя й розвиток будуть під постійним міжнародним доглядом, через що в интернаціональній політиці унеможливиться ся дотеперішнє „право прїятука“, а державно-національної політики супроти „іногородців“ й „країн“ очевидно не можна подумати в дусі славетної гакатистичної засади „ausrotten“. Кажучи словами Драгоманова, буде кінець всім „обрушінням“. Так згодом повстане те всевітнє громадянське право (ius cosmopolitanum), про яке мріяв великий кенісберзький філософ і на яким основував свою стародавню та все ще нову думку „вічного миру“ (Zum ewigen Frieden).

*) Пор. критику її в новітній праці д-ра Ренвера: Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen і т. д. (Право самоозначення народів), Ланськ, 1918; § 21.

Так поволі занепаде дотеперішній національний феодалізм і державне хижацтво в національних справах; повалений буде новочасний національний імперіалізм, що опирається на готентотські чужі в народі (національні відносини); і згодом народить ся та зміцніє модерній демократично-гуманістичний націоналізм, в яким органічно й гармонійно зліють ся дотеперішній анаціональний космополітизм з антикосмополітичною національною виключністю і коли потім соняшна думка всесвітнього союзу вільних і рівних народів перестане бути романтичною мрією й політається утопією, а обновлена й визволена людськість не спекається кроків, а обновлена й визволена людськість братовбійчих воєн та зможе врешті й уперше всі свої сили та всі свої здібности присвятити виключно культурно-цивілізаційному розвитку та поступови.

Н. В.

Вісти.

Відповідь України на ноту Великої Росії. Український Уряд звернувся до Ради Народних Комісарів російської соціалістичної республіки з такою відповіддю на ноту Народних Комісарів: „Відповідь на вашу ноту з 3 квітня с. р. ми отримали о 14 годині 14 квітня в нашому місті в Берліні. Ми отримали від Народних Міністрів повідомлення, що місто Смоленськ з причини віддаленості не є відповідним пунктом для переговорів, і пропонує вибрати на таке місце м. Курськ, куди наша делегація прибуде 21 квітня. Одночасно Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки пропонує вам: 1) Залишити всякі засоби незаконного переслідування осіб українського походження, які користуються на території російської соціалістичної республіки. 2) Осіб, яких вибрали української соціалістичної та які користуються її довірою, рахувати тимчасовими представниками Уряду Української Народної Республіки з обов'язками та правами консулів і давати їм в тих межах законну допомогу. Такими особами лічити поки-що голову комітету українського громадянства в Петрограді й голову Української Ради московської колонії. 3) Громадянам українського походження в Петрограді й в інших містах Росії, які перебувають там, не боронити переїздити на Україну й допомогати їм в засобах переїзду, постачаючи для того на прохання зазначених представників українського громадянства окремі поїзди й вагони. 4) Не боронити вільно випускати з друку українські часописи та книжки, а так само не робити утисків вільній торгівлі українськими книжками на території російської соціалістичної республіки. Задля безпосереднього зносу делегацій з своїми урядами Курськ має бути зведений апаратом „Юза“ з Києвом і Москвою, при чім від Курська до Києва це зведення зробить ся заходами Уряду Української Народної Республіки. Голова Ради Народних Міністрів Голубович. Управляючий міністерством закордонних справ Любинський. (УТА).

Українська заява Румунії. Український Уряд звернувся до румунського уряду з такою декларацією: Уряд Української Народної Республіки має честь повідомити вам резолюцію, прийнятую 13 квітня 1918 р. парламентом України — Центральною Радою з приводу анексії Бессарабії Румунією: „Обговоривши справу про анексію Бессарабії румунським королівством, Українська Центральна Рада заявляє: 1) що вона не признає ухвали „Сьатул-Церія“ в справі прилучення Бессарабії до румунського королівства актом вільного виявлення волі всіх народів, що заселяють територію Бессарабії, й тому Українська Центральна Рада вимагає здійснення вільного бажання мешканців тих частин Бессарабії, які виявили або вільно виявляють свою волю прилучити ся до Української Народної Республіки; 2) Українська Центральна Рада доручає Раді Народних Міністрів звернути ся до Румунії, а також до держав почвального союзу з ноту-протестом

проти тої системи утисків і насильства над національностями, що заселяють Бессарабію. Не уважаючи бессарабської справи за вирішену актом 9 квітня, Українська Центральна Рада доручає Раді Народних Міністрів ужити всіх заходів, які будуть до її розпорядження, аби в найкоротшій часі рішеною долю Бессарабії в порозумінні з Українською Народною Республікою та вільним виявом волі всього населення Бессарабії. Уряд вважає за відповідне додати ще до цього, що вислухавши повідомлення пана Галіна, свого окремого посланця до Румунії, котре свідчить про щире прихильність румунського уряду до народів Бессарабії, та зв'язавши на те, що між ними двома народами існують спільні життєві інтереси, й маючи на увазі необхідність тісних і щирих зносин між Румунією і Україною, він висловлює надію, що румунський уряд знайде в бессарабському питанні певний ґрунт для згоди, котра могла-б задовольнити обидві сторони. Представник Українського Уряду при румунському правительстві, член Центральної Ради пан Галаган вже виходячи з Румунії й Уряд має надію, що в сей час він в офіційних зносинах з румунським урядом. Голова Ради Народних Міністрів і міністер закордонних справ Голубович. Управляючий міністерством закордонних справ Любинський (УТА).

Україна й Білорусь. 20 квітня відбуло ся перше офіційне засідання представників Уряду Української Народної Республіки й Уряду Білоруської Народної Республіки в справі установаження державної меж між республіками. З боку Української Народної Республіки взяли участь: Ліхнякевич, Свідерський, Петрівський, з боку уряду Білоруської Народної Республіки Цвікевич і Рак-Міхайловський. Засідання відкрив Ліхнякевич, який від імені уряду Української Народної Республіки привітав білоруську делегацію. В своїй промові Ліхнякевич підкреслив особливе значіння того факту, що представники білоруського народу перше почули звернені до українського народу яко провідника в будованню демократично-національної держави. Білоруський народ не помилив ся в своїм почутті, а може й в надіях, бо український народ оцінить братнє відношення свого сусіда й завжди бажав і бажає бути щирим приятелем. Йому відвідав голова білоруської делегації Цвікевич. Дякуючи за привітання, він висловив надію, що український народ, який став на чолі руху національно-державного відродження, буде розуміти бажання і потребу білоруського народу й обидва народи в короткій час дійдуть до державно-братньої спільності. Поміж Білоруссю і Україною ніколи не було ворожнечі, не повинно бути й тепер. Ми надіємо ся, що представники Українського Уряду цілком згодять ся з установленням меж на основі етнографічного розселення обох народів, що повинно служити підвалиною для мирного співжиття. Після того на засіданні піднято питання про: 1) принципи, якими повинні керувати ся комісії при встановленні державних меж, 2) мапу, якою комісії будуть керувати ся при встановленні меж, 3) основні точки на заході та сході, які будуть уважатися крайніми для меж. Після дебатів признано щодо п. 1 прийняти за основний принцип етнографічний принцип, але в тісній зв'язку з принципами географічними й економічними. Щодо п. 2 голова білоруської делегації зробив заяву, що вони будуть керувати ся мапою Карського, виданою 1917 р. Українська комісія, не маючи нічого принципіально проти мапи Карського, зазначила, що вона крім того буде керувати ся своїми етнографічними, економічними й іншими мапами. Щодо п. 3 до певної ухвали не прийшли, а зроблено перерву до другого засідання (УТА).

Українці в Петрограді. До редакції київського „Відродження“ завітав секретар і член українського петроградського комітету д. Микола Ткаченко, якого командував комітет до Українського Уряду в справах евакуації українських громадян з Петрограду. Становище українського громадянства в Петрограді надзвичайно тяжке й небезпечне. Петроградський совіт (комуна) 1 квітня н. ст. арештував

реєстрійний відділ комітету, який складав ся з дд. П. Могилянського, М. Ткаченка, юрисконсульта Храпка й Селецького; крім їх арештовано публіку, яка прийшла до комітету реєструвати ся, в числі 30 чоловік. „Червоноармійці“ Лотини, обшукуючи помешкання, забрали всі речі (папір, блянки і т. ін.), не пощадили навіть і цукру й чоколяди, придбаних комітетом для голодаючих дітей українських робітників. Усіх арештованих під охороною Лотинців повели на Горохову вулицю до комітету по „борьбѣ съ контръ-революціей и саботажемъ“, де кожного з арештованих „старанно“ обшукано „до самого тіла“. Українське громадянство поробило рішучі заходи й увечері тогож дня всіх арештованих випущено на волю. Від усіх їх взяли „комуністи“ заяву, що не вийдуть з Петрограду. По 3 днях повернено також комітетські речі, крім цукру й чоколяди, чого ніякими заходами вже не можна було повернути назад з шлунку „червоноармійців“.

Комітет, не дивлячись на перешкоди „комуністів“ і на те, що він існує майже підвільно, зареєстрував уже до 2000 українських родин, роблячи допомогу в харчових справах, юрисконсульських порадах і евакуації на Рідну Країну. Що дня до комітету звертаєт ся багато українських робітників-фаховців, які бажають негайно вийхати на Україну, але вийхати з Петрограда не так-то легко зза повного поповнення залізниць. Фабрики й заводи не працюють. Усім робітникам при виплаті даєт ся за 6 тижнів платню і йди, куди хочеш. „Комуністи“, цікавлячись українськими справами, не випадково якось завітали знов таки з „соціалістичними намірами“ до української книгарні, що міститься на Великим Проспекті, але рішучість комітету не допустила зруйнувати крамничку, де Українець може купити книжку, написану на рідній мові. Зараз книгарня щасливо існує під охороною комітету.

Отже з певністю можна сказати, що в Петрограді з ліхтарем на 100.000 вольт не можна найти поміж українським громадянством жадного федераліста.

В Петрограді повне безладде. На вулицях стрілянина що хвилі й, виходячи з помешкання на вулицю, можна сподіватись, що назад вже не повернеш ся. Влада большевиків ніхто, навіть найлітвіше робітництво Петрограду не признає, та нема надії й на те, що може зявитись якась друга влада. Населенне апатичне, без віри, без надії... Хліба, який готуєт ся з гнилої картоплі й макуха, дають по чверть фунта на людину. Городини і цукру зовсім нема.

Інтервю „Ута“. В розмові з кореспондентом У.Т.А. австрійський командант гр. Кірбах заявив, що в програму діяльності центральних держав ні в яким разі не входить втручати ся до внутрішніх справ Української Народньої Республіки. Роля центральних держав полягає у встановленню нормальних економічних зносин з Україною. Нехай, підкреслив Кірбах, на Україні творить ся життя самостійно. Турецькі „бажання“ захопити Одесу, заявив Кірбах — не більше ніж брехлива чутка. Зважаючи на виловлене в Чорнім мові мін, закінчив Кірбах свою розмову, Одеса—Константинопіль, Одеса—Дунай вільні тепер для плавання.

Депутатів до Установчої Ради Української Народньої Республіки з катеринославської округи вибрано 36. Від російської партії соціалістів-революціонерів 2: Онуфрій Затеїщиков, Тетяна Земляна; від „Селянської Спілки“ й української партії соціалістів-революціонерів 22: Сергій Бачинський, Андрій Кучеренко, Евтихій Іванченко, Виримій Стромєнко, Грицько Гаценко, Семен Тищенко, Іван Гордієнко, Юхим Сайко, Лука Кравець, Кузьма Корж, Василь Плохий, Василь Семенів, Іван Семергів, Антон Діхтяр, Марко Швец, Михайло Малашко, Кирило Хідченко, Василь Демішов, Петро Плевако, Андрій Глущенко, Нестор Хоменко, Юхим Дмитриченко; від російської соц.-дем. роб. партії ((большевиків) і полку ім. отамана Орлика 10: Трохим Харечко, Юліян Лещинський, Абрам Каменський, Степан Власенко, Емануїл Квірині, Семен Гецов, Іван Шевченко, Іван Крицький,

Грицько Єрмак, Василь Варганів; від російських громадян німецької національності: Людвик Люц; від української соц.-дем. партії Володимир Винниченко (К. „Відр.“)

До Українських Установчих Зборів. Головна комісія для справ виборів до Установчих Зборів Української Народньої Республіки одержала додаткові відомости про результати виборів у волинській і подільській округах. По першій відомостях у волинській виборчій окрузі від списку української партії соціалістів-революціонерів і Селянської Спілки пройшло 19 кандидатів; тепер же остаточно вияснено, що пройшло від цього списку о 4 кандидати більше. В подільській виборчій окрузі від укр. п. с.-р. та Селянської Спілки о 1 кандидата більше. Таким чином остаточно в подільській окрузі пройшло всього 39 кандидатів. Від у. п. с.-р. та Селянської Спілки 31, від селян полтавського повіту 3, від єврейського нац. ком. 3, від польського списку 1, від укр. п. с. д. 1. У волинській виборчій окрузі 30 кандидатів. Від у. п. с.-р. та Селянської Спілки 23, від большевиків 2, від єврейського нац. комітету 2, волинсько-подільського списку 2. Вибрано разом від 5 виборчих округ (київської, волинської, подільської, полтавської та чернігівської) 172 кандидатів: укр. п. с.-р. і Сел. Спілки 120, большевиків 33, євр. нац. ком. 8, польського списку 3, сел. полт. пов. 3, позапартійних російських вибор. 1, укр. с.-д. 1, укр. с.-р. (лівих) 1, к.-д. п. 1, хлібороб. власн. 1. (К. „Відр.“)

До відома козаків отаманної старшини, що перебувають в полоні Австро-Угорщини. Організаційний Комітет козаків отаманної старшини збірної станиці Українського Війська у Фрайштадті доводить до відома козаків отаманної старшини, які перебувають зараз в полоні в Австро-Угорщині й які бажають вступити на службу до Української Армії, що вони віднині мають подавати свої зголошення і всі відомости не до Союзу визволення України, як було до цього часу, і не до військового міністерства, а лише виключно до Боевої Управи, яка є одинокою інституцією для вербовання добровольців з полонених-Українців в межах Австро-Угорщини до Української Армії, і в склад якої входить Організаційний Комітет козаків отаманної старшини, по такій адресі: Фрайштадт, Горішня Австрія, Збірна станиця Українського Війська, в Босву Управу. В противному разі буде зайва проволочка в справі переведення до Української Армії до збірної станиці тих, що зголосили ся. Організаційний Комітет отаманної старшини звертає увагу тих, які зголосять ся до вступу до Українського Війська, що вони спочатку тимчасово будуть переведені до українського табору в Кляйн-Мінхені. Також і ті товариші, які не зголосили ся до армії, але бажають бути переведеними до українського табору, зволіят подати свої заяви в Босву Управу у Фрайштадті. Голова Організаційного Комітету козаків отаманної старшини М. Букшований. Секретарь Анатоль Шпановський. (Адреса: Freistadt O. Ö., Ukrainerlager, Wojewa Uprawa).

В справі полонених. При Головнім Штабі засновуєт ся відділ для справ військово-полонених. Частина агентів цього відділу має жити в Берліні, де буде приймати від німецького уряду полонених. Завданням цього відділу піклувати ся як матеріальним становищем, так і духовими потребами полонених, а саме: давати грошеву допомогу полоненим і їх семьям, відшукувати просвіти курс і лікарські допомоги. При відділі засновуєт ся анкетна комісія, завданням якої на підставі анкети серед полонених в полоні, їх матеріальне становище й духові потреби (К. „Відр.“)

Останні вісти. В останніх хвилях надходить вістка, що давнє Українське Правительство соціалістів-революціонерів і Українську Центральну Раду повалено й утворено нове правительство.

— На Кримі зайняли українські й німецькі війська по Феодосії Севастопіль, а на Донщині—Таганріг.

ЗАМОВЛЯЙТЕ, ПОКИ НЕ ВИПРОДАНО, КНИЖКИ:

Table listing various books with their titles, authors, and prices in Ukrainian and Russian. Includes titles like 'Атаманюк. Як сурми заграли до бою', 'Лазаревський. Святий город', 'Singalewytsh. Zur Frage der Sonderstellung Galiziens', etc.

Річники "Вістника Союзу визволення України" 1914-15 1916 і 1917 по 15 К, разом 45 К.

При замовленню просимо долучати десять (10) відсотків на пересилку гроші висилати вперед. До одержання грошей замовлень не полагоджується.

Замовляти й гроші висилати на адресу: Wistnyk, Wien, VIII, Josefstadtstr. 79.

Зміст: О. Олесь. Воскресла, воскресла!—В першій величній нового державного життя України.—Деся Українка. Прокляти Рахілі (Апокріф).—В. Короленько. У Великодню ніч.—Полоненій М. Копельгордській. О, дайте змогу!—М. Грушевський. Стара історія.—Наказ фельдмаршала Айхгорна в справі засіву землі.—Я. Окуневський. В своїй хаті своя сила і правда.—Дипломатичний заступник України у Відні.—Полоненій І Павлюк. Організація 1-ої української стрілецько-козацької дивізії з полонених українців (з 3 знімками).—Дальша організація частей української армії з полонених українців у Німеччині (з 4 знімками).—Україна про полонення.—О. Л.—й. Українські Січові Стрільці Запорожжя.—Гр. Чуприк. Відродження (вірш).—П. В. Про інтернаціонально-правний захист недержавних народів і національних меншостей.—Вісті.

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
 Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
 Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 19.

Відень, 12-го мая 1918.

Ч. 202.

Політична криза та зміна Правительства на Україні.

Напад большевиків на Україну зруйнував не лише її господарство, але й завдав тяжкі удари соціально-політичній будові Української Народньої Республіки. Большевицька небезпека причинила ся в значній мірі до того, що державна влада сконцентрувала ся фактично в руках одної партії, а саме соціалістів-революціонерів. Большевики-ж примусили Українське Правительство закликати на Україну війська центральних держав і внести таким робом цілком новий чинник у внутрішні відносини на Україні.

Але соціально-політична криза на Україні не припинила ся і по прогнанню большевиків. Загальними чинниками розвитку сеї кризи були — зруйноване господарство й фінанси України, здеморалізованне деяких частин України, які не хотіли узнати авторитету Центральної Ради й виконувати найзвичайніших обовязків горожан кожної держави, недостача потрібних для державного апарату сил, нездатність партій зєднати ся в спільній державній роботі і т. ин. Спеціальним чинником, що причинив ся до зміни Правительства, а почасти й державного ладу на Україні, була безперечно земельна справа.

Соціалістів-революціонерів звалила таж сама земельна програма, таж сама соціалізація землі, яка піднесла їх так високо й мала дати їм таку незвичайну більшість в Установчій Раді. В нашій статі про майбутнє скликанне Установчої Ради вже зазначено, в яким трагічнім положенню опинили ся соціалісти-революціонери через те, що селянство зрозуміло гасло соціалізації землі яко поклик до поділу й набуття на власність великих земельних маєтків. Се не порозумінне повільно вияснило ся і конфлікт між власницькими змаганнями селян і утопійними гаслами соціалістів-революціонерів вибух раптово, ранійше, ніж того можна було сподівати ся. Рух землевласників, себто заможнійших, а навіть і значної частини біднійших селян, проти соціалізації землі зростає усе більше в останнім часі. До Центральної Ради приходили численні депутації від селян з протестами проти соціалізації землі й діяльності земельних комітетів у сім напрямі. Але соціалісти-революціонери легковажили сей рух і старали ся представити його інтригами „буржуїв“ проти „соціалістичного селянства“. Ся короткозорість соціалістів-революціонерів пімстила ся на них скорше, ніж того вони могли чекати.

Основний чинник сучасних подій на Україні не так соціально-політичний, як соціально-економічний. Правда, провідники нового Правительства старають ся підкреслити, що вони будуть рішуче виступати проти всякої спроби якоїсь федеративної злуки з Росією, але сим вони не різнять ся фактично ані від соціалістів-революціонерів, ані від інших українських партій, бо всі українські партії разом з соціалістами-федералістами, назвище яких багатьох уводять в блуд, стоять на основі самостійности Української Держави. Се,

розумієть ся, дуже потішаюче, що навіть українські кадети заявляють себе прихильниками цілковитої самостійности Української Держави, але не се, розумієть ся, дало в руки нових партій провід в державі. Найістотнійшим в їх програмі є те, що вони є протівниками соціалізації землі. Сим вони відрізняють ся головним чином від попередньої правлячої партії — соціалістів-революціонерів. Разом з тим нове Правительство рішуче заявляє, що воно не є прихильним збереженню великої земельної власности. Коли намір нового Правительства перевести далекойдучий поділ великої земельної власности є щирим, се може бути основою порозуміння між ними з одного боку й українськими соціалістичними партіями з другого боку.

Як відомо, в своїй політичній діяльності взагалі й на останніх засіданнях Малої Ради зокрема всі соціалістичні партії України з виізкою соціалістів-революціонерів виступили проти соціалізації землі. Соціалдемократи, соціалісти-федералісти, соціалісти-самостійники виступили й проти скликання Установчої Ради на основі старих виборчих списків, яку за всяку ціну старали ся негайно скликати соціалісти-революціонери. Рішення нового Правительства не скликати Установчої Ради не буде таким робом само по собі непереможною перешкодою до порозуміння між ним і українськими соціалістичними партіями. Оскільки можливе буде постійне порозумінне між новими й старими українськими партіями в інших соціальних і національно-політичних питаннях, покаже недалека будучина, а від такого порозуміння залежить в деякій мірі й доля цілої Української Держави.

Нам не відомі ще в деталях умови, на яких соціалістичні партії згодили ся-б брати участь в Правительстві, але та обставина, що депутація, складена з представників усіх соціалістичних партій України, заявила генералови Іренерови про свою готовість взяти участь в Правительстві, а навіть виразно переетерігала Правительство перед виключенням соціалістів від участі в державних справах, показує в деякій мірі, що соціалісти свідомі того небезпечного моменту, який переживає тепер Українська Держава.

Розвиток політичної боротьби в Росії й на Україні переходив у деякій мірі тойже самий шлях в тім відношенню, що радикальнійша партія приходила на місце менш радї, коли в Росії большевики, а на Україні соціалісти-революціонери. Розвиток соціально-політичної боротьби в Росії привів до цілковитої анархії і розкладу держави й таким чином розпав ся у них. Ся-ж соціально-політична боротьба на Україні привела до упадку найрадикальнійшої партії й заступлення її несоціалістичними групами українського громадянства.

Тут не місце розглядати те, оскільки присутність чужого війська на Україні причинила ся до теперішнього по-

літичного перевороту, а також те, що в ліпшим, чи перехід державної влади в руки несоціалістів, чи загальна анархія. Ми мусимо лише ствердити, що жадна з українських партій не могла зорганізувати держави й дати український потрібний їй лад і спокій. Нема причин думати, що й нові партії в Василенком і Скоропадським на чолі зможуть се зробити. Таким чином рятунок України може принести лише порозуміння і співробітництво всіх творчих українських партій. Але Українці мусять пам'ятати, що тепер вони мають може останню нагоду поєднати ся і почати творчу роботу.

М. Гроцький

Перебіг подій на Україні в зв'язку з появою нової державної влади.

Всякі чутки про можливість замаху на дотеперішню державну власть Української Народної Республіки — Центральної Ради та її соціалістичне Правительство — Раду народніх міністрів кружляла по цілій Україні вже від довгого часу. А зі зростом невдоволення з політики й постановань дотеперішнього Правительства під проводом українських соціалістів-революціонерів не тільки серед ворогів соціалізму й державної самостійности України, а й майже серед всіх політичних українських партій ті чутки все збільшували ся. Найгірший час для Української Центральної Ради та її Правительства наступив з рішенням скликати Установчу-революційну раду попередніх виборів і змаганням соціалістів-революціонерів напередніх виборів і змаганням. Панове поміщики й загалом усі великі та середні землевласники міцно об'єднали ся й почали по всій Україні скликати всякі наради, конференції, зїзди. Всюди та скрізь вела ся найзавзятіша агітація проти соціалізації землі й Ц. Ради та її Правительства. Робило ся все, що тільки можна, щоб підвати довіря до бувшої соціалістичної державної до Центральної Ради, Ради народніх міністрів і депутатів до військових німецьких властей з домаганням скасування закону про соціалізацію землі. Панове поміщики ще з більшою рішучістю робили всякі заходи в тім же напрямі, домагаючи ся й зміни Правительства й повалення Центральної Ради.

З опублікованнем наказу німецького фельдмаршала фон Айхгорна про заведення на Україні німецьких військових судів положення Центральної Ради та її Правительства погіршило ся. Вона мусіла запроотестувати проти незаконного втручання німецьких властей у внутрішні справи Української Народної Республіки й поставити відповідні домагання, що могло викликати тільки подражнення, а не задоволення.

В ніч з 26 на 27 квітня німецькі війська розброїли першу українську дивізію, що складала ся з бувших полонених Українців Німеччини й перебувала тоді в Києві.

Дня 27 квітня відбуло ся засідання Центральної Ради, на яким поміж иншим була мова й про розброєння першої дивізії і про наказ Айхгорна. Промовці гостро виступали проти такого наступового німецьких властей (про се історичне засідання буде згадане в найближчій числі „Вістника“).

Дня 28 квітня засідання Центральної Ради продовжувало ся. Але коло 3½ год. по обіді до будинку Центральної Ради підійшов відділ німецького війська з панцирним автомобілем і кільканадцятьма кулеметами на возах. Панцирник став на Володимирській вулиці проти помешкання Центральної Ради, а салдати вступили в круг будинку і вдерли в середину, взявши з собою й кілька кулеметів. Салдати тримали напоготові револьвери й рушниці з багнетами. Саме перед тим скінчив свою промову М. Раєс і голова Ради не встиг ще дати слово черговому промовцеві, як німецький

офіцер, ставши перед столом президії, заминаючи ся і пере-кручуючи трохи слова, по московськи закомандував: „Іменем германського правительства прикажи вам всім подняти руки вверх!“ „Руки вверх!“ приказували й німецькі салдати, обступуючи „Радо поцід стінами. Коли гамір та грюкіт трохи затих, офіцер, котрий говорив по московськи, зажадав, щоб йому вказали Ткаченка (міністра внутрішніх справ, с.-р.), Любінського (управл. міністерством внутрішніх справ, с.-р.), Жуковського (військового міністра, с.-р.), Гавського (директора адміністр. департа. мін. вн. справ, с.-р.) і Ковалевського (міністра земельних справ, с.-р.), яких він мав негайно арештувати. Зі згаданих осіб в Раді лише Любінський і Гавський, які самі підійшли до офіцера й назвали себе. Їх зразу ж арештовано й виведено з залі. Потім відібрано зброю, зроблено ревізію в усіх присутніх і випущено їх на волю. На Володимирській вулиці стояли юрби народу, але німецькі салдати не пускали їх близько підходити до Центральної Ради.

Дня 29 квітня з самого ранку до будинку Центральної Ради стали збирати ся депутати та служачі Ради. Коло 12 години дня почало ся засідання фракції соц.-рев., а коло 3 години спільне засідання всіх фракцій, де давав пояснення голова Ради народніх міністрів В. Голубович. Закрита нарада скінчила ся о 5 год. вечора й зразу ж почало ся відкрите засідання Ради. Центральна Рада в сей час охороняла ся Січовими Стрільцями, які нікого не пускали проходити на ту частину Володимирської вулиці, де стоїть будинок Ради. Відкриваючи засідання, М. Грушевський заявив, що він запроотестував засідання німецькими властями проти нечужового поводження німецького війська в Центральній Раді, трусів і арештів членів Ради та забрання паперів, що деякі папери вже повернуто назад, але він не знає, чи всі вони є. Сю заяву вислухали члени мовчки. Після заяви Грушевського Мала Рада приступила до розгляду проєкту основного закону Української Народної Республіки. Закон ухвалено. Переустройство властей до 30 десяти не підлягає вивласненню. Професора М. Грушевського вибрано президентом Української Народної Республіки.

Тогож самого дня в Києві відбував ся зїзд землевласників. Радили ся вони в цирку під охороною німецького війська. Зїзд відкрив селянин Коваленко промовою, якою вітав присутніх, висловлюючи надію, що може скоро явить ся правда, котра очистить нашу від тумана неправди й створить порядок та зробити наш край могутим. Потім той же Коваленко в своїй промові заявив: „Ради ми не признаємо, земельних комітетів також. Ми просимо негайно усунути їх, бо вони працювали не для добра, а на шкоду народові України. Власть повинна бути й ми її створимо!“ Інші промовці-селяне й поміщики також усі нападли на Центральну Раду, Правительство та на земельні комітети. „Геть з Радою, геть з міністрами, геть з земельними комітетами!“ раз по раз кричали панове землевласники. Представникам соціалізму нема місця при власті. Установча рада вибрала ся під загрозою багнетів і тому вона не може устояти ся. Досить соціалістичних досвідів — говорив якийсь поміщик Райхерт. Коло 2 год. в сінях цирку заявила ся нова сторожа — понад 500 російських офіцерів, озброєних рушницями в товаристві офіцерів. В той час, як він зайняв льожи, Коваленко звернувся з трибуни до зїзду: „Якої-ж власті нам треба?“ „Гетьмана!“ — залунало в цирку та всі звернули ся до льожи, в якій сидів пан Скоропадський. Юрченко в своїй промові підкреслив, що на його думку власть повинна бути диктаторська. Зала задріжала від оплесків та окликів: „Браво!“ „Гетьмана!“ „Ура!“ „Нехай живе гетьман!“ Гетьман Скоропадський опустив льожи й появив ся на циркувій сцені. Оскільки ще озвистив льожи й появив ся на циркувій президії зїзду, а потім, як стало в залі спокійно, звернувся до присутніх: „Панове! Дякую вам за те, що поручаєте мені

часть. Не для користі беру я на себе тягар хвилевої влади. Я самі знаєте, що всюди ширить ся анархія і що тільки жерда власть зможе завести лад. На вас, хлібороби, й на збрє думаючих кругах населення буду опирати ся. Молю Бога, щоб дав нам силу врятувати Україну". Промову гетьмана покрито окликами: „Ура!“ „Многая літа!“ „Нехай живе ясновельможний гетьман!“ Гетьмана піднесено на руки й виведено до Собору св. Софії й зложив присягу на вірність Україні. На площі св. Софії відбув ся молебень, а єпископ Никодим здійснив обряд постриження й помазання гетьмана. Дня 30-го квітня на мурах Києва появил ся маніфест гетьмана Скоропадського: „Грамота до всього українського народу“, якою Українська Центральна Рада й попереднє соціалістичне міністерство, а також земельні комітети скасовано.

Одночасно зі зїздом поміщиків і великих землевласників селян в помешканні київської „Просвіти“, на Бульварно-Судярській вулиці, відбув ся зїзд селян-демократів, в яким брало участь більш тисячі представників хліборобів, котрі не мають великої земельної власности. Сей зїзд цілком одобрив становище Центральної Ради й висловив їй своє довірення. Вони розпитували ся, хто се такий Скоропадський, і відповідали ся, що таке в Києві робить ся. Відчувало ся незадоволення, що Німці підтримують якихсь князів і графів.

Се всі ті відомості, якими редакція „Вістника“ розполюває на підставі тих газет, що надійшли з України вже після зазначених подій. На жаль, докладніших вістей поки що немає.

Універсал гетьмана Павла Скоропадського.

Грамота до всього Українського Народу.

Громадяне України!

Всім вам, козаки та громадяне України, відомі події останнього часу, коли джерелом лила ся кров кращих синів України й знову відроджена Українська Держава стояла на краю загибелі.

Врятувала ся Вона завдяки могутньому підтриманню центральних держав, які, вірні своему слову, продовжують і до сей час боротись за вільність і спокій України.

При такій піддержці у всіх зродила ся надія, що почнеть ся відбудовання порядку в Державі й економічне життя України увійде врешті в нормальне річище.

Але ці надії не справдили ся.

Бувше Українське Правительство не здійснило державного будування України, бо було зовсім нездатне до цього.

Бешкети й анархія продовжують ся на Україні, економічна руїна й безробіття збільшують ся і розповсюджують ся з кожним днем і врешті перед найбагатшою колією Україною стає грізна мара голоду.

При таких становищі, яке загрожує новою катастрофою Україні, глибоко сколихнуло всі трудові маси населення, які виступили з категоричним домаганням негайно збудувати таку Державну Владу, яка здатна була б забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці.

Яко вірний син України я постановив відкликнути ся на сей поклик і взяти на себе тимчасово всю повноту влади.

Отсею грамотою я оголошую себе Гетьманом всієї України.

Управа Україною буде провадити ся через посередництво призначеного мною Кабінету Міністрів і на остаточнім обґрунтованню приложених при сїм законів про тимчасовий державний устрій України.

Центральна й Мала Рада, а також всі земельні комітети від нинішнього дня розпускають ся. Всі міністри й товариші звільняють ся. Всі інші урядовці, що працюють

в державних інституціях, зістають ся на своїх посадах і повинні продовжувати виконання своїх обовязків.

В найблизший час буде виданий закон, установлюючий порядок виборів до Українського Союму.

До нього я буду твердо стояти на сторожі порядку й законности в Українській Державі, буду домагати ся негайного виконання всіх державних розпорядків і буду підтримувати авторитет влади, не спиняючи ся ні перед якими найкрайнішими мірами.

Права приватної власности як фундаменту культури й цивілізації відбудовують ся в повній мірі й всі розпорядки бувшого Українського Уряду, а так само тимчасового російського уряду відмінюють ся і касують ся. Відбудовуєть ся повна свобода по розробленню купчих по куплі — продажі землі.

Поруч з сїм будуть прийняті міри по вивласненню земель подійсній їх вартості від великих власників для наділення земельними участками малоземельних хліборобів.

Рівночасно будуть твердо забезпечені права робітничої класи. Особливу увагу звернеть ся на поліпшення правового становища й умов праці залізничників, котрі при виключно тяжких умовах ні на один час не кидали своєї відповідальної праці.

На економічній і фінансовій полі відбудовуєть ся повна свобода торгівлі й відкриваєть ся широкий простір приватного підприємства й ініціативи.

Передбачую всю трудність праці, що стоїть передо мною, і молю Бога дати мені силу, щоб достойно виконати те, що я вважаю своїм обовязком перед рідною Україною в сучасний виключний і критичний для неї час.

Мені далекі й чужі, які-б то не були, власні побудки й головною своєю метою я ставлю користь і добро народу всім дорогою нам Україні.

В сій свідомості кличу всіх вас, громадян і козаків України — без ріжниць національности й віроісповідання — допомогти мені й моїм працівникам і співробітникам в нашій загальній великовідповідальній ділі.

Гетьман всієї України Павло Скоропадський.
29 квітня 1918 р. Київ.

Закони про тимчасовий державний устрій України.

Тимчасово до вибрання Союму й відкриття його діяльности державний устрій України й порядок керування ґрунтуєть ся на отсих законах:

Про гетьманську владу.

- 1) Влада управи належить виключно до Гетьмана України в межах всієї Української Держави.
- 2) Гетьман стверджує закони й без його санкції ніякий закон не може мати сили.
- 3) Гетьман призначає Отамана Ради Міністрів. Отаман Міністрів складає Кабінет і представляє його в повнім складі на затвердження Гетьмана. Гетьман затверджує і скасовує Кабінет у повнім його складі. Гетьман приймає і звільняє інших урядових осіб в раді, коли для останніх не обґрунтовано законом иншого порядку призначення і звільнення.
- 4) Гетьман є найвищий керівничий всіх зносин Української Держави з закордонними державами.
- 5) Гетьман є верховний воевода Української Армії та Фльоти.
- 6) Гетьман оголошує області на військовим, осадним або виключним стані.
- 7) Гетьманови належить помилування засуджених, полегчення кари й загальне прощання зроблених проступних подій з касуванням проти них переслідування і визволення

їх від суду й кари, а також складання державних поборів і даровання милости в особистих випадках, коли сим не на-рушають ся нічії охоронені законом інтереси та громадянські права.

8) Накази й розпорядки Гетьмана закріпляють ся Отаман-Міністром або відповідним йому Міністром.

Про віру.

9) Передовою в Українській Державі вірою є християнська, православна.

10) Всі неприналежні до православної віри громадяне Української Держави, а так кожний всім мешканці на території України користують ся кожний на кожнім місці свободним відправленням їх віри й богослуженням по її обряду.

Права й обовязки українських козаків і громадян.

11) Умови придбання прав українського козацтва та громадянства, а так само їх утрачення означають ся законом.

12) Захист Рідного Краю се обовязок кожного Озаката громадянина Української Держави.

13) Українські козаки та громадяне повинні платити установлені законом податки й мита, а також відбувати повинности згідно з постановою закону.

14) Ніхто не може підлягати переслідуванню за проступне діланне иншим способом, як тільки означеним законом.

15) Ніхто не може бути затриманий під сторожею инакше, як лише у випадках, означених законам.

16) Ніхто не може бути суджений і покараний инакше, як тільки за проступні ділання, передбачені існуючими в час їх здійснення законами.

17) Оселя кожного непорушна. Робити обшукування й арешт в будинку без згоди його господаря можливо не инакше, як у випадках і в порядку, означених законом.

18) Кожний український козак і громадянин має право майно вибирати мешкани в ізджку, набувати й продавати майно та без заборони виїжджати за кордон Української Держави.

19) Власність непорушна. Примусове вивласенне нерухомого майна, коли се необхідно для якої небудь державної чи громадської користи, можливе не инакше, як за відповідну платню.

20) Українські козаки та громадяне мають право робити зібрання, в межах, нешкідливих законам, мирно й без зброї.

21) Кожний може в межах, установлених законом, висловлювати й писати свої думки, а так само розповсюджувати їх шляхом друку або иншими засобами.

22) Українські козаки та громадяне мають право гуртувати громади й спілки в межах, непротивних законам.

Про закони.

23) Українська Держава керуєть ся на твердих основах законів, виданих в установленій черзі.

24) Сила закону без виймків обовязкова для всіх українських підданих і чужинців, що перебувають в Українській Державі.

25) Закони, особисто видані для якої небудь області чи частини населення, новим загальним законом не усувають ся, коли в нім не постановлено такої відміни.

26) Закони оголошують ся для загального відома в утворенім порядку і перед оголошенням до діла не прикладають ся.

27) Після оголошення законів надаєть ся обовязкова сила від часу, призначеного для того в самім законі. В самім виданім законі може бути показане, як виповняти його, як проголосити, як може бути телеграфом або через курерів.

28) Закон не може бути скасований инакше, тільки силою Закону. Через те, поки новим законом остаточно не скасовано існуючий закон, він захує повну свою силу.

29) Ніхто не може відмовляти ся незнанням закону, коли його оголошено існуючим порядком.

30) Закони розробляють ся в кожному Міністерстві по належності й передають ся на загальне обміркування Раді Міністрів.

31) По ухвалі Радою Міністрів внесених законопроектів вони передають ся на затвердження Гетьманови.

32) Закони, які торкають ся деяких секцій, передають ся в Раду Міністрів після обговорення їх зацікавленими Міністерствами.

33) Міністрам даєть ся можливість видавати розпорядки в розвитку й поясненню законів, при чім всі такі розпорядки належать попередньому ухваленню Радою Міністрів.

Про Раду Міністрів і про міністрів.

34) Напрямок і обіднання праці окремих секцій по прикметам як законодавства, так і найвищої Державної Управи складаєть ся на Раду Міністрів.

35) Керуванне ділами Ради Міністрів складаєть ся на Генерального Секретаря і на підлягаючу йому Державну Канцелярію.

36) Отаман-Міністер і Міністри відповідають перед Гетьманом та загальною хід державної управи. Кожний з них окремо відповідає за свою діяльність і розпорядки.

37) За проступні по посаді ділання Отаман-Міністер і Міністри підлягають громадській і карній відповідальности на основах, в законі означених.

Про Фінансову Раду.

38) Фінансова Рада є найвища народня інституція для справ державного кредиту й фінансової політики.

39) Фінансова Рада складаєть ся з представників і членів, призначених Гетьманом. Крім того в склад Ради входять на правах членів: Отаман-Міністер, Міністер Фінансів і Державний Контрольор.

40) На Раду складаєть ся: 1) обміркуванне часу й умов державного позичку; 2) обміркуванне діл, що торкають ся державного кредиту, а також питань обороту коштів і 3) попередній, кожний раз з особистого розпорядку Гетьмана, розгляд діл по фінансовій частині, які належать вирішенню в законодатнім порядку.

41) Обміркування Ради передають ся на перегляд Гетьмана.

Про Генеральний Суд.

42) Генеральний Суд Української Держави уявляє собою найвищого хоронителя і захистника закону та Найвищого Суду України для справ судівництва й адміністративних.

43) Генеральний Суд оголошує до загальної відомости всі закони й накази Уряду, слідкуючи за законністю їх видання.

44) Порядкуючий Генеральний Суддя та всі Генеральні Судді призначають ся Гетьманом.

Гетьман всієї України Павло Скоропадський
Отаман Ради Міністрів Микола Устимович.
29 квітня 1918 р. Київ.

Берлінське урядове освітленне київських подій.

На головній комісії берлінського Райхстагу 4 мая зложив віцеканцлер П а е р таку заяву: Замість пана державного канцлера, котрий поручив мені заступити його, я хотів би ось що оповісти вам про стан українських справ. Як відомо, ми увійшли свого часу на Україну на виразне бажання Українського Правительства, щоб там завести той лад, завдання котрого не хотіло вдатися Правительству, навіть любоб порядку спонукала нас увійти тоді на Україну, але промовляли за тим також різні причини иншого роду, коли ми вислухали цього бажання. Не останнє місце між сими причинами у нас, а ще більше у нашого

стро-угорського союзника зайняв огляд на справу виживання. Ми обидві живо зацікавлені тим, аби доведено нам України можливо в найбільшій скількості й можливо найшвидшим часі засоби поживи. Тоді була се загальна думка, що там ще можна роздобути засоби поживи у великій кількості. В неопублікованім протоколі тоді при переговорах Україна виразно зобов'язала ся доставити до 1 липня цього року найменше мільон тон збіжжя. Та досвід показав ззабаром, що Рада не була в силі переперти свій авторитет супроти населення; а саме не бачила вона себе в силі відступити поважно на виповненне перейнятого зобов'язання доставити збіжжя. В інтересатів часто бачило ся дуже велику неохоту доставити се збіжжя, а Рада не мала до розпорядження ніяких поважних способів, аби присилувати доставити збіжжя населенню, яке мало в своїм посіданні сі збіжжіві засоби.

Як що дуже важна частина умови не мала лишити несповненою, не позіставало нам нічого иншого, як самим обивати ся достави умовлених припасів збіжжя. Ясно, що населення багато разів відчувало се яко жорстокість і що їм ді також Правительство з свого боку могло бути тим важче. І се стало джерелом злих настроїв, як без труда можна се відчутти. Думаю, що при оцінці подій, які тоді відбулись, не можна спускати з очей сього основного ствердження.

Що торкаєть ся самих подій на Україні, три факти стверджують ся на перший плян зацікавлення: поперше розпорядок в справі засівів ланів фельдмаршала Айхгорна, друге арештування членів Правительства в Раді, а потретє зміна Українського Правительства на нове, на инший новий нові побудоване Правительство.

Передовсім треба підкреслити, що довершена зміна Українського Правительства, про яку ви читали, не стоїть ніяким звязку з обома иншими подіями, розпорядком в справі засівів ланів і арештуванням членів Правительства в Раді. Ся зміна — се не німецько-українська, але на наш огляд чисто українська справа, яка нас не торкаєть ся. Тада в останнім часі тратила щораз більше ґрунт під ногами. Україна має безсумнівну заслугу, що створила Українську Державу й дала їй мир, заслугу, яку радо та вповні признаємо з свого боку. Та коли треба було приступити до уладження нової держави, не стало очевидно сил у Раді. Уперте обстоювання при комуністичних теоріях, які не стрінули жадного відмону в масі селянства, прирослого до своєї ріллі, головно, здаєть ся, — наскільки можемо видавати думку про се, спричинило її кінець. В кождім разі спричинили сей кінець українські селяне, а не наші органи; розпорядок в справі засіву ланів і арештування членів Правительства німецьким військом не мають ніякого відношення до того.

Що торкаєть ся розпорядку в справі засіву ланів, домого вам достаточо, наступив він тому, що наслідком цього земельного вивласнення заходила небезпека, що велика частина землі лишить ся неуправленою і тим самим Україна позбавить ся можливости виповнити свої зобов'язання супроти нас. Отже розходило ся тільки про інтереси цього народу. Само Правительство показало ся безсильним, аби подбати про виповненне зобов'язань. Піднесені проти розпорядку в справі засіву ланів закиди, як здаєть ся, — наскільки можемо в тім зорієнтувати ся, — звернули ся навіть менше проти його річезового змісту, як більше проти того, що опублікованне наступило без вимаганого зладу на Українське Правительство, а посла, котрий яко представник німецького правительства находить ся на Україні, обисто передтим поінформовано про розпорядок. Чи можливо відступити, як се стало ся, тепер тяжко сказати. Як маю думку, здаєть ся, невдоволенне Українського Правительства викликана тим відома вам резолюція Ради не так дуже має своє джерело в розпорядку, як головно на недокладній передачі українською пресою.

Сі відносини обговорено вже докладно в пресі. Крім того — й се видаєть ся мені істотним пунктом — розпорядок не був звернений до українського народу, але до німецьких командних властей, а тимчасом через українське опублікованне додатково викликано позір, немовби се була німецька прокламація, чого абсолютно не було. Та нема матерії, як здаєть ся мені, до спору в справі сього, скоро Правительство впало і — до чого ще прийду — наступило нове на його місце з иншою програмою. За понукою державного канцлера тепер пороблено заходи, що військовий головнокомандуючий в усіх справах політичного значіння має йти рука в руку з послом. Се перший пункт.

Друга точка займаєть ся арештуванням членів Правительства в Раді. Про се позволяю собі сказати ось що: В ночі з 24 на 25 квітня українського банкового директора Доброго, першого фінансіста в Києві та члена фінансової комісії української делегації, яка на припорученне Українського Правительства веде з нами фінансові переговори, арештували три озброєні муштини, котрі заявили, що зробили се на припорученне „Комітету рятунку України“. Сей комітет утворив ся недавно й має, як ми могли запримітити, протинімецьку тенденцію. До нього належало також кількох міністрів. Загально складав ся він з осіб з великим темпераментом і малою розвагою. Під сим оглядом посунули ся вони так далеко, що, не рахуючи ся з положенням справи, між иншим поставили собі за ціль прогнати Німців з краю. Як можна було ствердити на підставі відомлень, які дійшли до нас, мали вони кілька днів передтим в домі військового міністра сходини, де піднесено свого роду сиплійську вечірню, а саме піднесено справу згладження зі світу всіх німецьких офіцерів. А потім хотіли вже упорати ся з вояками. Арештування директора банку, який працював з Німцями, про що я згадав, було одною з приготовних акцій. Серед таких обставин не лишало ся нічого иншого, як швидко ділати та зробити нешкідливими дурацьких винуватців сього пляну, заки можна було його здійснити.

Наш посол барон Мум представив справу председателеви міністрів і зажадав негайного доходження. Председатель міністрів заявив, що він не знає нічого про сю справу, одначе прирік негайно виступити проти сього. Та се не стало ся. Тепер не лишало ся нічого иншого, як вхопити ся самопомочі, чи то шляхом виконання командної власти, чи шляхом судового доходження. Уявіть собі: Без сумніву була пекуча небезпека для життя наших офіцерів і взагалі нашого війська, яке там находить ся. Правительство приобіцяло свою поміч, але з невідомих причин не виповнило сього приречення, тільки заховувало ся пасивно. Отже лишало ся лише або звернути ся до української справедливости — думаю, що ніхто не є тої гадки, що дійсно можна піти сим шляхом, — або ми мали вибір: або взяти ся до справи й забезпечити самих себе або иншого забезпечення шукати на шляху судового доходження, що в усякім разі не могло відбувати ся в рамках українського судівництва.

Приймаючи, що таке судове поступованне також в інтересі заінтересованих в крапку дорогою, завів фельдмаршал Айхгорн в повнім порозумінні з послом стан зміцненої охорони України, в якім усі провини проти публичного спокою і порядку можна судити полемим судом. Так розпочато судове доходження й вишпов розпорядок арештувати відомі з преси особи. Що арешт деяких з них наступив у Ц. Раді в часі засідання, се згори не задумане надужитте виконавчих органів, за яке треба абсолютно жалкувати, бо з нашого становища се зовсім самозрозуміле, що недотикальність Ради та її членів шанують також наші органи, які ділають на Україні. Також фельдмаршал не вагав ся негайно направити се надужитте, скоро воно зайшло, наскільки се було опісля можливе. Председателеви міністрів висловив він свій жаль письменно. Так само звелів він дати вимагані пояснення голові Ради, а відповідального за се діло німецького місцевого команданта негайно усунуено з його посади. Зрештою

судове слідство йде далі своїм шляхом. Тимчасом випущено на волю помічника міністерства заграничних справ Любинського, бо причини його ув'язнення не показали ся вистарчаючими. Інші інтересовані знаходять ся ще в арешті. Коли наступила зарада посадування гідного надужиття і ті заінтересовані, котрі досі належали до Правительства, вийшли з нього, стоїмо перед справою, повстанне і обставини якої не дуже приємні та втішні, яка одначе мусить піти своїм шляхом і тому може ним легко піти, що нове Правительство заявило свою виразну згоду на сі нові полеві суди. А зі сказаного, думаю, побачите, що й ся подія не була мірдатна для довершеного обновлення Правительства.

А що торкаєть ся нового Правительства, покликати його до життя самі Українці, а саме українські селяне. Нещодавно заявили ся у Києві депутації селян, які складали ся з селян-землевласників, котрі не були вдоволені комуністичними вивласнюючими законами Ради, зате поставили ся на ґрунті програми, яка, правда, домагаєть ся також істотного обмеження земельної посілости, але не вивласнення без винагороди, котре, як показало ся, довело до грабів і анархії, а тільки згідного з приписами викупу. Сі селяне, яких 7000 числом, зібрали ся в київській цирку й окликали українського генерала Скоропадського диктатором і гетьманом України. Скоропадський прийняв гідність і тепер зайнятий утворенням нового Правительства. Се творення ще не скінчило ся. Що торкаєть ся його особи, має він бути, як доносять, нащадком останнього гетьмана вільної України й був під час війни командантом дивізії кавалерії. Міністерство буде, наскільки ми могли ствердити, так само демократичне. Воно має різнити ся від дотеперішнього Правительства, з яким має спільну ідею Української національної Держави, головню непризнаннем комуністичних теорій, які негують земельну власність. Усунення дотеперішнього Правительства відбуло ся в цілости мирно. Предсідатель міністрів Голубович і голова Ради Грушевський щодо своєї особи зрештитували з правительственої влади, одначе членам дотеперішнього Правительства лишили волю, чи хочуть узяти участь в новім, чи ні. Що принесе нове Правительство України й чи покажеть ся воно сильнішим і популярнішим від старого, не можна ще сказати сього сьгодні. Та се справа, яка мало нас торкаєть ся. Се чисто українська справа. Можемо тільки побажати, щоб Україні вдало ся незабаром під охороною нашої зброї і при нашій дипломатичній допомочи дійти до нормальних державних відносин.

В усякім разі нове Правительство вже заявило нашим заступникам, що повні стає на ґрунт берестейського миру й інших пороблених договорів до достав збіжа включно. Воно дальше заявило, що має допустити ся вільна торгівля в користь Німеччини й Австро-Угорщини та що одним з його найперших і найважнійших завдань буде заключити з осередніми державами довготерміновий господарський договір. Дальші умови, зокрема також про відшкодування за нашу мілітарну поміч, установить Правительство з нашим послом і генералом Гренером, шефом штабу фельдмаршала Айхгорна. Я хотів би висловити надію, що сі переговори доведуть до швидкого та вдоволяючого закінчення.

Посол Шайдеман висловив своє здивування, що справи на Україні пішли таким розвитком. Коли підпирали-б ми такі небезпечні експерименти, які предпринято тепер на Україні, — сказав він, — ми були-б приневолені удержувати велике окупаційне військо. Тутешньому заступникови України унеможливлено получення з Києвом. Ціле поступовання зовсім незрозуміле. Нове Правительство на Україні складаєть ся з кадетів і федералістів, себто з людей, котрі по своїм партійнім становищі були останні, з якими ми повинні-б працювати. Гетьман Скоропадський не має за собою народу. Він кандидував до російських Установчих Зборів і дістав лише 200 голосів. Опісля кандидував він до Української Установчої Ради й одержав тільки 9 голосів. Се кидає світло на цілу ситуацію. Справа не може бути тривкою. Так не

можна досягнути ціли, а саме згідно з мировим договором видобути припадаюче нам збіже. До селянського зівду на прийшло через вибори. Для німецького народу не може поветати нічого доброго з сеї справи.

Посол Ерцбергер заявив: Та сама сила, котра розвалила російський колюс, робить усе, щоб споліти його наново. Треба обговорити українську справу на пленум Райхстагу, бо цензура не допускає до правдивого звідомлювання про неї. Уформованне східньої справи рішаюче для цілого будучого уформовання справ на Сході. А знов Україна — двигуном Сходу. Одначе саме там ми задумуємо поробити найбільші помилки. Сваюля підпорядкованого військового місця руйнує все досі побудоване. Якщо провідні засади будучої політики на Україні поставив бесідник ось що: 1. Політична управа має тільки сама рішати. 2. Берестейський мировий договір мусить позітати ся без обмежень удержаний яко підстава порозуміння з Україною. 3. Доставка приобіцяного в мировім договорі збіжа наступить тільки тоді, коли Німеччина так само зі свого боку доставить приобіцяні вимінні артикули. 4. Союзники, Німці, Австрійці й Угорці мусять поступати в Києві одноцільно й разом. 5. Від усякого вмішування у внутрішні справи держати ся здалека центральні держави, що не все було в минувшині. 6. Наші дипломатичні заступництва в Києві й Москві треба побільшити особами, що знали-б край і мову. Далі бесідник питає в справі приготовань, аби забезпечити для центральних держав лишки з нових жнив, і в справі організації будучих осінніх засівів.

Також на Литві почала зменшувати ся схильність до Німеччини. Русофільський напрям візьме перевагу, коли на родови накинеть ся персональну унію з Німеччиною.

Державний підсекретарь Буше заявив: В нашім заступництві в Києві зайнятий ряд панів, котрі знають українську мову й котрі можуть перекладати часописи так, що посол все поінформований про те, що дієть ся. Не можна для кожного краю зараз мати заступника, котрий знав би мову даної країни. Рішуче мушу заперечити тому, щоб наша політикою попирали на Україні великих земельних власників. Пан Мум у всіх телеграмах, які дійшли до нас, все підкреслював, що він уважає такого роду політику фатальною й не візьме в ній участі.

Опісля бесідник відчитав розпорядок фельдмаршала Айхгорна в справі засіву ланів. У розпорядку сказано ясно, що не вмішуеть ся в законні приписи. Під сим оглядом важне те, що Скоропадський, котрий тепер перейняв Уряд, висловив ся в тім напрямі, що землю треба відібрати з земельним власникам за відповідну ціну. Її мають поділити на малі парцелі й дати селянам. З того виходить, що й нове Правительство зовсім не помагає великим земельним власникам. Вони не мають дістати знову своєї давнійшої власности, тільки земля має бути поділена.

Предсідателем міністрів є, згідно з телеграмою, яку одержав, пан Лизогуб з Полтави. Номінація міністрів ще не закінчила ся. Тим самим і падають послідовности, які зв'язать ся. Наскільки знаю, згаданий пан Порш поїхав до Курська, де мають відбутися мирові переговори з Росією. Наскільки знаю, не було суперечок між німецькою і австро-угорською делегацією.

Державний підсекретарь Браун зайняв ся перед усім справою, чи дійсно є на Україні сподівані засоби збіжжя. На думку знавців абсолютно так часть ся справа. Так вони повідомили нас, що в малій частині України є на менше 100 мільонів пудів, отже майже два мільони тон. А сьогоднішнє Українське Правительство не хотіло виповнити договорних зобовязань, бо хотіло задержати збіже як вимінний артикул для свого торговельного обороту з Росією. Одначе вкінці таки вдало ся заключити з ним договір, яким воно зобовязало ся доставити центральним державам 60 мільонів пудів, отже майже мільон тон, а саме мають доставити

в квітні 6 мільонів пудів, у травні 15 мільонів пудів, у червні 20 мільонів пудів і в липні 19 мільонів пудів. Зроблено таке ствердження, щоб перешкодити великому опізюванню достав. Далі осередні держави хочуть заложити централю в Києві, яка мала б завдання організувати закупи збіжжя та вдержати зносини з Українським Правительством. На се не хотіло згодити ся Українське Правительство, бо мало збіжжя вий монополь. Але дотеперішня організація Правительства абсолютно не функціонує. Вона навіть не постарала ся о потреби для Києва муку. Так вкінці навіть Українське Правительство побачило, що справа не йде, та з одного дня на другий утворило державне збіжжєве бюро, отже рід державної збіжжєвої централі, з членів української збіжжєвої біржі, посідачів млинів і кооперативних спілок, які вже існували літами й особливо на полудні відогравали досить значну роллю. Вкінці ми згодили ся на сей проєкт, бо ми мусіли переувідчити ся, що наші власні організації могли б існувати тільки тоді, коли б українську збіжжєву торговлю згуртовано таким робом. Ні у великій посілости, ні у селян не можна взагалі нічого купити без українських Жидів. Надвірний Жид є там абсолютною потребою. Скоро Українське Правительство перейшло від комуністичного принципу знову до торгівлі, є також вигляди, що дістанемо децю. Прийшло до нового договору, на підставі якого Українське Правительство має доставити осереднім державам збіжжє в згаданих уже ратах. Як що се не вдасть ся, централні держави мають право самі добути собі збіжжє безпосередніми зносинами. З цілого привозу з України одержує з огляду на положення Австрія дві третини, Німеччина третину в двох перших місяцях, а від 1 червня має бути відношення відворотне.

— Ми старали ся також зробити якесь управління для нових жнив. Але комісія, з якою ми переговорювали, заявила, що вона може робити угоди лише в справі виконання умов мирового договору. Одначе можливо найскорше мають розпочати ся наради над умовами про найближший рік жнив. Звідомлення про весняні засіви дуже неоднакові. Я пробував вяснити председателеви Поршови, що спосіб, яким досі відбувався поділ землі, се просте божевілля. Він відбувався без ніякої засади. Одиною засадою було вивласнити велику земельну посілость. Все инше передано земельним комітетам, а вони складають ся з селян. Які великі є труднощі, виходить уже з факту, що на Україні є великі земельні власники, котрі мають 120000 до 160000, що більше, навіть до 200000 гектарів землі. Я запропонував, аби селяне купили землю, яку зайняли, і то або за збіжжє або за гроші. Сим робом раз побоблено б доставам збіжжє, а далі вирятувало б себе Українське Правительство з дуже грізної нестачі грошей. Український заступник згодив ся з тим, але Рада була проти того, бо се противить ся принципам, що нема взагалі земельної власности. Так дійшло до того, що ще 15 квітня весняні засіви поступали дуже нужденно наперед.

В теперішнім моменті незвичайно тяжко пророкувати, що одержимо з України. По найновішій донесенню зголошено яких 4 мільонів пудів, але ще не доставлено. Досі яких 1000 вагонів збіжжє й инших засобів поживи перейшли через сухопутній кордон. Крім того 800 тон пішло через Браїлу в Румунії. Український селянин продає взагалі нерадо збіжжє зі страху перед будучиною.

Для нього нема господарської необхідности продати, бо він переладований грішми. В руках українських селян знаходиться ся найменше вісім до десяти мільярдів рублів паперових грошей. Селянин хоче дістати передовсім ткацькі товари й тканини, але ми не можемо доставити їх йому. Далі бажав він господарських машин і дрібнозалізничного матеріалу. Тут можемо дати йому до розпорядження яких 30.000 тон. Поодинокі посялки вже й відійшли на Україну. Децю доставляє також Австрія. Вже приобіцяно кілька тисяч австрійських кіс.

Дальшу велику трудність справляє достава грошових знаків. Хоч видно (в Росії) яких 40 мільярдів паперових рублів, абсолютно неможливо на Україні роздобути грошеві знаки. Може можна буде перевести те, щоб платити німецькою маркою і австрійською короною.

З австро-угорською делегацією ми прийшли до доброї згоди. Ми працювали в найтіснішій порозумінню з собою і постійно були з ними разом. Ми ж мали й той самий інтерес можливо найбільше збіжжє добути з України.

Посол Ледебу виводив: Факти потверджують вповні те, що передбачували мої приятелі яко лихі наслідки зашвидкого закінчення миру. Німецьке правительство докладно знало комуністичні погляди Українського Правительства. На основі договору німецьке правительство зобовязане лишити йому поле для діяльности згідно з сими його поглядами. Признано Правительством партію, яка не була в силі взяти власть у свої руки. І про транспортні труднощі повинно було бути поінформоване німецьке правительство. Далі критикував бесідник розпорядок фельдмаршала Айхторна й уважав зрозумілим те, що серед українського населення повстало найглибше недовірре.

Дальша дискусія про події на Україні відбувала ся 6 травня. Найперше відчитав державний підсекретарь барон Буше отсю телеграму київського посла барона Мума: „Розходить ся про міністерство самої праці, яке складало ся б тільки зі зрілих і здатних людей, на котрих згодив ся б і політично инакше думающий. Вей зобовязали ся до основної думки гетьмана: „Удержання і зміцнення національної самостійности України в найтіснішій злучі з осередніми державами, особливо з Німеччиною, з виключенням великоросійських і польських змагань“. Нема жадних Поляків у кабінеті. Імена польського походження заводять. Вступ членів инших партій, яких повітав би гетьман, розбив ся через безглузді домагання, котрі, як здавало ся, навіть в найменшій мірі не хотіли рахувати ся з фактом переворотів, які зайшли наслідком загального невдоволення з дотеперішньої політики. Загально приймають, що щойно, коли побачуть, що робить ся практичну роботу, — а вона розпочала ся, не зважаючи на Великодні свята, — прийдуть також инші партії. Для них лишається відкритим якесь число провізорично обсаджених міністерських столів, коли б вони заявили свою готовність до спільної праці, не обстаючи при своїх пересадних домаганнях. Гетьман Скоропадський відвідав учора барона Мума й мав з ним півторагодинну дуже вдоволяючу розмову, в якій особливо зложено також дуже вдоволяючі заяви щодо будучої політики (самостійности України, відсутности великоросійських і польських тенденцій).“

У звязку з сею телеграмою зауважив барон Буше: Я довідав ся тимчасом ще инше про гетьмана Скоропадського. Давнійший посол в Петербурзі гр. Пурталє знав його особисто. Скоропадський так само, як його жінка, переконаний приятель Німців. З відчитаної саме телеграмі побачите, що ще поки-що нема дефінітивного списку міністрів.

Далі жалував ся ряд послів на урядове звідомлення з суботи, яке мало що бере під увагу промови послів, і домагали ся повного пропускання звідомлень.

Посол Гасе (поступовець) виводив: Здивувала нас вістка, що мировий договір з Україною ще не ратифікований. З політикою, яку ведуть генерали на Україні, руйнують ся великі можливости для Німеччини на будуче. Що сказали б генерали, якби нараз прийшло на думку цивільним особам взяти провід армії так, як тепер генерали пробують вести політику. Політику в зайнятих землях мусить вести однопільно державна управа. Німецьку політику на Сході тяжко розуміти. Не можна на Україні вести великоросійської політики, а в Естонії і Лівляндії вести політику, яка визиває Москалів. Правительство мусить поставити й перевести ясну програму щодо всіх східних питань. Коли ще з Румунією зробимо такий добрий мир, не допоможе нам ніщо, коли не увійдемо в добрі відносини до Росії.

Посол Штреземан (національний ліберал) назвав маловістими події на Україні. Він підкреслив, що не можна вести такої політики, яка привела б наново до великої Росії. Бесідник притакнувся правительству, що поробило заходи на Україні коло сповнення мирових умов, але не може одобрити способу, як се стало ся. Арештованне членів Правительства мусіло поділати обиджаючо й дає знов понуку почвірному порозумінню троюдити проти Німеччини. Абстрагуючи від форми поступовання, не можна нічого закинути самому поступованню. Особливо відпер бесідник закидає військовим властям.

Посол барон Гамп (німецька фракція) висловив сподівання, що Німеччина дістане відповідні скількості збіжа з України, й бажав, аби не заключувано так само за швидко миру з Румунією, як з Україною. Він підкреслив необхідність шанувати право Українців на самоозначення. На основі дотеперішньої дебати бесідник не може побачити зацінних точок для поповнених військовими властями нечуваних річей.

На засіданні 7 мая гр. Вестарп (консерватист) назвав розпорядком фельдмаршала Айхгорна в справі засіву ланів забезпечення заповнених на сей рік достав. Гаазе (незалежний соціаліст) закинув правительству, що воно зовсім згоджується з міродатними панамі військової управи, яка не так дуже змагає до миру через порозуміння, як більше до миру, подиктованого силою. Відсихається народи, яких треба б зеднати собі.

Далі між иншим заступник канцлера Паср говорив про східні справи: фінляндську, естляндську й лівляндську, литовську й про українську. Про останню сказав в найбільшій тижді, бо тоді мали б ми вже неспірні вістки, через що заощадило ся б нам багато труду й боротьби. Мусимо стояти при вірності наших вісток. Але ви те, що не годить ся з вашим ходом думок або ріжнить ся від ваших вісток, відкидаєте рухом руки або сильним словом. Таким робом не творить ся відповідної підстави для обговорення. Треба ще пождати, аж надійде фактичний матеріал. Яке обурення повстало зразу в розпорядку ген. Айхгорна в справі засіву ланів, коли він зпочатку був відомий з фальшивого тексту, а хто ще сьогодні поважно оспорюватиме, що якийсь вплив на Правительство й населення в дусі розпорядку був безумовно необхідний, аби досягнути те, щоб ми дістали заповнене в договорі збіжжя. Зрештою я здивувався, що щодо переведення мір на Україні не виявило ся давніше довіре супроти повіренника Райхстагу ген. Гренера. Се-ж людина, яка мусить бути поставлена на таку посаду задля своєї здатности вміти зарадити, обходити ся з населенням і переговорювати з ним. Що стало ся, мусіло конче наступити, щоб також дійсно перевести ті умови, які ми зробили з Україною. Австро-Угорщина й Німеччина поступають на Україні згідно. Що в поодиноких випадках повстануть ріжниці в думках, сього не можна оминати. Та вже доказано, що се неправда, щоб ми гірше вийшли на доставах збіжжя. Додаткове провірення вияснило, що се твердження полягає на помилці. Ми зовсім згідні з тим, що ми не повинні мішати ся у внутрішні справи України. Однак се має очевидно свою межу раз в цілі вступлення на Україну, заведення ладу, а далі в огляді на наше військо. Що торкається ся достав збіжжя, може прилучити ся до того, що сказав учора посол Штреземан. Для нас справа, чи досягнет ся вивіз достав збіжжя в порядку та згідно з договором, практично далеко важнійша ніж збіжжя, хто є правним володарем на Україні або яку розвязку найде остаточно справа власности землі на Україні.

Що торкається зміни Правительства на Україні, зовсім це не певно, чи треба її уважати нещастем. Таж майте увазі відносини на Україні в останніх тижнях і те, які нужден-

ні політичні й господарські відносини та яка непевність там панує. Правительство було супроти тих разячих станів бездільне й безпомічне й се зовсім недивне при його складі з молодих і недосвідчених людей. Що більше, треба б властиво дивувати ся, що народ взагалі так довго терпів сі відносини. Як стоять справи на Україні, там зовсім не можна бути без військової управи. Пригадую лише бої, які тепер ще відбувають ся на Україні з військами в сусідніх краях. Але ми не можемо губити в тепер в спорі за компетенцію між військовою управою і цивільною управою на Україні. Є забагато практичних завдань, які там ждуть ще своєї розвязки, і я тішу ся, що можу ствердити, що між нашим політичним заступником на Україні й фельдмаршалом Айхгорном та шефом його генерального штабу ген. Гренером існує наскрізь добре порозуміння і спільне пожиття і що ся згода та спільне пожиття відповідає згідній волі державної управи й найвищої військової управи. Ми не знаємо, чи ждуть нас ще дальші несподіванки на Україні. В таких разі швидка постава й добра зарада можлива тільки тоді, як заінтересовані інстанції можуть на місці порозуміти ся.

На засіданні 8 травня Носке (соціалдемократ) виводив: Се поворот до особистого режиму. Військова управа взяла верх. Необхідна в'язуча заява, чи оминеть ся, щоб якийсь німецький принц входив у рахубу яко суверен для одної з окраїнних держав. Обговорюючи відносини на Україні, бесідник виступив проти німецького вмішування в ті справи. З недовіррем треба стежити за політикою ладу, яка перекидає ся також на Великобританію.

Державний підсекретарь Браун заявив: Ми зовсім не хочемо без потреби виступати з насильними мірами проти Українського Правительства, але бажасмо вільних взаємних зносин і абсолютно змагаємо дати людям вимінні товари, яких зажадають. Ми вже не від того всі товари, без котрих в Німеччині можуть обійти ся, доставити на Україну, а так само инші артикули запотребовання.

Барон Райхенберг (центр) питав, чи Німці задумують іти в Донщину й на Кавказ, поставив внесене українського Правительства, але бажасмо вільних взаємних зносин і абсолютно змагаємо дати людям вимінні товари, яких зажадають. Ми вже не від того всі товари, без котрих в Німеччині можуть обійти ся, доставити на Україну, а так само инші артикули запотребовання.

Посол Зідекум (соціалдемократ) висловив думку, що треба визволити та зробити самостійними окраїнні народи колишньої російської держави. Та се вимагає чогось зовсім противного від дотеперішньої методи й—підпорядкованих елементів. Однак поступовання в Києві означає щось противне. В осередку української політики мусить стати земельна справа. Теперішня розвязка фальшива.

Посол Ерцбергер (центр) закинув правительству, що не має жадного постійного плану й ніякої постійної цілі. Справа на Сході рішаюча для вислідів війни та для будучого існування Німеччини. В імені центру поставив промовець такі витичні лінії для трактовання східних справ: Рішати в усіх політичних і господарських справах, які торкають ся східних країв, і господарських справах, які торкають ся східних канцлерів. Берестейські мирові договори згода удержати в повнім обемі як щодо тексту, так і щодо сенсу. Щоб одержати швидко й вистарчаючу доставу збіжжя, треба як найшвидше доставити в розпорядження України передбачені в мировім договорі з Україною вимінні артикули. Політичні й мілітарні німецькі власті мають здержати ся від усякого вмішування у внутрішні справи України.

По Полякові Трампчинським, який виводив, що українському народові не можна дати самоуправи (Поляків поставити над ними? Правда? Ред.), посол Грайзе (консерватист) і Штреземан (національний ліберал) борони-

ли державної управи Німеччини перед нападами, а Гаазе (незалежний соціалдемократ) домагався необхідного виконання пороблених обіцянок і виступив проти походу німецьких військ на Крим.

Тим закінчилася дискусія, з якої на жаль найцікавіших місць не принесли звідомлення з чотиродневної високополітичної дискусії про українську справу на головній комісії Райхстагу.

Нове Правительство Української Держави.

Миколі Устимовичеві не вдалося утворити кабінет на чисто національній основі під своїм проводом з причини, що соціалісти-федералісти відмовилися вступити до міністерства. Пізніше поручив Скоропадський М. Василенкові утворити міністерство. По кількох невдачах сформувати кабінет прийшло теперішнє міністерство, якого однак також не можна уважати остаточним. Має воно бути під проводом Лизогуба.

Як доносить „Кієвская Мысль“ з 3/V, склад нового Правительства остаточно сформувався в такому виді: тимчасово виконуючий обов'язки председателя Ради міністрів, міністер народної освіти й тимчасово виконуючий обов'язки міністра заграничних справ — М. Василенко (к. д.), бувший товариш міністра народної освіти в кабінеті Керенського, член Українського Генерального Суду, український історик, приватний доцент київського університету, місцевий громадський діяч.

Міністер внутрішніх справ і тимчасово виконуючий обов'язки міністра пошт і телеграфів — Ф. Лизогуб, бувший голова полтавської земської управи, що займав в останнім часі важне адміністративне місце на Кавказі.

Міністер фінансів — А. Ржепецький (к. д.), радний київської міської ради, директор банку, місцевий громадський діяч.

Міністер торгівлі та промислу С. Гутник (к. д.), голова одеського біржевого комітету, одеський громадський діяч, що брав участь в жидівським громадським життю.

Міністер хліборобства — Кіяніцин, голова полтавської губернської земської управи.

Міністер харчових справ — Ю. Соколовський, полтавський економічний діяч.

Міністер праці — Ю. Вагнер, бувший професор київського політехнічного інституту, що завідував відділом праці у воєнно-промисловим комітеті.

Міністер народного здоров'я — др. В. Любинський.

Міністер шляхів — В. Бутенко, інженір, начальник подільського залізничного шляху.

Міністер справедливості — проф. М. Чубинський, бувший сенатор карного касаційного департаменту.

Державний контролер — проф. Г. Афанасев, бувший управитель київської контори державного банку.

Державний секретарь — М. Гіжицький.

Місце військового міністра не обсаджено. Тимчасом управляє міністерством начальник Генерального Штабу полк. А. Слівінський.

В останній хвилі надходить досі нестверджена вістка, що сей кабінет подав ся у відставку й приходить новий з соціалістів-федералістів і, здається, соціалдемократів. Міністром председателем має бути Шелухин.

Що торкається Павла Скоропадського, котрий проголосив себе гетьманом України, за „Кієвскою Мыслью“ подаємо такі дані про нього. Він родився 1876 р. й одержав освіту в пазькیم корпусі, по скінченню котрого став офіцером в лйбгвардії кавалерійського полку. В часі російсько-японської війни його перевезено в забайкальський козацький полк, а відти по смерті полковника Келлера зайняв його місце, одержав чин полковника, а потім номінацію на команданта 20-го фінляндського

полку драгонів. Найблизша номінація поручила йому команду в лйбгвардії в кавалергардському полку, де й піднесено його до чину генерал-майора з зарахованнем до почету. З першою гвардійською бригадою Скоропадський виступив на війну в 1914 р.; його піднесено до генерал-лейтнанства й він одержав назначення командуючим першою гвардійською дивізією, з якою брав участь в боях; за захоплення гармат нагороджено його орденом св. Юрія четвертого ступня. Потім Скоропадський прийняв команду 5-ої кавалерійської дивізії і вкінці 34 армійського корпусу, з яким увесь час брав участь в боях і опісля зукраїнічив його. 6-го жовтня 1917 р. зїзд козаків — уродженців України вибрав ген. Скоропадського військовим отаманом українського козачого війська. Скоропадський має всі російські ордени до Юрія четвертого ступня включно, а з заграничних французький орден Почесного Легіону, англійський орден Підв'язки, а також німецькі, австрійські, чорногорські й інші ордени та медалі.

М. Василенко про утворення кабінету.

Виконуючий тимчасово обов'язки голови Ради міністрів М. Василенко в розмові з кореспондентом „Кієвскої Мысли“ сказав: Пропозицію вступити в склад нового Правительства яко міністер народної освіти я одержав у день перевороту. Справа вступлення в ділове міністерство була для мене вже давно постановлена в позитивнім змислі. Представники різних громадських груп від хвилі повороту Центральної Ради до Києва обмінювалися зі мною думками в тій справі, чи не увійшов би я в склад нового ділового кабінету, завдяки чому моє ім'я уже фігурувало в газетах.

Я думаю, що в теперішню хвилю необхідна збільшена творча праця суспільних діячів для рятунку краю від повної руйни. Я думаю, що в даній хвилі не відповідало б міністерство, утворене по принципу партійного представництва. Таке міністерство було б дуже слабе. На мою думку необхідно утворити міністерство на чисто діловім персональнім принципі, — міністерство, котре могло б мати запоруку громадських груп для енергійної будуючої праці й як найшвидшої віднови нормального бігу життя та підготовки краю до нормального парламентарного ладу.

І коли нагодила ся фактична можливість здійснити ці основні думки, я без всяких хитань прийняв зроблену мені пропозицію і дав свою згоду увійти в нове міністерство. Моя ухвала не була предметом попереднього обговорення партії кадетів, до котрої я належу, але я стрів моральну підтримку в особі моїх близьких приятелів. Я так дуже переконаний про необхідність того кроку, котрий я роблю, що я не спинився б перед виходом з партії, коли б партія кадетів зложила протест проти вступлення її членів у склад нового Правительства.

Зразу я не брав ніякої діяльної участі в формуванні нового кабінету, хоч і був менше або більше познайомлений з тими кандидатурами, котрі висувалися різними групами. Та увечері 30 квітня формування кабінету перейшло в мої руки, коли гетьман запропонував мені взяти на себе зложення нового кабінету найпізніше до 10 год. вечора 1-го мая. При сїм гетьман заявив мені, що про правий кабінет не може бути мови, що склад Правительства повинен бути лівий, що реформи необхідні, що земельна реформа на думку гетьмана повинна бути звернена в тім напрямі, як се намічено в його грамоті. „В усякім разі — заявив мені гетьман — кабінет повинен бути утворений таким робом, щоб він розпочав віднову й реформу життя на найширших громадських принципах тому, що про поворот до минулого не може бути мови. Загалом в основне діяльності кабінету повинно бути положено національне відродження України, але очевидно без тих крайностей, які б дразнили населення, шкодили правильному ходови розвитку національного життя і побуджу-

вали проти українства широкі круги інших національностей“.

Всі ті основні засади видали ся мені безумовно такими, що їх можна прийняти, і я взяв за зложення нового кабінету, яких намічено в списку М. Устемевича та яких висували різні громадські групи. Я старав ся дійти до порозуміння з українськими соціалістами-федералістами, поїхав на їх партійні збори, поінформував їх про виторрене положення і переконував їх вступити в склад нового Правительства, вказуючи на те, що в противнім разі мені прийде ся зложити кабінет з інших елементів, вповні пригідних для ділової творчості українського елементу, котрі будуть без сумніву помагати українському національному відродженню, але які не будуть мати такої виразної національно-політичної фізіономії, як соціалісти-федералісти. Я вказував, що не можна відкладати зложення кабінету й що справу треба негайно вяснити.

Лідери партії соціалістів-федералістів заявили мені, що партія майже постановила відмовити ся від участі в новім Правительстві, але що остаточно ухвала справи потребує ще деякого обговорення. Мені подано до відома, що увечері наступить виразна відповідь. Кілька годин опісля я побачив ся з членом партії соціалістів-федералістів С. Шелухиним, котрий заявив мені, що партія відносить ся негативно до його участі в кабінеті та взагалі не дозволяє своїм членам входити в склад Правительства. Увечері о 10¼ год. до мене зайшов член партії соціалістів-федералістів О. Шульгин (бувши міністер заграничних справ). Не заставши мене вдома, він дав мені карточку, в якій сказано, що партія соціалістів-федералістів відносить ся негативно до вступлення членів партії в нове Правительство. Але рівночасно О. Шульгин просив мене здержати остаточно зложення кабінету з огляду на те, що партія одержала нову інформацію, яка потребує обговорення.

Однак здержати зложення нового кабінету було вже неможливо. Та й карточку О. Шульгина я прочитав тільки о 4 год. ночі, коли я вернув ся з першого засідання нової Ради міністрів. Сьогодні (3 мая) кабінет вже зложений на діловім персональнім принципі. Міністерство, сформував ся остаточно, виложити свою основну програму в окремій декларації в найближшій часі. Поки що в Раді міністрів обговорюють ся тільки справи найближчих заходів і справи про те, як налагодити адміністративний і зокрема фінансовий та судовий апарат. Тому всі чутки про якісь проекти законодавчого характеру явно позбавлені всякої основи, бо таких проектів ще ніхто не вносив.

На питання корреспондента, чим можна пояснити відбуті арешти громадських і політичних діячів, відповів М. Василенко, що відбуті арешти деяких діячів пояснюють ся взагалі мірами обережності задалегідь і викликані вони особливостями сьогоднішніх виключних обставин. Арешти відбуті з ініціативи осіб, що відіграли видну роль в сих обставинах. Та про арешти яко про систему і взагалі розправу з політичними противниками не може бути мови. Однак уважаю потрібним сказати, що про тих осіб, котрі будуть вести діяльну агітацію проти зміненого ладу, відкрито не визнавати його й особливо закликувати до аграрних і інших неладів, поробить ся найрішучіші міри. І під сям оглядом пороблено вже відповідні вказівки міністрам внутрішніх справ, військовому та справедливості.

Про заведення цензури для газет сказав М. Василенко, що вона має тимчасовий характер і викликана знов таки виключними обставинами хвилі. В найближшій часі цензура буде скасована.

В справі установа парламентарного ладу закінчив так свою розмову: Теперішній кабінет має переходовий характер. Одним з головних завдань нового кабінету є підготовлення питання державного союму (парламенту). Сей пар-

ламент установить уже правильний парламентарний лад на Україні й надасть тверді основні закони. А закони, установлені першою грамотою гетьмана, матимуть силу тільки до скликання державного союму й завдання сих законів — увести діяльність гетьмана в означені законні рамки. Вироблене союмом й уложено в законні рамки вироблене союмом найблизшої діяльності міністерства й для сеї праці притягнеть ся видних спеціалістів державного права.

Представники соціалістичних партій у ген. Гренера.

Як доносить „Кіевская Мысль“ з 3 травня, в останніх днях з ініціативи головного комітету партії українських соціалістів-федералістів відбув ся ряд українських соціалістичних партій з приводу виторреного останнім переворотом положення. Народа постановила звернути ся до найвищих представників німецької влади в краю з зверненням уваги на ті тяжкі наслідки, до яких може привести виторрене положення, викликавши вразну реакцію у всіх верстах і групах української демократії. Реоруч з тим верстах і групах української демократії властями повну несвочасність того, що зайшло, бо українська власть сама йшла до своєї корінної зміни. Останнє могло висловити ся тим робом, що Центральна Рада сама розійшла ся-б і, відігравши свою роль революційного органу, передала б владу новому Правительству, побудованому на підставі ділового принципу з представників різних політичних партій і громадських груп. Се Правительтво не висіло б у повітрі, а спирадо ся б на нове державне тіло — Центрально-політичний Рад, в котру увійшли б також представники всіх великих центрально-політичних і національних груп, в тім числі і ті, котрі не входили до Центральної Ради.

Познайомивши ся з ухвалами наради соціалістів, німецька власть висловила згоду обміняти ся думками й 2-го травня делегація, в склад якої увійшли Винниченко (с.-д.), Єфремов (соц.-фед.), Салтан (с.-р.), Андрієвський (соц.-самот.) і Лоський (соц.-федер.), відідала начальника штабу ген. Айхгорна — ген.-лейт. Гренера.

Розмова тривала тринадцять годин, при чім С. Єфремов, який виложив прийняті ухвалою наради, вказав на те, що соціалісти радо взяли б діяльну участь в діловій роботі Правительства при умові згаданої наслідності (преемственности) влади. Разом з тим члени делегації зазначили, що ігнорування сього принципу може викликати такі серйозні ускладнення в краю, що Німці стануть перед необхідністю окупувати Україну, а се в найвищій ступні тяжкий вихід для обох сторін і вимагає уведення на Україну не шістьох, а 26 корпусів війська.

Ген. Гренер, не відкидаючи можливості такого виходу в разі розчарування і щодо нової влади, ствердив, покликуючи ся на цілий ряд фактів, що зі старою властю не було ніякої можливості працювати. Він між иншим вказав на те, що перший приказ ген. Айхгорна не міг бути несподіванкою для панів Голубовича й Ковалевського, бо принципи сього німецька обговорювали не вкупі з ними і в самім приказі німецька влада бачила не вміщені в здійсненні справи України, а навпаки дружню поміч в здійсненні спільних завдань. Ген. Гренер додав, що розпорядок уложено виключно на підставі приказу Міністерства земельних справ.

Вяснивши далі, що по вісткам, які він має у Військовім Міністерстві, підготовляв ся заговор проти німецьких властей і що арешт Доброго зроблено з ціллю стероризувати прихильників Німеччини, Ген. Гренер заявив, що арешти представників Українського Правительства відбули ся в Центральній Раді без відома найвищої команди, яка ставить ся негативно до форми арешту.

Поворот до Центральної Ради по словам ген. Гренера безумовно неможливий. Гетьмана признала найвища німецька власть і він лишить ся; але було-б великою помилкою бачити в тім віднову монархічного принципу. Україна лишаєть ся і повинна лишити ся самостійною республікою і гетьманові дано вказівки, що формоване ним Правильство має стояти цілком на ґрунті української державности, зовсім не орієнтуючи ся ні в сторону Москви, ні в сторону Польщі. Політика нової влади має бути лівою і дуже бажана участь в Правильстві соціалістів, котрі могли-б уложити основи конституції, які заміняли-б ті основні закони, котрі видано й опубліковано одночасно з грамотою гетьмана.

Така в загальних рисах істотність розмови соціалістичної делегації з ген. Гренером. 3-го травня відбула ся нова нарада головного комітету соціалістів-федералістів з представниками інших соціалістичних партій для ухвали остаточної постанови про те, чи можлива спільна праця з новою властю, а коли можлива, під якими умовами.

Як доносять німецькі часописи за київськими, соціалістичні партії відмовили ся брати участь у працях теперішнього Правильства.

Немезида.

Поміж нашим людом ходить поголоска, буцім якийсь прозорливець вже давненько прорік:

„Росія — від Олексія до Олексія“.

Отже тепер ніби те пророцтво й справдилось, бо почала ся російська держава за „тишайшого“ Олексія, а кінець їй настав при маленькому Олексійкові, що вже не діждав над нею й попанувати.

Легенда — цікава й сама по собі, цікаво й те, що склалась вона в українським народі: бо й початок Росії положила Україна, і покарала Росію лиха доля в звязку з українськими справами...

Адже Росія тільки писалась — Росія. А насправжки, як була, так і лишилась до останнього часу великоруською Московою. Сей московсько великоруський дух російської історії далеко старший від романівського роду. Ще Андрій Боголюбський на руїні київського демократичного ладу спорудив у Володимирі престол великоруського абсолютизму. За ним московські князі сполучили містичку візантійську цезаризму з елементарністю східно-татарських деспотів і з патріархальністю „большаків“ у родиннім побуті Велико-русів. По сій традиції, що перейшла вже в родовий і національний інстинкт, Іван Калита збирав під свою руку руську землю на всі способи: і як мудрий господарь, і як хитрий жмикроут, і як хижий грабіжник. А другий Іван — Грізний — тим самим слідом ширив межі свого царства, руйнуючи вільні республіки — новгородську та псковську.

І добре прийшов ся до московського царства запозичений з Візантії герб східної римської імперії: двоголовий птах — два роззявлені дзьоби — наготові рвати, що втраплять, направо й наліво. Під сим прапором Москва мала всі підстави зрости ся третім і останнім Римом. Не могла вона тільки рахувати на довгі віки існування... бо при двох головах толуб і шлунок у її птаха один був...

І от, за царя Олексія, прихилилась до Москви, з своєю молодою державністю, наша Україна. Незабаром сю державність почав поволі викльовувати московський орел, а за те з Москви від того часу повстала російська імперія.

Ії імператори зберегли в собі дух старих московських князів і царів. Заходами всіх „большаків“ велика російська „вотчина“ зростала — не так органічною роботою і власною творчістю, як коштом підвладних народів: їх матеріальними й духовними здобутками живила вона свою культуру й нищенням чужих національних прав підпирала державну вагу великоруського народу. Ходом історії сей московсько-великоруський дух знайшов своє втілення пізніше в трьох ідео-

логічних підвалинах внутрішнього ладу російської держави, — її „трьох китах“, що звались: „православє, самодержавє, народність“. В дійсности сим ідеалам відповідали: цезаризм в релігії, бюрократично-поліцейський абсолютизм в політиці й великоруський централізм в національних відносинах; говорячи загально, сконцентроване кріпацтво в усіх сферах життя.

В Україні Росія знайшла зовсім інші основи державного та громадського ладу: демократичні настрої й звички, безпосередні впливи європейської культури та вселюдського поступу, нарешті — ґрунт для зросту ідеї федералізму. На сих підставах Росія могла-б дійсно перетворитись в культурну європейську державу та всю свою людність повести до кращої майбутности. Але вона органічно була нездатна використати ці позитивні елементи українського національного духу — й вони слабшали та блідли, заростаючи буряном московської азіатчини.

Європейська культура й поступові ідеї помалу проточувались крізь мури та ґрати до російської людности, осідаючи на її верхніх верствах. До широких народніх низів державний лад не давав дійти світлу культури. І між освіченими верхами та темним людом все глибожала прірва відчуження й зневіри. А коли врешті почувались з освіченого громадянства голоси протестів проти застарілих форм державного ладу, сей лад легко міг боротись з внутрішніми ворогами, спираючись на темноту народніх мас, яку сам ретельно підтримував.

Розбити се зачароване коло могла тільки ідея федералізму, бо зміст і сила сеї ідеї — в природній диференціації культурної роботи по національним групуванням і в тіснім зближенні між собою всіх верств кожного окремого народу. Але гармонічно збудований на сій ідеї світогляд українських Кирило-Методіївців не викликав спочуття і не дав відгону серед російського громадянства: плоть від плоти великоруського народу, російська інтелігенція не могла прийняти до свого світогляду ідеалу, що суперечив пануванню Велико-русів над іншими народами. Поступ російської державности легко уявляв ся російській інтелігенції в рамках централістичного ладу, бо навіть сей лад уважав ся необхідною умовою культурної роботи...

І московський деспотизм панував у Росії далі й далі, міцно озброєний проти впливу європейської культури. А поступове громадянство даремне гатило гекатомби своїх жертв на боротьбу проти нього. Аж врешті сама Європа почала відчувати для себе невідгоду такого неграбного велетня-сусіда, страшного своєю силою і своєю некультурністю. В половині минулого віку відбув ся похід правдивої Європи на переодягнену по європейському Московію — і московський лад мусів позбутися ся одної зі своїх підвалин — кріпацтва.

Отже в інших „великих реформах“ суть того ладу зосталась та сама. Як кажуть, Олександр II „визвольний“ бояв ся конституції не через що інше, як через те, що за нею силою річей Росія обернулась би в федерацію. Коли се так було справді, виходить, що федерація здавалась для російського ладу страшніша ніж навіть кінець абсолютизму, і в сїм страху перед федерацією російський самодержець сходяв ся з російськими поступовцями.

Знову логіка подій привела Росію до сутички з європейською культурою. На сей раз ворог зайшов уже „згиду“, — в обличчі зєвропеїзованої — Японії. Але наслідки знову були нещасливі для московського абсолютизму, котрий мусів нарешті зріктись своїх абсолютів і згодитись на спільну роботу з вибранцями від народу. Згодивсь — і пожалкував, бо скоро побачив, що має ще досить пороху в порохівницях, тимчасом, як у народу швидко не стало ні пороху, ні зброї... І ще десять літ життя відвоював собі російський державний лад, — не так через свою силу, як через слабкість своїх ворогів.

І втретє встряла Росія в тяжку боротьбу, — надзвичайну, всесвітню: пів світа по один бік, пів світа — по другий.

Пощастило їй на перших часах, — та здобутки її перемоги саме випали на втрату українській культурі, яку російський орел зі смаком і захватом, як довго ждану здобич, винищив і виклював у Галичині й придушив на який час на Україні. Але се вже була остання пожива старого птаха. Розхитана внутрішнім неладом держава не могла видержати довгої, напруженої боротьби в гурті міцних і дужих своєю культурою організмів і, як глиняна макитра на однім возі з казнами, розсипалась врешті на черепа.

Війна мала бути всенародня, національна, — якою вона була в інших державах, — але в Росії не було й не знайшлося ні цілого народу, ні одної нації. А державний великоруський народ показав з себе лиш темні маси рабів царського самодержавства, силomicь втягнуті в криваву бійку за незрозумілі їм цілі. Відвічний їх світогляд, як і сотні літ тому, підказував їм лише примітивні розуміння світових подій: вищі верстви їх коштом і кровю силкують ся оборонити свій пожиток і вдержати своє панування. І струснувши з своєї шиї вже наскрізь гнилий і смердючий абсолютизм, вчорашні раби, під прапором пролетарської диктатури проти російського та всесвітнього, мовляв, капіталізму, побивали поки-що культурні верстви громадянства й новий революційний лад держави.

В початку сеї боротьби, починаючи вже вільну національну роботу, подала свій голос Україна, знов закликаючи Росію до перестрою на федеративнім ґрунті. Але й тепер російська демократія не зважила як слід українських кличів. Національні рухи, а надто український, зустрінуті були вороже, як невчасні й шкідливі, і навіть видиме наближення анархії не перемінило російської традиції щодо української національної ідеї. З погляду сеї традиції очевидно краще було всім разом гинути — з цілою Росією, одиноко і неподільно, ніж потурати сепаратизмови. Голос України пролунав, як серед пустині, й Українці мусіли самі взятись за оборону власної хати від неминучої пожежі.

А ціла Росія тимчасом справді почала загинати. Про війну вже мало хто й згадував. Ішла друга війна, на внутрішнім фронті. Перемогали, звичайно, демократичні маси, озброєні російським званням, фанатизмом і темнотою. На престолі російської революції засіли врешті, замість колишніх самодержців-большаків, пролетарські диктатори-большевики. Протилежності, звичайно, сходять ся, і по суті большевизм тим ріднійший самодержавству, що обидва вирости з великоруського національного духу...

І світ побачив на широких просторах Росії мільйони робочих, салдатеьких і селянських мас, що в повній свідомості свого права і своєї безмежної свободи шарпали, рвали й руйнували свою державу, її майно й культуру, рідну землю і нарешті один одного... А їх фанатичні провідники тимчасом своїми декретами руйнували економічну будову держави.

Величезний державний механізм, що так довго по імперії на спиняв свого руху, поволі затихав: усе млявіше ходили його двигуни, ледве повертались маховики, а разом з ними завмірало й громадське життя старого російського царства...

Немезида історії сказала свій вирок і тяжко покарала хиби того народу, духом якого просякла російська державність.

Україна гинути не хотіла й, щоб відгородитись нарешті від всеросійської анархії, розгорнула прапор власної державності. Колись, за Богдана, перша українська республіка — козацька — прийшла до московської брами, важкої, дубової, кованої; постукала в браму, впростила ся в прийми та зникла, що й голосу не стало чути. Сьогодні та брама впала, поржавіло залізо, підгнили ошули — і вийшла знову на світ Українська Республіка — народня. На диво, збереглося таки, через всі мало не три сотні літ. бідування, здорове зерно національного життя і коло нього збились до купи народні

сили, що спромоглись невсипущою працею зорганізувати на рідній землі початок нової державності. Слава їм, слава Україні й нехай на сей раз дасть їй доля довгих віків щасливого існування.

Але не все ще добре в нашій хаті. Ще багато в ній сміття і бруду від господарювання чужинців, ще гукають по закутках і коморах нахабні голоси непроханих гостей, ще й своїх людей чимало засліплених чужою ласкою або власною вигодою і байдуже їм про долю Рідного Краю. А особливо ще багато темного, несвідомого, здичавілого люду, більш здатного до руйни ніж до якоїсь органічної роботи. Сі елементи й у нас легко приймають і поширюють пошесть анархії, що під прапором всесвітнього реформаторства руйнує круг себе культурні й матеріальні скарби. Коли й нашій Україні не пощастить перемогти темні сили державної організації, коли й нам судилось винити повний келих російської отрути, і наша Народня Республіка обернеть ся в „дике поле“ на користь сусідам, — о, тоді відчуємо й ми тяжку руку Немезиди! Пригадаємо тоді всі гріхи проти Рідного Краю, що вчинили колись наші діди й батьки, що накопили й ми самі своїм ледарством. Не простила Україна тим стародавнім панам-старшинам, що колись за царську ласку віддавали і своє і народне право. Не простила вона й тим своїм синам, що потім ретельно ходили в державнім ярмі та щиро працювали для російської культури, а свій люд полишали тимчасом без інтелігенції й без культури... Не простила Україна й тим темним людям, що тепер, в сю велику історичну хвилю піддались московській хоробі й вибивають з рук українського громадянства прапор національної волі... Не вони винні в своїй темноті, але відпокутувати за неї і їм доведеть ся...

Невже не відверне доля се страшне лихо від нашого Рідного Краю?

II. Стебницький.

(Літературно-Науковий Вісник).

Опоряженне Чернечої Гори.

Виконуючи постанову губерньских земських зборів про опоряженне могили Т. Шевченка, київська земська управа склала комісію, яка уладила поїздку на Чернечу Гору. В поїзді взяли участь як представники земства, так запрошені інші особи, які були-б комісії корисні технічними, артистичними й іншими порадами.

В нарадах з приводу опоряження могили й гори брали участь: С. Петлюра — голова київської земської управи, В. Старий-Корольов — комісар Чернечої Гори, Д. Одрин — член губерньської управи, М. Педес — інженер, інспектор водних шляхів, Дяченко — художник, О. Лотоцький — голова київської „Просвіти“, М. Синицький — голова комітету для збудовання пам'ятника Шевченкови, Е. Лукашевич — доктор, член комітету для збудовання пам'ятника Шевченкови, С. Євремів — письменник, А. Ніковський — редактор „Нової Ради“.

Комісія, оглянувши пам'ятник, Чернечу Гору й околиці, признала, що національна святиня вимагає негайних і широких заходів для опоряження й охорони її та що держава й громадські інституції не повинні жалувати коштів на сю справу. Треба негайно почати закріпляти гору, яка подекуди осіда. Стежки слід усі закрити, а покласти доріжки. Всю територію гори треба добре огородити, щоб земля і рослини на горі були цілі та щоб не пасла ся худоба.

По горі комісія визнала необхідним позаводити алейки, площечки й обсадити їх, аби не витоптували трави, та поставити лавки й столики. Необхідно також запросити садівника, щоб пильнував садовини на горі; провести на гору воду; чепурно опорядити кімнати в хаті при могилі й завести там читальню, бібліотеку літератури про Шевченка, робочий кабінет для малярів і письменників.

Самий хрест трохи прихований тим, що могила осіла й високо повигоняли дерева. Тому мають підняти хрест на постамент. Штахети старі й нечепурні кругом хреста, слід замінити новими та під стиль хреста.

Плазучий готель признано годящим для прочан з тим, щоб збільшити число кімнат і пристойно їх ремонтувати. На узбіччю за територією могили мають поставити кілька бараків для прочан, що схочуть якийсь час пережити коло могили для відпочинку. На березі повинні стояти човни для туристів, а на тім боці на острівці завести пляж.

Для полегчення дороги на Чернечу Гору й більшого притоку прихильників поета на могилу слід покласти битий шлях „Канів—Київ“, який матиме й економічне значіння, та zorganizувати телефон, пошту й телеграф. Потрібна пристань і рятункова станція.

В звязку з сими широкими заходами стоять досить складні питання про господарювання на Чернечій Горі, про власність, про околиці гори тощо. Сі важніші питання вимагають заснування особливої комісії, до якої увійшли-б представники губерньського земства, міста Канева та „Старої Громади“. Сю комісію має zorganizувати комісар Чернечої Гори В. Старий-Корольов.

Що-ж-до всіх тих практичних заходів, які потрібні на сей сезон, заходів, які викликає пильна потреба та які мають безсумнівний культурний характер, признано, що комісар може все се зробити негайно, щоб сього літа Чернеча Гора була вже готова добре прийняти всіх прочан на могилу Тараса Шевченка. Комісар має тепер же просити військове міністерство дати на могилу національну варгу зі свідомих і інтелігентних вояків. Починаючи від Великодня, В. Старий-Корольов має постійно жити на Чернечій Горі.

(„Нова Рада“).

Вісти.

Замах на проф. Грушевського. Вночі на 30 квітня, коли проф. М. Грушевський з жінкою виїздив з будинку Центральної Ради, відбувся з на нього загадковий замах. Коли проф. М. Грушевський, одітий у військове уніформе пальто, вийшов з під'їзду Ради й сідав на повіз, де вже сиділа його жінка, на Грушевського кинувся невідомий чоловік, одітий в уніформ Січових Стрільців, котрі, як відомо, несли охоронну службу Центральної Ради. Невідомий, тримаючи зброю на перевіс, штиком вдарив проф. Грушевського в руку. Штик розрізав рукав пальта, надтяв легко руку Грушевського та з цілою силою вдарив в руку Грушевської, спричинивши серйозну рану у неї. На невідомого кинулися Січові Стрільці, котрі хотіли його вбити на місці. На поміч прийшли Німці, які урятували невідомого з рук Стрільців і арештували його, заявивши, що віддадуть його судови.

Се подає „Кіевская Мысль“. Як доносять далі часописи, замах виконав Михайло Гриник, родом з Сянїччини, абсолювент лісової академії у Відні, котрий перед вступленням до Стрільців зі зрадницькими замірами служив у сербським легіоні в Росії.

Війна з Московщиною. Зайнято Ростів на Дону. Незабаром розпочнуться переговори в справі установаження демаркаційної лінії.

Мірові переговори між Україною і Московщиною. Вислана великоросійським правительством мірова делегація, яка минулого тижня в Курську ждала на українських мірових делегатів, прибула в супроводі німецьких офіцерів до Києва. Делегацію прийняли гетьман Скоропадський і міністер закордонних справ. Мірові переговори починаються в найближшій часі.

Мир між Румунією і почвірним союзом підписано 7 мая.

Командантом чорноморської флоти іменував гетьман Скоропадський адмірала Миснікова.

Приказ ген. Айхгорна в справі полевих судів, який наробив стільки шуму та прискорив переверот у Києві, має отсей текст: Безвідповідальні особи й союзи роблять спроби терроризувати населення. Проти всякого закону та права вони чинять арешти, бажаючи залякати тих, які в інтересах Вітчизни й новосотвореної держави згодні працювати рука в руку з Німеччиною. Де тільки перебуває німецьке військо, я ніяких беззаконних учинків дозволяти не буду. Тому я наказую вжити особливих заходів для охорони м. Києва, щоб негайно віддати під суд всіх, хто поступає протизаконно. Я наказую: 1) Всі злочини проти громадського ладу, всі карні злочини, як і всі злочини проти німецького й союзного війська, як і всіх осіб, що належать до них, підлягають винімовому особливому німецькому полевому судови. 2) Всяке порушення громадського ладу, особливо зборами на вулицях, забороняється ся. 3) Забороняється ся також усяка спроба порушення ладу або громадського забезпечення шляхом усної агітації, за допомогою преси, або якими небудь іншими засобами. Газети, винні в таких учинках, будуть негайно закриті. 4) Встановлені українські судові інституції провадять свою діяльність, оскільки злочини не підлягають карі згідно з ст. I-ою. 5) Сі постанови входять в силу негайно після опублікування. Опублікування переводить ся шляхом афішів. 6) Виконання сього наказу доручається ся штабови XXVII-го армійського корпусу. Київ, 25 квітня 1918 року. Головнокомандуючий німецьким військом на Україні генерал-фельдмаршал фон Айхгорн.

Роззброєння Січових Стрільців у Києві. Після подій 28—30 квітня у Січових Стрільців, які утворили ся у Києві, явила ся делегація німецьких офіцерів і зажадала, щоб вони цілком піддали ся під команду Німців або гетьмана. Гетьман Скоропадський також мав розмову про се з полковником Ковональцем. Січові Стрільці зостали ся вірні Українській Центральній Раді й попередньому Правительству та всі жадання відкинули. Після сього німецькі власти заявили, що їх роззброють. Стрільці заявили, що роззброювати себе вони не дадуть, але, бачучи безцільність дальшого озброєного опору, вони самі зложать зброю. Німці згодили ся на се й Січові Стрільці при зворушуючих обставинах зложили зброю.

В звязку з сим Головна Рада галицьких, буковинських і угорських Українців видала таку відозву:

Січові Стрільці! Головна Рада галицьких, буковинських і угорських Українців на території Української Народньої Республіки, ще минушого року постановила виступити до активної оборони прав здобуття українським народом у великій революції та дала початок організуванню Січових Стрільців.

Стрільці! Високі ідеали закривали вас до боротьби й піддержували вас в тих страшних хвилях, які ви пережили в часі большевицької навали. Небезпеку, що тоді грозила Державі, удало ся перемогти. Ви дальше стояли на сторожі добра Української Народньої Республіки. Та прийшла хвиля, коли від вас зажадано, щоб ви пішли не тим шляхом, яким ви чесно й хоробро йшли досі. Сього ви не могли зробити й як zorganizована та дисциплінована частина мусіли уступити з поля битви, не заплямивши стрілецького прапору!

З боєм серця і сльозами в очах ви зложили оружжя, яким мали боронити права Української Народньої Республіки.

Ви зложили оружжя як остання учільніша частина армії Української Народньої Республіки. Ви були дійсним демократичним українським військом.

Прощає вас вся свідома Україна. Серце кожного свідомого громадянина Українця переповнене горем. Прощайте, славні Стрільці! Ви перестали існувати як військова частина, але починаєте жити як громадяне, що будуть проводити в життє ідеали Стрілецтва—ідеали демократичної Народньої Республіки, яка опиралась би на широкіх мільйонних масах

українського народу, а коріні якої глибоко вросли в серце кожного свідомого громадянина.

Ви уступасте перед необхідністю і уступасте, уносячи з собою тепле сплуттє українського громадянства, прощані його щирими сльозами.

Славні Стрільці! Ідіть в народ і несіть в життє ваші ідеали, будте йому вірними помічниками й щирими радниками, стараючи ся нім допустити його в сей тяжкий час на небезпечну дорогу, на яку вступивши, він може втратити свою Самостійну Державу. Пехай зостанеть ся в життю і дальше вашим девізом: „Не ридай, а добувай!“ Київ, 3 мая 1918 р. Головна Рада галицьких, буковинських і угорських Українців.

Фінансовий Комітет. Під проводом міністра фінансів А. Ржепецького відбула ся нарада в справі фінансового комітету, котрий є найвищим органом в розв'язці справ позичок, емісії і фінансової політики. До фінансового комітету будуть іменовані на пропозицію міністра фінансів 10 осіб з представників банків і торгівлі та промислу (К. М.).

У Військовім Міністерстві. 2 мая начальник Українського Генерального Штабу отаман А. Слівінський вступив у тимчасове виконання обов'язків військового міністра. 2 мая от. Слівінський видав розпорядок, аби всі служачі військового відділу лишили ся на своїх місцях. По розпорядку А. Слівінського губернських і повітовим комісарам розіслано телеграму, в якій приказувало ся не вивозити розпорядків бывшего міністра й бывшего товариша міністра.

До ліквідації військових громадських інституцій. На пропозицію міністра фінансів А. Ржепецького Рада міністрів постановила приступити до найшвидшої ліквідації всіх тих тимчасових військових інституцій, які утворено в період бывшої війни, бо удержання тих інституцій і гайка з ліквідацією приносить правительству видатки (К. М.).

Товариш міністра хліборобства. Найправдоподібнішим кандидатом на посаду міністра хліборобства вважають земського агронома поштавської губ. Григорєвца, якого висували хлібороби на посаду міністра рільництва (К. М.).

Охорона державного військового майна. На пропозицію міністра Ржепецького Рада міністрів постановила поробити негайні заходи коло зібрання військового майна, розкиданого на території України. Зброя, яка находить ся у населення, і різне скарбове майно повинні бути збережені й охоронені від грабежі.

Розмова з Б. Бутенком. Новий міністер шляхів Б. Бутенко вступив 2 мая у виконання своїх службових обов'язків і приймав урядників Міністерства з рефератами. В розмові з журналістами новий міністер шляхів Б. Бутенко між иншим торкнув ся двох кардинальних справ залізничного життя: проєктованого зменшення штатів і положення професійних організацій. Штати служачих, як заявив міністер, будуть зменшені, бо їх за дуже збільшили в часі війни й тепер вважають ся вони непотрібні в давнім розмірі, а по друге тому, що бюджет доріг не в силі вивести такої величезної рубрики розходу на особистий склад. Тим не менше звільнення буде відбувати ся обережно. Для доцільного використання вільних сил Міністерство підприєматиме великі роботи коло будови нових залізничних ліній, битих шляхів, під'їздових доріг і т. ин., чим значно змягчить ся криза. Що торкасть ся комітету та взагалі різних організацій залізничних служачих, Міністерство буденна столяти на точці погляду признання професійного об'єднання залізничних працівників. Комітети й союзи, як що вони будуть зводити свою діяльність до оборони професійних і культурних інтересів залізничників, користуватимуть ся підтримкою Правительства.

Українська мова в урядах. 2-го мая в деяких урядових інституціях, в тім числі і в залізничних, вийшов розпорядок не приволовати вести діловодство в українській мові тих служачих, котрі не знають сеї мови, користуючи ся і українською мовою в залежности від обставин.

Номінації. М. Ханенко назначений начальником похідної канцелярії. Завідуючим маршальською частиною гетьманського двору назначений полк. С. Богданович.

Румунські звірства. З Одеси, під датою 19 квітня, доносять до київських часописей, що насильства, які чинять Румуни над мирним населенням Бессарабії, не припиняють ся. Одеські газети повідомляють про розстріли комісарів сілєлянського повіту Руднева, Мроньського й Лєтвинова. Розстріляно також бывшего молдавського міністра земельних справ Чумаченка. Убито вчительку Звятенку та Грисика.

Розмова Севрюка з Тончевим. Наш представник в Берліні п. Севрюк мав довгу розмову з головою болгарської делегації в Букарешті міністром Тончевим, з якої видно, що Болгарія страшенно зацікавлена долею Бессарабії і що взагалі Болгарія интересуєть ся життєм України та її положенням на південно-західних кордонах, маючи наміри завязати найближші зносини з Україною. Туреччина також цікавить ся бессарабською справою, але, розуміть ся, не в такій мірі, як ті наші сусіди, які мають безпосередні інтереси там. У всякім разі Туреччина має надію заховати найліпші відносини з Україною. Як видно з розмов, які провадились між нашим послом в Берліні з німецькими політичними колами, німецький уряд твердо стоїть на тій точці погляду, що справа Бессарабії буде вирішена тільки після порозуміння Румунії з Правительством України. А наскільки Український Уряд держить ся того погляду, що доля Бессарабії має бути вирішена лише в порозумінню з населенням, ясно, що тільки після виявлення волі сього останнього остаточно вирішать ся як доля Бессарабії, так і наші кордони з Румунією (УТА).

Про нові шляхи. Згідно з пропозицією Міністерства шляхів 15 квітня в міністерстві торгу та промисловости відбуло ся засідання з приводу питання про розгляд проєкту будовання нових залізничних шляхів України, укладеного технічним бюро Ради громадських робіт і Народнім Міністерством шляхів. Засідання комісії відбуло ся під проводом товариша міністра торгу та промисловости І. Ганіцького, при секретарюванні інженера Родкевича та в присутности таких членів комісії: Щєгловітова, Вейнберга, Березіна, Ліницьченка, Булчака, Шафарєнка, Добриловського. На першій засіданню комісія одноголосно ухвалила, що треба звернути увагу головному чином на будівництво залізничних шляхів; шляхи посейні довжиною ні в якім разі не довше 50 верств повинні мати значінне під'їзних шляхів. В першу чергу треба збудувати лінії: 1) Долинська — Помощна Умань. 2) Київ — Одеса з додатком лінії Колосівка на Миколаїв. 3) Київ — Шепетівка через Житомир до Радзівілова.

3 Катеринослава. Товариство українських вчителів постановило клопотати про українізацію 77 відсотків середньої школи на Катеринославщині, при тім навчання українською мовою розпочати сього року в старших класах. Вийшло перше число видаваного австро-німецькими властями великоруською мовою катеринославського „Вісника“. В передовиці „Для чого ми прийшли“ газета пише: Австро-Німці прийшли з однакою ціллю на прохання Українського Правительства помагати йому в справі державного життя будівництва, якому перешкоджають внутрішні безпорядки. Німеччина й Австрія заінтересовані в розцвіті самостійної України й тільки її вороги агітують проти сеї роботи. Газета прохає віднести ся з довірєм до намірів і роботи Міністерства й Німеччини; коли їхня допомога окажется ся зовсім зайвою, вони вийдуть з території України (Н. Р.).

Отаман Слівінський і робота Українського Генерального Штабу. Начальник Генерального Штабу отаман Слівінський, що заснував при Гол. Управі Генерального Штабу Бюро Народнього Повідомлення, знайомлючи Бюро з працею Генерального Штабу, заявив: „У відповідний момент оборони нашої Батьківщини, в час організації на Україні, відповідуючої принципам вільно-демократичного республіканського краю військової сили, я приступив до виконання накладених

на мене обов'язків, не одержавши від моїх попередників жадного кроку розпочатої праці. Тим важче, що й самого апарату Штабу як такого не було. В найскорший час я муєв запрохати на вищі посади Штабу відповідальних співробітників. Кілька певних Українців старшин Генерального Штабу відмовились до засування твердшої політики Правительства. Довело ся тимчасово закликати деякого з старшин і не-Українців, видатних творчістю своєї давнішої праці, але їх відсоток незначний. Зараз в складі Генерального Штабу 75 відсотків Українців. Маю надію, що в найблизнім часі мені удасть ся цілком зорганізувати Управу Штабу в бажанім складі. Співробітників на низших посадах набирають голови відділів під своєю строгою відповідальністю і згідно з моїм наказом з певних Українців. Цілком сформований відділ контр-розвідки знову доручений певним людям, певним Українцям, а голові відділу я дав приказ провірити всі справи за попередній час, чи не було яких злочинів. У мене зараз у Головної Управи Генерального Штабу широко відчинені двері для представників преси та всіх громадян як міських, так і прибуваючих з сел, бажаних інформувати ся про військове життя взагалі, що торкаєть ся Генерального Штабу, а Бюро Народнього Повідомлення повинно бути живим зв'язком з народом. Гадаю, що до теперішнього демократичного Українського Генерального Штабу громадяне не будуть ставити ся так, як за старих часів до московського генерального штабу (К. „Відр.“).

Розмова з комісаром Холмщини й Підляша. На запит співробітника „Нової Ради“ про стан річей на Холмщині О. Скоропис-Долтуховський відповів, що він може лише загальною сконстатувати, що Українська Земля по той бік бойової лінії так потерпіла від війни, що тутешнє економічне становище села й міста не дає жадного представлення про нужду там. На жаль словами се трудно засувати тому, хто не пережив страхіть війни. В самім Бересті крім Урядовців, запрошених комісаром, немає зовсім цивільного населення. Се в місті, де жило більше 60.000 людей! Саме місто властиво не існує, бо 4/5 його знищено так ґрунтовно, що на протязі цілих кварталів не лишило ся ніодної стіни; земля лежить грудями та з неї підіймають ся лише залізні труби. Сі рештки людського житла зруйнував пляново московський салдат, бо Бересте здано без одного вистрілу. Тут гасмо не випадок, а систематичну політичну працю московської політики, яка з першим українським великим містом поступила так, як то діяло ся за Андріїв Боголюбських і Нінісханів. Мало не та сама пропорція в знищенню села. До села, які цілком цезли з землі, долучають ся такі, з яких пішла ся одна десята, третина, половина; а й зовсім уцілілі щодо будинків. Зовсім немає таких, які б лишили ся хоч приблизно з передвоєнним складом населення, як то маєть ся до сей бік бойової лінії. Ні живого, ні мертвого інвентаря з потрібній кількості віде немає. Є села, де нема на ціле село ніодної корови й ніодного коня. Починати відбудову цього краю се велитенська праця, яка вимагає величезної матеріальної помочі з боку Української Держави та свободи духів для комісара. Щодо сього у Києві панують зовсім далекі від дійсности погляди на стан річей. На території німецької окупації комісар має ясно означені скромні межі праці. Весь сей край окупований німецьким і австро-угорським військом. На території австро-угорської окупації Скорописа-Долтуховського не признала окупаційна влада комісаром. Се й було причиною його приїзду до Києва. Наладження повороту наших збігців-Холмцаків на ту територію, де вся влада в руках чужої нам держави, де може буде відібране все те, чим ми запоможемо звідси збігців, се була друга причина його приїзду до Києва.

Турецькі претенсії до Одеси. Як доносить „Одескій Листок“ на основі слів прибувших до Одеси турецьких вояків воєнної фльоти, в Царгороді почав ся сильний рух в користь прилучення Одеси до отоманської держави. На чолі сього руху стоїть велика політична група турецьких

парламентаріїв, яка має гарячу й серйозну підтримку в частині впливової турецької преси. Червоною ниткою через весь рух проходить те гасло, що бувший Гаджібей (так називала ся Одеса за турецького панування) повинен бути звернений тепер Туреччині, яка має до того всі права. Оборонці звернення Одеси Туреччині доказують, що у неї на то історичні, економічні й географічні права. Всього тільки 120 літ тому назад Одесу й Очаків відірвано від Туреччини шляхом несправедливих актів міжнародніх дипломатів. Наскільки претенсії Турків істотні й серйозний початок руху, можна вносити по тім, що група послів внесла в парламенті інтерпеляцію в тій справі, домагаючи ся, щоб парламент підніс свій авторитетний голос. Одночасно політичні діячі Туреччини сондують ґрунт у своїх союзників щодо їх погляду на справу про долю Одеси. Якби то не було, — пише часопись, — але Турки серйозно мріють про Одесу. Умірковані еборонці сього руху настоюють на необхідности Туреччині бути готовою до розвязки сеї справи на будучій міжнародній конференції. Гарячіші голови домагають ся, щоб ще до конференції сею справу розвязали. — Від себе додамо, що в берестейськім договорі Одеса увійшла в територію Української Народньої Республіки, але історія з Кримом показує, що сьогодні рахують ся тільки з силою, а не справедливою.

Перша українська селянська трупа. Як доносить київські часописи, в селі Кривому, сквирського повіту на Київщині, заклала ся перша українська селянська трупа. Організатором і режисером сеї трупи є Сергій Балавенський, який уже більш 15 років працює по організації драматичних гуртків серед робітників. Селяне-артисти з такою любовю ставили ся до своєї праці, що тепер трупа має гарний ансамбль і їздить по повітових містах, улаштовуючи там вистави. В найблизнім часі ся трупа завітає до Києва. В сій справі Балавенський звертав ся до театрального відділу Міністерства народньої освіти, який дуже зацікавив ся сею селянською трупою. Відділ узяв на себе клопоти по улаштуванню вистав в Троїцькім Народнім Домі.

Червоний Хрест. Закінчили ся роботи зїзду по організації Українського Товариства Червоного Хреста. Вибрано організаційний комітет в складі проф. М. Дигерихса, д-рів С. Кобзаренка, Е. Лукаевича, Ю. Меленевського, П. Петровського, представників міністерств військового та внутрішніх справ і управ головноуповноважених російського Товариства Червоного Хреста (колишнього) пів.-зах. й румунського фронтів. Головою організаційного комітету вибрано д-ра П. Петровського. Зїзд постановив передати організаційному комітетови по актам і переписям майна інституцій російського Товариства Червоного Хреста, котрі підлягають ліквідації в межах України, а також і умови користування ними при обов'язку остаточного обрахунку з російським Товариством Червоного Хреста. Зїзд доручив організаційному комітетови випросити в Уряді Української Народньої Республіки згоду на продовження діяльности інституцій російського Товариства Червоного Хреста в межах України та прохати Правительство скасувати закон про оголошення майна російського Товариства Червоного Хреста, яке знаходиться в межах України, власністю Української Народньої Республіки й передати його організаційному комітетови Українського Товариства Червоного Хреста. Крім того зїзд прийняв постанови, котрі мають бути підвалинами статуту Українського Товариства Червоного Хреста, скласти котрий і доручено організаційному комітетови. Для розгляду й затвердження статуту постановили скликати зїзд зацікавлених семи справами інституцій і осіб.

Український Робітничий Дім у Львові. Читальня Просвіти ім. Івана Франка в таборі виселенців у Гімнді на своїх останніх загальних зборах постановила дати увесь свій маєток яко основний капітал на куплення або вибудування Українського Робітничого Дому у Львові. Також читальня Просвіти ім. Тараса Шевченка дала одну акцію Українського

Банку у Львові на 400 К. на ту саму ціль. На ліквідаційних зборах читальні ім. Івана Франка вибрано кураторію, що має управляти сим фондом і старати ся про його збільшення. Підписана кураторія зложила в „Земельнім Банку Гіпотечнім“ у Львові і готівку 3520 К., має одну акцію „Українського Банку“ 400 К. і готівку 90 К. 46 с., Разом 4012 К. 46 с.

Тепер звертають ся підписами до всіх працюючих людей Галичини й Буковини з запитом хоч найдрібнішими датками причинити ся до зібрання такої суми грошей, щоб в столиці австрійської України й українське робітництво мало осередок свого життя. Гроші треба посилати на адресу: „Земельний Банк Гіпотечний“, Львів, Підвале 7 на „Український Робітничий Дім у Львові“. Імід, 1 мая 1918. Анна Сирольська, Ірина Олеськова, Іван Вовчук, Гриць Герасимчук, Омелян Бачинський, Емануїл Сандул, Др. Лев Ганкевич.

Арешт большевничього „героя“ Муравйова. Як повідомляв „К. М.“ з дня 5 травня, бувшого командуючого совітськими військами Муравйова на розпорядок надзвичайної слідчої комісії в справах боротьби з контр-революцією, саботажем та спекуляцією арештовано й посаджено в таганську тюрму, де його тримають в окремішній камері.

Нова книжка. Накладом одеського видавництва „Народній Стяг“, яке видало минулого року брошуру Юрія Липи „Союз визволення України“ (нарис діяльності), вийшла отсє нова книжка, присвячена діяльності Союзу в таборах полонених під заг.: О. Скоропис-Йолтуховський. Табори полонених Українців (з фотографіями). Ціна 45 коп.

Бібліографія.

Чеський переклад праці проф. М. Грушевського „Про старі часи на Україні“. В Празі вийшов саме чеський переклад відомої популярної історії українського народу, виданої в 1907 р. петроградським „Добродійним Товариством“ видавництва загальнокорисних і дешевих книжок“. Переложив сю книжку чеський письменник Ф. С. Фрабма, а вийшла вона у „Збірці практичних підручників“ (Svejdár vshnřl praxtických přiruček. Річ. 1918, ч. 4), котра квартално по являєть ся накладом празького видавця Фр. Швейди.

Перекладчик у кінцевім додатку мотивує видання сеї праці потребою інформаційного підручника для чеського загалу про Україну й Українців у звязку з дуже актуальним значінням української справи під час війни. Звіде певно й чеський її заголовок: „Ukrajina a Ukrajinci“. В сеім додатку є кілька інформаційних слів про проф. М. Грушевського та про його значіння в новочаснім українським націоналізмом росії. Далі в другім додатку є шість інформаційних приміток про перших працьовників на ниві національно-літературного українського відродження та про Кирило-Методіївське Братство, зладжених перекладчиком на основі чеської оригінальної розвідки про українське національне відродження, написаної д-ром Р. Брожом, котра в 1906 р. вийшла у відомім чеськім журналі „Slovenský Přehled“ п. з. „Probuzení národu maloruského“.

Переклад на жаль ані не зовсім повний, ані (особливо в кінцевім розділах) дуже дбайливий. Перекладчик насамперед випустив усі вставки в тексті з українських народніх пісень і новітньої української поезії, які здебільшого творять органічну цілість з основним викладом, через що суцільність останнього в деяких випадках очевидно порушено. Іноді перекладчик випустив або вільно переробив й частину тексту перед сими поетичними цитатами або після них. Лише при поверховнім порівнанні чеського перекладу з українським оригіналом нарахував я 38 пропусків і відкилень від тексту.

Переклад тексту взагал у першій половині точніший і вірніший ніж у другій, де саме, певно з мовних причин, є кілька пропусків у тексті (напр. на стор. ориг. 147, 153, 154, 160 і далі, 162, 164). Найбільше неточностей є у

24 розд. „Українство відживає“ та в 25 розд. „Шевченко та його товариші“. В першім з них є пропуски щодо характеристики „Енеїди“, а далі в кількох місцях цілком невірний переклад тексту, як напр. (80 стор. чеського видання) згадка про те, що „Енеїда“ була лише у відписах і не була видрукована, лежи тимчасом в оригіналі констатуєть ся зовсім протилежне. Троху далі знову цілком перекручений переклад уваг про Котляревського й „Енеїду“. Саме в оригіналі читаємо (стор. 154): „Смішно й дотепно се він зробив“, що по чеськи переложено (стор. 80): „Він став ся, правда, своєю працею смішним“. В сеім розділі загалом найбільше пропусків, здебільшого бодай спричинених трудністю українського тексту відносних місць. Так само й в дальшій згаданих розділів чисельно є чимало пропусків, певно також з вище згаданої причини. В 26 розд. „Нові часи“ є так само неточности в перекладі: в оригіналі говорять ся, що киявське Братство розігнано, а в перекладі, що воно розпало ся. Описля про подружжя Марковичів, що вони підписували свої праці під псевдонімом „Марко Вовчок“, в перекладі, що їх оповідання вийшли в книзі „Марко Вовчок“. В сеім розділі дещо вільно перекладаєть ся. Напр. „Але над українством уже чорні ворони крикали“ (стор. 169) переложено (стор. 76) так: „На жаль над Україною появили ся чорні хмари“. Певно через неувагу випущено примітку на 172 стор. про шкідливі наслідки для австрійських Українців злучення українських країн з польським в один коронний край: Галичину. Незрозумілим натовісь та сливе чи випадковим є пропуск закінчення передостаннього уступу в кінцевім розділі, де говорить ся про неможливість української національно-культурної праці в Росії під царським ярмом.

Однак, не зважаючи на вище зясовані недостачі, чеське видання сеї праці проф. Грушевського без сумніву чимало причинить ся до популяризації української справи серед чеського загалу, котрий здебільшого й досі відносив ся до неї з очевидним упередженям, особливо ж, оскільки розходило ся про самостійницькі прямовання в національно-культурнім і політичнім життю українського народу. Шкода тільки, що з огляду на воєнну, паперову й видавничу нужду ціна сеї публікації розмірно дорога (аж 3 К за примірник), що певно обмежить її розповсюдження серед ширшого загалу.

Наприкінці ще одна критична увага: чи саме вибір сеї дуже популярної та для простого люду в першу чергу призначеної праці був відповідним для чеського перекладу? На нашу думку більш хіба надавав ся для чеського видання відомий російський „Очерк історії українського народу“, спеціально приложений для зазнайомлення чужинців з долею українського народу в його минулості й сучасності.

Н. В.

Купую в великій скількості:

Природний асфальт — Нафтову смолу
 Стеарінову смолу - - -
 Васеліновий олій, світлий і темний
 Льняний олій - - -
 Бензину і бензолъ—Нафту і петролій
 Копал — Смолу — Шеллок - - -

Предложення цін з пробамі засилати під
 S. A. 2315 an die „ALA“, Berlin, W., 9. Budapeststr. 6.

Зміст: М. Троцький. Політична криза та зміна Правительства на Україні. — Чергіб подій на Україні в звязку з появою нової державної влади. — Універсал гетьмана Павла Скоропадського. — Закон про тимчасовий державний устрій України. — Бердінське урядове освітлення киявських подій. — Нове Правительство Української Держави. — М. Василенко про утворення кабінету. — Представники соціалістичних партій у ген. Іренера. — П. Стебницький. Пемезда. — Опорженне Чернечої Гори. — Вісти — Бібліографія.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
 — З друкарні Адольфа Гольцгаузена в Відні. —

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К., 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 20.

Відень, 19-го мая 1918.

Ч. 203.

В справі державних меж України.

Як се було за старого Українського Правительства, так і до нового приїжджають делегації від різних повітів, губерній і цілих країв з проханням прилучити їх до Української Держави. З сього приводу скажемо кілька слів про справу меж України.

Державні межі України визначають національно-політичні, економічно-торговельні й географічно-мілітарні огляди, одначе з тим застереженням, щоб Українська Держава лишила ся національною державою, а не стала державою національностей.

Під національно-політичним оглядом Українська Держава повинна зібрати всі українські землі з виїмкою тих, що лишать ся при Австро-Угорщині, розумієть ся, останні в безпосереднім звязку з австро-угорською державою, а під ніякою умовою не входячи в жадну звязь з Польщею. Західня межа визначена в берестейським мировім договорі й до ніяких змін не можна допустити. Ті північні й полудневі частини Бесарабії по Дунай, котрі мають абсолютну або релятивну українську більшість, мусять припасти Україні в недалеких мирових переговорах, до яких саме запросила її Румунія. Всякими силами повинно довести Українське Правительство, щоб Крим знайшов ся яко автономна країна в рамках Української Держави. Україна не може бути позбавлена одинокого порту для воєнної флотії, який може мати, а саме Севастополя. Теперішню недбалість під сим оглядом прийшло ся-б пізнійше відпокутувати проливом рік крови в довголітніх війнах. Думаємо, що також твердо постоїть Українське Правительство в мирових переговорах з Великоросією при своїй позиції, що чорноморська флотія се флотія Української Держави.

На Кубанщині викликало большевицьке панування страшне невдоволення, яке росте з кожним днем і готове вилити ся в загальний вибух. Українське населення Кубанщини мріє про визволення братніми військами України з страшного большевицького гнету. З приєднанням Кубанщини до України дістала-б Україна в продовженню Чорного моря знову природну межу в Кавказі.

Між делегаціями, що заявили ся у нового Правительства з проханням приєднання до Української Держави, є й делегація від донських козаків. Уже перепис 1897 р. нарахував на Донщині 36% українського населення. Але від тоді минуло 21 років і за сей час не уставала українська колонізація на південний схід в бік Волги й Каспійського моря. І з певністю можна сьогодні сказати, що сей процент мусів піднести ся дуже значно так, що коли Українці не мають на Донщині абсолютної, то певно мають релятивну більшість. Серед населення Донщини, де крім Українців живуть Москалі й кавказьке племя Калмиків, не тільки релятивну більшість мають Українці, але й під господарським оглядом творять вони найздатнійший елемент. Завдяки витривалій праці українського селянина поволі переминюють ся південно-

східні степи в культурний край. Своєю працею випирає український селянин автохтонів—Калмиків на схід і щораз більше посуває в тім напрямі національну територію. Тому є спільний інтерес в Української Держави й Донщини зеднати ся разом, а прохання делегації від донських козаків є дійсним висловом бажання як не всього, то більшости населення території донських козаків. Инакше й не може бути, коли зважити, що Донщина звязана з Україною й географічно річкою Донцем, Доном і Азовським морем, й економічно, бо частина донецького кам'яновугільного басейну адміністративно належить до Донщини.

Через прилучення Донщини до Української Держави побільшила ся-б остання о 200.000 квадратних кілометрів. Ся країна слабо заселена, бо на кожний квадратний кілометр припадає там усього 16 душ. Коли взяти під увагу перелюдненне українського центру (канівський повіт напр. має густоту людности 104 на квадратний кілометр), — зауважує з сього приводу справедливо київське „Відродження, — велику надвишку земельного пролетаріату України можна ужити при розумній аграрній політиці для колонізації південно-східніх степів і тим самим для піднесення продукційних сил держави. З другого боку прилучення Донщини упорядкувало-б до деякої міри відносини на південнім сході й усунуло-б можливість нападу на Українську Державу зі сходу.

Взагалі при проведенню меж між Українською Державою і Великоросією треба подбати, щоб ніякі більші українські острови не лишили ся поза межами Української Держави. І коли на півночі при розмеженню від Білоруської Народної Республіки можна, спираючи ся в головний на етнографічний принцип, нарушити його тільки з державно-економічно-стратегічних причин, на сході, де сколонізовано степи у великій мірі і працею української колонізації, претенсії Української Держави повинні бути без порівняння більші. До сходу має однакове право й Україна поруч з Великоросією. Використати се право в такім обсязі, щоб не перепинив ся культурний похід українського народу на схід і полудне, се велике завдання теперішнього Українського Правительства. В таких своїх домаганнях Українське Правительство повинно найти як найенергічнійшу поміч дипломатії осередніх держав, котра свідомо того, на які страшні небезпеки наражена буде Українська Держава з боку Великоросії, коли вона не буде сильною, здатною до життя і добре забезпеченою перед трагічним повторенням чогось, що нагадувало-б переяславську умову України з Москвою, умову, яка запропастила для національного, культурного й політичного життя України звиш півтрьох сотки літ. Зрештою тільки сильна й велика Українська Держава, котра стане помістом між-західньою Європою і Азією в східнім і полудневім напрямі, грізна для Польщі, небезпечна для Великоросії, не заведе тих надій, які покладають на неї хрестні батьки.

Розпорядок фельдмаршала Айхгорна в справі заведення полевих судів на Україні на Малій Раді.

В суботу 27 квітня, як доносить київське „Відродження“, від самого ранку провадили ся сепаратні, а згодом спільні фракційні засідання вправили ся. Приказу ген. Айхгорна про заведення на Україні німецьких військових судів і роззброєння німецьким військом у ночі з 26 на 27 квітня першої української дивізії з бувших полонених. Увечері, коли почало ся відкрите засідання Малої Ради, невелика зала на третім поверсі була вперть набита членами Центральної Ради, Правительства й представниками різних організацій. З Правительства присутні були: В. Голубович, Жуковський, Любинський, П. Христюк, М. Ткаченко, І. Чопівський і інші. Присутній був також бувший голова Ради Міністрів В. Винниченко, який недавно повернув до Києва. Проводив М. Грушевський.

Зараз з початку засідання зроблено кілька позачергових внесень. Перше таке внесення зробив Рафес (Бунд). Він порадив з огляду на сучасні тривожні обставини як найшвидше полагодити справу нових виборів і виборів до Установчої Ради, чим знищить ся ґрунт для ворожої агітації проти сликання Установчої Ради. В першу чергу промовець порадив призначити доповнюючі вибори в одеській, харківській і інших виборчих округах, де вибори не відбули ся. Внесення Рафеса прийнято без обговорення.

Друге внесення подав від фракції с.-р. А. Степаненко. Він порадив, щоб доручено комісії Центральної Ради, яка виробляє для Установчої Ради проект конституції України, терміново закінчити вироблення сього проекту та внести його на найближшій засіданні на розгляд і затвердження Малої Ради. Внесення прийнято одностайно. Голова Центральної Ради М. Грушевський й догадав ся, що для розгляду проекту конституції треба призначити надзвичайне засідання Малої Ради на понеділок 29 квітня.

Далі товариш міністра жидівських національних справ Хурґин і міністер московських національних справ Одиєць висловили бажання, щоб в понеділок разом з проектом конституції України розглянуто також проект законів про жидівські й московські національні Установчі Збори на Україні. Обидва внесення одностайно прийнято.

Останнє внесення поставив голова Ради народніх міністрів В. Голубович, а саме, в порядку спішності розглянуто вироблений Міністерством судових справ і внесений уже в Центральну Раду проект закону про українське громадянство (підданство). Це внесення прийнято так само, як і попередні, одностайно.

Від імени фракції с.-р. Янко вніс запитання до військового міністра з приводу роззброєння попередньої ночі німецьким військом першої української дивізії, що складала ся з бувших полонених. Фракція з сього приводу запитала міністра, при яких обставинах стало ся се роззброєння і чи була в сій справі якась згода між Німцями та Військовим Міністерством.

На запитання зараз же дав відповідь військовий міністер Жуковський. Він сказав, що Військове Міністерство, зваяючи на те, що всі козаки сєї дивізії були стомлені ще пробуванням у полоні, а крім того, що між ними є багато хорих, видало наказ розформувати як першу, так і другу дивізію, яка їхала з Німеччини і перебуває тепер у Ковлі. Міністер, як він сказав, мав на увазі те й можливість покористувати ся для культурної роботи тими інтелегентними силами, яких чимало є в сих дивізіях. Частина сих козаків може після розформування вступити до підготовчої школи старшин, інших Міністерство думало призначити зразу ж комендантами тощо, а решта розіхалась би по домах, де

багато з них могли-б бути вчителями й іншими культурними робітниками. Про се розформування вироблено умову з німецькими військовими властями, зокрема щодо зброї й іншого майна сих дивізій, яке вони привезли з Німеччини. Для сього мало утворити ся дві комісії: одну німецьку й одну нашу, які мали те майно та зброю оглянути й вирішити, що заберуть собі Німці, а що залишить ся у нас. З початку Німці порадили на іхню частку геть забрати все се майно, сплатили за іхню частку грошми, але Міністерство на се не пристало, бо німецьких возів і реманенту нам непотрібно: свого нікуди дівати, а рушниці Німці дали нашим козакам досить старої системи („трюхлінійні“) й купувати їх нам не було рації. Німці з сим згодили ся і для поділу майна мало утворити ся сими днями дві комісії.

Але сьогодні ранком — сказав військовий міністер — до мене прийшли представники одного з полків сєї дивізії, які сказали, що в ночі їхні казарми обступило німецьке військо з кулеметами й зажадало, щоб дивізія видала зброю... Довідавши ся про се, я зараз же послав свого начальника Генерального Штабу до німецького командування з рішучим протестом і домаганням, щоб озброєну німецьку варту знято, бо дивізія все одно має бути розформована та зброя буде віддана без загрози кулеметами. Крім того я послав заспокоїти старшину дивізії, щоб там не хвилювали ся і щоб держали себе спокійно. Начальникови Генерального Штабу німецький військовий аташе Штольценберг сказав, що се нагле роззброєння дивізії є непорозуміння і зроблено його головним чином для того, щоб запобігти можливному ушкодженню військового майна, яке має дивізія.

З резолюції сих поясненій військового міністра ні дебат, ні резолюції на сій засіданні Малої Ради не було.

Під кінець засідання голова Ради народніх міністрів В. Голубович зробив Малої Раді заяву в мінувшого головного командуючим німецького війська на Україні фельдмаршалом фон Айхгорном наказу оповіщення про заведення на Україні німецьких військових судів. Товариші, члени Малої Ради, сказав В. Голубович, я уважаю своїм обовязком виступити в справі того оповіщення наказу генерал-фельдмаршала Айхгорна, який розвішено у Києві 25-го квітня й датовано днем 25 квітня, і уважаю потрібним по змозі вияснити всі ті обставини, які привели до сього наказу, та зробити всі ті висновки, які повинні на підставі сего наказу зробити. У свій час, коли Україні була велика небезпека від большевицького наступу, коли все руйнувало ся, коли руйнували ся на наш погляд не тільки наші національні здобутки, а й соціальні, ми були змушені через свою мирову делегацію звернути ся до німецького народу з закликом нам допомогти. Німецьке правительтво дало тоді відповідні розпорядки, щоб їх військо допомогло нам установити лад і порядок на Україні. І від того часу завше підкреслювало ся, як з боку німецького правительства се й зафіксовано відповідними документами та заявами державного канцлера Гертлінга, так і з боку відповідальних людей і кол, що се військо прийшло як дружнє союзне допомогти нам установити лад і порядок. Разом з сєю заявою нераз посвідчувало ся се заявами, які казали, що ні німецьке правительтво, ні німецьке військо, ні його команда не мають на думці втручати ся в наші внутрішні справи, в наші внутрішні реформи, не мають на думці торкати ся тих соціальних реформ і тих підвалин національно-державного характеру, на яких будується наша держава. Се коротенько ті тези, на підставі яких ми до сєї пори дружно й мирно працювали в справі увільнення української території від большевиків та в справі встановлення ладу й на яких мало ся на увазі працювати дальше. Але появив ся перший приказ генерал-фельдмаршала Айхгорна, відомий вам, з приводу якого ухвалено деякі резолюції в Центральній Раді й доручено Правительству довести сї резолюції до відома німецького правительства, що ми й зробили... Минув час і появив ся другий наказ-оповіщення,

ой наказ, про який я вас оповідаю. Сей наказ так само, як і перший, свідчить, що ті військові німецькі влади, які знаходяться тепер на Україні, не зуміли зорієнтувати ся обставинах як сучасного моменту, так і в умовинах нашого життя. Вони не зуміли стати на нашу точку погляду й не зуміли дати нам можливість завести лад і спокій на Україні. Прислухаючи ся до голосу різних організацій, різних делегацій, часто інспінованих, які появлялись у них в аграрній справі, вони в той самий час не зуміли прислухати ся до голосу справжнього народу, до голосу цього народу, на яким ми ґрунтуємо ся в творенню Української Держави. Не зважаючи на те, що всякі накази, як се неодноразово була між нами умова і як се підкреслювало ся неодноразово в нотах, з боку німецької влади у Києві мулять видавати ся після обопільного порозуміння й за обопільною згодою, зявило ся се оповіщення...

Коли щодо першого наказу появили ся сумніви, що той наказ і ті дебати, які були в Центральній Раді, є наслідком правильного перекладу, в данім випадку цього нема. Сей наказ перевірено й установлено, що переклад цілком ідентичний з тим німецьким текстом, який у свій час розклясе ся в Києві. Не торкаючи ся абсолютно того, чи нарушує сей наказ з юридичного боку наші порядки й наші установи, чи не нарушує, я хочу коротенько спинити ся на тім, чим згадується сей наказ. Можна було-б думати, що сей наказ, такої величезної ваги, викликали які небудь відповідні, й такої величезної ваги, ті чи інші обставини життя. І от поруч сьому оповіщенню у газетах появило ся інтерв'ю і появило ся саме з підкресленням, що сей зміст інтерв'ю офіційний. Се інтерв'ю підкреслює й розширює розпорядок в наказі генерала-фельдмаршала Айхгорна, в яким говорить ся, що вони повинні ужити заходів через те, що Українське Правительство не зуміло подбати про охорону міста Києва, бо появили ся якісь таємні організації й Уряд в сьім напрямку абсолютно нічого не може зробити. В сьім офіційнім інтерв'ю зазначено, що основною й головною причиною наказу було внесення Доброго. Не кажучи вже про те, що хоч і є якісь таємні організації, се ще не значить, що Правительство так би інакше не може викрити ті організації; не згадуючи про те, що такі організації є й по інших державах, де лад організував ся не в один місяць, а спляну ся на сьім акті офіційного звітлення.

Хто такий саме є пан Добрий? Він може підданий німецької держави? Ні, він зовсім стороння людина. І от звза того, що викрадено сю сторонню людину, яка юридично нічим не звязана з Німеччиною, яка не дає жадних приводів до того, щоб зробити такої колюсальної ваги приказ, видано сей приказ. Се зайве підкреслення повної незорієнтованости і неуміння, а може навіть і небажання розібрати ся в наших правах з боку сих, мабуть не дуже відповідальних властей німецької держави, які знаходяться ся на Україні. Я підкреслюю й далі мушу підкреслювати не дуже велику відповідальність властей німецького правительства, які знаходяться в місті Києві, бо політика німецького правительства, наскільки маємо змогу судити до сього дня, інакша. Політика німецького правительства та його тенденції є тенденціями невмілого владування в наші справи, щоб уникнути непорозуміння. І сьих тенденцій сї люди не могли зрозуміти. У всякім разі тенденції німецького правительства інакші, як тенденції тих окремих людей, які проводять тут мабуть не якусь урядову політику Німеччини, а свою окрему. Се видно хочби з тих дебат, які відбулись 24 й 25 квітня з приводу першого наказу Айхгорна провадили ся в Райхстазі. Я дозволю собі тут прочитати виписку з одної офіційної телеграми, що повідомляє, в яким саме напрямку ведуть ся сї дебати. (Читає): „Позавчора та вчора (24 й 25) в берлінськім Райхстазі почали ся гострі дебати в справі наказу Айхгорна та взагалі німецького поступовання на Україні. В обороні позиції Українського Правительства виступили: Ерцбергер і Ференбах від центру, Шайдеман і Носке від соціалдемократів, Ледебуер від незалежних соціалдемо-

кратів, Грефе від консервативів і Гатке від поступовців“.

Як бачите з сєї телеграми, — говорив далі В. Голубович, — більшість парламенту виступила проти тої політики, яка ведеть ся тут сими, мабуть мало відповідальними людьми у нас на Україні. Що се є так, що очевидно є цілковите непорозумінне справ, небажання зрозуміти наші обставини, се можна ясно побачити з того видання приказу, що трапило ся саме у той момент, коли ми будемо державу й коли порядок і спокій на Україні вже таки почав заводити ся, коли, не дивлячи ся на те, що ще ми ратифікаційними грамотами не обміняли ся, торговельні зносини вже почали ся і більше трьох мільонів пудів хліба ми мали змогу дати німецькій і австро-угорській державі. Се трапило ся у той момент, коли власть поволі почала міцніти, коли наші реформи почали переводити ся в життя, коли, одним словом, почав заводити ся лад в Українській Державі. І коли раніше була розмова про те, що ми не зможемо перевести засіву нив, тепер се відпало й саме се підкреслює відповідальний момент, до якого треба було-б поставити ся надто уважно.

Що тут є непорозумінне справ, видно також з того, що се зайшло в той момент, коли ми бажаємо й будемо державу на тім, щоб внести її в концепцію осередніх західно-европейських держав. І не розуміючи саме сього нашого основного завдання і сєї нашої основної роботи, вони в сей момент зробили те, що зробили. Після того, як се зроблено, перед нами стає питання, як нам бути далі й що мусимо робити. Ясно, що наше Правительство мусить покласти сьом обовязком довести до відома дружнього нам правительства німецької держави всю невідповідальність за вчинки тих людей, які може на свій страх і ризико ведуть свою окрему позицію щодо нашого життя тут на Україні. Чому окрему, я уже показав. Невідповідальну тому, що вони розходять ся не тільки з нашими поглядами, з нашим розумінням справи, не тільки з утворенням держави на певних підвалинах, але також і тому, що вони своєю роботою піддержують ті позиції, які були-б небажані німецькому правительству в сей момент, а підкреслюють ще раз, коли ми творимо державу й стараємо ся увести її в концепцію середно-европейських держав, а не інших. Ясно, що ми мусимо звернути ся до німецького правительства з відповідною нотою, в якій, виклавши приблизно все те, що я сказав, ми повинні вимагати, щоб сих людей, невідповідних ні нашим завданням, ні нашій роботі, невідповідних і тенденціям і завданням німецького правительства, звідси відкликано.

На внесення представника с.-р. Янка голосуванням ухвалено обговорення заяви В. Голубовича відкласти на другий день. Перед засіданням 28 квітня, як і на передодні, провадили ся фракційні наради. Засідання відбуло ся у великій залі на третім поверсі і через те публіки було значно більше ніж на попередніх засіданнях, що відбували ся у меншій залі. — Члени Малої Ради були майже всі присутні крім представників польської централі. Членів Правительства також було досить багато: Жуковський, Любинський, Прокопович, Христюк, Шелухин, Клименко та кілька товаришів міністрів. В президії зайняли місця М. Грушевський і М. Веселовський.

З першою великою промовою виступив соціалдемократ Порш. Для нас — сказав він — особа ген. Айхгорна, який видає наказ про заведення на Україні німецьких військових судів, не так сама по собі важна, бо за ним стоїть усе тутешнє німецьке командування. Для нас важніше ясно визначити своє відношення до сього наказу. Будучи авангардою демократії, ми не повинні захищувати тих причин, які викликали сей наказ. Одною з таких причин у першу чергу є той розвал і безсилля державної влади, які у нас запанували останніми часами. З другого боку до такого поступовання німецького командування причинили ся ті імперіалістичні

тенденції, які направляють усю політику Німеччини. І кво-лість нашої організації, кволість української влади — Укра-їнського Правительства ще збільшила сей потяг німецького командування на Україну. Кволість зорганізованості нашого Правительства найкраще видно хочби з того, що у кабінету досі не було реальної програми, яка в сей момент найбільш потрібна. Куди-б ми не глянули, в кождім відділі, в кождім міністерстві ми відчуваємо дужий вплив нестачі програми. В сей самий момент, коли ми маємо приступити до викону-вання підписаного осередніми державами мирового договору, від виконання якого залежить успіх їхньої боротьби на за-хіднім фронті, ті держави не можуть бути байдужими до тих наслідків, які викличе розпорядок Айхгорна. Але дужий імперіалістичний вплив німецького юнкерства відбив ся і на поведженні німецького офіцерства на Україні. Сьогодні одержано ще два свіжі накази, якими німецьке командуван-ня оповістило, що професійні робітничі спілки й навіть Міні-стерство внутрішніх справ повинні просити у Німців дозволу на святкування першого травня та на зібрання. Сим часу нашого терпіння вже переповнено. Ми мусимо рішуче запро-тестувати таким способом, щоб у пана Айхгорна охота від-пала розпоряджати ся надалі нашим внутрішнім життям. Оскільки в нашій народі не буде панувати думка, що Німці прийшли до нас не для того, щоб відновляти старі соціальні й національні відносини та повернути старий земельний лад, остільки зможе наше Правительство виконувати заключені договори. Ті німецькі провідні кола, про котрі кажуть, що вони „мудрі Німці“, в данім разі сліпі, бо вони самі йдуть такою своєю політикою до пропасти й ведуть туди ті народи, які звязані з ними. Сліпі німецькі генерали звикали у себе прислухати ся до голося власницьких кол і думають, що й тут можна стати на сей шлях єднання великих власників і буржуазії проти робочої верстви. Ми мусимо наперед ска-зати, що коли таким чином праці Правительства будуть робити ся перешкоди, підписаний з Німеччиною торговельний договір не може бути виконаний. Через те сї генерали є ворогами не тільки нашого, а й всього робітництва, в тім числі й німецького, яке вже чотири роки проливає свою кров. Ми всі повинні злучити ся в рішучім протесті й по-винні домагатися, щоб Берлін і Відень звернули увагу на те, як псують ся тут відносини, що може привести до невиконання договорів і тим пошкодити осереднім державам у війні. Ми повинні домагатися усунення з України теперіш-ніх полководців. Але разом з тим повинні ми подивити ся на корінь і скріплити наше Правительство, щоб не трапилось одночасно таке, як тепер, в однім відділі є люде, що трима-ють ся зовсім ріжних поглядів... Тепер настав час рішучої боротьби. Ми до сєї боротьби змушені й ми її поведемо! (Грімкі оплески на лавах депутатів і серед публики).

Другу велику промову сказав також соціалдемократ Б. Мартос: — До чого може привести приказ Айхгорна? запитав промовець. — Під час панування на Україні боль-шевиків я був на селі і саме в тім місці, де все вже було підготовлене до того, щоб арештувати місцевих большеви-ків. Але тут надійшла вістка, що проти большевиків іде німецьке військо, яке несе з собою старий лад. Коли я, не маючи ще певних відомостей, став говорити селянам, що то може й не німецьке військо, — вони послали туди своїх розвідувачів і ті наочно переконали ся, що то за військо. Тоді селяне вже стали рішуче казати: „Ми всі поляжемо, але землі й свободи не віддамо та не допустимо повернення старого ладу. Коли ми віддамо ся Німцям і дамо завести старий лад, тоді ми зовсім загинемо, бо Німці заберуть нас у військо й пошлють на французький фронт“... Очевидно село досить вірно оцінює німецьку небезпеку, але воно ще спокійне, поки має силу Центральна Рада. Селяне готові хоч і зараз заплатити податки, дати Німцям хліба, худоби та всього, що треба, але тільки дати, доки буде правити Центральна Рада. Коли-ж починає розпоряджати ся Айхгорн, селяне кажуть: „Се Корнілов... Пани й буржуї знюхали ся

з Німцями й заводять старий режим“... З сього поняття зроблено належні практичні висновки. Зрозуміло, що Німцям важно, щоб наші поля були засіяні, але коли після того як засів кінчав ся, Айхгорн видав приказ про те, як повин-нен переводити ся засів, се вже щось инше. Очевидно, що Айхгорн робить такі вчинки на своє ризико та в інтересах своєї верстви, а не в інтересах німецької держави й німець-кого народу. Тут мало буде домагатися від німецького правительства негайного усунення Айхгорна, треба домагатися, щоб видано приказ усього німецькому військовому ко-мандуванню не втручати ся в наші внутрішні справи. Коли-ж прийдець ся тут держати не 300 тисяч, а 3 мільйони війська так, щоб у кождім селі була залога й на кождих 20 кроків залізниці варта, бо нехай не забуває, що тут живе 30 міль-онів народу... Може тоді не буде Центральної Ради, може навіть нас не буде, але для нас важніше й ми навіть ба-жаємо, щоб краще зовсім не було, ніж вона має стати тим, чим став бесарабський „Сьатул Церій“. До всього сього привела політика нашого Міністерства закордонних справ, яке не подбало про те, щоб заключити з німецьким прави-тельством докладні умови про права й обовязки німецького війська на Україні. У тій телеграмі німецького канцлера, на яку посилав ся вчора наш міністер закордонних справ, навіть не зазначено ясно, в яких відносинах з нашими властями має бути німецьке командуван-ня. Так далі не повинно бути Треба домагатися ясного офіціального визначення відносин між німецьким військом і нашими властями. Коли-ж німецьке правительтво на се не згодить ся, краще нам бути Бельгією, ніж приєднаною до Румунії Бесарабією... Може ми не готові тепер до збройної боротьби, але нехай Німці не забувають того, що коли щось трошки змінить ся в психології народу тоді найбільші легководухи стають найвідважнішими людьми... Отже нехай вони добре розважать те, чи краще їм при-слухатися до чийогось голосу, чи до нашого, який є голосом українського народу (оплески).

Далі виступив представник фракції московських соція-лістів-революціонерів Н. Зарубин, який говорив дуже мало про приказ Айхгорна та про відношення до нього, а все про-озброєних йому українських міністрів і їхню політику в дужо-далеких від Айхгорнового приказу сферах. Він запевнював, що приказ Айхгорна обмірковано й затверджено поперед-в політичній відділі генерального штабу в Берліні, й ради-звернути ся за допомогою до берлінського Райхстагу.

З коротеньким поясненням виступив міністер судових справ С. Шелухин, який спростував ті закиди, що зробили йому в своїй промові М. Зарубин щодо закону про українське підданство.

Представник жидівської об'єднаної соціалістичної партії Шац доводив, що за Айхгорном стоїть не тільки німецьке військо на Україні, а ще й об'єднана буржуазія всіх націй, як німецька, так і московська, й українська, й польська, й жидівська, які разом інтригують і домагають ся здійснення своїх бажань. Тут треба — на думку промовця — не хоті-ти до Берліна писати, бо се до нічого не приведе, а треба міц-ніше об'єднати ті демократичні групи всіх націй, інтереси яких спільні між собою.

Найбільшу й певно найкращу на сїм засіданні промову сказав з властивим йому темпераментом і гумором бувши-голова Ради народніх міністрів В. Винниченко, який оте вперше виступив після повороту до Києва, де він не-довго лунали в залі. Я хочу сказати кілька слів не про Айхгорновий розпорядок, а про інші річі, бо й інші про-мовці говорили вже не на тему — почав Винниченко. Тут тов. Зарубин обвинувачував нас Українців за те, що ми по-кликали Німців. Але я на се скажу, що колиб ми їх не покликали, у нас тепер був би той „соціалістичний рай“ що у наших сусідів — большевиків (Голоси з публики).

Правда!», оплески). Я сам пробув у тім „раю“ 2 місяці й побачив там багато злого, але дещо може й доброго. Коли я почув, що на допомогу нам ідуть Німці, мені було й сумно й страшно, бо по щирості ми не можемо сказати, що соціально-дружня нам сила.

Тут утворила ся колізія двох ідей: соціально-політичної й національно-політичної, і в тім вся трудність нашого становища. Наша інтелігенція пересвідчила ся і твердо засвоїла собі переконання, що без національного відродження не може бути успішної боротьби робочої класи за соціальне визволення. Сього не розуміють і не відчують ті, хто не був під таким національним гнітом, як ми, й не боров ся так за національне визволення. Нам не можна в справі національного відродження покладати ся ні на кого, ні на яку автономію в чужій державі чи що й ми думаємо, що власна держава найкраще забезпечить національне відродження. Всякі таблиці, написи, канцелярське діловодство на українській мові—се не забавка, як дехто каже. Ми дивимо ся на багато років уперед і знаємо, що хоч тепер наш народ не розбере як слід котрогось українського напису, українська школа зразу дасть багато національно й соціально свідомих робітників.

З початку революції ми наївно думали, що наш національний розвиток забезпечить автономія, та побачили згодом, що автономія, особливо та, що з Петрограду (сміх), нічого нам не забезпечить. Тоді ми стали на ґрунт федерації. Але тим більше поширювала ся у нас ідея федерації, тим більшою стала до нас ворожнеча не-Українців, які всіма силами взяли боротьбу з федерацією. Через те ми мусіли зреалізувати всі можливості, які давали нам обставини моменту, та взяти собі те, що мають усі європейські народи—власну державу. З с'єм нема жадного шовінізму й жадного націоналізму.

Будуючи свою державу, ми може не звернули уваги на соціальні реформи, бо розуміли, що ми дуже ще молоді й нам треба збирати на початку коло державного будівництва всі сили ріжних клас. У с'єм може була наша трагедія. Ми деклали ся так, що ми зразу здобули власну державу. До приходу большевиків ми багато дечим жертвували в соціальному розумінню і через те вони так легко нас зіпхнули, бо нам треба було бути обачними, й ми не могли мати тої сміливості, як сказав того нахабства, яке було у большевиків і яким вони приваблювали до себе трудові маси. Ми провалили державне будівництво й не могли підтримувати большевиків у тих крайніх і неможливих реформах, які вони проголошували. Через те ми й зважили ся прикликати неоднородну з нами силу, яка-б нам допомогла визволити ся від большевицької навали...

Під час большевицького панування у Києві відкрито виявила ся уся прихована до тої пори ворожнеча неукраїнської демократії до нас. Згадаймо тільки, як, може мимоволі, децентралістична наука українська демократія вітала большевиків, коли вони сюди прийшли. . . (Голоси з боку „меншостей“: „нічого падобнаво“... Серед публіки оплески). Згадаймо, як серед неукраїнського громадянства зразу вирости централістичні ідеї, як большевики стали з ненавистю нищити все, що тільки побачили національно-українського, як вони ногоми доптали портрет Шевченка, виганяли з шкіл Українок-учительок. Все українське їм здавало ся контрреволюційним, бо їмна давня імперіалістична вдача не дозволяла їм дивити ся інакше. Ще й тепер там на півночі, в Петрограді, сподівають ся, що Україна знов приєднаєть ся до Московщини, ще й досі думають, як і торік, що „нікакой України нет, все это немецкая выдумка“... (Оплески). Вони там не можуть уявити собі, що у нас може бути своя душа. Вони думають тільки про наш хліб, про наше вугле, руду й инше добро, й досі ще не можуть згодити ся, що ми маємо право відібрати у них те, що царі у нас награбували. Грабіжницькі імперіалістичні звички там і досі ще живі й дужі...

Так, товариші! Ми покликали Німців. І ви нам тепер кажете: „Бачили очі, що купували, їжте, хоч повилазьте!“... Ні, ми не хочемо сього їсти. І думаємо, що коли станемо на правильну путь, нам не прийдесть ся їсти... Я відкрито, не боячи ся нічого, спитаю вас усіх, через що Айхгорн дозволив собі тут такі вчинки? До сього повинні бути якісь підстави, що покликана дружнися сила починає поводити ся, як ворожа сила. Тут ми повинні згодити ся де з чим з того, що казали деякі попередні промовці. А саме з тим, що Німці не почують тут якоїсь одної дужої відпорної сили. Очевидно, вони переконані в нашій безсиллі та в своїй всемогутності й певні, що наш народ байдужно прийме все. Але се не так. Я думаю, що у нас тепер такі обставини, коли нам найдужче треба подбати про зміцнення становища.

На ког-ж нам сперти ся? Коли ми будемо державу, треба спитати, що таке є наша нація. Се селянство й робітництво, бо буржуазія у нас переважно чужонаціональна, жидівська, польська, московська. Вся ся тутешня буржуазія має ворожі наші державі імперіалістичні пляни, які для одної частини містять ся в польській „від моря до моря“ державі, а для другої—в московській державі.

Через те, знаючи імперіалістичні змагання буржуазії до сусідніх держав, ми повинні в своїм державнім будівництві спирати ся на трудові верстви людности, хочби ми мали загинути. Ми не повинні жертвувати нічим з здобутків революції. Наша держава повинна взяти на себе ведення народного господарства в головних його галузях. Се є так званий державний капіталізм. І се зовсім не є утопією й кабинетним міркуванням, як здаєть ся декому, а цілком практичним пляном. Саме тепер, коли нашу промисловість зруйновано, в інтересах селянсько-робітничої верстви її треба державно відновлювати. Коли ми проведемо се, а в згоді з с'єм і земельну реформу, здобудемо собі велику прихильність селянства й робітництва, на яке і зможемо сперти ся. Тепер національне невдоволення навіть серед свідомих українських мас викликаєть ся незадовольняючою політикою й тільки гармонізація соціальних інтересів з національними даєть ту непереможну силу, якої жадні Німці не поборять. Са гармонізація вже зарисовуєть ся і тепер треба йти або назад або вперед, бо коли й далі будемо стояти на однім місці, се загрожуєть нашому державному існуванню...

Зі мною певне й Німці згодять ся, що ті верстви нашого селянства й робітництва, на котрі спираєть ся наша держава (в існуванню якої й самі Німці заінтересовані), повинні бути забезпечені в свої соціальних інтересах, бо инакше на нашій території візьмуть гору ті течії й ті кола, які ставлять ся прихильно до держав „антанти“, а не до Німеччини. Вони повинні згодити ся, що коли віддауть нас на поталу буржуазії, тим самим зруйнують нашу державу, а тоді вже не матимуть відси того хліба, який їм потрібний у боротьбі на заході... Наші селяне на Поділлі вже досить виразно показали, що вони вміють боронити свої інтереси. І так само зможе їх боронити народ в інших місцях. Для сього сили ще є досить...

Я переконаний, що всі європейські держави виснажені та знесилені чотирма роками війни й там, на заході, також повинен скоро почати ся революційний рух. На се вказує багато признак як у самій Німеччині, так і в Австро-Угорщині, в Італії, в Англії та в інших державах. І користуючи ся с'єм, ми повинні держати відповідний тон свого життя, щоб у відповідний момент прилучити ся до тої боротьби за соціальне визволення, яка там скоро почнесть ся.

Після Винниченка виступив Гольдельман (поалейціон). Сей промовець зазначував, що приказ Айхгорна має не так соціальний, як політичний характер, бо він по всій Україні каєть політичні свободи та права громадян. Видаючи такі прикази, Німці, очевидно, мають тут, на Україні, підпору в буржуазних і землевласницьких групах.

Представник Селянської Спілки Одинецъ назвав німецьке командування на Україні—поміщицьким командуван-

нем. Де пани пробували силою втручати ся у справу засіву, там селяне їх зброєю порозганяли. Так буде і з Німцями. Вони не примусять селян полоти та сапати буряків. Нехай поміщики не сподівають ся, що Німці їм щось допоможуть. Коли щось не сподівається з Києва, то не можна буде зробити на селі... Нехай пани не прикривають ся німецькими наказами, бо як розкриється ся ширма, буде дуже й дуже погано (Оплески).

Останню велику й гарячу промову сказав М. Рафес (Бунд). У тому морі слів, які тут сказано, нас вертає до дійсного життя отсей новий документ, який сьогодні послало німецьке командування Міністерству внутрішніх справ (читає по німецьки): „З газетних звісток ми довідали ся, що Міністерство внутрішніх справ Української Народньої Республіки дозволило святкувати день першого травня, коли в різних частях міста мають відбутися віча й маніфестації, що буде порушенням громадського спокою й безпечности. В приказі з 15 квітня зазначено, що на всякі віча треба взяти дозвіл у командуючого й групи ген. Айхорна“. Копію сього листа—сказав далі промовець—послано раді професійних спілок з припискою, що се посилається їм для повідомлення. Се має дуже велику вагу, бо сим німецьке командування хоче показати робітництву, що Міністерство внутрішніх справ не має жадної ваги, що воно, мовляв, просто „Інститутська 40“, куди ми, Німці, посилаємо отей розпорядки. Далі Рафес докладно спинив ся на тім труднім становищі, в яким є неукраїнські фракції, опозиційні виступи котрих часто пояснюють і розуміють не так, якби вони того хотіли. Сі фракції критикують діяльність Правительства для того, щоб звернути її з хибного—на їхню думку—шляху, а деякі кола, в тім числі може й німецьке командування, розуміють ся критику, як ворожість неукраїнської демократії до Української Держави й на сїм ґрунті своєї суверенності сеї держави. Вкінці промовець доводив, що робітництво всіх націй на Україні повинно спільними силами боронити суверенности Української Народньої Республіки, бо коли її також придушить німецький імперіалізм, для класової боротьби робітництва буде дуже мало можливости.

Промова М. Рафеса була останньою на сїм засіданні, бо ледве він устиг скінчити, як в залу засідань увійшли німецькі салдати й засідання насильно скінчено...

3 голосів німецької преси з приводу державного перевороту на Україні.

У статях, написаних з приводу державного перевороту на Україні, німецька преса зробила великий крок в напрямі становища наскрізь ворожої нам польської преси. Притім деякі часописи, як берлінський „Börsen-Courier“, недвозначно зазначили, що се остання спроба довідати ся, чи можна довести до того, щоб існувала Україна яко самостійна держава. Одначе велика частина преси зайняла холодніше й розумніше становище.

В „Hamburger Nachrichten“ з 3 мая у передовиці „Державний переворот на Україні“ по зазначенню, що в засаді теперішній державний переворот на Україні не був ніякою несподіванкою, стояло далі: „В кождім разі мусіло лежати в інтересі центральних держав, Болгарії й турецької держави відірвання України від Росії й певно ще пригадуємо собі, як частучи в пресі висловлювано думку: з балканським походом сполучити такий самий на Київ, аби дістати в руки російській осередок прохарчування і так завдати смертний удар російській силі. Коли військовий провід почвирного союзу не виконав сього удару, мав він добре обдумані причини, а успіх признав йому слухність. Ми згадуємо про се тільки тому, щоб пригадати, як відірвання України від російської держави уважано серед почвирного союзу за бажане й рішаюче для війни з Росією. Вийшло зовсім инакше.

Удари Гінденбурга зруйнували мілітарну могутність і внутрішню будову російської держави. Коли потім прийшли берестейські переговори, скористав український рух за незалежністю з нагоди, щоб самому та з власної ініціативи проголосити відірвання від російської держави. Розуміється само собою, що центральні держави тепер, як і передтим підперли се й довели до того, що навіть правительство Троцького-Лєніна признало незалежність України та признало їй право самостійно заключити мир. Центральним державам і не менше Україні залежало на швидкім заключенню миру й так дійшло до остаточного мирового договору з незвичайною швидкістю. Почвирний союз, а зокрема центральні держави мали сильний і особливий інтерес в негайних економічних взаєминах з Україною і в мировім договорі зокрема зазначено, що Україна має доставити засоби поживи центральним державам, а за те вони мали б доставити Україні промислові вироби. Не порушаючи великого чисто політичного інтересу, який віддавна мусів мати увесь почвирний союз в доведенню до відірвання України від Великої Росії, само географічне положення досить говорить, — рішаючим робом входила в рахубу для осередніх держав справа засобів поживи. Забезпечити собі припаси та лишки збіжжя й інших засобів поживи, а рівночасно й саме через те перешкодити Великої Росії захопити припаси й лишки, — се є, як довго триває війна, а також правдоподібно ще довгий час опісля пункт, в яким містить ся головний інтерес осередніх держав у незалежній Україні. Власне сїї цілі, а саме щоб спинити большевицький залив і насильство над Україною, служила мілітарна поміч осередніх держав“.

Перейшовши до пояснення приказу Айхорна (є тут і закінчення тасмного співділення з російським правительством з цілю дати Росії надвишки збіжжя та правдоподібно довести взагалі до тіснішого спільногоступовання з російською державою), кінчить автор, котрий, як і більшість авторів статей з даного приводу в німецькій пресі, мало визнається в справі, статью ось як: „Про деталі останніх подій ще нема докладніших звісток. Але які-б вони не були, все-таки вже можна сказати, що при сїй зміні правительства розходить ся про необхідний зовсім не невеселий вплив розвитку відносин. Селянський делеґати висловили ся вже в тім напрямі, що вони хочуть виповнення берестейських договірних зобовязань, а певним є дальше й те, що вони стоять в противенстві до дотеперішньої Ради та її Правительства, отже вони є проти її московської політики. В кождім разі так стоїть справа досі. Що дальше буде, не можна сказати. Положення на Україні, як зрештою виходить з вище висловлених думок, не уважали ми ніколи визначеним навіки. Положення може все наново переувати ся і розвивати ся. Почвирний союз тепер, як і давніше, має найсильніший інтерес мати відділеннями України й Росію. Які засоби мають служити кождого часу для сього, можна сказати від випадку до випадку, від положення до положення. Тільки одно можна сказати тепер певно: що дотеперішня політика почвирного союзу супроти України була добра. Місяці, що досі проминули від часу відділення України від Росії, були неоціненим зиском і те саме буде з кождим дальшим місяцем, що більше: в ще вищій мірі.“

Навзяючи до високополітичної дискусії про українську справу в звязку з київськими подіями в головній комісії берлінського Райхстагу, писав член його Конрад Гавсман у передовиці „Berliner Tageblatt-у“ з 7 мая п. з. „Так звана українська політика“ ось що: „Треба собі пригадати, що Німеччина виразно признала в берестейським мирі Україну державою, а Українську Раду та Правительство співконтрагентами, щоб могти взагалі заключити мир на Сході. Дальше, що представники України при заключуванню договору самі підкресливали великі труднощі при спроваджуванню збіжжя з держави, котра щойно повстає. В дальшій перебігу справи державний секретарь Кільман піддержував думку, що ужиття німецької збройної сили яко в машині-

ровуючого війська могло-б викликати сильні політичні й економічні наслідки так, що краще було-б дати Українському Правительству поміч в иншій формі, а збіже спроваджувати шляхом торгівлі з Польщі. 15 лютого відбула ся в Гомбурзі нарада міродатних чинників. Що тут державний секретар Кільман заступав свій погляд і не перепер його, додумував ся я з тих нападів на його особу та його політику, які, почавши від того дня, набрали окремої сили. Порученої Кільманом дороги не вибрано“.

Перейшовши до київських подій, замітив автор: „Се й розвиток як болючий, так льогічний. Ніколи не міг припускати пан Кільман, що висловлені ним побоювання здійснять ся в такім обсязі й так швидко. Вже в своїй промові з приводу вступлення поручав він „розумне використання психологічного способу поступовання“. Пан Паєр находив ся яко представник німецького правительства в не такій то простій ситуації. Він вибрав добру дорогу. Він відкрито представив фактичні відносини. Маючи на увазі арешти в Раді, признав він „пожалування гідний промах“ без фальшивої проби прикрасити його... Коли заступник канцлера підніс, що члени Українського Правительства або Ради поступили „з великим темпераментом, але малою розвагою“, се буде без сумніву слушним. Та слово про „великий темперамент і малу розвагу“ відносить ся на жаль не тільки до Українців.

„Одначе яке є державно-правне відношення? Мирного договору між Німеччиною і Україною не ратифіковано ще з німецького боку. Німецькі війська увійшли на запрошення того Правительства, яке арештовано й усунено „наслідком пожалування гідного промаху“ німецького військового чинника. На якій державно-правній підставі спочивають тепер німецько-українські відносини? Чи перед остаточним закінченням мирового та припинення договору могла Німеччина взагалі слухати до вивчення договору? Се не докторське, а кредитове питання Німеччини. Фальшиво поставлено вимнаючу формулу: „хлібний мир“ або „політичний мир“. Бо раз „хлібний мир“ для України безкорисний, коли його не ратифікувала Німеччина. Але з другого боку рішаючим є те, що ми від самого початку передбачували, а саме, що торгівля і товарообмін дають скорше й більше хліба ніж вступлення війська, яке спинює селянську роботу, бо викликує у селянина побоювання, що йому відберуть землю. Се метода завела й викликала тяжкі політичні наслідки. Наступила загальна реакція настрою в політичних і неополітичних кругах... Дебати в головній комісії виказали, що в парламенті є далекойдуча одноцільність погляду на справи на Україні, а також про інші справи на Сході. Люде відітхнули, коли Німеччина заключила мир на Сході. Сподівали ся, що помилки, зроблені при заключенню, направити ся при виконанню. Одначе виконанне досі побільшило помилки. Се з багатьох причин мусить швидко стати ся инакше. Команда се не політика. Німеччина та Схід спирають ся в маю 1918 на ясні напрями одноцільної політики й уважають державне правительтво покликаним і здатним перевести її самостійно й за власною відповідальністю“.

З передовиці „Німеччина й Україна“ в „Münchener Neueste Nachrichten“ з 7 мая варто зазначити деякі думки, бо вони червоною ниткою тягнуть ся через переважну частину німецьких статей з приводу київських подій. Статя, як і інші, держить ся пояснення заступника канцлера Паєра. Не жалуге за Радою, вказує на трудне положення німецьких команд на Україні, підкреслює близькість вносин Скоропадського з німецькою найвищою командою і здержливо жде дальших випадків. „Ще в вищій ступні має силу се обмеженне думки у справі, які наслідки матимуть найновіші події у Києві на розвиток східних питань взагалі. Коли одні часо-

писи вичитують зі складу неповного ще нового українського міністерства схильність нового Правительства до великоруського советського правительства та з того хочуть вносити не недалеке сконсолідованне російського кольосу, з иншого боку вказують на програматичну заяву гетьмана, в якій він приобіцяв абсолютно українсько-національну політику й опертє о центральні держави“. Автор жде фактів, а від німецького правительства виразної програми.

Свою статю „Переворот на Україні“ в „Neue Freie Presse“ з 9 мая почав проф. унів. др. Ганс Іберсбергер ось як: „Наш твердий час, котрий зруйнував уже стільки ілюзій, саме тепер працює над тим, аби звести до абсурду утопію будучої соціалістичної держави і зруйнувати її з немилосердною іронією. „Буржуї“, який від днів мартової революції був на ґрунті російської держави прицілом усіх нападів має і уважати ся поняттем усього злого, користолобного й обмеженого, святкує своє відродженне на полудні й півночі колишньої царської держави. Саме вроджений людині інстинкт сильніший ніж абстрактні соціалістичні науки про щастє.“ Покликавши ся на слова Горького в тій справі та зясувавши відносини на Московщині, зазначає автор, що з перемін серед московських має можна зрозуміти, що відбуло ся на Україні в останніх днях. Правительство українських соціалістів-революціонерів не розуміло переміни в душах має. Воно проголосило третім Універсалом соціалізацію землі на Україні, де такі експерименти все натрапляли на опір приватної власности. Селянин уважав доти справедливою конфіскату великої земельної посілости, поки міг сим робом побільшити свою землю. Але він став противником ініціаторів соціалізації, коли показало ся, що він може взяти лише стільки землі, скільки може обробити своїми руками й руками своєї родини. А вже й не сніло ся йому допустити до того, щоб розпоряджала його землею держава чи якісь комітети. В сітку соціалістичних утопій, перед якими перестерігали українські соціалдемократи, зловила себе У.Ц. Рада. Крім того великоруські партії в Раді зневолювали її до такого поступовання, яке все приводило до конфлікту з осередними державами чи їх військовими заступниками. Курс У.Ц. Ради був московський. Опірні елементи або йшли на далеке порозумінне, як проф. Грушевський, або були чисельно за слабі, як напр. так звані соціалісти-самостійники.

Без опори в масах, позбавлена давніших симпатій, стала Рада жертвою своєї фальшивої політики. „Треба тільки жалувати, що з упадком Ради також національно-українська ідея, бодай хвилево, одержала тяжкий удар. Носителі сеї ідеї думали саме більше про переведенне своєї соціалістичної програми ніж про осягненне національних цілей. Може се також стоїть у звязку з тим, що української буржуазії нема ще сьогодні або, наскільки вона є, під впливом мартової революції з 1917 р. пішла разом з соціалістичними партіями. Як робітництво стоїть на ґрунті Української Республіки в таборі переважно по московьки настроєних або зорганізованих соціалдемократів і соціалістів революціонерів, так міщанство українських міст очевидно переважно московське, жидівське, польське й тільки в малій частині українське. Головну опору українських партій, селянина, загнала земельна політика у ворожий табор“. Схарактеризувавши партійність нового кабінету, кінчить проф. Іберсбергер: „Одинока українська партія буржуазійної закраски, так звані соціалісти-федералісти, не могли рішити ся прийняти предложені їм міністерські місця задля звязаних з тим умов, чоґо саме жалуге орган українських соціалдемократів. Коли дійсно український національний ідеал запустив своє корінне вже також в масах, в такім разі навіть по сих тактичних помилках поваленого Правительства він хвилево притемнить ся, але не загине“.

В передовиці „Зворот на Україні“ займають ся „Leipziger Neueste Nachrichten“ з 12 мая відомим внесенням посла центру Ерцбергера на головній комісії берлінського Райхстагу. З усяким песимізмом часопись не годить ся. „Навпаки,

на Україні стало ся дещо, що лише треба повітати з повною надією яко передумову виздоровлення з неможливих відносин. Бо як не пішов би дальший розвиток, в кождім разі мусить бути раз сповнена передумова, заки можна витягнути державний віз з болота загальної анархії. В сю передумову входить в першій мірі привернення приватної власности. Всі частини колишньої царської держави не потребують нічого пекучійше ніж здорового розділу земельної посілости... Мужі Великої й Малої Ради були очевидно на найкращім шляху зробити ще раз помилку, в яку попали перед ними теоретики великої французької революції; вони пробували державу, яка розпала ся, наново відбудувати з чистого розуму. Коли заощадає ся Україні тяжкі та криваві кризи, які потягнув за собою в Франції сміливий вчинок дураків, се треба буде завдячити присутности німецького війська". „Як Українська Держава розвине нові соціальні форми життя для своїх спеціальних потреб, се її річ. Але заки вона може розвивати ся, мусить бути здатна до життя. А жити може ся держава тільки тоді, коли працюватимуть її селяне. Одначе український селянин тут ледви різнитиметь ся від селянина якогось иншого краю, а саме, що він працює охоче, з приємністю і любовю тільки тоді, коли знає, на що. Остільки привернення приватної власности означає перший крок до того, щоб зробити здатною до життя Українську Державу, вправити в рух руки, які дармували, увести в обіг грошові засоби. А другий крок до того означає участь колишніх кадєтів і октябриєтів у Правительстві. Через те голови, які дармували, вправлено в рух для держави, а Україна випереджує Великоросію, що здогонити певно поспішити ся большерізька республіка. Бо не можна подумати здорового розвитку без позискання для державного життя широких міщанських верств, котрі головно в партії кадєтів мали своє політичне заступництво. Чи через те улекшують ся наші відносини до Сходу, наразі се ще велике питання. Але що жадною державою не може управляти постійно немаєтна й бідна досвідом низша верства, треба саме перейти ту стадію, де маса міщанства вертає до участі в державнім життю“.

Ховра й Дуб.

I.

Немов скажена гнала по степу Ховра*).

В її грудях стугонів якийсь затаєний плач, зойкала якась страшна думка. Багато лиха вчинила на своїм віку, — багато стріх зірвала з хиж, багато дерев вирвала з корінням та в инші понесла краї... Не відомо, чому... от так собі, — бо так їй вподебалось...

Сильним деревам то хоча кости у рук поторощать, а як вхопить які думки — те бідне, бездомне листе, — то зімне, зімне, покришить, розсипле десь по озерах і летить далі.

Знесилена втулить ся бувало десь у зеленість густої трави, — притихне на хвилину, віддихаючи тяжко, — й знову гоне в далекий світ...

Але раз зустріла на своїй дорозі якесь молоде деревце, що в зорі споглядало... Зупинилась...

Хвилину думала щось і мов засоромлений лев, коли невинну дитину зустріне, звернула з дороги.

То було мале деревце, що Дубом звалось.

Воно було багате в свіжу молодечу зелень та всіхало ся до життя.

Споглядало на зорі або в дивний розговор степу вдухувалось, а в день, підпершись в боки, приймало поцілунки сонця й захопленне малярів.

— Що за краса! гляньте — говорили перехожі. Колись, як виросте, прикрасою нашого степу буде...

— І що за лінії... але подивіть ся, які вони сумні в тій своїй красі. А яка зелень розкішна... — захоплювались мандрівні малярі.

— Аби тільки Ховра його не зламала...

— Так, щоб не знищила буває його.

... І не зламала його Ховра.

Вона тихо причовгалась по траві до сіти його, ніжно обняла їх і тихо-тихенько заплакала...

Здавалось, щось стогне — й немов якийсь тихий скрегіт зубів почув.

Він був дуже вражливий на згуки, на плач і на біль инших...

— Свобідна, безмежно вільна, — літаєш по широкім світі й плачеш?.. Чудно справді, — не розумію. Колиб я так міг увільнитися від тих проклятих пазурів землі... коли мені твої крила... не було б щасливішої від мене істоти на світі... — думав молодий Дуб, а молоде листе його тремтіло від сумної вібрації Ховри.

— Чому вона плаче? — питав сам себе.

Притихла, немов підслухала шепотінне його думок і, зітхнувши, повіяла так тихо, що ледве-ледве підхопив.

— Який ти добрий... душа в тебе дитяча, жаль мені тебе й через те я не зламаю твого життя. Врешті... хіба я знаю... хіба я знаю, на віщо все те роблю...

Лягла навзаки, заклала оголені руки під голову... й хоча сей рух зробила сонно, дуже спокійно, одначе Святу Тишу зворушила...

По степу залунало якоюсь скаргою, — почувлось якесь безнадійне зітханье...

Дуб прислухав ся тій незрозумілій луні, що над степом загомоніла, й думав:

— Чому вона така дивна, та Ховра?.. чого їй треба, чого бачає?.. стільки світа бачила... стільки цікавих гарних річей... А як що затужить до чого, в мент і погнати може туди... Чого їй треба?.. чого се вона?..

— Чого — питаєш?.. — зашепотіла, аж травою поколихала.

— Невже вона мої думки вгадала... — затурбував ся молодий Дуб і злегка листями затремтів.

— У ваших думках живу — й ваші думки давно вже в мені вібрували... й нічого нового ви ні подумати, ні розказати не можете мені, бо я все бачила... Все, дитино... Все те саме.

Замовкла й тільки трава колихалась...

— Чому ти така дивна? — спитав Дуб.

— Багато лиха наробила я в світі, ой, наробила!.. ха, ха... багато, багато... сама не знаю...

Зітхнула й, начеб якісь гріхи повідати хотіла, почала пошепки:

— Чи віриш, що не зі злости се я робила... ох, ні...

Зітхнула так, що аж якийсь свист повис над степом та по траві розсипав ся...

— Нераз сама не знаю, що чиню, — почала згодом, — розпукою гонена, бездомна, призначена на вічне мандрування, блукаю все своє життя по широкому світі... Часом притихну десь на хвилину, притулюсь до землі й тихцем заплачу... ха, ха... тихцем!.. Тоді краще мені, але відпочинку знайти вже не можу... Бачиш, гонять мене з країни в країну й ще глибше насувають сум... Часом здаєть ся, що серце розірве...

— Ах, і ти маєш серце?.. Хіба в тобі є серце? — спитав Дуб-молодець, похилиючи голову над демонічною Ховрою.

— Всі маємо, дитинко, всі... тільки бачиш у вашій мові нема того слова, яке-б змалювало душу мою... ту оставню самотню струну, яка може глибше та дужче відчуває тугу ніж ваша... то вона кидає мене з країни в країну й відпочити не дає... Куди не гляну, туга обіймає... на що не подивлюсь, спомини насуває... Через те нишу все, що тільки

* Ховра хуртовина. Мітична постать в легендах Гуцульщини.

зустрінеться мені... Поламала-б, зімняла, покрутила та темряві розсіяла, щоб тільки не бачити нічого, не тужити більше, щоб не залишилося нічого, що насуває страшні спомини...

Спокою визнати не можу... Ні власної хати, ні свого краю... все чуже, хоч таке близьке, дороге, знайоме—повне споминів, але... ах, що говорити!—блукую по світі вже ти-сячу років...

— Хіба так довго живеш? Скажи, чи й я так довго житиму,—спитало молоде деревце, яке ще вельми дивувалося; а його слова немов дитяче прохання над степом зашуміли.

— Так,—зітхнула,—довго житимеш, але...

— Але що?

— Краще не знати правди... вір мені, тійся житимеш, доки живеш...

— Ні, краще знати—говори.

— Шкодую тебе, але... коли хочеш, скажу: не знаєш супокою та поганю смертю загинеш...—Не докінчила, похитала головою, махнула рукою, що аж по ступу свиснуло, опустила розбурхану гриву на груди, підвела ся... Випростувалась, аж страшно стало...

Здавалось, думає щось, немов замерла.

Деревице затремтіло раз та другий і, пригноблене призначенням, журливо захиталося в своїй задумі над страшними словами Ховри.

* * *

Зависли тяжкі хмари... Блиснуло раз та другий...

Загреміло...

Схопила ся Ховра.

— Боже... так само тоді було...—шепнула поблідлими устами й, нахмуривши темні брови, дивилась на явище.

— О, прокляте моє! бачиш? там... О... бачиш ті візії в хмарах?...—звернулася до деревця—знову! ха, ха... знову гонять!..

— Ха!.. ха, ха, ха... Ха-а-а!..—зареготала ся кривавим реготом, зірвалася з місця й погнала далі.

А в грудях її скавчав якийсь титаничний біл, зойкала якимось плачем—чув ся скрегіт заціплених зубів...

* * *

Довго не було Ховри в тій країні. Деревце задумливым стало. Не слухало вже, як у ночі говорить степ, не цікавило його захоплене маларів. Думало, сумувало... й не стерегло, коли виріє з нього сильний великий Дуб.

Далеко споглядав Дуб,—далеко за обрії і не чув уже ні слів, ні розмови степу, не бачив ясних зірок, що тремтіли мов ті вії бідних людей, а тільки дивився далеко перед себе, задуманий та грізний.

II.

Йшло якесь створіння, яких багато на світі буває, хрюкало та все сунуло ся вперед. Раптом зупинило ся, стало на задніх ніжках і, приклавши передню до чола, почало розглядатись навкруги.

— Рох, рох... ось що я надібрала—подумало створіння.

Біля дуба любо-тихо зелені паростки росли, але створіння не рушило їх, воно побігло під Дуба й, наївшись жолудів, почало рить, рить... а Дуб все дивився далеко за обрії і ніякої уваги не звертав.

— От, бідне якесь створіння—думав він,—хай собі рие. Адже й хробак, що в хрінні сидить, думає, що поза хрином нема другого світа. Хай рие...

Потім прийшло друге, третє, четверте, а всі були одної породи...

Дуб поглядав в далечинь, наслухаючи, чи не надходить Ховра, чи не чути де голосу її.

— Чому не забрала мене тоді з собою, Ховро предивна? Тоді, коли у ніг моїх була... чому не понесла туди—тень десь далеко... десь в краці світі... Чому не зламала мого життя? Ховро предивна... Серце Всебуття... Ти

в душу мені яд зацпила—яд своєї туги... Ти вдерла ся в мою душу, струни понатягала... тінь свою лишила, та спокій забрала, а волі не дала, щоб серед тих страшних сусідів жити... Чому ти з землі підвести мене не схотіла? Чому коріння слезами омила? Чому з пазурів не увільнила? Чому лишила на глум сеї свиноти.

Ховро... чи чуєш?.. Ховро моя дивна!.. Я жити хочу, я жити хочу десь в краці світі... Чи чуєш, Ховро?.. Чи чуєш ту тінь пісні, що в душу ветрягла?... чуєш, чуєш, як грає вона... Чи чуєш, як шумить туга за тобою... як рветь ся до світла тінь твого знання? Бездомна Ховро, що краю не маєш,—чуєш ти мою скаргу? Ти одна зрозумієш мене... Скажи мені правду, яка ціль існування, де мета моїх мук... Коли вже врешті прийде кінець?

О, дай мені волю! дай пісні свободу, а шумови думок дай крила блакитні, щоб з небом зілляться—не бути погноєм для сусідів тих... Або зірви вже раз ті кайдани та понеси у сине море й дай мені свою силу,—а я вже сам знаю, що з ними зроблю... я...

— Рох, рох, рох...—почуло ся згодом доккола Дуба.

— Без характеру, без волі... такий великий, а такий дурний, не піде десь між люде, а тільки стоїть мов бовван та дивить ся на сусідів, і думає ка-зна про що...—казало створіння, подібне на малпу, яке зявилося тут, не відомо, звідки.

Яксь инша малпа вхопила камінь та кинула в нього.

— Не кидай, дурна, хіба не бачиш, що се філософ...—казала перша, прижмуривши ліве око.

— Хі, хі, хі... філософ...—захіхикали хором пухкі створіння й, розклавшись мов у себе в хаті, почали рити знову.

Дуб мовчав. Ні на своє оточення, ні на листя, вже по-жовкле, ні на гілля, вже посохле, ніякої уваги не звертав...

— Привик, чи що?

— Ну, дійсно без характеру той Дуб, чи що таке. Як можна жити серед такого оточення?..

— Ну, серед він має робити? бачиш, як цупко земля його держить.

— Та не журіть ся за нього—на теж його Бог і створив...

— Глянь... глянь на нього! Як же можна так забути ся і віддатись у владу такого бидла...—дивувались культурній-ші та ліпше виховані звірата.

А Дуб все мовчки шумом листя мріяв, що летить на крилах в країни зір, ніби свободний... вільний, на Ховри крилах... в листем пожовклим, з золото-осінніми думками своїми, що на тлі неба блакиті тремтіли—шуміли степову думу й навіть не бачив ні тіни предків, ні товариства, серед якого спав від років...

Але раз, якось під вечір, потемніло йому в очах, в голіві закрутилось, почув, що втратив силу... почав хитатись...

— Краа... Крраааа...

— Рох...

— Боже, що зі мною?—зітхнув, схилиючись трохи на бік...

— Нічого, серденько—свобода... йди на волю... йди...

— Крра... Крррааа...

— Господи, що се?..

Дуб глянув на землю... Біля нього любо-тихо, зелені паростки росли, але створіння залишили їх в супокою.

— Ховро!.. Вихре... друже... ра...

Пав. Неживий, старий, задуманий, мовчазний Дуб, якого пазурі землі держали... Пав з рук...

— Хрюк, хрюк...

Розбіглись.

Розбіглись, хрюкаючи своєю мовою:

— Дурний Дуб... бачиш ось... думає, що такий мудрий...

Колиб ми були такі високі, так само могли-б споглядати далеко... гляньте на нього... дурнило... ніби такий мудрий

був, а лежить наче свиня...—Так говорили хрюкаючі своєю мовою пухкі звірята та, гордо підвівши голови, вже мали йти далі.

— Хрюк, хрюк...

— Рох...

На той час надлетіла Ховра, та до ніг Дуба сусідів покотила золоте листе, ті бідні, бездомні думки до неба блакиті підняла. Притулила наче золото-блакитний прапор до серця свого та в світ погнала—до моря понесла.

А дубові дітки, паростки маленькі, дивились на дубову руїну, прислухалися до войкови Ховри та вчилися, мовби книжку читали... мовби слухали степову казку, Ховри підшепти,—але коріння запускали.

Іван Космач.

Становище соціалістів-федералістів до українського державного будівництва.

Роль партії соціалістів-федералістів у державній роботі на Україні зясував недавно по повороті Ради й Правительства до Києва Олександр Шульгин у „Новій Раді“ в статті „Зміна тактики (Міркування соціаліста-федераліста)“. Знаючи, що тактика партії прийняла новий зміст і напрям, писав бувший міністер заграничних справ ось що: „Треба сказати, що партія соціалістів-федералістів від самого початку свого існування пробує в надто трагічних обставинах. Скупчуючи коло себе $\frac{3}{4}$ всієї української інтелігенції, спираючись на стародавні традиції української громадської думки та її ідеолога М. Драгоманова, соціалісти-федералісти бачили, як їх з усіх боків переганяли ті партії, які жили чужим розумом, повторюючи на свій лад соціалдемократичну ортодоксію або ще гірше, російське есерство, цілком непридатне для українського ґрунту. Але ці партії почасти переходили славу своїх російських товаришів соціалістів-революціонерів і соціалдемократів, головне-ж вони повісили на своїх прапорах ті демагогічні гасла й обіцянки, за якими наш нещасливий і темний народ пішов з відкритою душею. І от мільони голосів пішло за ними, тисячі за нами... Перед партією соціалістів-федералістів повстала дилема: в ім'я державного будівництва партія повинна брати в ній участь, бо інакше унеможлиблювалося-б і саме це будівництво... Беручи-ж на себе відповідальність за роботу, яка направляла ся людьми, політично чужими, партія ризикувала позбавити ся своєї індивідуальності й тим самим ризикувала зробити незрозумілим для широких мас самий факт свого існування. І може саме через недостачу виразно зазначеної позиції людність мало цікавила ся соціалістами-федералістами та всією своєю многомільоновою масою пішла за українськими есерами. Таким чином за соціалістами-федералістами залишили ся майже тільки духові сили. Треба сказати, що до того часу, поки на Україні революція не доходила ще до точки кипіння, з сею духовою силою всеж рахували ся. . . Відомо, що кабінет Винниченка від серпня до листопада і своїм складом і своїм напрямком найбільш відповідав бажанням соціалістів-федералістів. Але на превеликий жаль широкі організаторські заміри кабінету розбивали ся що раз об скелю недовіри й підозрливості центрального петроградського уряду. Далі-ж і зовсім перервалася та спокійна, але енергійна робота, яку розпочав був Секретаріат. Шкереберть перекинув ся уряд Керенського, шкереберть перекинула ся Росія і на голову молодого Українського Уряду впало відразу безліч прав, безліч „власти“, впало серед таких обставин, серед яких міг би легко забудатись і цілком вже виготований державний апарат. Становище вимагало великої державної мудрости, твердощі і міцної руки... Але на Україні большевицький переворот у Петрограді відразу-ж відбив ся на настроях мас... Революція дійшла до ступня кипіння, до апогею свого розвитку. Тепер вже не шукали людей, досвідчених у

політичних та громадських справах, тепер шукали людей з революційним темпераментом, а головне з маркою українського соціаліста-революціонера або українського соціалдемократа. Тепер на „духові сили“ соціалістів-федералістів зовсім перестали звертати увагу, а з їх політичною думкою ніхто не рахував ся. Та й ніколи було: треба було переганяти большевика. Український Уряд, в якому вся відповідальність перейшла до соціалдемократів і соціалістів-революціонерів побіг наввипередки з Леніним і Троцьким. Що ж робили в той час соціалісти-федералісти? Знов таки, рахуючи на державну необхідність, на ідею національної єдності, на необхідність дати Урядові допомогу своїми силами, партія, не зважаючи на всі хиби, які вона зазначала в діяльності відповідальних сфер, всеж підтримувала Уряд, хоч в окремих випадках провадила свою критику. Партія не відкликувала своїх представників з Секретаріату, але становище їх там було так тяжке, що всі вони по черзі почали прохати партію дати дозвіл на вихід у відставку. Партія кінцево-кінцем дала свою згоду і всі відставки крім моєї (мене примусили залишитись до середини січня з причини міжнародного характеру) прийнято. Але партія продовжувала співробітництво і в Ц. Раді і на менш відповідальних посадах товаришів секретарів, директорів і т. ин. Таким чином соціалісти-федералісти увесь час підтримували Уряд і в ряди опозиції не записували ся“.

Справедливо підмітив автор, що історія винесе партії соціалістів-революціонерів невблаганий і рішучий осуд, що Україна стоїть перед величезною національною небезпечкою, що наша національна ідея в небезпечці. І коли досі соціалісти-федералісти не виконали свого історичного завдання, автор закликає се зробити тепер. „Ми повинні — писав Ол. Шульгин — ясно й відкрито сказати всю правду, хоча б яка вона гірка була. Ми повинні показати своє лице. Ми соціалісти не на кінчику язика, не через моду, а по глибокому переконанню, але ідею кляси, її добробуту ми не поставимо ніколи вище ідеї державности. Ми партія державного будівництва і добре уявляємо, які неминуче потрібні соціальні реформи для нашого народу. Але не треба забувати, що тепер ми живемо не в тій країні, яку ми знали ще пів року тому. Руїна й анархія бурєю пронесли ся нею і ніщо так не загрожує соціальним реформам, скріпленню нашої державности, як та анархія. І я цілком поділяю думку мого товариша Сергія Євремова: настав час нової революції — революції проти анархії. І в сих завданнях партія соціалістів-федералістів повинна взяти найактивнішу участь. Горе завжди навчає. Жертви не приносять ся даром... Ми ще не знаємо навіть, яке значіння матимуть ті могили, що насипаємо над нашими героями. Але тепер вже ясно одно: горе України, кров наших братів чомусь нас навчили. І коли не зовсім ще зрозуміли хибність своєї попередньої позиції керівники сучасної політики, партія соціалістів-федералістів свою тактику вже змінила. Без жалю, але по заслузі, справедливо осудила вона хиби сучасного й висунула нову ідею, яка певно незабаром опанує загальним настроєм: єдиний вихід зі становища в коаліційнім кабінеті, в синтезі всіх персонально дужих елементів без поділу на партії й нації. Треба рятувати державу, рятувати культуру, бо хутко нічого вже буде й рятувати...“

З приводу наказу Айхгорна фракція соціалістів-федералістів у Малій Раді запротестувала проти втручання Німців у внутрішні відносини України, але рівночасно зазначила, що такі накази викликає бездіяльність або безпланова діяльність Правительства. У відношенню до Установчої Ради — голосувала проти її скликання тому, що неповно й незаконно вибрана. Зібранне комітету партії 14 квітня ухвалило з приводу нещасливого скликання Установчої Ради вести різку агітацію проти скликання старої Установчої Ради, не входить в бльоки ні самостійно не виступати на доповнюючих виборах до Установчої Ради, та загрозило, що міністри з партії

соціалістів-федералістів зречуться своїх портфелів, коли буде скликана Установча Рада.

На зборах головного комітету партії 20 квітня в зв'язку з майбутнім партійним з'їздом, який призначено на 10—11 травня, обмірковувалося питання про самостійність і федералізм. Після обміни думок комітет постановив запропонувати з'їздові резолюцію, в яку увійшли б такі головні думки: Партія під час складання своєї програми виходила з того погляду, що найреальнішим і найкориснішим для України є федеративне єднання з Росією. Дальші політичні обставини, централістична та своєкорисна політика російського уряду, євспільства й партій, ворожість їх до дійсного федералізму й нарешті большевицька авантюра—висунули ідею самостійної Української Держави. Рахуючи ся з новими реальними умовами життя, партія соціалістів-федералістів признала державність України й весь час в своїй парламентарній та загальній політиці підтримувала сю ідею та сприяла консолідації Української Держави. Але разом з тим партія розуміє, що ідея федералізму в політичній життю має таке саме загально-світове значіння, як в соціально-економічній життю—соціалізм і тому її ідеї мають залишити ся провідними думками партії. Як соціалізм єдине всі трудящі маси всього світу, так федералізм містить в собі ідеал того всевітнього єднання держав, яке тільки й може бути надійною запорукою проти імперіалізму й війни. Що-ж до найблизших перспектив, рахуючи ся з реальними обставинами Великої України, партія для даного моменту має виключити всяку можливість федеративного зв'язку з Великою Україною. Але разом з тим єднання з іншими сусідами, які утворюють нині свою державність, партія повинна ухвалити можливим і бажаним для інтересів України.

Переворот у Києві застав відкликаними міністрів-соціалістів-федералістів з Правительства на підставі отсей ухвали головного комітету партії з 27 квітня: „Через те, що досі Уряд не опублікував своєї декларації, значить, не виявив досі певного та ясного плану й конкретної програми діяльності, через те, що нинішній кабінет міністрів не в силі стати на шлях реальної роботи й не виявляє високої здатності до праці; через те, що міністри, члени партії соціалістів-федералістів, не можуть стати в кабінеті до активної участі та впливу в загальній нашій політиці і тим приймають на себе відповідальність за те, до чого вони не можуть прикласти рук,—головний комітет партії соціалістів-федералістів своїх представників як міністрів, у числі трьох, відкликає з теперішнього кабінету, не забороняючи їм разом з тим тимчасово управляти міністерствами без міністерської відповідальності“.

Заява нового Українського Правительства.

До Правительства надходять вістки, що агітатори, котрі очевидно зацікавлені в тім, аби сіяти чвари й анархію в нашій країні, розпускають зловісні вістки, немовби на Україні привернено скинене народом самодержавство, при чім самодержцем є гетьман, що нове Правительство стає на шлях реакції, який змагає до того, щоб відібрати у народу всі здобуті ним політичні й громадянські свободи, що буцім то, складаючи ся з великих поміщиків і капіталістів, є Правительство зовсім не дбає про задоволення земельних голоду українського селянства, а також справедливих соціальних домагань робітничої класи та вкінці, що по своему духу Правительство є ворогом української нації та її молоді, ще не зміцнілої державної самостійності.

При недостаточнім освідомленню широких мас населення подібна злоумисна агітація може мати успіх і викликати безпорядки, здавленню яких, необхідному в інтересі збереження державного порядку та спокою, можуть товаришити тажкі, деколи криваві жертви. Тому Правительство уважає своїм обов'язком звернути ся до населення України з пояс-

ненням, що всі наведені чутки се або злобна клевета тих, кому чужі інтереси українського народу та хто для досягнення влади не брідить ся негідними способами політичної боротьби або плід непорозуміння, що випливає з недостаточного вдумливого й серйозного відношення до переживаних подій.

Гетьман не змагає стати самодержцем. Назва гетьмана се втілення в історичній національно-українській формі ідеї незалежної й вільної України. Стоячи на чолі Українського Правительства, гетьман тим самим відновляє і закріплює в народній свідомості думку про невідбиральні народні й козацькі вольности. Грамота гетьмана положила початок нової епохи в історії державного життя України і свідчить про те, що не може бути мови про змагання нового Правительства до подавлення української національності, її мови, культури й державности. Навпаки, оминаючи насильства й наглі зміни, Правительство рівночасно міцно проводить у житті ідею дальшого та всестороннього розвитку української національної культури, забезпечення прав української мови в школі та державних і громадських організаціях і зміцнення усіх форм української державности. Рівночасно признає Правительство права також усіх інших національностей, які живуть на території України; воно має повну пошану до їх культури й не виступить з ніякими мірами гніту й нетолеранції супроти якоїсь частини своїх горожан.

Головна задача Правительства, котре має тимчасовий переходовий характер,—зміцнити на Україні державний лад і в умовах повного спокою та справжньої волі довести країну до хвилі скликання народного представництва, котре висловить справжню, ніяким напором з ніякого боку непофальшовану волю українського народу щодо будучого державного ладу України. Вироблення відповідного виборчого закону є предметом найблизших заходів Правительства і в сій дуже важкій справі воно сподівається ся помочи людей державного досвіду й наукового знання.

Господарська й земельна самоуправа надто дорогі сьогоднішньому Правительству, в склад котрого увійшли особи з довгою минулою громадянською діяльністю на полі місцевого життя, і підозріння, немовби Правительство бажало зменшити права місцевої самоуправи й усунути з неї широкі верстви населення, повинні з тої причини зовсім відпасти. Однак досвід останнього часу показав, що правильне поставлення місцевого господарства можливе тільки під умовою притягнення до сеї справи більше підготованих елементів, для чого потрібно буде,—зберігти загальний демократичний характер земельних і міських управ,—внести у виборчий закон для сих інституцій такі зміни, котрі забезпечували б продуману та плідотворну роботу для добра місцевого населення.

Правительство не думає нарушати якісь політичні свободи, але в тривожні часи, які переживає наш Рідний Край, по таких тяжких іспитах інтереси державного ладу повинні стояти на першому місці й, коли в поодиноких випадках в ім'я сих вищих інтересів Правительство буде приневолене хопити ся строгих мір, так се виключно на час до повернення спокою в країні й повороту умов нормальної творчої державної роботи, якої сьогодні є так багато. Не осуджувавши, а підтримки має право здати Правительство в безмежно трудній ділі, довершуваним ним в таких тяжких умовах, яких ніколи не переживала ще Україна.

Так само несправедливі обвинувачування Правительства в службі інтересам великих земельних власників і в повній забуттю насущних потреб селянства. Під господарським оглядом сильне селянство є в такому хліборобському краї, як Україна, підставою народного добробуту і Правительство вже приступило до вироблення плану земельної реформи, поставивши собі твердою цілю зарадити земельному голоду убогих землею і безземельних хліборобів. Правительство не думає ні піти шляхом скасування приватної

власности, ні шляхом небезпечних експериментів, яких не знає ще ніяка культурна країна, ні шляхом руїни хліборобської культури, котра творить підставу народнього господарства України. Одначе Правительство не спинить ся перед ніякими жертвами, щоб створити на Україні здорове, забезпечене землею селянство, котре було б здатне в найвищій мірі побільшити продукцію. Ті земельні посілости в приватнім посіданню, які треба вивласнити для сеї цілі без шкоди для інтересів хліборобської культури, закупили держава й за необтяжучої ціни передасть потребуючим хліборобам. Подробиці земельної реформи, побудовані на цих основах, виробить ся при допомозі діячів, які мають довірре населення.

Так само справедливі домагання робітників, не звернені на те, щоб підірвати рідний промисл, все стринуть підтримку й поміч Правительства, а професійні союзи, наскільки вони займають ся обороною професійних інтересів, користають ся з боку Правительства повним признаннем.

Правительство не уважає потрібним оголошувати широку програму законодавчої роботи, бо остання належить до будучого народнього представництва. Одначе Правительство уважає себе зобов'язаним здійснити зараз сьогодні ті законодавчі міри, котрі необхідні для привернення порядку в краю, зміцнення влади й утворення нормальних і культурних умов управи та державного господарства.

З усього сказаного ясно, які фальшиві поголоски, котрі поширюють ся поміж народом, якими скритими понуками, скерованими не для добра народу, але на новий тяжкий іспит для народу, перейняті агітатори, котрі розсіяли ся по цілій країні. Правительство, яке не спинить ся перед ніякими мірами в цілі побороювання їх шкідливої діяльності, закликає усі розумні й державно-настроєні елементи до енергічної невтомої в діях врятування краю перед згубною анархією, грабіннями, насильствами, убійствами й безглуздим марнуванням народніх грошей, в імя утворення міцного державного ладу, опертого на законі й дійсній волі та поважанню найважніших прав людини, які так довго топтано безкарно ногами. Тільки при спільнім згіднім змаганню сих суспільних елементів збудуєть ся вільна, незалежна, могутча Україна.

Предсідатель Ради міністрів і міністер внутрішніх справ Ф. Лизогуб.

Міністер народньої освіти й тимчасово виконуючий обовязки міністра заграничних справ М. Василенко.

Міністер фінансів А. Ржепецький.

Міністер торгівлі та промислу С. Гутник.

Міністер харчування і тимчасово виконуючий обовязки міністра хліборобства Ю. Соколовський.

Міністер шляхів В. Бутовко.

Міністер праці Ю. Вагнер.

Міністер справедливости М. Чубинський.

Міністер народнього здоров'я В. Любинський.

Виконуючий обовязки міністра війни отаман Лігнєв.

Київ, 10 мая 1918.

Гетьман і предсідатель міністрів про завдання моменту.

Кореспондент „Berliner Tageblatt-у“ др. Лео Ледерер мав розмову з гетьманом України П. Скоропадським і міністром-головою Ф. Лизогубом.

Гетьман ген. П. Скоропадський зупинив ся на тих дебатах, які саме відбули ся в головній комісії Райхстагу з приводу подій на Україні. Здаєть ся, — сказав гетьман, — що дехто уважає мене в Німеччині за реакціонера й запевненого прихильника федерації з Великоросією. І те й друге невірне. Я смію запевнити, що моя програма й демократичні вимагання сеї програми йдуть навіть далі ніж у панів Шайдеманів і Давідів. Я не думаю, щоб вони почали здій-

снювати й довели б до такої далекої земельної реформи, як я се хочу зробити та як се мені вдаєть ся. Я не бажаю тільки скасувати право власности на землю, як се зробив попередній Уряд в третім Універсалі, і тримаю як тиєї думки, що кожна реформа мусить переходити в порядок та спокую. Моя Вітчизна не може стати ґрунтом для соціалістичних експериментів. Також неправдива думка, буцім-то я хочу перетворити Україну знову в частину бувшої російської держави. Далі гетьман заявив, що, не будучи шовіністом, він являєть ся Українцем по походженню і поглядах. Торкнувши ся питання про мову, гетьман відзначив те, що широки кола українського населення не говорять по українськи. Тому українська мова не може бути єдиною мовою. Кожному з урядовців треба дати можливість на протязі кількох місяців вивчити українську мову. А тих, хто не використає сього терміну, усунуть ся.

Можливе, — сказав гетьман, — що в майбутньому буде тісніший економічний звязок з Росією, але се питання дальшого розвитку подій, яких ніхто передбачити не може. Але й тоді Україна не перестане бути цілком самостійною, вільною й незалежною державною одиницею. Гетьман признав договір з центральними державами, заявляючи, що він зробить все можливе для переведення договору в життя. Я маю — сказав гетьман — звязок, хоч ще й неофіціальний, з представниками центральних держав. При сучасних умовах я мушу цінити піддержку й присутність німецького війська, допомогою котрого, між иншим, користували ся й ті, хто був передо мною. Я думаю, що тепер ми скорійше зможемо зібрати в країні хліб, який належить центральним державам. Непорозуміння, які існували досі, надалі зникнуть через те, що українська влада виявлятиме діяльність поруч з німецькою й австро-угорською владою. Поліпшить ся також фінансовий стан країни. Гроші, що зібрани ся у селян, знову появлять ся на ринку після того, як селяне одержать можливість не тільки обробляти землю, але й купувати її на вільних земельних учасників. Я, розумієть ся, не обдурю себе — закінчив гетьман — щодо труднощів, які прийдесть ся нам перемогти. Але я беру на увагу співробітництво всіх елементів, які люблять порядок і бажають працювати. Тут за порядком та спокійною роботою в моїй бідній Вітчизні за час панування анархії зростає до нечуваних розмірів.

Голова Ради міністрів Ф. Лизогуб в початку розмови відзначив ту легкість, з якою новому Урядови вдало ся взяти владу в свої руки. Одержані з різних місць відомости відмічають безболізність перемини влади. Нема лише відомостей з деяких повітів, недостає поки-що відомостей з Харкова. Окремі несупокої, як напр. в Радомислі й інших малих пунктах, для припинення котрих закликано німецьке військо, виявили ся спорадичними й незначними. Др. Ледерер висловив здивованне з причини того, що соціалістичний Уряд так швидко відмовив ся від опору. Се є наслідок того, — заявив п. Лизогуб, — що попередній Уряд в дійсности ніде не мав справжніх прихильників. Праві партії й партії центру обіцяли новому Урядови свою піддержку й прем'єр має надію, що швидко завоюєть ся й довірре соціалістичних кругів тому, що й в сих колах прагнуть спокою. Наше гасло — сказав прем'єр — робота, а не політика. При с'їм ми не хочемо відбирати права народови самому визначити майбутню й остаточну форму правління. Справа національного зібрання, яке стичнуєть ся про вибори, вирішити, чи країна хоче лишити ся при гетьмані або встановити якесь инше правління, чи бути Україні монархією або республікою? Ф. Лизогуб закінчив свою розмову заявою, що Уряд буде направляти шкоду, котра явила ся наслідком війни й анархії. Потім видаєть ся закони про вибори й самій країні дадуть можливість рішити про свою дальшу долю. Своє право на існування новий Уряд доведе своєю працею.

В розмові з співробітником „Голоса Києва“ предсідатель міністрів Ф. Лизогуб сказав між иншим, що під теперішню

хвилю йде в Раді міністрів напружена праця в усіх напрямках, у всіх справах, які видвинуло життя. Праця настільки напружена, що ми не в силі навіть давати подрібних звідомлень. Найблизшим і головним завданням є утворення твердої влади, спокою і ладу в краю. Ми уважаємо себе за тимчасове Правительство, завданням якого є забезпечити життя і приватну власність населення та зблизити хвилю, в котрій населення мортиме свобідним вибором заявити, якого устрою бажає собі в будучині. Заявляю, що я уважаю Україну зовсім самостійною державою, не зважаючи на зближення з Німеччиною.

На питанні, чи маєть ся на увазі які шляхи для зближення до Росії, відповів Лизогуб, що поки що під теперішню хвилю Україна є на воєнній стопі з Великоросією; як відомо, навязано мирові переговори і в тій цілі вислало попереднє Правительство окрему делегацію до Курьєка. Тепер сю делегацію відкликано, а на її місце мала прийти нова делегація в іншій складі, однак несподівано прийшла до Київа російська мирова делегація; з нею саме тепер провадити переговори міністер заграничних справ.

В дальшій розмові заявив предсідатель міністрів, що державною мовою зістаєть ся українська мова, а міністерства національних меншостей зліквідуєть ся. Істнуваннє їх уважаєть ся зайвим, бо-ж всі національності є рівноправними громадянами держави; всі користують ся однаковими правами й обмежень ніяких не може бути. Щодо земетв і місцевих самоуправ—в недалекій будучині буде окрема нарада в справі перегляду законів про вибори та в справі реорганізації закона про земські й міські самоуправи. Що торкаєть ся влади в поодиноких місцевостях, уже назначено губерньських і повітових старостів, що заступлять давнійших комісарів. З давнійших комісарів не назначено нікого.

В справі відносин Правительства до міліції заявив Лизогуб, що істнуюча міліція завела; зреформуваннє її є одним з чергових завдань, а щодо Державного Союму—в найблизшій будучині виробить ся виборчий закон до нього. Розумієть ся, в давнійших виборчих законах поробить ся відповідні зміни і т. ин., піднесєть ся пенз віку й поробить ся ще деякі поправки.

Думка Правительства про свободу преси така, що свобода преси мусить бути й буде, однак не допустить ся спроби викликати війну боротьбу чи боротьбу не проти істнуючого устрою. Винуватців потягнєть ся до судової відповідальности.

Вісти.

Номінації повітових старостів. Замість дотеперішніх комісарів попризначувані такі нові повітові старости: На Чернігівщині: чернігівським Малахов, його товаришем Котляревський, берзеньським Кочубей, ніжинським Висоцький, сонницьким Імпенецький, козелецьким Крицький, кролевецьким Соломка, новозибківським Листовський, городнянським Тризна, глухівським Бірварь, а його товаришем Нарбут, конотопським Кондиба й остерським Вишнецький. На Катеринославщині: катеринославським Петренко, його товаришем Малинка, горішньодніпровським Дементєв, новомосковським Комаров, павлоградським Миргородський, олександрівським Ключников, бахмутським Желянський, славяно-сербським Кудрянов і маріупільським Харатєв. На Херсонщині: одеським Ярчевський, його помічником Жиділь, олександрівським Мазуркевич, тираспільським Трестер, херсонським Терентєв, анісаветградським Верещагін, а його товаришем Гудєвич, і елисаветградським Корбе. На Харківщині: харківським Плещєв, його товаришем Доморацький, ахтирським Григорієв, богодухівським Смаковський, валківським Борисовський, волчанським Ляцєнко, ізюмським Ярцєв, зміївським Сас-Тисовський, купянським Захорашєвич-Капустянський, лебединським Стасидєвич, старобільським Гирчич і сумським Ігнатієв. На Поділлі: винницьким Реннекамф, упицьким Бодиско, кам'янецьким Кисєдів, летицьським Солодов, ольгопільським

Леонтієв, балтським Бордожевич і гайсинським Сінокосов. На Курщині: білгородським Кулик-Яснопольський, гравворонським Ємних і корочанським князь Волконський. На Могилівщині: гомельським Стоп. На Полтавщині: гадацьким Мельников, зінківським Рот, золотоносським Петраш, кобеляцьким Бакій, константиноградським Фляге, кременчужським Левченко, його товаришем Калачевський, лохвицьким Ярмєв, дубенським Грачев, миргородським Лапов, переяславським Колодний, пирятинським Юскевич, полтавським Петраш, прилуцьким Домонтович, роменським Русанов і хорольським Родзянко.

Мирові переговори з Великоросією. Мирова совітська делегація була уповноважена вести переговори в Ц. Радою й після перевороту новий Уряд запропонував делегації звернути ся до свого уряду за новими уповноваженнями, що й зроблено по радіотелеграфу. Після одержання нових уповноважень совітська делегація звернула ся до Міністерства заграничних справ та 10 травня під проводом міністра заграничних справ М. Василенка відбула ся перша нарада членів делегації російського совітського уряду й українського Міністерства заграничних справ. На сій нараді обговорювала ся справа скликання мирової конференції. Вироблені на сій нараді точки порозуміння подаєть ся на затвердженнє Ради міністрів. До самих переговорів не приступлено ще й через те, що є відомости, що з Брянська до Київа відіхала друга делегація, а крім того в Міністерстві заграничних справ ждуть і третьої групи делегатів з Вороніжа. Коли всі три делегації відуть ся до Київа, тоді й розпочнуть ся вже мирові переговори між Україною і Росією.

Конкурс на нові катедри в духовній академії у Київі. Рада академії на засіданні 25-го квітня постановила оголосити конкурс на вільні посади чотирьох катєдр по українознавству (української мови, літератури, історії й західно-російського права), а також катєдр грецької мови й історії давнього сходу. Особи, що мають зайняти останні дві катєдри, мусять бути готові відразу почати читання лекцій на українській мові або розпочати се в найблизшій речєнь, по вказівкам ради академії. Речєнь для подачі прохань на конкурс призначено трьохмісячний, рахуючи від 15 травня.

Кадети про вступленнє в склад Правительства. В останніх днях, як доносить „К. Мисль“ з 3 мая, в звязку з уложеннєм нового складу Правительства на Україні відбували ся майже безпереривні засідання окремих груп партій кадетів, де дуже гаряче обговорювала ся справа участі представників партій кадетів у Правительстві. На тих засіданнях виявилось ся, що кадети М. Василенко, А. Ржепецький і С. Гутник вступили в склад Правительства персонально, а не яко представники партії. Таким робом перед провідними органами партії—краєвим і міським комітетами стала вже не справа вступу в Правительство, а відношеннє до факту вступу в склад Правительства окремих членів партії. Треба заявити, що особи, які увійшли в склад партії, грали видну ролю в діяльності партії кадетів. М. Василенко є членом всеросійського центрального комітету, а також товаришем голови київського краєвого комітету; А. Ржепецький—товаришем голови київського міського комітету; С. Гутник—членом одеського краєвого комітету. В справі вступу в склад Правительства серед кадетів є дві течії: одна думає, що при витвореній політичній і міжнародній ситуації кадети не повинні входити в склад Правительства, друга течія одобрює поступок тих членів партії, котрі увійшли у Правительство. За дня й увечері 2 мая відбуло ся засіданнє краєвого комітету при участі членів міського комітету. Проводив Григорович-Барський. По довгих дискусіях прийнято таку резолюцію: Принципіально признаючи в теперішній момент необхідною участь партії в державній праці шляхом вступлення в склад міністерства, але не маючи можливости в дану хвилю обговорити в цілій повноті обставин утворення Правительства та його платформу, краєвий комітет при участі членів міського комітету постановляє: уважати членів партії,

котрі увійшли в склад Правительства, запрошеними персонально та, вповні довіряючи їх партійній орієнтації, не звязувати їх партійними директивами.

Збори українсько-білоруського товариства. 6-го квітня в клубі „Родина“ відбули ся організаційні збори „Товариства українсько-білоруського зближення“. Своім завданням нове товариство відомостей про Білорусь, про її національно-культурні й економічні відносини та про сучасне політичне становище Білоруси. Підкреслювало ся велике значіння для України сформування на її північній межі державного організму, позбавленого всяких агресивних намірів і заселеного людністю, яка має з нею традиційну культурно-економічну спільність інтересів. Можливе утворення незалежної Білоруси або як члена федерації держав системи Двінини, Німана й верхнього Дніпра відносять перспективу відновлення давнього торговельного шляху „із Варяг в Греки“ через Україну й велике оживлення економічних взаємин між Чорним і Балтійським морями. Товариство намітило в найближшій будучині ряд публичних лекцій, відчитів і розмов про Білорусь та її взаємини з Україною. Вибрано тимчасову президію, до якої увійшли Д. Дорошенко як голова, Ів. Красковський як заступник і Л. Леуженко як секретар. З українських діячів вступили до товариства як фундатори С. Євров, К. Квітка, Ол. Лотоцький, А. Ніковський, С. Петлюра, В. Садовський, Ол. Шульгин і інші, з білоруських — Ол. Цвікевич, С. Рак-Михайловський, П. Тремпович, І. Фарботко й ин. (Н. Р.).

Заборона всеукраїнського селянського зїзду у Києві. На 10 травня центральний комітет Селянської Спілки призначив всеукраїнський селянський зїзд, на який кожне село мало послати одного депутата. Делегати стали приїжджати до Києва після 8 травня, а 9-го їх зїздало ся вже надцять тисяч. В самий день зїзду, на 9-го їх зїздало ся вже надцять тисяч. З самого ранку, а надто коло півдня можна було здисати гурти селян з торбами й кошиками в руках на кожній вулиці. Майже кожний гурток ішов насамперед до помешкання Селянської Спілки, на Підвальної вулиці, але там стояла вже варта з офіцерів, яка не пускала туди нікого. Сі офіцери, арештували туди ще напередодні (9 травня), зробили там трус, арештували деяких членів комітету Селянської Спілки й інших осіб, що були в той час у помешканні, та залишили свою варту. Делегатів ще 9 травня найбільше зїбрало ся в будинку ч. 2 на Терещенківській вулиці, де вони й ночували. Зранку 10-го приїхали ще нові так, що коло 10-11 години був уже повний двошповерховий будинок і двір коло нього. Відбували ся наради. Довідавши ся про трус і арешт в комітеті Спілки, збори ухваливши вибрати по одному представникови від кожної губернії й послати до німецького штабу за дозволом на зїзд. У штабі сказали, що зїзд дозволить ся, але тільки на другий день. Тимчасом делегати прибувало до міста все більше й більше. Довідавши ся, що частину зїзду вже арештовано, вони стали зібрати ся купками на вулицях і радити ся між собою. Поміж делегатами почали кружляти чутки, що на пристані арештовано кілька тисяч делегатів, які приїхали на пароплаві до Дніпру, що на залізничнім зїзді задержують тих, котрі приїжджають назад до дому й т. ин. Появили ся на вулиці німецькі салдати й почали розганяти сі вуличні збори, але, розійшовши ся в одні місці, вони сходили ся в інших. Кількох селян, які вели агітацію в гуртах селян і сперечали ся з ріжними панками, що втручались в розмови, арештовано. Потім виявило ся, що селянський зїзд цілком заборонено (Київ. „Відродження“).

Заборона зїзду представників міст. На 9 травня призначений був зїзд представників усіх міст України, але дня 6 травня голова організаційного комітету в справі скликання зїзду одержав від міністра внутрішніх справ Лизогуба повідомлення, що Рада міністрів признала скликання зїзду не своєчасним. Тому предсідатель міністрів заборонив зїзд. Окрім

того Лизогуб запросив до себе голову організаційного комітету Дрелінга й київського міського голову Рябова й запропонував їм відложити зїзд на деякий час, бо скликання його в теперішній час небажане. Організаційний комітет, обміркувавши положення справи, після довгих балачок ухвалив довести до відома міст, що зїзд Правительством заборонений.

Ліквідація пам'ятників. Міністерство внутрішніх справ внаслідок розгляду поперядньої Ради народніх міністрів реферат про ліквідацію пам'ятників самодержави. Зміст докладу такий: У Києві є кілька пам'ятників, котрі збудував російський уряд для того, щоб демонструвати владу й могутність російського уряду та політичне поневолення України й її залежність від Росії. До таких пам'ятників у Києві належать: пам'ятник Николаю I-му проти університету, Олександровський монумент на Царській площі, Іскри й Кочубею Олександровських воріт і рештки пам'ятника Столипінського проти Думи. Крім того на пам'ятникови Б. Хмельницького є такі тенденційні написи: „Волимиь подь царя восточного, православного“ й „Богдану Хмельницькому — единая, недѣлимая Россія“, а на багатьох інших пам'ятниках є російські двошполові орли. З уваги на те, — сказано далі в рефераті, — що сі пам'ятники тенденційно-цареславні, пригадують поневолення й образи національно-цареславні, пригадують поневолення, міністер внутрішніх справ признає потрібним запропонувати Раді народніх міністрів: пам'ятники Олександрови ІІ, Іскри та Кочубею та рештки пам'ятника Столипінського зліквідувати зовсім, пам'ятник Николаю I перенести у двір університету, написи на пам'ятнику Хмельницькому замінити іншими, а двошполових орлів, які не становлять собою складової органічної частини орнаменту, поздіймати. Металлові герби-ж перед пам'ятників мають підти керувати та на гроші Міністерство запропонує заснувати комісію з представників Міністерства внутрішніх справ, істориків, архітекторів і представників мистецтва. Ся комісія має переглянути всі пам'ятники не тільки Києва, але й усієї України. На організації сих робіт і взагалі на видатки по удержанню сієї комісії Міністерство прохало кредиту 75.000 карбованців (Н. Р.).

Федеративно-демократична партія. Українська федеративно-демократична партія на загальних зборах 8 квітня с. р. переглянула найбільш видатні питання сучасного моменту в своїй тактиці й виробила такі резолюції: 1) Признаючи, що авторитетний напрям державно-адміністративному й соціальному будівництву життя на Україні може дати тільки її справжній господар, себто гарно утворене представництво всього населення, партія уважає обовязковим як найскорше скликання Українських Установчих Зборів на основі якомога більше відповідаючого життю виборчого закону. Тимчасово, поки скличуть ся Установчі Збори, партія признає можливим представництво Української Центральної Ради. Але завдяки тому, що Центральної Ради теперішнього складу не можна признати справжнім показником волі усього населення, а вона являєть ся найголовнішим представником селян і політичних партій виключно соціалістичного напрямку, — українська федеративно-демократична партія признає своєчасним зробити значні зміни в складі Ради, багато місць віддавши представникам земських і міських самоупрядвань, а також і представникам тих політичних партій на Україні, які досі не входили в Раду. 2) Признаючи, що погляди партії дужо розходять ся з напрямком політики теперішньої влади на Україні, партія в усьому уважає можливим для своєї служби приймати відповідальні посади в уряді, але думає, що служба народови для підвищення його культурного рівня та для збільшення його моральних і матеріяльних сил, просто кажучи — робоча діяльність для щастя Рідного Краю повинна бути першим і найближчим завданням членів партії. 3) По питанню про українське горожанство та про прийняття підданства партія відклала на якийсь час свій присуд, бо на загальних зборах виявила ся звістка, що Уряд має намір

райно переглянути виданий ним закон про підданство та робити в нім доповнення і поправки. 4) Щодо знятого деким членів питання про відношення партії до організації військової сили на Україні, партія, твердо стоячи на принципі федерації, думає, що організація регулярної армії є завданням цієї федеративної держави, через що військовій силі на Україні вона придає тільки значіння як силі для удержування миру та спокою в самім краю. Крім того партія признає, що всім здоровий і нормальний розвиток української національності повинен опирати ся не стільки на фізичну силу, стільки на культурно-просвітну основу, яка тільки й може дати в результаті свідомість населення про свою національну сутність не по зверхніх прикметах, а по моральнім її обличчю, через що партія в програму своєї діяльності не ставить викликування про утворення українського війська. Однак, приймаючи до уваги сучасні умовини життя на Україні, партія дає своїм членам повну волю в сім питанню керувансь своїми власними поглядами й переконаннями (Н. Р.).

Зїзд журналістів. 22 квітня в помешканні Літературно-артистичного Клубу відбули ся збори кийського товариства діячів преси при участі журналістів, які досі не входили в склад членів названого товариства. На черзі було питання про всеукраїнський зїзд журналістів. Обмірковано й ухвалено програму зїзду та основи заступництва на нім. Зїзд мали відкрити на 19 мая (заборонено!) з такою програмою: 1) реферати з місць про становище преси, 2) утворення всеукраїнського комітету оборони вільного слова, 3) організація всеукраїнського союзу письменників, 4) організація телеграфічного агентства й 5) законодавні підстави до оборони волі слова. На зїзд мали право посилати: видання, які виходять частіше ніж раз на тиждень у Києві, Одесі, Катеринославі й Харкові, по трьох заступників, з інших міст по 2, всі інші періодичні видання по одному; літературні товариства по 2 заступників на кожних 50 членів; літературні підприємства по одному заступникови. Наприкінці збори вибрали від себе заступниками до підготовчого бюро по скликанню зїзду К. Ухovichа, А. Бема й К. Василенка (Н. Р.).

Як зародилась Українська Держава? В „Робітничій Газеті“ поданий реферат статі проф. А. Вольдемара, уповноваженого Національної й Литовської Ради в Росії, члена кр. мирової делегації. Ось його висновки. Після трьох років надзвичайно важкої війни, яку коли небудь бачив світ, війни, що розрушила склад російської держави, в трудній внутрішній боротьбі, що грозила всьому світові, вступила в життя українська Народня Республіка. Перед нею величезне завдання зібрати свою державну суть, вирішити трудні соціальні проблеми, підняти народне господарство, що знаходить ся в стані руїни, оживити національно-культурну працю і т. ин. Політичні умовини складали ся дуже вигідно для України, як в Росії, так також у всім світі. Як тільки Центральна Рада проголосила Українську Республіку, її признали з боку Франції й Англії. Коли-ж сьогодні Україна заключила мир з почвірним союзом, ті держави, що грають керуючу роль серед держав антант, очевидно старають ся заперечити зроблене вже признание. З боку міжнародного права така спроба не має значіння. Поки Україна лишалась в складі російської держави як її федеративна частина, вона не потребувала жадного признання з боку інших держав, бо тоді йшло про зміну форми управи в середині тієї самої держави. Признание тільки тоді потрібне, коли виникає нова держава, що бажає вступити в міжнародні взаємини як самостійний член. Українську Народню Республіку признав почвірний союз під час мирових переговорів. Хочаб мир і не був заключений, в таким разі ніяким чином факт признання з боку центральних держав не втратив би свого значіння. Колиб було й дійшло до перериву мирових переговорів, Україні лишались би права воюючої держави. В історії другого подібного випадку немає, щоб новонароджена держава добула собі так скоро загальне признание.

Національно-господарські перспективи молодой Республіки надзвичайно широкі. Україна саме продукує все те, що зараз, в часі війни, необхідне для всього світа й що буде необхідним ще довго після війни, тобто: хліб. Саме завдяки цьому з усіх боків старали ся встановити добрі взаємини з молодого державою. Говорити про інші багатства краю тут не приходить ся. Треба тільки зауважити одно: господарські перспективи довго ще зостануть ся тільки перспективами, бо багато ще потрібно для того, щоб вони перетворили ся в дійсність.

Смертні гріхи зустрічають ся не тільки в християнськім віруванні, але вони бувають і в історії. Українська Республіка обтяжена була сімми гріхами ще ранше до свого відродження. Величезні завдання стоять перед відродженою державою. Всі ті завдання унасліджені від бувшої держави й вони такі великі, що наслідкування може довести до загибелі Республіки. Та зараз не про се йде річ. Ми надіємо ся, що час видасть на світ великих державних людей на Україні, котрі зуміють направити новозбудований державний корабель з бурхливого моря війни, що загрожує бурями анархії, в тиху пристань безпечного миру, як внутрішнього, так і зовнішнього.

Українське Товариство архитетів. У п'ятницю 19-го квітня в помешканні технічного товариства „Праця“ відбули ся збори архитетів м. Києва в справі організації Українського Товариства архитетів. Історія сього така: Тому, що в Києві—столиці Республіки немає широкої організації архитетів, в той час, коли будівництво взагалі, а українське зокрема, після 3-х літньої перерви обіцяє бути дуже великим, з другого боку є велика потреба в існуванні архитетурної часописи, у виданні архитетурних щорічників, підручників, популярних книжок, альбомів, проєктів тощо, чого у нас до сеї пори не було, — серед кийських архитетів виникла думка скликати збори архитетів м. Києва в сій справі. Сі збори відбули ся й наочно показали всю слушність і потребу такої організації. Ся ініціативна група, в яку увійшо до 25 осіб, переважно свідомі Українці, а решта то всі Кияне, під проводом цив. інж. п. Д. Дяченка винесла кілька головних постанов, на основі яких вибрана комісія повинна утворити статут сього товариства до найблизших зборів, які й будуть уважати ся організаційними. До комісії увійшли: проф. Г. Павлуцький, цив. інженіри: Д. Дяченко, Матушевський, Обремський, А. Малінін, арх. Риков і інж. буд. В. Коробков. Архитет Риков, який прибув на збори наприкінці, висловив надію, що невеликий гурт архитетів-художників, який є у Києві, членом якого він є, увійде цілком в сю організацію. Збори ухвалили: 1) товариство має назву „Українське Товариство архитетів“; 2) основна мета товариства: розвиток архитетури на Україні взагалі, в першу чергу дбаючи про піднесення українського архитетурного стилю; 3) членами товариства можуть бути особи, що мають вищу архитетурну освіту або особи, що своєю архитетурною або художньою творчістю відповідають меті товариства. Останні точки статуту мусить розробити вибрана комісія (Н. Р.).

Зречення з престолу Миколи II в 1905 році. В московськім „Раннемь Утрѣ“ надруковано звіт про закритого засідання Російського Історичного Товариства, на яким академик Бунаковський подав вістку про знайдений ним в архіві сенату маніфест Миколи Романова в справі зречення з престолу ще 28/15 жовтня 1905 року. Як зазначив референт, він зовсім випадково зустрів у секретнім відділі архіву сенату коректурне число „Собрания узаконеній и распоряженій правительства“ з 30/17 жовтня 1905 р., в яким надруковано маніфест такого змісту: „Розрухи й заворушення в столицях і в багатьох місцях нашої держави великим і тяжким сумом переповнюють наше серце. Добро російської держави нерозривне з народнім добром і народній сум його сум. Від заворушень, які виникли сьогодні, може повстати

глибокий народній нелад і загроза цілості та єдинства нашої держави. В сіх рішучих днях в життю Росії ми признали обовязком совісті облегчити нашому народови тісне єднанне та згуртуванне всіх народніх сил для кращого розвитку держави й призанне всіх добрих зрелк на престола російської держави та зложити з себе верховну владу. Не бажаючи розставати ся з нашим любим сином, ми передаємо наслідство нашому братови великому князеви Михайлови Олександровичеви та благословимо його на вступленне на престіл російської держави". Іде підпис Микола Романів і ствердження міністра двору барона Фредеріка, а потім дата „15 (28) жовтня 1905 року, Новий Петергоф". На тексті маніфесту червоним олівцем зроблено надпис: „Спинити друк — унаступу друкарні гофмайстер Кедринський“.

Бувший в 1905 р. управителем сенатської друкарні А. Кедринський оповідає про причини спинення опублікування маніфесту так: 29 (16) жовтня о 8 год. вечора до нього зявив ся фельдєтер з пакетом міністра двора барона Фредеріка, в котрім містилися згаданій текст маніфесту і лист Фредеріка з пропозицією надрукувати маніфест в числі „собрания узаконеній“ з 30 (17) жовтня. Тому, що маніфест одержав не звичайним шляхом міністерства справедливости, Кедринський, віддавши його до друкарні для складання, повідомив телефонічно Щегловітова, що прийшов до надрукування маніфест. Зразу міністер справедливости просив тільки спинити друк маніфесту, але вже о 11 год. ночі у Кедринського зявив ся урядник для окремих поручень при Щегловітові, котрий зажадав показати йому оригінал маніфесту, а коректурний листок велів передати до сенатського архиву.

Маніфест з 28 (15) жовтня 1905 року майже ідентичний з актом зречення, писаним Миколою Романовим 17 (4) марта 1917 року. Показуєть ся, що маніфест, виготовлений в часі першої революції, ждав на свою реалізацію 12 літ („К. М.“).

Велика валютна позичка осередніх держав на Україні. З Києва доносять з 15 мая: Між Австро-Угорщиною та Німеччиною з одного боку й Україною з другого боку підписано сьогодні договори, після яких Українське Правительство ставило осередніх державам до розпорядження 400 мільонів карбованців. Їх вартість оплачуєть ся на паперу в купонах по курсу 2 корони й на половину в марках по курсу $1\frac{1}{3}$ марки за 1 карбованець. Сі договори, які є найбільшою валютною операцією Австро-Угорщини у війні з переведених в нейтральних державах, забезпечать осереднім державам українську валюту, якої вони потребують для купівлі на Україні. Разом з тим для України створюєть ся перші підстави для заснованя банку паперових грошей, який потрібний, щоб сотворити банк мопероукрайинської фінансового господарства здорову валюту й охоронити її від дальших наслідків неминучого зросту занепаду рублевої валюти.

Бібліографія.

Червона Калина. Літературний збірник „Українського Січового Війська“. Під редакцією Миколи Угрин-Безгришного. 112 ілюстрацій (малюнки, рисунки, плани, карикатури та світліни). Видання „Червоної Калини“, ч. 1. Кіш „Українських Січових Стрільців“, 1918. Стор. 143.

З МІСТ: Д. Вітовський. Звіт; М. Угрин-Безгришній. Гимн У. С. С.; А. Лотоцький. Іван Франко; Тарас Український. Безконечний глум (вірш); Др. Августин Сечовий. Українське Schützen табож. В перекладі: Українські Січові Стрільці; Андрій Бабюк. І. Вєхляк. Скочаня. П. Перші болі; Роман Купчинський. Під вечір. На недавнім побоевищі (вірш); І. Яремич. На горі Маківці; Захар Ткачук. Батьки та діти; Антін Лотоцький. Диви ся: ось села, городи, сади (вірш); Др. О. Назарук. Слідами У. С. С. по шпиталях; Іван Цянка. Доповняюча

сотня У. С. С. в бою; Василь Бобинський. Вій, буря Мирон Заклинський. Зі записника У. С. С.; Левко Лепкий. Пісня обозників УСС.; Роман Каминський. Козак Нитка. Преса „Українського Січового Стрільців“; Ковчак Нитка. Преса „Українського Січового Стрільців“; Микола Степовенко. „Українські Січові Стрільці“ на Волині; М. Угрин-Безгришній. А ми-ж тую червону калину підніємо. Крім того кілька приказів.

Октав Мірбо. Лихі пастухи. Драма на 5 дій. Переклад з французького Володимир Дорошенко. Новітня Бібліотека, ч. 23. Накладом видавництва „Шляхи“. Львів, 1918. Ц. 3 К. Переклад відзначаєть ся доброю літературною мовою, чим дуже корисно відзначаєть ся від інших перекладів на українську мову в останній часах.

Арістофан. Хмари. Грецька комедія в перекладі Тараса Франка. Всесвітня Бібліотека, No. 11/12. Львів, 1918. Стор. XI+96. Ц. 3 К.

Буковинський православний календар на звичайний рік 1918 (Річник 45). Видання тов. „Укр. Бєсїда“ в Чернівцях. Ч. 267—270. Відень, 1918. Стор. 168+44 ілюстрацій. Ц. 3 К.

Зміст літературної частини такий: О. Олесь. Воскрєсєнє (вірш); Самоєтїгна Україна; І. Карлик. Молитва; М. С. Шевич. Відбудова знищених областей; В. Т. Куди діти кацапам; В. Т. Наша будучність; В. Дз. УСС. в боротьбі з життям і традиціями; Василь Атаманюк. Лист із поля Кругом тихо, кругом пусто (вірш); І. К. Світова війна. Найважнійші воєнні події в році 1917; Жовнір за плугом. Народна пісня; О. Попов. В Празі. З воєнних споминів; І. Я. Сумаряка. Про виселенців; Н. Сп. Комітет для підпомогання Буковинським збігцям; Н. Сп. Понор. Збігці в підмоги; Життє і доля виселенців на Мораві; Ольга Спінуд. Вражіння: Туга збігців. Поворот збігців (вірш); О. М. Попович. Українське шкільництво на Буковині під час війни; Іларій Карбулицький. Остап Попович (Посмертєва згадка); О. М. П. Не плачте, ньєкко! (вірш); Гаврило Гордий (некрольог); Др. Павловський. Державне заосотренє родів воєнних в часі війни, заосотренє немішкєдє воєнних А. Яблонівський. Воєнні співомовки: Аби фанно. Війна Кацапська мати.

Приймаєть ся **Всесвітню Бібліотеку** а саме на передплата на такі вип.

Арістофана: Хмари, грецька комедія в перекладі Тараса Франка.

В. Короленка: Без язика, оповіданне в авторизованій перекладі П. Дятлова. Друкуєть ся.

Д-ра Д. Донцова: Українська державна думка і Європа, політична розвідка. Друкуєть ся.

Юрія Кміта: Два циклі, новелі з бойківського життя, з вступом про автора. Приготовляєть ся.

Марк Твейна: Веселі оповідання, в перекладі Петра Франка. Приготовляєть ся.

:- Передплата на стсих :- **12 Корон** (в подрібній пропять випусків виносьєть ся даєть ціна їх буде більшою), а якщо бажаєть означити висоту накладу, — просимо надсилати передплату і зголошення на адресу:

— Івана Галичовича в Бориславі. —

Зміст: В справі державних меж України. — Розпорядок фєльдмаршала Айхгорна в справі заведення полєвих судів на Україні на Малій Раді. — 3 годєсєніє німєцької прєси з приводо державного перевороту на Україні. — Іван Косинин. Ховра й Дуб. — Становище соціалістєво-фєдєралістєв до українського державного будівництва. — Заява нового Українського Правительства. — Гетьман і предсєдатель міністрів про завдання моменту. — Вісти. — Бібліографія.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— Друкарні Адольфа Гольцгаузена в Відні. —

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
 Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
 Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 21.

Відень, 26-го мая 1918.

Ч. 204.

Еволюція лібералізму на Україні.

Наслідком останніх подій на Україні утворено Правительство, яке складаєть ся переважно з лібералів. Теперішнє Правительство вважає себе тимчасовим і призначеним навіть на досить короткий час — до скликання українського парламенту. Не відомо, чи доживе воно до сього, але у всякім разі до того часу в нім зайдуть ще значні персональні, а може й партійні зміни. В теперішнім міністерстві соціалістів-революціонерів, соціалдемократів, а навіть соціалістів-самостійників очевидно нема. Соціалістам федералістам їх зїзд заборонив також брати участь в теперішнім Правительстві.

Про більшість Правительства — кадетів треба передусім сказати, що сама назва їх є анахронізмом і може бути джерелом деяких непорозумінь. Ця назва походить з часів паризму, коли кадети обстоювали конституційну монархію, і тепер, як такоюж перестаріло і позбавленою конкретного змісту, як і назва партії „октябристів“.

Пореволуційні події на Україні не лишили ся без впливу на українських лібералів, котрі, як показуєть ся тепер, відбули величезну національно-політичну еволюцію. По вибусі революції соціалістичні партії все більше випирали кадетів з поверхні політичного життя. На Україні ліберали були крім того лише додатком своїх центральних російських організацій і се сильно перешкаджало їм зростати ся з українським життям і пристосовувати свою програму й діяльність до місцевих обставин. В останніх місяцях обставини сильно змінили ся. Большевики ґрунтовно знищили ліберальні організації й позбавили їх політичного впливу, як на російське життя, так і на українські периферійні партії. На Україні панування большевиків тривало відносно лише короткий час і по увільненню України від большевицької анархії ліберали дуже скоро відновили свої організації й почали підносити глову, але тепер вже в деякій мірі самостійно без вказівок від російського центру. Безнадійна анархія і тероризм большевиків у Росії примушують лібералів на Україні постарати ся здобувати собі тут хоч вузлу, але безпечнішу вітчизну.

Присутність військ центральних держав впливає, розумієть ся, на розвиток соціально-політичних відносин на Україні, але се не може ще очевидно змінити науприв на превеликий жаль значно раніше, ніж сяяне могли на власні очі переконати ся про цілковиту нікчемність і утопійність земельної реформи соціалістів-революціонерів, але боротьба проти соціалізації землі почала ся майже від самого вибуху революції й ставала б тим безнадійнішою для прихильників „земельного соціалізму, чим довше вона провадила ся-б. Боротьба земельників проти соціалізаторів землі й ціла реставрація земельної, а почасти й деякої иншої, власности є тою реальною соціально-господарською основою, на якій відбуваєть ся зріст і еволюція українського лібералізму. Те, що в Прави-

тельстві держави, основаної на приватній власности, ліберали займають поважне місце, є цілком природним явищем, але до того, що на місце наскрізь соціалістичного Правительства прийшло Правительство лібералів, причинили ся переважно соціалісти-революціонери з їх дематогічно-утопійною програмою. Ліберальне теперішнє Правительство є реакцією попереднього, але кожда реакція улягає почасти чинникам, проти яких вона направлена, й таким чином утворюєть ся посередній стан. В данім разі він був би коаліційним Правительством. покиж прийде Правительство, вложено з усіх українських партій, треба старати ся, щоб і теперішнє додержувало принаймні основних засад української державности, обовязкових для кожного українського Правительства, як соціалістичного, так і ліберального. Що Правительство Василенка-Лизогуба вважає сі засади для себе обовязковими, показують заяви його представників про те, що вони стоять на точці погляду самостійної Української Держави. Оскільки заява Василенка зроблена від імени цілої його партії, є вона наймаркантишою точкою перебутої партією еволюції. Правда, як виявило ся на зїзді кадетів у Києві, Василенко та Ржепецький в більшій мірі ведуть в національній політиці партію за собою, ніж ідуть за її програмою, але коли партія акцептує участь своїх членів у Правительстві, тим самим вона акцептує і засади, на яких стоїть се Правительство. Українські міщанські партії мусіли таким чином стати, як і соціалістичні партії, на точку погляду самостійности Української Держави.

Зробити ся самостійниками примусили лібералів не лише політичні обставини даного моменту, які спонукали їх перебрати провід в державі, але й инші соціалні та економічні чинники постійнішого характеру. В резолюції кадетського зїзду зазначено, що вони беруть участь у Правительстві з огляду на небезпеку анархії, але можна припустити, що вступаючи до Правительства, кадети сподівали ся від сього порятунку і для земельної власности прихильників своєї партії. І оскільки приватній власности буде загрожувати небезпека з боку російської анархії, самостійницькі тенденції українських лібералів безперечно будуть зростати. Так само, як і соціалістів-революціонерів гуртували ся донедавна широкі веретви населення, котрі, як показало ся незабаром, з соціалізмом нічого спільного не мали, так і біля кадетів гуртують ся тепер найріжнородніші групи власників всякого роду, які побоюють ся, коли не скасування, у всякім разі значного обмеження прав власности й зі справжнім лібералізмом нічого спільного не мають. Кадетим стали на чолі цілої української буржуазії, — в тім їх і теперішня сила й слабість. Партія кадетів у недалекій будучині примушена буде розвалити ся: ліва частина її буде шукати порозуміння з соціалістичними групами, а права з партіями, які стоять правіше кадетів. Вже тепер починають ся по-

різнень між кадетами й представниками українського великого капіталу, незадоволеними як соціальною, так і національно-політичною політикою кадетів. Але своє історичне завдання—організації української буржуазії кадети поки-що всеж-таки роблять і в тім їх головне теперішнє значіння.

Економічний чинник в теперішній консолідації й організації заможних клас на Україні виступив дуже яскраво в промові Ржепечького на кадетськйм зїзді, в якій він вказав на необхідність негайного відокремлення українських фінансів від російської фінансової руїни, котра загрожує обезцінити й українські паперові гроші. Те, що відноситься до фінансів, може відносити ся і до багатьох інших галузей державного господарства. І ці господарські сепаратистичні чинники в українсько-російських відносинах будуть зростати тим більше, чим більше буде кріпнути й розвивати ся господарське життя України. А тим самим зростатиме і свідомість національно-політичної окремішності в рядах української буржуазії. Маючі класи на Україні приходять, хоч і іншими шляхами до тоїж самої цілі — до признання необхідності самостійної Української Держави, до якої українська демократія прийшла значно раніше, проголосивши одностайно самостійність України. Українське громадянство закінчує свою класову, соціальну будову, — в сїм полягає головна вага теперішнього моменту.

Той ненормальний стан речей, при яким українська нація обмежувала ся на самих лише демократичних верствах, зникає. Українська демократія провадитиме тепер боротьбу не проти національно чужих, а проти своїх власних маючих клас. Але національна еволюція української буржуазії ще досить далеко від свого кінця, тому й національно-політичне завдання української демократії ще не скінчене. Вона все ще лишається за бороллом національно-політичних ідеалів української державності й повинна боронити її від русофільських тенденцій деяких кругів українського лібералізму.

Російські традиції української буржуазії все ще досить значні, як се показує напр. останній кадетський зїзд у Києві. Українські ліберали вже відірвали ся від берега російської державності, але, не зважаючи на зусилля своїх правительствених провідників, усе ще не припили її до української.

Кадети ухвалюють в резолюції свого зїзду вірність засядам своєї старої партії, а одночасно розвивають найголовнішу з них — неподільність Росії — рішенням взяти участь в Правительстві самостійної Української Держави. Вони хочуть боронити сю державу від анархії, а разом з тим дають привід до найзавзятішої національної боротьби в межах України домаганням зрівняти російську мову в правах з державною українською мовою. Се жаданне є нічим іншим, як впливом самих лише російських традицій і москвофільських тенденцій деякої частини українських лібералів. Прикладу двох рівних в правах державних мов не маємо в жадній європейській державі. На Україні се може мати тим менше місця, що тут Росіяне не творять компактної більшости на жадній кавалку української території, а в цілій державі творять зникаючий відсоток цілого населення.

Дві державні мови затримували-б страшним способом ціле державне та провінціальне українське діловодство, вносили-б тертя і національну боротьбу в кожду інституцію і причиняли са-б до того, що українські урядники не володіли-б добре ані українською ані російською мовою. Запропонувати зробити російську мову державною могли лише горжане України, які не мають найменшої поваги до власної держави, й треба дивувати ся, що цензура, лишаючи досить таки білих плям в українських часописах, перенустила сю протидержавну постанову кадетського зїзду. Оголошення української мови урядовою в Міністерстві війни ще не є вичерпуючою відповідю на протинаціональну постанову кадетського зїзду. В справі державної мови не повинно бути жадних сумнівів і хитань. Найменше, чого Українці можуть жадати від кожного свого Правительства, се те, щоб воно державні інтереси ставило понад партійними.

Українські ліберали прийшли через необхідність взяти участь в Українськйм Правительстві до фактичного признання української державності, теж саме Правительство повинно провадити їх і далі по шляху національної еволюції, а разом з тим Правительство повинно уможливити вступленне до нього демократичним партіям, національно-політична програма яких приборала вже міцні державно-національні форми.

М. Трояцький

Зїзд партії соціалістів-федералістів.

10 травня в помешканні клубу „Родина“ відкрив ся зїзд партії соціалістів-федералістів, звідомленне з якого подаємо за київськими часописами. Перше засіданне було присвячене рефератам з місць. Найцікавішим з них було те, як відбили ся на місцях останні події. Взагалі-ж зазначено, що сї події такі недавні, що з певністю не можна нічого сказати про відношенне населення до перевороту, але видно, що є кола, які задоволені переворотом. Головою зїзду вибрано Ілію Шрага, а товаришем голови Саліковського й Карпінського. Вечірнє засіданне зїзду провадило ся в новім помешканню Українського Клубу на розі Прорізної та Пушкінської вулиці.

Перший реферат прочитав Шульгин про міжнародні зносини, в котрйм зазначив, що коли заснувала ся партія соціалістів-федералістів чи переходила в нову фазу свого існування, умовини життя були зовсім відмінними від сучасних. Життє швидко пішло вперед і тепер багато пунктів програми партії є анахронізмом і зїздови прийде ся в сїй програмі зробити деякі зміни. В сїй час партія соціалістів-федералістів не передбачала, що Україна стане самостійною державою, і стояла на тім ґрунті, що Україна повинна домагати ся федеративного устрою Росії. В сїмже напрямі партія увесь час провадила свою роботу та змагала до здійснення своїх ідеалів через утворенне автономної української одиниці в федеративній російській республіці. Увесь час партія вела за се боротьбу й гадала, що се повинно прийти зверху, але умови життя зробили, що федеративний устрій прийшов звизу. Центральна Рада, оголосивши автономну Українську Народню Республіку, підкреслювала, що вона стоїть на федеративнім ґрунті. Далі життє пішло ще скоріше та прийшов час, коли після спроб Генерального Секретаріату утворити російський федеративний уряд, які скінчили ся невдачею, Україна примушена була стати на шлях міжнародні зносин. Таким чином Україна, яскраво зазначивши ідею федералізму, здійснила її не змогла й, починаючи від третього Універсалу, стала на самостійний шлях. Далі самостійність України підкреслює війна з колишньою метрополією і таким чином четвертий Універсал, що ex officio проголосив самостійність, не сказав нічого нового.

Тепер партія соціалістів-федералістів повинна яскраво підкреслити, що вона стоїть на ґрунті самостійности. Взагалі партія розуміє принцип федералізму ширше ніж федеративний устрій держави, партія розуміє його як засіб боротьби з милітаризмом і царизмом. Принцип федералізму одинокий засіб забезпечення перед війною і взагалі світовими конфліктами. Крім того партія відкидає ідею федерації з російською деспотією, але думає про можливість федерування з Литвою, Білорусю, Кримом, Кавказом і ин. Тепер міжнародні відносини України пішли далеко вперед, — на Україну тепер дивить ся весь світ. Україна зараз заключила мир з центральними державами й наближаєть ся час загального миру та міжнароднього конгресу, на яким Україна повинна мати місце, щоб зміцнити своє міжнародне становище. Крім центральних держав Україну признали в сїй час також Англія та Франція; правда, попередній Уряд легковажно зруйнував зносини з Англією та Францією, але всеж-таки згідно з міжнароднім правом Україну вони признали.

Тепер найбільшійше питання — се наші відносини до з котрими ми заключили мир, за який нас так багатили. Треба зазначити, що в Українців ніколи не було зністичного чаду й ворожнечі до Німеччини й Австро-рщини; коли вони визволяли Україну від большевиків, уважали їх своїми братами. Всеж-таки треба зазначити, багато незрозумілих кроків щодо Німців було у попереднього Уряду, але й Німці, особливо по містах, поводили ся як слід. Далі ми побачили німецьке військо в Центральній ці й нарешті побачили наш новий Уряд. Не секрет, на і багнети спираєть ся сей Уряд, але се не може не викликти протесту з нашого боку, бо се є втручання в наші внутрішні справи. Повстає питання, чи не змінять ся політика Німців до Української Держави, чи не збирають ся вони порушити мировий договір? Перед нами тяжка перспектива. Партія соціалістів-федералістів стоїть в опозиції до сучасного Уряду, але всеж вона повинна ужити всіх заходів, аби охоронити українську самостійну державність і вийти новим Уряді.

Саліковський зазначив, що ідея федералізму тепер відступила ся сама собою і відійшла на задній план. Се стало завдяки тому, що російські партії разом з російським урядом з усієї сили тримали ся ідеї централізму. Таким чином Центральний російський уряд, котрий противив ся ідеї федерації, примусив Україну стати на ґрунт самостійності.

Шелухин сказав, що партія в свій час ховала ся і втекала: через автономію до федерації; але так до федерації дійти не можна було. Се було фальшиве становище, Україна мусіла вийти з нього та стати на ґрунті самостійності. Федерація — ідеал партії соціалістів-федералістів і до нього повинна змагати вся людськість; що-ж-до міжнародних відносин — треба виходити з сього ідеалу та стояти на українському ґрунті.

Мацієвич торкнув ся економічних відносин в державі, бо економічне життя се та підстава, на якій стоїть кожна держава. Коли подивити ся на те, як будувало ся економічне життя України, можна побачити, що воно відбувало ся в звязку з усій Росією, значить, Україна під економічним впливом тісно звязана з Росією. Також се треба сказати щодо української культури, бо вона також дуже звязана з російською. Одначе федерувати ся з сучасною Росією не можна; зараз Україна повинна бути тільки самостійною.

Для вироблення резолюції з приводу реферату Шульги-на вибрано окрему комісію.

Цікавим був реферат бувшого міністра торгівлі та промисловости Чопівського про економічне становище України, в котрім зазначено, що програма партії соціалістів-федералістів признає головні завдання соціалістичного ладу щодо земельного й робітничого питання. Се той далекий ідеал, до якого змагає партія. Сучасність ставить нам перешкоди. Берестейський мир в Німеччині називають хлібним миром, і з сям поглядом для усякого Німця звязана Україна. Таким чином Україна мусить дати хліб Німцям. Для досягнення своїх ідеалів ми повинні віддати своє золото — хліб задля своєї держави. Спадщина, яка дістала ся Україні, надзвичайно тяжка. В першу чергу ми повинні подбати, щоб вимінити нашу валюту — хліб на те, що нам потрібне. Універсали проголосили соціалістичний устрій держави. Соціалістичні гасла відхиляють приватну торгівлю і заміняють її державним господарюванням. Тепер нам треба взяти ся до організаційної роботи, щоб провадити справу товарообміну. В сій справі може бути два шляхи при соціалістичнім устрою: перший — кооперативна торгівля, другий — державна монополія. Але ціла низка спроб показала, як трудно перейти від приватної торгівлі до державної. Друга галузь нашої економічної політики — промисловість, котра в останній час обслуговувала виключно військові потреби; в момент демобілізації вона терпить велику кризу. Тут також мали шкідливий вплив різні домагання робітничих мас, спроби соціалізації і т. ин.

Берестейський мир втягнув Україну в товарообмін, але становища України й центральних держав різні. Україна уже не є в стані війни, а центральні держави воюють і знаходять ся в гірших умовах. Німці, заключивши з нами мир, наклали на нас і великі обовязки. Україна мусіла висунути особливий регулюючий апарат, аби протиставити його заходам Німців. Для сього потрібно розвинути державну торгівлю, а далі закликати приватні творчі сили. Попередній Уряд під сям оглядом зробив великий крок — спробу утворення хлібних бюр, де провадилось би державне господарювання, а також і давалась би змога працювати й приватній ініціативі. З другого боку розвиткові української промисловости загрожує також небезпека. Зараз провадить ся обезтоварення України, бо товари вивозять ся за кордон, а тут не виробляють ся. Далі Україна лишила ся без грошових знаків і тут виникає небезпека. Ще далі з кінцем війни Україні загрожує те, що вона буде засипана закордонними фабрикатами, котрі можуть убити українську промисловість. Таким чином з кінцем війни ми можемо стати перед фактом нашого економічного занепаду. Треба дати змогу працювати приватній ініціативі й в той же час регулювати її державою.

Луканів застановляв ся над питанням, чого всі монополії потерпіли неудачу, та зробив висновок, що се залежить від того, що не зорганізовано правильної контролі.

Проф. Синявський сказав, що партія соціалістів-федералістів повинна признати необхідною націоналізацію промисловости. Монополії цукрова, винна, тютюнова повинні бути. Далі Україні потрібно негайно розмежувати ся в курсі карбованця з російським рублем. Невже український карбованець, забезпечений золотом, рівний нічим незабезпеченому російському рублю?

Шелухин зазначив, що у нас є якась хворість заводити усе державне. Була спроба завести державну мову, віру, горілку. По аналогії з сям стали заводити монополію хліба. Вона удати ся не могла й ніколи не удасть ся, бо виходить за межі держави.

Проф. Ганіцький відповів Шелухини та сказав, що хлібну монополію провести можна, але для сього потрібно мати цілу низку елеваторів. Тепер загрожує небезпека від того, що промисловість може перейти до рук чужинців. Щоб запобігти сьому, потрібно мати професійну освіту, тверду владу й певний економічний план. При кінці проф. Ганіцький зазначив, що партія с. ф. повинна обстоювати 8-ми годинний робітничий день.

По промовах Гавченка про робітниче питання й Білецького про державну монополію вироблення резолюції з сього приводу доручено окремій комісії, а засідання перервано до вечора.

11 травня засідання зїзду зраня провадило ся при зачинених дверях, на якім між иншим прочитали реферати: Ніковський — про становище України й організацію влади, Кушнір — про Центральну Раду, Прокопович — про Раду народніх міністрів і Фремов — про тактику партії.

Вечірнє засідання зайняв реферат Мацієвича про земельне питання. Мацієвич в цілком науково обґрунтованім рефераті з статистичними й цифровими даними в руках ясував ті підвалини, на яких повинна ґрунтувати ся земельна реформа на Україні. Референт зазначив шлях розвитку земельної революції на Україні та зокрема в Росії. В той час, коли в решті Росії гинули в пожежі земельної революції цілі села, величезні культурні господарства й кольосальні багатства, у нас на Україні сей революційний рух вилив ся в культурних засобах боротьби й увійшов увесь в рамки земельних комітетів щодо відносини землі. На Україні взагалі дуже обережно народ відносить ся до питання про приватну земельну власність; се було видно навіть і на першій селянській зїзді. Теж саме показав і перший зїзд земельних комітетів, котрий відстоював дрібну власність. Між иншим в Ц. Раді в той час розвивала ся чужа нашому народови ідея — ідея соціалізації.

Тепер кажуть, що той переворот, який тільки-що стався, спирається на чужоземну силу; ні, він спирається на соціалізацію землі. Єдиною організацією, яка зрозуміла душу народу, референт вважає спілку землевласників. Земельна реформа повинна спиратися на тих фактах землеволодіння, які панують. Соціалісти-революціонери ґрунтувалися на общині, яка була джерелом усіх ідей, але вони не зважали на те, що все повинно йти еволюційним шляхом, а еволюція йшла не в сторону скасування власності, а на бік її зміцнення. За останні часи багато землі перейшло в селянські власницькі руки, а взагалі думка нашого народу йшла, тим шляхом, що земля такийже товар, як мануфактура, залізо, значить її можна продавати й купувати.

Щодо типу українського господарства—воно переважно грошове, і в останні часи широкими кроками йде його індустріалізація. В справі аграрного змісту сучасної революції треба зазначити, що в ній не було ідеї скасування приватної власності. Останні події яскраво показали, що революція цього року, питання власності не зачіпала, бо сучасність ще не доросла до цього; взагалі ж революція мала метою скасування великої власності, не зачіпаючи дрібної.

Разом з сими повстає питання, як бути соціалістам: невже вони повинні вставити в свою програму дрібну власність? Це питання є наслідком того, що за останніх 10 років соціалізм якось змеханізував ся; отже сільське трудове господарство є власністю, є одним з проявів скасування експлуатації сільського робітника й одержання ним усього його заробітку. В зв'язку з усім тим Мацієвич уважав необхідними деякі зміни в програмі партії.

Кушнір заявив, що головним чином з боку референта найбільшу критику визвала точка програми партії про скасування власності на землю. Далі Кушнір зазначив те, що програма партії соціалістів-федералістів щодо земельного питання зовсім не підходить до програми соціалістів-революціонерів, а скоріше до соціалдемократів. По програмі партії с.-р. земля виймається з товарообміну та право власності на землю і повного розпорядження нею кається ся. Що-ж до гасла: земля без викупу—се здійснити не можливо й селянству за землю прийде ся сплатити. Се викотило-б трохи гроші з села й допомогло-б державі в її скрутнім фінансовім становищі. Всеж-таки потрібно зазначити ту ціну, по якій земля перейде до селянства, й треба подбати, щоб ся ціна не обтяжала його.

Майстренко підкреслив, що збори боять ся чогось слова „скасування“. Сього слова не треба боятися, бо за сими гаслом йде бідніше селянство. Що-ж до платні за землю—ніякої сплати не може бути за даровані землі; се був би гріх проти Бога й народу.

Шелухин обстоював ту точку погляду, що право власності на землю повинно бути обмежене й щоб кожен, хто захоче, міг працювати на землі.

Голова зїзду Шраг зауважив, що як заводити викуп за землю, треба викупну платню обмежити якоюсь певною сумою, чи кількістю землі, а решта землі повинна безплатно перейти до держави. Викупну платню не слід брати з безземельних. Шраг настоював, щоб той пункт статуту партії, в яким говорить ся про скасування власності на землю, залишив ся і надалі в програмі; крім того він певний, що селяне будуть задоволені тим, що земля буде вийнята з товарообміну.

12 травня засідання зїзду з початку було зачиненим і відчинило ся тільки о 2 год. дня. При кінці закритого засідання голова зїзду І. Шраг, прощаючи ся з зїздом тому, що йому негайно потрібно було їхати, сказав таку промову: „Ми зібрали ся в дуже тяжкий момент і, кінчаючи зїзд, ми сподіваємо ся, що зберемо ся при кращих обставинах. Хоч темні хмари залагли небо, але гроза розрядить атмосферу. Ми, старі Українці, самі иноді зневіряли ся і тратили надію в тяжких хвилинах минулого. Тепер Україна воскрес-

ла й віримо: раз воскресла, „не вмере, не загине“, а сел інших народів збуде собі місце, якого заслуговує. Нарешті що воскрес, не вмирає, зацвіте і засяє Україна“.

Після того, як Шраг покинув залу засідань, почало обговорення вироблених в комісії резолюцій.

Членами головного комітету партії соціалістів-федералістів вибрані: С. Єфремов, А. Ніковський, С. Шелухин, Прокопович, І. Чопівський, М. Шульгин, К. Мацієвич, Корчинський, Ф. Слюсаренко, К. Лоський, О. Саліковський.

При кінці зборів Шульгин подякував членам партії котрі зіхали ся для спільної праці, і зазначив, що партія дуже молода й за той рік, який вона працює, не можна був встигнути й організувати ся. Але всеж-таки в організації ній роботі зроблено багато. Взагалі-ж партія соціалістів-федералістів—се інтелігентська партія. Коло неї купиться більше всього української інтелігенції й тому вона багатинтелігентними силами. Партії, видно, далі прийде ся відіграти значну роль. Партія росте та збільшуєт ся і треба думати, що на далі вона буде ще більшою, міцнішою.

Останнє слово забрав С. Єфремов, котрий говорив про роботи зїзду й порівнював сей зїзд партії з першим зїздом. Він зазначив, що на провінції тепер йде творча робота по організації партії соціалістів-федералістів і зїзд партії свідчить про те, що вона стоїть на певнім шляху. Так давно на всю Україну ясно світив маяк, до котрого йшла вся людність, се була Центральна Рада... Але зараз сей маяк загас. Зате зявило ся багато блудних огнів, коті тепер усюди світять ся. Треба пам'ятати, що се тільки блудні огні й за ними йти не можна.

Сим скінчив ся зїзд партії українських соціалістів-федералістів, котрий ухвалив такі постанови:

I. В справі федерації й самостійности. Партія під час складання своєї програми виходила з того погляду, що найбільш реальнішим і найкориснішим для України є федеративне єднання з Росією. Дальші політичні обставини—централістична та своєкорисна політика російського уряду, суспільного й партій, ворожість їх до дійсного федералізму й решті большевицька авантюра—висунули ідею самостійної Української Держави. Рахуючи ся з новими реальними умовами життя, партія соціалістів-федералістів признала державність України й увесь час в своїй парламентарній і гальній політиці підтримувала сю ідею та сприяла консолідації Української Держави. Але разом з сими партія розуміє, що ідея федералізму в політичнім життю має таке саме загально світове значіння, як в соціально-економічнім життю—соціалізм, і тому се ідеї мають залишити ся провідними думками партії. Як соціалізм єднає всі трудящі маси всього світу, так федералізм містить в собі ідеал того всесвітнього єднання держав, яке тільки й може бути запорукою прогресу імперіалізму й війни. Щодо ближших перспектив, рахуючи ся з реальними обставинами життя Росії, партія для даного моменту має виключити всяку можливість федеративного зв'язку з Великоросією. Але разом з тим єднання з іншими сусідами, які утворюють нині свою державність, партія повинна ухвалити можливим і бажаним для інтересів України.

II. В справі міжнародньої політики. Партія соціалістів-федералістів, зазначаючи, що Українська Народня Республіка майже першою досягла бажаного миру, признає, що в інтересах як України, так і всього світу можливе найскоріше припинення світової війни, що на міжнароднім конгресі Україна конче повинна мати своє місце, нині-ж, застерігаючи ся від всякої участі у війні, зберігаючи нейтральність України має встановлювати свої міжнародні відносини надалі, домагаючи ся остаточного признання її як з боку воюючих, так і нейтральних держав.

III. В справі відношення до центральних держав. Партія соціалістів-федералістів, виходячи з того, 1) що українське громадянство ніколи під час війни не було перейняте шовіністичною і якою будь ненавистю і ворожістю до централь-

держав, 2) що, коли німецьке-австрійське військо виходило на допомогу проти большевиків, на нього дивилося українське громадянство взагалі і наша партія зокрема на військо дружньої нам держави, 3) що поведження вду Голубовича часом не вдовольняло справедливих вимог жнього війська, яке прийшло на допомогу, партія разом з ним констатує, 1) що в деяких випадках поведінка німецького командування також була невідповідною дружнім відносинам, 2) що втручання німецького командування до справ вищої політики на Україні, образу парламенту України—Центральної Ради, розгін її, встановлення німецькою силою гетьманства й абсолютно недемократичного, москвофільського своїми тенденціями Уряду викликали протест, як з боку партії, так і всього українського громадянства проти сього тільки почасті задратованого втручання в життя другої держави.

IV. В економічних справах на Україні. Найближчими завданнями в економічній політиці партія признає такі: В інтересах захисту української самостійності з огляду скрутне економічне становище України як наслідок всегнівної війни (мілітаризація і демобілізація промисловості) большевицького руйнування (спроби націоналізації та соціалізації підприємств революційним шляхом) з'їзд признає потрібнішим, щоб українську промисловість як найкраще відбудовано при участі й за допомогою держави. Щоб до відбудови й розвитку української промисловості викликано всі ініціативні верстви населення України від нижнього елементу (робітників) до приватних ініціативних елементів (підприємців і промисловців) включно. 3) Щоб поруч розвитку державного господарювання викликано приватну ініціативу під державною контролею. 4) Щоб для відбудови сього всього складено ради промисловості в центрі кожних міст, які-б виробили загальний економічно-промисловий план для цілої України та для окремих промислових зон. 5) Щоб вироблено загальнодержавний фінансово-промисловий план, який проводився б в житті в ім'я економічної і політичної самостійності України. 6) Щоб торговельні стосунки між Україною й іншими державами привертати під час відбудови української промисловості провадити під контролею держави й в ім'я охорони української промисловості (через державну палату торгів). 7) Щоб в цілях демократизації економічної політики України всякі організації суспільства, як промислові, так і торговельні (кооперативні та споживчі товариства) знаходили з боку Українського народу як найширшу й найшвидшу допомогу. 8) Щоб заведені постійні монополії, переважно торговельні, на деякі галузі промисловості (цукрову, винну, тютюнову й ин.) лише в умовах, щоб держава мала спроможність діставати від них певний зиск, хочби при умовах користування державно-ініціативних апаратів (хлібне бюро). 9) Щоб взаїмні відносини між працею і капіталом знайшли негайне порозуміння при участі Уряду в ім'я розвитку й існування української промисловості. 10) Щоб негайно складено постійну державну інституцію для розроблення й обговорення постійних міжнародних торговельно-економічних договорів між Україною з одного боку та з Росією, центральними державами й іншими сусідами з другого боку—при участі широких заінтересованих і компетентних кол верств українського суспільства. 11) Щоб на поширення професійної освіти звернено особливу увагу, чого досі на жаль майже не було.

V. В земельних справах на Україні. 1) Верховне право на землю належить державі. Для державних і громадських потреб держава відчужує землі від власників відповідну платню. 2) Зазначаючи свій соціалістичний принцип, що приватна власність на землю згодом повинна бути ліквідована, аби остаточно виключити землю з числа засобів експлуатації людської праці, з'їзд уважає необхідним в сучасних умовах господарського життя на Україні в інтересах розвитку її продукційних сил і інтенсифікації сільського господарства провести рішучу й послідовну демократизацію

землеволодіння на підставах приватної власності, уважаючи найпродуктивнішим трудове сільське господарство. Ся демократизація повинна перевести ся на підставі примусового відібрання за певну платню всіх земель вище трудової норми й передачі їх малоземельному та безземельному селянству.

Для сього партія намічає такі негайні конкретні засоби: а) утворення з земель державних, удільних, монастирських, арендних, малокультурних і частини культурних тимчасового державного фонду, з якого наділяють ся малоземельні й безземельні селянство; б) тимчасове залицення викупу земельних господарств, зв'язаних з сільсько-господарською промисловістю і висококультурних на умовах аренди в руках сучасних власників і вироблення засобів передачі їх трудовому господарству; в) утворення державно-кооперативної гіпотечки, до якої переходять як бувші борги на викуплених землях, так і викупні платні, з дозволом сплачувати усю суму її окремим хліборобам; г) вільна мобілізація землі, обмежена кількістю трудової норми і контролею органів місцевого урядування; д) передача земельної політики на місцях як по наділенню землею, так і по землеустроєнню, розмежуванню органам місцевого самоврядування, а регулювання земельних відносин місцевим судам; е) арендне законодавство в цілях забезпечення арендаторови права використання утворених ним меліорацій, справедливої арендної ціни та продовження реченців аренди; ж) найширша агрономічна допомога селянству в розвитку культури й поширення кооперативної самоорганізації селянства; з) державно-громадська організація заповоги переселенцям за межі України з утриманням своєї агентури в місцях колонізації.

3) З'їзд признає, що урожай з посівів, зроблений сього року селянами, повинні дістати ті, хто ті посіви зробив, з тим, що коли посіви зроблено на чужій землі, за користування нею повинен власник врожаю виплатити арендну ціну, яка вносить ся в державну скарбницю, як що її ще не внесено.

VI. В справах тактики й відношення до моменту. 1) До конституції, яку видав гетьманський Уряд, партія відносить ся рішуче негативно, як до абсолютистичної й антидемократичної; так само недемократичним і в багатьох випадках реакційним і протидержавним уважає партія сучасний кабінет міністрів, ставить ся в рішучу опозицію до нього й забороняє своїм членам вступити в його склад. 2) В своїй роботі партія має бороти ся проти всякого замаху на нашу державність, проти шовінізму та всякої національної ворожнечі. 3) Ідучи назустріч народами й виходячи з його інтересів, партія звертає як найбільшу увагу на організаційну та культурну роботу серед мас як підвалину державного, політичного, соціального й національного відродження України.

VII. Окремі постанови. 1) Признаючи, що в Українській Державі державною мовою повинна бути українська, з'їзд партії вимагає, щоб по всіх українських установах державною мовою уважала ся тільки українська мова, через що все діловодство на протязі найкоротшого часу повинно бути заведеним українською мовою, а права інших мов на Україні мають бути забезпечені законом.

2) Обміркувавши події останнього часу, з'їзд партії особливо спинив ся на фактах розгону селянського з'їзду з арештом його учасників та заведення попередньої цензури для газет. Уважаючи ці факти за безперечні прояви політичної реакції та зведення рахунків з політичними противниками, з'їзд рішуче проти сього протестує й вимагає негайного повороту та забезпечення всіх елементарних вольностей, як воля слова, зібрань, з'їздів і ин.

3) Маючи на увазі, що в Українській Народній Республіці до сього часу не встановлено, хто уважається в ній її громадянином, через що не можна ні поставити нікому вимог про виконання державних обов'язків, ні покликати до відповідальності за протидержавні вчинки та зраду, а разом

з тим уважаючи на те, що не тільки посади звичайних урядовців Української Держави, а навіть посади міністрів і їх товаришів обсаджують-ся людьми, про котрих не відемо, якої вони орієнтації й чи признають себе підданими Української Держави, що дає їм безкарну можливість провадити політику на користь інших держав, а на шкоду Українській Державі або, будучи на українській державній посаді, служити проти інтересів Української Держави на користь іншим державам, — зїзд партії вимагає, щоб не було такої ситуації, щоб не переведено в життя програму про українське громадянство.

4) Визнаючи для організації Української Держави введення доброго ладу та скасування всякої анархії необхідно потрібним, а так само організацію елементів держави, а саме: влади, народу й території, на що належну компетенцію має тільки Установча Українська Народня Рада чи Сойм, партія вимагає, щоб на протязі чотирьох місяців скликано в Києві на підставі закону про громадянство Всенародню Українську Установчу Раду (Сойм), і ухвалою признати затягненню цієї справи чинну програму Української Держави.

5) Зїзд партії признає, що програма партії не заборонює приймати до членів партії людей неукраїнської національності, які поділяють програму партії.

Зїзд делегатів к.-д. партії на Україні.

В дні 8—11 травня у Києві відбувся зїзд делегатів „конституційно-демократичкої“ партії з цілої України. Сей зїзд заслуговує на окрему увагу з боку українського громадянства, бо сеж панове кадети з цілої України перший раз збирають-ся на партійні наради цілком окремо від своїх загальноросійських товаришів, розділених тепер державним кордоном. До тогож панове кадети, які вже навіть по революції не годилися з тим, щоб Україна мала ширшу територіально-національну автономію, тепер стали напівурядовою партією самостійної Української Держави.

На зїзд прибули делегати: від міста Києва й Київщини — 43, від Волині, Катеринославщини, Поділля, Полтавщини, Херсонщини й Чернігівщини — 32, від міст Одеси, Миколаїва й Харкова — 43. Поміж ними: міністри нового Українського Правительства: Василенко, Гутник і Ржепецький, члени буйшої Державної Думи: Горшков, Давідов, Ковалевський, Масленіков, Штейнгель, Яснопольський.

В програму зїзду входили такі точки: а) справа організації головної партійної управи на Україні, б) тактика партії в звязку з теперішнім моментом, в) притомні міністри Василенка, Гутника й Ржепецького, г) питання про віру, д) інформації з місць. Було поставлене й питання про федерацію, але з тактичних міркувань його знято з денного порядку.

Перед відкриттям зїзду голова київського краевого комітету к.-д. партії Григорович-Барський, привітавши прибувших делегатів, запропонував зїздові вирішити питання про компетенцію зїзду, а саме: чи уважають себе прибувші на зїзд делегати компетентними для винесення зобов'язуючих ухвал в усіх питаннях, зазначених у програмі зїзду? Після виміни думок всі стали на-тім, що зїзд має право рішати про всі справи, згадані в програмі, але не змінюючи програми партії.

Відкривши зїзд, Григорович-Барський поміж иншим сказав: Останні революційні хвилі поставили нас перед фактом великого історичного значіння. Ми стоїмо перед фактом істотного самостійного Українського Держави в утворенні центральних найвищих органів державної влади. Ми повинні з цілковитою серйозністю оцінити всі події в інтересах краю. Я підкреслюю — в інтересах краю, бо уважаю інтереси партії в порівнянні з інтересами краю нікчемними. Сі найвищі інтереси краю примушують нас „приспособитися“ до нових форм державного життя та влити в них наш зміст.

В противнім разі життя викине нас і ми лишимося поза сферою державної будови на Україні. Для того, щоб „приспособитися“ до нових форм, нам треба конче найширше інформувати й наші партійні організації, конче треба координувати діяльність для утворення одної думки. Останніми часами перед нами повстало було питання про боротьбу з буйною Українським Правительством і Центральною Радою. Ся боротьба викликала також потребу об'єднання всіх партійних сил. Подія була такою так швидко минає, що в своїх силах, щоб треба стежити за ними дуже пильно, щоб не лишалося позаду їх. Се примушує нас уважно поміркувати в утворенні найвищих органів на Україні, котрі могли-б, об'єднуючи ся в подіях, направляти діяльність партії. Я закликаю вас до серйозної роботи та прошу вас бути дуже обережними при розгляді гострих питань. Положення краю дуже тяжке. Треба мати на увазі, що в склад Правительств увійшли представники нашої партії, котрі потребують нашої піддержки.

Після сього відбули ся вибори президії зїзду. Головою вибрано Григоровича-Барського, товаришами голови: Колесовського (Харків), Штерна (Одеса), Імшенецького (Чернігів), академіка Бернадського (Полтава), Горшкова (Білоцерківський), Чолганського (Київ), секретарями: Уляницького (Київ), Сніжінського (Катеринослав).

В справі організації головної партійної управи на Україні виступив з рефератом Григорович-Барський. Вказавши на повну неможливість звязку з російською партією і необхідну потребу керуючого органу на Україні, звернувшись до російської партії, він прочитав виступлене краєвим комітетом партії „Временное положение об организации на Украине“. Референт заявив, що краєвому комітету й на думку не приходило утворення самостійної (!) партії на Україні. Параграф „Временное положение“ майже всі подібні до загальноросійського. Зв'язок з загальноросійською партією не припиняється, а буде утвореною при першій можливості. „Положення“ не змінило програми, ні відношення до центру й місцевих відділів. Найвищою управою к.-д. партії на Україні має бути делегатський зїзд партії к.-д. на Україні“ та його „Головний комітет“.

В дебатах над „Положенням“ Іваницький (з Харкова) висловив ся за прийняттям пропозиції краевого комітету, підкреслюючи „временний“ характер будучого органу й додаючи: „Кроме того, я собственно не знаю, что панам под термином „Украина“ (сердешный кадет і досі ще не можна навіть зрозуміти сього!). Не знаю, что его теперь, не знаю, до чого-лі підійде нам ім'я дело не стого названієм“ (духотинський кадет!). Пан Горшков не задоволений був словом „временный“ і пропонував яскравіше се означити: „Впредь до установления связи с остальной Россией“ (не може бути ніяк про любу „связь“ з Росією пан член покойної державної Думи!) абож хоч поясненем: „ввиду утраты связи с Россией“. Пан Рагозін заперечував проти включення в „Положення“ без всяких поясненя, бо се може дати право будучим зїздові рішати про всі питання партії (от нещастя!). Були ще деякі „поправки“ й бажання щодо змін в „Положенію“, але при голосуванні всі вони відпали та прийнято значною більшістю голосів проєкт „Положення“ без жадних поправок.

На другий день зїзду Крутинов виступив з рефератом про „проблему власти“. Схарактеризувавши відношення партії за рік до питання про власть, він додав: „Ми бойкотуємо власть, коли вона була „хищническая“ й „насиленная“. На 4-м зїзді ми признали (!) необхідним задовольняти ся ведливою діяльністю українського народу. Але Центральної Ради маємо в собі такі елементи, що вели руйнівну роботу, через те ми не могли продуктивно працювати з нею й віддалили свого делегата з неї. Партія к.-д. ніколи (!) не ставала вороже до справедливих змагань українського народу. Протестували проти Універсалу з 7 надлиста (ст. ст.) проти самодержавного рішення дуже важких питань.“

будемо боронити селянську (!) власність, бо ми бачимо в сім основу для розриву краю. Тепер наша партія рішила увійти в склад Правительства та зробити його національним — се завдання кожної життєвої партії. Друге міркування: окупаційна власть, хочби вона була найкращою, завжди гірша від своєї, яка-б вона не була, бо вона може наробити таких помилок, яких потім ніколи не направити, особливо, коли пригадати все те, що ми пережили за рік революції. Третє міркування: при ліквідації війни, при яких би обставинах вона не наступила, на мировий конгресі матимуть все представництво лише самостійні держави, а не окуповані. Тому ми маємо два виходи: взяти участь у Правительстві або ні. Не входить в склад Правительства, тоді можуть взяти владу або праві або соціалісти. В першій випадку прийшло-б до правого більшовизму й нової катастрофи, в другій — те, з чим ми познайомилися за рік революції. Ми хотіли-б вложити в переворот наш зміст, щоб житте було таким, як ми бажаємо. Наша партія прийшла до постанови взяти участь у Правительстві довгим і тяжким шляхом. З'їзд мусить вирішити, чи добре ми зробили, признаючи потрібним увійти в склад Правительства, уважати осіб, що увійшли туди, персонально й тому не звязувати їх партійними директивами, довіряючи їхній партійній орієнтації.

В дебатах над сим рефератом Левицький підкреслив, що партія к.-д. завжди виступала з протестами проти змагань України до самостійності (се признавало ся, мовляв, „несправедливим“ жаданнем українського народу, про який тепер панове к.-д. так турбують ся). Ми яко партія мусимо виставити виразно свої домагання й, коли їх не виконають ся, наша партія повинна цілком відвернути ся від влади. Основною метою партії к.-д. є „встановлення єдності Раді й забезпечення можливості єя політическаво і хозяйственнаво розвитку“ (цілком ясно і для кожного кадета зрозуміло). Основною перепорою є берестейський мировий трактат (от біда!) й інші доповнючі договори та... революція. Непохитність берестейського договору залежить від нашого безсилля й від положення на західнім фронті. Основним завданням тактичного характеру є організація державної влади, яка б опирала ся на реальні сили (певно виключно кадетські), не приналежні до заінтересованія в збереженню берестейського договору. Така власть не може вийти (!) з Установчої Ради, бо попередні основи до її скликання непридатні (!) а нові будуть неавторитетні. Відси приходимо до необхідности (!) „васозданія пресмства монархіческой власті“ і утворення открийованої конституції на підставах парламентарної відповідальности, привернення принципу приватної власности, відмовлення від загального виборчого права (!) й помочи союзників до часу витворення власних сил. Проголошення гетьманства є відбитка одноособової влади в перекрученім виді. Перед властю стоїть завдання додержати берестейський договір, а тому вступлення до такої влади суперечить основним принципам партії. До тогож се буде фальсифікація окупації, при якій всі вигоди матиме окупант, а ненависть — Правительство. Позатим таке положення суперечитиме основному тактичному завданню партії, бо закріплення української монархії буде суперечити повстанню загальноросійської монархії (!).

Підтримував його і Ефімовський, запропонувавши відповідні резолюції. Шило запевняв, що попередній промовець неправду говорить, коли згадує про „предательство“, — кадети сього не роблять. Безрадецький настоював на необхідности вступу в Правительство оборони здобутків революції. Члени партії можуть зоставати ся в Правительстві до того часу, доки діяльність влади не суперечитиме завданням партії. Горшков доводив, що дійсною влади їх товариші не дістануть. Нічого зробити вони не зможуть.

Міністер торгівлі Гутник у своїй промові перш усього зазначив, що закони, видані гетьманом, торкають ся будови Української Держави, а не Української Народної Республіки, а потім уже перейшов до перевороту на Україні.

Переворот, казав він, зробили інші круги і з іншими намірами. Наша власть не підходить під звичайні рамки державної будови. Закони, видані зараз, мають лише тимчасовий характер, до того часу, доки збереть ся народне представництво, котре має встановити дальше державне будівництво й існування України. Загальний характер того, що стало ся, не є корінною зміною. Тепер ще нема нахилу до реакції. На зроблений закид про заборону зїзду городів він відповів: Се питання адміністративної управи, а не конституційної будови. Допустити зараз зїзд, серед членів якого панують елементи, котрі не спочувають нам, не можна було. Люде великого (!) досвіду признали за краще не дозволити зїзду ніж потім його розпустити. Се викликало-б великий громадський скандал. На вулицях Києва тихо; на вулицях Одеси також, хоч повної певности сей спокій не має. З повітів Харківщини надходять вісти про грабіжі й погроми. Чорні сили продовжують свою роботу. Вони підкопують ся під встановлений порядок, не зупиняючи ся перед доносами в чужі столиці. Горючого матеріалу багато. Міністерство постановило стати на шлях заборон, хоч воно й знає, що ризикує своєю популярністю. Нас не могло се зупинити. Досвід останнього часу довів, що найпопулярніше Правительство не є найкращим. Нам роблять закиди: „Ви опираєте ся на чужі штики й будете працювати під натиском“. Так, ми признали сей факт дійности. Сі реальні сили будуть натискати на всяке Правительство, чи то воно буде кадетське, чи архисоціалістичне. Я буду працювати в імя того ідеалу, котрий ношу глибоко в душі. Коли ви розумієте ту трагедію, яку переживає в душі кожний член Українського Правительства, ви не повинні відштовхнути нас, а підтримати словами бодрости та втіхи. Про гетьманську власть Гутник сказав: гетьманської влади ми не розуміємо яко самодержавну власть. Коли запитаєте мене: „так що-ж таке гетьманська власть?“, я по совісти відповім: „не знаю“ (!), як певно не знають і ті, котрі витворили її. Ми дивимо ся на гетьмана, як на голову Правительства, котра доведе край до Установчої Ради чи до Союму з установчими функціями. Що торкаєт ся мого міністерства, скажу: роботи дуже багато. Перше й довге завдання — наладити адміністраційну машину. Я боюсь іти в департамент, щоб не зустріти ся з тамошнім штатом служащих, — я міркую по їхнім начальникам.

Відновити промисловість дуже тяжко. Не можна безнадійно ждати, що нам дадуть щось зза кордону. Ми бачили, що відтіля ми нічого не дістанемо. Промисловці надіють ся на нашу поміч, але наша каса порожня. Наяти поміч ми зможемо там, куди звертали ся за владою, навіть коли се поведе до залежности у відношенню щодо капіталу. Все-ж се краще ніж користати ся продуктами закордонної промисловости. Справа великої ваги — відновлення вугляних копалень. Не буду ховати ся з правдою: Німці добувають у досить великій кількості різних металів, тоді, як наші організації не находять їх. Договір з Німеччиною ми повинні додержати, бо се не суперечить великим державним інтересам.

Увечері тогож дня виступив з промовою і міністер народної освіти Василенько. „Я прийняв обовязки міністра почав він, уважаючи се своїм обовязком. Я не думаю виправдувати ся. Я не зїду з позиції, котра потрібна для добра Батьківщини, не дивлячи ся ні на які напади. Треба поставити межі революції яко руїні. Ідея нації на Україні поглибила ідею держави. Національна ідея була сильніша й Українська Республіка будувала ся на національним принципі. Українська культура повинна вступити в боротьбу з російською культурою. Ся боротьба буде допомагати розвиткови української культури. Україна може й повинна творити ся яко самостійна держава. Я не бачу в сім нічого небезпечного й неприродного для культури. Мені казали: „як можна працювати, опираючи ся на чужоземну силу?“ Але ми вже маємо в історії такі приклади: Болгарія утворила ся під охороною російських штиків. Станемо тепер на

другу точку погляду. Скажемо — хай ся чужа сила піде. Вернуть ся знову большевики й будуть знову робити свої досвіди над населенням, при яких державне будівництво звязані не можливе. Правда, внішньою силою ми почастіршіні сили для праці.

Мені доручено обовязки двох міністрів: народної освіти й закордонних справ. Я не можу зараз розвинути перед вами докладної програми, бо ся програма буде витворена самим життєм. В справах народної освіти є багато дуже гарючого матеріалу. Туди заносять дуже багато пристрасти при вирішенні протилежних інтересів. Коли мені пошастить найти середній шлях, який задовольнить одних і других, мій горючий обовязок буде виконаний. В Міністерстві закордонних справ я керуватиму певно дуже не довго. Справи Міністерства дуже запутані. Треба пригадати, що з одного боку ми є у війні, а з другого в періоді ліквідації війни. Багато є противенств у питанні про територію. На питання, котре може викликати багато балачок, — се про наші відносини до центральних держав, — я скажу вам, панове, що я завжди був у переконанню, що наші економічні інтереси нас звязують з Німеччиною. Всім ясно, що інтереси держави повинні будувати ся на реальній політиці, а не на сентиментальних міркуваннях. Ми завжди були в тісних звязках з Німеччиною: наука, культура, промисловість і ин. Ми уважасмо Німеччину ворогом. Але не треба забувати, що на нашім шляху Англія стояла частійше ніж Німеччина. Досить пригадати, як Росія лишила ся Царгороду та проливів завдяки підступам англійської дипломатії. Тісні відносини з Німеччиною природні, бо вона є найближчим нашим сусідом. Ми повинні використати всі вигоди з сього боку. Се та основа, на підставі якої я буду брати участь в Міністерстві“.

І в а н и ц ь к и й нагадав, що партія несе відповідальність і за тих міністрів, котрі увійшли в склад Правительства і персонально. Партія повинна підтримувати їх, доки вони будуть тримати ся інструкцій партії, як напр. інструкція від групи Харківців: а) кийський зїзд лишаєт ся вірним принципом „єдиної Росії“; б) сей зїзд не суперечить автономії окремих частей краю; в) зберігаєт ся „єдинство“ партії; г) необхідний засоб зраді до демократії для культурної й економічної піддержки. М и т ю ш и н перестерігав, що такі міністри, як Василенко, котрий, забувши про свою принадлежність до кадетів, голосно заявляє, що він є самостійник, можуть увести партію у великі непорозуміння. І м ш е н ц ь к и й від імени полтавського комітету партії протестував проти вступу членів партії к.-д. в склад Правительства (перелякав ся бідолашний після промови Василенка, яка для багатьох була дуже великою несподіванкою).

На третій день зїзду відчитав свій реферат про „хазайствено-економіческую жінзнь України“ Б у т е н к о. Тези реферату: 1. Делегатський зїзд партії народної свободи (к.-д.) вважає, що основною умовою можности відновлення зруйнованого господарсько-економічного життя України може бути відновлення головних підстав правопорядку, якими є суд і законна тверда адміністративна власть. Суд може бути авторитетним серед населення лише тоді, як він буде незмінним хоронителем законів і оборонцем прав, не підлягаючи тенденціям кожночасного Правительства. 2. Одним з найважнійших чинників відновлення господарського життя краю є нормальна праця органів місцевої самоуправи. Органи місцевої самоуправи, а надто земські, переживають зараз тяжку кризу, викликану з одного боку загальною державною руїною, а з другого демагогічною політикою груп і партій, що припадково пока соціалістичних груп. Міркуючи, що помилкова ідея демократичних органів самоуправи, делегатський зїзд признає необхідним для членів партії: а) бороти ся проти політики руїницьких соціалістичних експериментів і демагогічних виступів, які ще не припиняють ся; б) в цілях успішности такої боротьби брати участь у виконавчих орга-

нах самоуправ і в комісіях, лишаючи ся на пленарних засіданнях в ролі відповідальної опозиції; в) як вияснить ся повна неможливість досягнути зазначені цілі, піднести питання про потребу нових виборів міських дум і земств. 3. Правильно розвизар земельногo питання на Україні, як у краю сільсько-господарськoм, се невиздoжнe завданнe теперішнього часу. Відмовленнe, вeд невиздoжнe реформe теперішнe до попередніх форм землеволoдіння та землевикористання, хочби се було й можливим завдяки внішній силі, ховало-б в собі причини економічного й звязаного з ним культурного застою та політичного невдоволення на Україні. Задоволеннe земельної нужди трудового селянства й усуненнe існуючих ненормальностей в користанні землею буде найбільш надійним засобом проти демагогічних кличів соціалізації землі, які привели. Російське господарство до повної руїни, а край до анархії. Повна воля продажі землі без посередництва держави викличе масову несплановану ліквідацію середнього землеволoдіння, як такого, що найбільш потерпіло, спекулятивне скуповуваннe земель і перехід їх в руки чужосторонніх капіталістів. На підставі сих міркувань і зважаючи, що земельну реформу можна провести не силами одної якоїсь партії, а при співучасті різних груп населення, делегатський зїзд признає необхідним для партії підтримувати групи, котрі в основу земельної реформи візьмуть: а) охорону й закріпленнe дрібної власности; б) установу найбільшого розміру землеволoдіння й викуп державою всіх земель, більших від того розміру; в) установленнe можности для дрібних землевласників збільшувати свої земельні господарства шляхом надбання на власність частини земельного фонду. Разом з тим зїзд підкреслює, що одночасно з збільшеннeм земельного запасу трудового господарства треба прийняти цілий ряд мір по меліоративній та розповсюдженнє сільсько-господарської техніки, головним чином для підвищення рівня освіти народу, без чого при збільшенні населення земельна реформа дасть лише тимчасові результати. 4. В умовах незакінченої ще війни й серед тої руїни, яка зараз панує, неможливе повне відновленнe свободи торгoвлі. Конче треба рахувати ся з тим, що державі доведеть ся завести цілий ряд монополій і нормвань, як в цілях утворення державних фінансів, так і для задоволення потреби вироблення державних продуктів першої необхідности. Щодо внішньої торгoвлі—необхідно рахувати ся також і з тим, що зміна політичного положення України може в будучині мати вплив на напрямок і характер тої торгoвлі. Вказані вище умови виявлять значні впливи на відновленнe і розвиток промисловости на Україні. Рахуючи ся зі слабим взагалі розвитком промисловости в її теперішній стані, необхідно утворити особливо сприяючі умови, щоб забезпечити промисловість місцевими сировцями й вуглем і притягнути до неї капітали краю. Тому делегатський зїзд признає необхідним зорганізувати комісію для докладного ознайомлення з питанням про внутрішню і внішню торгoвлю України та про міри для розвитку промислу. Праці цієї комісії повинні давати матеріал при виступах партії в практичних питаннях, як заключення торгових договорів і т. ин.

Міністер фінансів Р ж е п е ц ь к и й, забравши слово поза чергою, звернув ся до зїзду з такою промовою: „Я з великою тривогою вийшов на сьo трибуну. Я не хочу кагти ся тут в утворенню гетьманства і в зближенні з новими союзниками, бо я був переконаний, що иншого виходу для 40-мільонового народу не було. Тут потрібна була сміливість, сміливість в свідомості й переконанню. Фінансове положеннe нашoго краю ви знаєте. Всюди руїна, а фінанси держав залежать від стану торгoвлі, промислу й сільського господарства. Дозвольте передати вам мої плани й міркування, які лягли в основу. Я увійшов в Міністерство тому, що обміркувавши питання про добробут країни, прийшов до переконання, що можемо істнувати, тільки відокремивши ся від Росії. Кажуть, що коли потонає дві близькі особи, не можна відокремлювати ся одному від другого, а погібати разом, але

сього сказати про 40-мільоновий народ не можна. Росія випустила на 40 мільярдів паперових грошей, коли їх виплатити, вона мусить погібнути. Ми випустили на 150 мільонів. Може випустимо ще на 1—2 мільярди. Але коли ми не утворимо своєї власної грошової системи, море російських грошей залле нас. Тому ми повинні цілком змінити весь апарат грошової системи, утворивши власну грошову одиницю та власне забезпечення цих грошей. Ми повинні утворити свій емсійний банк, а не випускати гроші з державного банку. Сі гроші будуть забезпечені капіталом, при чім для забезпечення грошей доведеться удати ся до помочи мирного капіталу. Правительство буде контролювати діяльність цього банку, а може спільно й управляти. Се справа дуже складна та сказати зараз точніше про се не можна. Система повинна бути зорганізована дуже швидко, бо при заключенню мира треба буде мати свою власну валюту. Тоді можна буде думати й про внішні позички. Перейшовши до питання про доходи, Ржепецький сказав: Ми не можемо поставити промисловість, торгівлю й господарство в гірші умови ніж в інших державах, коли ми виступимо на міжнародній ринку. Одночасно ми повинні відмовити ся від кличів, які привели країну до теперішнього стану. Говорачи про податки, ми повинні їх переглянути. Збільшувати можна буде їх, оскільки се не перешкоджатиме розвитку країни. Навіть збільшені податки не дадуть потрібних коштів у відповідній кількості. Ми повинні шукати інших засобів-монополій. Іноді й акциза може замінити монополі, але останні вигідніші. Ми вибираємо такі монополії: 1) цукрову, яка вже існує; 2) горілчану, яку заведеться, бо селяне витрачають силу дорогого хліба на виріб горілки і пють не менше, ніж пили раніше; 3) табачну. Зорганізується збір податків, яких зараз майже ніхто не платить, і ин. Треба поширити права вкладників і утворити чекову систему, яка допоможе викотити з народу запаси грошей. Треба звернути особливу увагу на межі України. Сі межі повинні дати те, що необхідне для її економічного розвитку. Я вважаю, що се не шовінізм, бо він тільки розєднує всіх, хто хоче прийняти участь в утворенню держави. Нам необхідне приєднання Криму, який нам дасть вино, садовину, купелі місця, гавані й доки. Не можна навіть уявити собі, як наша держава може існувати без Криму. Творачи державу, ми повинні витворити й органи місцевої самоуправи. В Німеччині сума провінціальних бюджетів держави дорівнює бюджетови держави. В нас же вони мають 1/5 частину державного бюджету. Ми будемо старати ся зменшувати місцеві податки та збільшувати загальнодержавні, з яких видаватимуться підмоги місцевим органам самоуправи. Потім ми повинні встановити державний бюджет, якого до сього часу ми не маємо. Я йду цілком свідомо до зближення з центральними державами й за сю свідомість прошу мене судити, як хто хоче.

В справі віри виступив з рефератом Уляницький. Референт доводив, що в свідомості кожної людини єсть різне відношення до питання про релігію, але власть не повинна лишати цих питань без уваги. В інтересах охорони чистоти церковно-політичного життя партія к.-д. повинна не допускати, щоб релігію використовували для політичних цілей, і змагати до відокремлення церкви від держави.

Гордон, критикуючи промови міністрів, нападав на них і доводив, що коли кадетам відмовити ся від „єднання“ з Росією (се йому дуже не подобається), тим самим вони відмовляють ся від земельної реформи, бо на Україні землі замало (на його думку певно краще українських селян випустити на сибірські й інші пустелі ніж наділити поміщицькою землею на Україні). Черниш висловив побоювання, щоб бува поміщицькі землі не попали до рук німецьких колоністів, і з цих міркувань годить ся він і на земельну реформу. При питанні одного з делегатів зїзду, чи партія к.-д. завчасу знала про підготовку перевороту й чи брала в нім участь, голова зїзду Григорович-Барський заявив від мени київського комітету партії, що комітет участі не брав

і нічого про переворот не знав, а про участь Ржепецького тільки вперше чує і то мабуть треба розуміти участь не в перевороті, а в Правительстві.

На четвертий день зїзду відбуло ся голосування над резолюціями зїзду й вибори членів до головного комітету партії на Україні.

Перед голосуванням над резолюціями голова зїзду заявив, що всі резолюції й поправки розглянуто в комісії згоди, в яку входили президія зїзду, референти й ті, що вносили резолюції та поправки. Комісія згоди виробила загальну резолюцію, котру ухвалили київський, одеський і харківський комітети. Потім він поставив на вирішення принципіальне питання: чи признає зїзд можливим входити в склад теперішнього Правительства? Більшістю 70 голосів проти 13 і 6, що повздержали ся від голосування, ухвалено взяти участь. Після сього всі резолюції проти вступлення кадетів у Правительство відпали.

Потім перейшли до голосування над резолюціями:

В справі влади: „Вислухавши реферат київського красового комітету про організацію державної влади, делегатський зїзд, лишаючи ся вірним ідеалам партії та її програмі, перед погрозою небезпеки поневолення й загибелі краю від анархії й руїни, признає необхідною участь партії в державній роботі й вважає можливим персональне вступлення своїх членів у нове Правительство. Пропозицію внести до цієї резолюції додаток: „лишаючи ся вірними ідеалам єдності Росії, єдності партії й поділяючи думку про необхідність союзу з західними демократіями“ з тактичних міркувань не піддано під голосування.

Про московську мову одностайно прийнято таку резолюцію: „Зїзд вважає необхідним негайно надати московській мові права мови державної нарівні з українською“.

В церковній справі: „В інтересах охорони релігійної цуртки й миру в церкві зїзд вважає, що в адміністрації й законодавстві треба провести ідею незалежності церкви від держави з одного боку й ухилення церкви від вмішування в державні справи з другого. Партійні організації на місцях повинні вести рішучу боротьбу проти всяких спроб політичних і громадських груп повернути релігію на послуги політичним завданням“.

Про забезпечення прав національних меншостей: „Для охорони культурно-національних прав національних меншостей треба утворити установи публично-правового характеру, для чого Правительство повинно видати відповідний закон“.

Резолюції по рефератови Бутенка, запропоновані ним у своїм рефераті: „Хазайствено-економіческая жизнь України“, про суд, городські самоуправи, земельне питання та про торгівлю і промисловість прийняв зїзд з деякими поправками.

Про робітничому питанню прийнято таку резолюцію: „Робітникам треба дати широку свободу професійно-національних організацій для охорони своїх прав і задоволення своїх потреб, але без права присвоєння собі яких би не було функцій загальної адміністрації. В промислових підприємствах мусить залишити ся восьмигодинний робочий день, але разом з тим, щоб се не привело до понизження продуктивності праці, що дуже помітно відбито ся на протязі революційного періоду“. Резолюцію прийнято оплесками.

По ухваленню резолюцій відбули ся вибори членів головного комітету. Вибрані при закритті голосуванні (картками) такі особи: П. Бутенко, Г. Биховський, А. Безрадецький, М. Василенко (міністер народньої освіти), А. Гольдман, Д. Григорович-Барський, М. Іоселевич, С. Крупнов, В. Левитський, А. Жекулін, А. Ржепецький (міністер фінансів), С. Франкфурт, В. Уляницький, І. Черниш, С. Чебаков, Л. Чолганський, Ф. Штейнгель, А. Ярошевич, В. Бублик, А. Головін, Л. Зайців, А. Лурь, Луначарський і Є. Полто

рацькая — від міста Києва; І. Вайнштейн, М. Гештейн, С. Гутник (міністр торгівлі і промислу), Н. Добровинський, Н. Кіреєвський, С. Штери — від міста Одеси; А. Анциферів, проф. А. Маклецов, Оршанський, Рибаків і Фенін — від Харкова; М. Імшенецький — від Чернігова; Д. Ярошевич — від Полтави; Сніжинський — від Катеринослава, Рененкамф — від Поділля і Логвинович — від Умані. Перед виборами деякі члени зїзду вели агітацію, щоб міністрів не вибирати до головного комітету, але ця агітація не мала успіху.

Після виборів голова зїзду звернув ся до присутніх з промовою, в якій між иншим зазначив: Робота зїзду закінчена. Ми утворили центральний орган, котрий об'єднує діяльність наших партійних організацій на Україні. До сього часу ми примушені були жити старими директивами центрального комітету, які відстали від життя і не відповідають сучасному моменту. Життя йде швидкими кроками. Потрібна вчасна орієнтація. Се дасть нам новий орган. Говорачи про резолюції, прийняті зїздом, я мушу з почуттям повного задоволення сконстатувати, що сей зїзд — перший іспит на самостійне політичне будівництво ми витримали з успіхом. Ухвали зїзду показали, що партія лишаєть ся „єдиної і дисциплінованою“. В сїм запорука будучих успіхів. Оповідіаю зїзд закінченим.

Як бачимо з промов, резолюцій і хитромудрої тактики панів-кадетів на сїм зїзді, вони з дуже й дуже малими витками лишили ся майже тими самими хитрунами-політиками, якими були й до проголошення державної самостійності України. Правда, деякі з них поробили ся майже „самостійниками“—Українцями й одверто говорять про самостійність України, але ж більшість обстоює за „єдиною, неділимою“ й, коли вони рішуче не виступали проти державної самостійності України, се робило ся лише з „тактичних“ міркувань, бо їхня одвертість могла б їм пошкодити й навіть негайно усунути їх від державної влади, яка так дешево попала ся їм до рук. Чого можна сподівати ся українському народови від панування кадетів, досить легко може уявити собі кожний. Хай тільки підуть Німці з України, „тактичні“ міркування кадетів зразу змінять ся й від Української Держави й сліду не лишить ся. Тому обовязком усіх українських партій є: як найскорше переокреслити всі заміри кадетів, заховані проти самостійності Української Держави.

Полонений Іван Павлюк.

М. Василенко про завдання Міністерства освіти.

9 травня сього року відбула ся нарада членів ради міністра освіти, яка доручила голові наради Лещенкови звернути ся до міністра з проханням поінформувати нараду про його погляди на майбутній напрям і хід роботи Міністерства освіти, зокрема Головну Шкільну Раду й раду міністра, а також про те, яка доля чекає майже закінчені вже великої ваги законопроекти про план управи освітою на Україні та про єдину школу на Україні і т. ин.

Завітавши на нараду, міністер освіти вислухав її бажання й відповів таким способом: „В останніх часах до перевероту я стою дуже далеко від Міністерства освіти й сьгодні докладно роботи Міністерства не знаю, але маю певні вістки, що вона провадила ся в глибоко національним напрямку та зроблено багато. Се мене, яко Українця, завжди радувало, бо я уважаю, що народна школа, від найвищої до найнижчої—се єдина певна підвалина народного розвитку й добробуту; над зміцненням цієї підвалини зараз треба як найщиріше працювати. Се не мій особистий погляд, такої думки нинішній Уряд, який уважає, що на сїм полі треба зробити можливим навіть неможливе з огляду на сучасні обставини життя. Се доводить і моя розмова з міні-

стром фінансів, який підкреслив, що обмежувати ся у видатках Міністерство освіти ні в яким разі не повинно, й обіцяв для нас дуже широкі асигнування.

Таким чином найголовніша точка, вихідний пункт у нас з вами, панове, один, але в дальшій, що саме я буду робити на сїм тлі, яка певна програма моєї діяльності, зараз сього не можу сказати: певної програми у мене ще нема, бо я зовсім не уявляю собі, що робило ся, що зроблено й що стоїть на черзі в роботі моїх попередників.

Можу зазначити лише, що я сюди прийшов не ламати, а продовжувати тут зроблене й бажаю найширшого та найглибшого розвитку національної української школи. Трохи згодом, коли стан річей і справи стане для мене яснійшим і більше знайомим, тоді можливі будуть докладніші розмови про окремі питання, але й тепер не відмовляю відповідати на них по змозі. З свого боку мушу зазначити, що мене тепер дуже обходить думка про українізацію, яка ніби-то провадить ся силоміць. Се справа, яка для нашої користі мусить мати инший вигляд в очах деяких кол суспільства; сї кола—буржуазія, до якої належать всі будучі сили наших часів. Зробити сї кола нашими прибічниками—велика перемога, великий здобуток, про який варто й дуже варто подбати. Як се зробити, діло практики, але значінне має се питання ще й от з якого боку: на суперечнім національним ґрунті марно витрачаєть ся багато часу й сили, а наслідки сього для діла невеликі. Я маю своїм завданням мирити національні течії, по змозі уникаючи тих суперечок, але ніяк не покидаючи гасла нашого Уряду: самостійна національна Українська Держава. Зрештою скажу: мій вступ на посаду міністра освіти є продовженням вашої роботи й загальна наша мета — розвиток української національної культури й утворення умов, сприяючих сьому розвитку. Щодо поставлення тут конкретних запитань — всі вони торкають ся справи та праці, з якими я або мало або зовсім незнайомий був досі. Завдяки сьому я нічого не можу відповісти на ваші запитання й про план управи освітою на Україні, проект якого розроблений при попереднім Міністерстві, мені зовсім невідомий, в такім же стані й питання про шкільні округи. Може й старий лад, заведений вами, зостанеть ся, але все се остаточно вирішити ся тоді, як я ознайомлю ся з ним. Що торкаєть ся основних інституцій Міністерства—Шкільної Ради й ради міністра освіти, тут мушу перш усього зазначити, що історичні обставини змінили ся тепер і се може відбити ся на складі обох інституцій. Принципіально всежтаки скажу, що рада міністра існуватиме й надалі. Найважнійше, ви, панове, все обставали питання про єдину школу, се також і мій принцип, який я завжди обстоював.

Про участь національних міністерств у освітніх справах нічого не можу сказати яко представник Уряду, а особисто й мій погляд, що Міністерство освіти територіально по характеру керує всіма справами освіти на території держави. Сим становищем одного Міністерства усунеть ся багато причіпок і суперечок і непорозумінь, які тоді стануть хатньою справою Міністерства й можуть завжди бути погаджені без втручання в справу широких кол суспільства.

Питання про зміну всіх законів, виданих Центральною Радою, се непорозумінне; закон касуєть ся тільки законом і досі скасовано закон про соціалізацію землі та про земельні комітети, всі инші закони, а між ними й ті, що торкають ся освітньої справи, заховують свою силу й надалі.

З місця тимчасового осідку 1-ої української стрілецько-козацької дивізії.

Місцем тимчасового осідку 1-ої української стрілецько-козацької дивізії, що формуєть ся з полонених Українців, які пробувають в Австро-Угорщині, є Володимир Волинський. Початком організації дивізії у Володимирі Волинським можна

уважати приїзд першої групи з 30 офіцерів-Українців на чолі з підполковником Перликом, які пробували в таборі для полонених офіцерів-Українців в Йозефштадті. Прибули вони до Володимира Волинського дня 25 лютого. На двірці їх зустріли офіцери-Українці австрійської армії, які щиро їх привітали. Приміщено їх в козацьких казармах, віддалених на дві версти від міста.

До приїзду першого транспорту полонених Українців з Фрайштадту до Володимира Волинського прислали австрійські власті 300 полонених, які пробували на робітничих командах в окрузі Володимира Волинського й заявили, що вони щиро хотять послужити своєму Рідному Краєви та підтримати Центральну Раду в її боротьбі з ворогами України. Поміж тими людьми та Фрайштадтцями була щодо просвіти дуже велика різниця. Коли між Фрайштадтцями вела ся майже через цілий час полону організаційна та просвітна національна робота, полонені Українці, що працювали на робітничих командах, про се й мріяти не могли. Через се національна свідомість їх була дуже не велика. Довело ся офіцерам працювати над освідленням сих полонених. Серед тяжких умов довело ся розпочинати працю коло формування перших курнів. Офіцери-Українці з австрійської армії (Галичане й ин.), приділені до помочи в справі формування дивізії, старали ся все зробити, щоб справа пішла зразу-ж, як слід, але треба було жити довгий час серед полонених, щоб зрозуміти їх, пізнати, як слід, їхню душу. Довший час пробування в полоні відбив ся на полонених, які, найшовши ся на волі, лише поволі стали привикати до нового життя. По довголітнім полоні українські офіцери й козаки стали оживати та ставити все нові й нові вимоги.

Дня 6-го березня приїхали до Володимира-Волинського Фрайштадтці. Прибувших привітали на двірці підполковник Перлик, прапорщик Грабів і поручник австрійської армії Ковалів. Чудовий се був вид, коли біля 1000 людей зорганізованих Фрайштадтців вистроїли ся в чети та серед могутніх звуків українських пісень рушили походом улицями Володимира Волинського до казарм. Підполковник Перлик на переді, за ним прапорносець з прапором, хор, а потім сотня за сотнею козаків, ще недавно полонених Фрайштадтців. Не зважаючи на кількадечну подорож і всякі инші невігоди, козаки ступали струнко й з пісню на вустах. Свідомість, що нарешті найшли ся вони на волі й почнуть працювати на користь Вітчизни, перемогла їхню фізичну переутому.

Утворено два курні: один з тих полонених, що раніше прибули до Володимира Волинського, а другий з Фрайштадтців.

Дня 9 березня до Володимира Волинського прибув капітан австрійського генерального штабу П. Кватерник і приділений йому до помочи сотник У. С. С. Ів. Коссак, з приїздом яких розпочала ся вже правильна організаційна робота.

Козаки дуже бажали бачити у себе представників Центральної Ради, щоб почути від них про те, що діється на Україні. Бажання їх сповнило ся досить скоро. Дня 10 березня приїхали перші представники Центральної Ради сотник Сиротенко та значковий військового міністерства Байло до Володимира Волинського. На площі серед козацьких казарм представники Ради звернули ся до козаків з щирим словом, розповівши їм про всі важніші події на Україні від самого початку російської революції, про наїзд большевиків і про перших українських героїв, що лягли головами за рідну землю. Пан Байло розповів козакам про початки військової організації. Козаки щиро вітали обох представників. На заклик представників Центральної Ради постояти за волю Рідного Краю козаки відповіли однодушною заявою про свою готовість віддати останні свої сили за волю і самостійність України. Серед звуків народного гимну „Вже воскресла Україна“ задоволені й раді козаки розійшли ся до своїх казарм.

Дня 12 березня до Володимира Волинського прибув член Центральної Ради отаман Пількевич ще з одним членом Ради

від селянства Костем Мосевичем. Обидва члени Ради промовляли до зібраних на площі козаків по черзі. Глибоке вражіння на козаків зробила промова селянина Мосевича, депутата з прокурівського повіту. Він докладно розповів про події на Україні та зворушив козацькі душі до самої глибини. Перед отаманом Пількевичем козацтво зложило заяву, що воно й життя не пожаліє за волю України.

Після сього всього сформовано 1-й стрілецько-козацький полк і розпочато підготовчу роботу для формування дальших полків, з яких складатиметь ся 1-а українська стрілецько-козацька дивізія. Тимчасовим отаманом дивізії призначено підполковника Перлика, а отаманом 1-го полку капітана Ганжу. В штаб дивізії увійшли: капітан австрійського генерального штабу пан Кватерник яко начальник штабу й організатор, капітан Пилипенко яко заступник начальника штабу, сотник Ів. Коссак і значкові Бутович та Горбик.

Дня 13 березня прибула до Володимира Волинського друга група з 30 українських офіцерів з Йозефштадту, яких приділено до 1-го полку й кулеметної сотні.

З закінченням формування 1-го полку розпочало ся звичайне військово життє козаків. Ранком вільні вправи, потім вправи в строю, пополудні вправи в строю та читання наказів по полку.

Санітарний відділ під проводом лікаря Воронича та приділених йому фельдшерів також розвинув свою діяльність. Щоденно оглядають хорих, а час від часу оглядають всіх козаків.

Штаб дивізії взяв ся за розроблення й видання військових уставів та різних інструкцій для отаманної старшини й козаків. Скоро появили ся друковані устами про „Обовязки та поведення козака взагалі й особисті вправи для всіх посад“, „Вказівки для вишколення в стрільбі на стрільниці“, „Вказівки для виховання і вишколення будучої отаманної старшини й козаків українського війська“, „Інструкція для піднесення гігієни“, „Інструкція фельдшерів, рятівників і носильників“.

Дня 27 березня отаман Пількевич знову відвідав Володимира Волинського. Він був дуже задоволений гарними успіхами й висловив надію, що ся дивізія буде зразком і для инших. Дня 27 березня отаман Пількевич відїхав з сотником Ів. Коссаком до Відня, щоб полагодити різні організаційні справи.

З часом отаманна старшина й козаки зорганізували спільний хор і драматичний гурток імени Івана Котларевського (більшість членів сього товариства працювала в такім же товаристві у Фрайштадті). Хор і драматичний гурток брали вже участь у вечері пам'яті Тараса Шевченка, який відбув ся у Володимирі Волинським дня 7 квітня.

Дня 12 квітня засновано дивізійну спілкуву крамницю, в якій продають ся курево, мясо, хліб, сало, чай і кава з молоком. В склад управи крамниці увійшли: значковий Горбик, сотник Сидоренко й козаки Юрчинин і Бараник. Про достачання продуктів для крамниці піклуєть ся дивізійний харчовий Сварковський.

Дня 27 квітня загостив до Володимира Волинського полковник Шиліга-Марковський, який 19 квітня оповів старшині про п'ятки та розвиток національної армії, про полки Богданівців та Полуботківців і сформування новіших військових частин. Він зазначив, що агітація дуже шкідливо відбила ся на військової дисципліні й що вже були початки національної армії, але на сю дивізію покладають ся надії, яко на зразок найсвідомішого дисциплінованого війська.

Для вповнення релігійних обовязків приділено полевого курата о. Голея. Завдяки йому відчинено великий собор у Володимирі Волинським, який через цілий час був запертий. Відтепер служба Божа для козаків буде правити ся в соборі.

Дня 23 квітня до Володимира Волинського прибув другий транспорт зорганізованих Українців з Фрайштадту. На

зустріч козакам вирушило все козацтво й найсердечніше привітало їх. По обох боках битого шляху, який веде з Володимира Волинського до козацьких казарм, стали козаки рядами, а на переді отаманна старшина з прапором і хор 1-го стрілецько-козацького полку. Як тільки надійшли перші ряди прибувчих Фрайштадтців, почула ся команда: „Почесті дай!“, а далі залунав гимн „Вже воскресла Україна“. Потім почуло ся: „Вітаєм вас козаків на волі!“ „Здорові були, пане отамане!“ „Раді служити Україні!“ і ин. Серед звуків українських пісень пройшли козаки аж до казарм.

Після 1-го травня почали прибувати з Фрайштадту дальші транспортів. Вже прибуло разом 6 транспортів. Число людей збільшуєть ся й можна сміливо надіятися, що формованне 1-ої української стрілецько-козацької дивізії з полонених Українців Австро-Угорщини скоро цілком закінчить ся і вона вирушить далше на Україну.

5-ка.

3 заходів коло організації армії Української Держави.

Начальник Генерального Штабу України отаман Слівінський подав гетьманові реферат про реорганізацію української армії. В рефераті зазначено, що нова українська армія зреорганізуєть ся на взірць західно-європейської з територіальною системою комплектування. Особливу увагу звернець ся на формування кадр інструкторів. Завдасть ся обовязковий військова служба. Зараз Генеральний Штаб уже розробив новий статут військової служби. По цьому статуту мають бути скасовані деякі пільги й відсунення щодо відбування військової служби.

На засіданню Військової Ради поставлено на обговорення законопроекти: 1) про загальні підстави військової служби, 2) пенсійний устав. Законопроект про підстави військової служби прийнято в таких головних рисах: 1) Завданням армії Української Держави є охорона держави від зовнішніх ворогів і підтримання порядку в державі по заклику горожанської влади. 2) Начальником усіх сухопутних і морських сил Української Держави є гетьман всієї України. 3) Всі старшини затверджують ся наказом гетьмана по армії Української Держави по пропозиції відповідних начальників, а саме: начальник головних управ і команданти корпусів по пропозиції Військового Міністерства, начальники дивізій і бригад по пропозиції командантів корпусів, полковники по пропозиції командантів дивізій, осаули, сотенні й півсотенні по пропозиції полковників. Підстаршин іменує полковник по пропозиції сотенних.

Старшина може бути усунений з посади, арештований по постанові судової влади або владою відповідного начальника згідно з дисциплінарним уставом (в негайних випадках). В разі арештування начальника треба повідомити судову владу й прокуратора не пізніше ніж через 24 годин. Арештований пробуєє під арештом до одержання постанови судової влади. Про всякі дисциплінарні кари начальника робить ся розслідування для вияснення відповідних кари злочину. Справа усунення начальника не нижче полковника обговорюєть ся на Військовій Раді, в якій мають право взяти участь особи не нижче того, чю справу обговорюєть ся. Останні старшини усувають ся владою команданта дивізії, підстаршини владою полковника. Законопроект передаєть ся з Раді міністрів. Пенсійний устав передано в Головний Штаб для перероблення при участі представників від головних управ, контролера та представника Міністерства фінансів.

До військової служби Української Держави вийшов з даю 15 травня 1918 р. по всіх управах отсей наказ: Згідно

з наказом Ясновельможного Пана Гетьмана 9 травня сього року я вступив у тимчасове виконання обовязків військового міністра. Розпочинаючи виконання дорученого мені відповідального завдання, звертаю ся до всіх моїх співробітників, від малого до великого, захоптя самостійною, що наша молода держава буде міцною, заохоти самостійною тільки при існуванні нормально зорганізованої озброєної сили. Минулий рік яскраво виявив, як потужна армія завдяки тому, що в неї вжито політики, а разом з останньою і партійної боротьби, ступнево втратила необхідну дисципліну та зорганізованість і перемінила ся в озброєні банди, які боязливо втікали від ворога та страшні були лише мирному населенню. Армія мусить бути поза політикою, маючи своїм завданням лише службу в державі.

Без твердої дисципліни, котра виявляєть ся в безперечній безтрусості наставленим начальникам, зорганізована озброєна сила неможлива. Тому я вимагаю від всіх військово-служачих, без ріжниць положення, підтримувати найгострішу дисципліну під усіма оглядами. При сїм додаю, що підтримування дисципліни мусить провадити ся з повною повагою до чоловічої вартости підлеглого, яке-б не було незначне його становище. Найкращим виховуючим прийємом рахую особистий приклад начальника, який є заставою пошани до нього підлеглого; без сїбі пошани міцної дисципліни бути не може.

Високий стан військового оборонця Української Держави накладає на кожного обовязок з особливою обережністю відносити ся до всього, що може кинути тїнь на нашу армію, яка тільки народжуєть ся, кожна особа, котрої повинна простувати до ідеалу — бути лицарем чести й обовязку перед Батьківщиною. Наша держава, що тільки народжуєть ся, вимагає від нас повного напруження всіх сил, ума й волі, щоб в найскорший час утворити армію, котра буде підвалиною вартости й права молодоті самостійної України.

В сучасний підготовчий період праці по будованню армії особливе значінне має пристосованість органів управи, які мусять бути доведені до стану безперечного механізму. Тільки при такім стані органів управи можливе буде нормальне життя армії й творча праця по її удосконаленню.

При сїм вимагаю непохитно додержувати ся принципів децентралізації, залишення самостійности й ініціативи кожному робітникові в межах його компетенції, з твердим загальним керовництвом найвищих інституцій. Людей, що боять ся роботи, що в службі бачать тільки засіб для політичної агітації й сим вносять дезорганізацію в діло, котре тільки народжуєть ся, людей, що дивлять ся на службу, як на недбайливе існування на кошти держави, усувати безумовно.

Але в той час я не потуратиму ніякому свавільству й особистому поглядюві. Кожна репресія повинна мати вповні законну й важну підставу; кожний повинен бути певним, що права його — під охороною справедливого й безприхильного закону. Кожна каверза, таємні доноси будуть караті ся немилосердно.

Все діловодство, всі офіціальні відношення непохитно вести на державній мові. У всіх установах і частинах зорганізувати невідложно курси українознавства, маючи на меті доведення в найскорший час знання державної мови до належної високости.

Маючи на увазі головним чином користь ділу, а також рахуючи низше вартости з культурного боку переведення вузького шовінізму, признаю можливим перебування на службі людей знання, досвіду й таланту, хочби й українського походження, при умовинах безумовної їх вірности Самостійній Україні.

Підписав: т. в. о. військового міністра отаман Л і г н а у.
З'оригіналом згідно: начальник канцелярії Військового Міністерства отаман К о в а л е в с ь к и й.

Національна справа.

(Уваги на часі в зв'язку з війною).

II. Головні чинники й основні фази національно-відродних рухів нового часу.

(Продовження)*.

Величезне значіння мови для духово-культурного й особливо літературно-мистецького розвитку підчеркує Кавтський, кажучи: „лише мова, в якій розвинулася найніжнійшій мові, дає нам ту силу, ту тонкість відтінків, ту різноманітність вислову, які необхідні, коли треба розвинути не якісь абстрактні поняття, але коли треба відзеркалити всю повноту конкретного життя. Політику й науку можна робити також і в мові, вивченій у школі, але мистецькі річі звичайно творять ся лише в рідній мові“ (Die Vereinigten Staaten Mitteleuropas). Сю ріжницю між своєю рідною та чужою розговірною мовою знаменито підкреслили істрійські Хорвати, яким приходило ся у життю побіч власної мови вживати задля зарібку також італійської мови. Отже рідну хорватську вони називають „мовою серця“ (lingua del cuore), а італійську — „мовою хліба“ (lingua del pane), себто зарібковою (Житловський, стор. 57).

Таким робом демократизація освіти в XIX ст. (шкільний примус, народні університети, курси для неграмотних, дешеві народні бібліотеки й читальні тощо), оскільки вона очевидно мусіла послуговувати ся рідною мовою, піднесеною перед тим на щабель власної літературної, — стала ся також одним з найголовніших чинників відродження кріпацьких народів (Пор. К. Кавтський, стор. 37).

Дуже цікаво зясує сей зв'язок між рідною мовою та культурно-літературною в Брука „Національність і держава“ („Русская Мысль“, 1910, VI). „...Загальнолюдська культура — резюмує він свої уваги з приводу відносин між національним і вселюдським та ролі рідної мови в поширенню й утворенню культури — не напершувать ся механічно на початки власної: вона мусить амальгамувати ся з сею останньою, мусить бути перероблена. Література в рідній мові і є та лабораторія, в якій відбувають ся перерібка елементів загальнолюдської культури відповідно до потреб даного народу, де ці елементи зливають ся з початками власної культури... Власна національна культура, як технічно, так і психологічно є найліпшим знаряддям задля прилучення народности до дїбр вселюдської культури. Затримання у розвитку національної культури є для кожного народу лихом, бо засуджує його на культурну відсталість; у суспільности, в якій ріжні народи живуть перемішано, такий нарід мусить лишити ся на долі соціальної піраміди. Навіть і в такому випадку, коли національний розвиток припинюєть ся під натиском чужої дуже високої культури, вислідом сього є культурний застій. Бретань є найвідсталішою провінцією Франції, бо заховавши свою кельтійську мову, Бретонці не витворили в ній літератури, не зуміли здобути для своєї мови прилюдних прав...“

„Зі всього вище наведеного мусить бути ясно, що національна культура є та форма, в якій духовий розвиток етнічної групи відбуваєть ся нормально та швидко... (курсив мій, І. В.). За нашого часу, коли господарські умовини вимагають швидкого піднесення мас на вищий щабель культури, сю мету можна досягнути лише розвитком культури в національних формах“ (стор. 143—145).

Се останнє особливо відносить ся до справи літератури, сього дуже важного прояву людської культури, котра щодо форми завжди бувала, є та буде національною й немислима в якомусь позаполітичному виді. Всесвітній та загальнолюдський характер і значіння можуть мати окремі національні літерату-

ри лише своїм інтелектуальним та мистецьким змістом. Тому всі спроби якоїсь національної літератури наперед засуджені на погалад і неуспіх. Доказом сього може бути доля та розвиток середньо-вічного латинського письменства. Цікаву характеристику сього зробив чеський письменник Ф. Шульц, доказуючи рівночасно утворення національної літератури: „Якоїсь абстрактної літератури, — зауважає він, — яка висіла б десь у повітря, як домова Магомета, витвореної людьми, котрі б не належали до жадної національної суспільности, — ніколи не було, нема та не буде; тому всілякі прямування до якогось літературного становища, вищого за національне, не мають найменшого сенсу. І саме поняття гуманности в літературі належить до національної сфери. Доказ сього масмо вже давно за нами. Середні віки силкували ся витворити в центральній та західній Європі за посередництвом латинської мови літературу, спільну для кількох народів, вишу за рідні, місцеві, національні письменства. Се мала бути якась всесвітня література й щодо мови й щодо змісту; вона мала бути чимало корисною не лише для її учасників й плекателів, але й задля загальної культури. Якій висліді мали ці прямування? Вони не досягли навіть того, що, здавало ся, наперед вже було готове. Протягом шестисот років свого тривання вони ані на мент не здійснили зєдинення та зчєлення під сим оглядом народів, в країнах котрих були плекані. Скрізь та все лишала ся й лишили ся латинські літератури: в Італії, Еспанії, Франції, Англії, Німеччині, в Угорщині, а також й у нас в Чехах, але ніде не було ніколи одноманітного світового письменства, хочби у сьому шматку європейського світу. А пречінь, коли є загальною можлива якась всесвітня та ненаціональна література, так се саме було тоді“.

Іншим, значно могутнішим і загальнішим, а щодо часу новішим чинником в пробудженню народів-кріпаків був культурний романтизм з кінця XVIII та головню з початку XIX ст., в атмосфері пристрасности якого до старовини та питомих основ людського суспільного життя (Руссо), а разом й до природного побуту примітивних „неісторичних“ народів (Гердер) — повстала новочасна наука етнографія, яка „не тільки викликала переверот у життя цілого ряду менших і більших народів, спонукуючи їх національне відродження, але й мала рішачий вплив на літературу в цілій Європі...“

З легкої руки збірки Гердера народних пісень ріжних народів („Stimmen der Völker“ — „Голоси народів“) в Європі появило ся величезне зацікавлення старими витворами народної словесности всіх, а головню „неісторичних“ народів. Почали записувати ся та збирати ся кельтійські „дуани“, литовські „дайни“, фінські „руни“, українські „думи“ східно-славянські „біліни“ тощо. Се захоплення літературною старовиною було таке епідемічне, що часто, де не було таких дійсних пам'яток, дослідники їх самі творили. Пригадаймо лише сфальшовані Макферсоном старокельтійські т. зв. „Осіянові пісні“ або славетні чеські: Кралодворський та Зеленогорський рукописи, які зладив головню чеський письменник Ганка; далі деякі сфальшовані вкладки у відомім естонському національним епосі „Калевіпоег“, потім болгарський фальсифікат „Веда Словена“, зладжений Ш. Верковичем наприкінці 60 років XIX ст., врешті кельто-бретонський фальсифікат: „Barzas Breiz“ (поезія бретонських бардів), який опрацював та в 1839 р. видав Делавільмарк.*)

Ін. Бочковський.

(Далі буде).

* В. Гнатюк, Українська народна словесність, Відень, 1917 (стор. 3).

* Загальний огляд сих національно-літературних фальсифікатів зробив дослідник чеських підроблень проф. І. Нануш у передмові до: Rukopisové zepelnohorsky a kralodvorsky (Památky z XIX věku), Praha, 1910; про два кельтійські пор. Dr. Thurneysen: Die Keltien in ihrer Sprache und Literatur; про болгарський І. Šišmanov: Glück u. Ende einer berühmten literarischen Mistifikation Veda Slovena (Arch. f. slov. Philologie, 1903, XXV, SS. 580—611); врешті про естонський S. Suits: Die estnische Literatur, Rom, 1914 в „Kultur der Gegenwart“, I, 9. Пригадаю, що був час, коли оспорювала ся автентичність українського „Слова о полку Ігорєві“, яке також уважало ся за підроблене, але не слушно.

Вісти.

Людмила Драгоманова, товаришка життя і праці незабутнього Михайла Драгоманова, померла у Києві 19 мая, проживши понад 70 літ. Полишила дві доньки; одна з них є жінкою болгарського посла у Києві проф. д-ра Ів. Шишманова, а друга жінкою відомого артиста-малюра Івана Труша. Її син Світозар—відомий діяч української соціалдемократичної партії у Києві. Покійна походила з родини Судовщиків і належала до цвіту старої київської інтелігенції, яка по реформі 1861 р. кинула ся була до роботи на користь недавно розкріпощеного народу. Вийшовши 1864 р. заміж за Драгоманова, визначаючи ся гарним вихованнем, знанням чужих мов, нахилами до мистецтва та громадянською жінкою—Людмила Драгоманова вела вільний від родинних клопотів час культурній і просвітній роботі. Допомагала в праці своєму чоловікові. 1874 р. помістила у „Вістнику Європи“ цікаву працю про „Народні нареччя і місцевий елемент в освіті“. По смерті мужа перенесла ся до Києва й музикою, малюванням і перекладами з української мови, котрі давнім звичаєм містила у „Вістнику Європи“, виповнила решту свого життя, відданого українській громадянській праці. Поховано її 18 мая на Байковій кладовищі.

Смерть Кузьми. В Львові в 65 р. життя помер 24-го квітня український політичний емігрант, приятель і помічник М. Драгоманова Антін Ляхоцький, відомий ширшої публіці під женецьким іменем „Кузьма“. Приневолений виїхувати в 70 рр. за кордон, дрібний київський урядник Ляхоцький понав швидко яко дуже працювала людина в друкарню Драгоманова в Женеві та з неї випустив у світ всі ті видання Драгоманова, на яких формувала ся українська громадська думка й виховувало ся молоде радикальне покоління українського народу. Про Драгоманова оповідав і згадував з поборністю яко про апостола нового українства.

3 Ради міністрів. Міністром рільництва став Колокольців, міністром віроісповідань проф. Зінківський (к.-д.), управителем міністерства закордонних справ Дмитро Дорошенко, що виступив з партії соціалістів-федералістів.

Проф. Кистяківський (к.-д.) іменований управителем Державного Секретаріату й генеральним суддею.

Послом Української Держави в Швейцарії має стати Вілянкін (К. М.).

Берлінським послом України став на місце відкликано-го О. Севрюка барон Хведір Штейнгель.

Номінації. Подільським губерніяльним старостою іменований С. Киселів, прокурівським повітовим старостою В. Столярів.

Військовим міністром став ген. А. Рогоза. Має славу освіченого бойового генерала. В останній війні ген. Рогоза командовав 4 армією. В минулім році ген. Рогоза організував українські частини на румунським фронті.

Роззброєння польських легіонів. 13 мая одержано в Києві вістку про розпочате роззброювання німецькими військами другого корпусу польських легіонів. Коло Канева прийшло до сутички між останніми й німецькими військами, яка перейшла в битву. В рух цушено артилерію (К. М.).

Східні межі Української Держави. На однім з засідань ради Міністерства праці під проводом міністра Вагнера міністер висловив думку, що до Української Держави будуть прилучені Ростів на Дону, Новочеркаськ і ціла частина північного Передкавказзя (Кубанщина).

Постанови всеукраїнського селянського зїзду. Всеукраїнський зїзд Селянської Спільки, зібравши ся у Києві 10 мая, з приводу сучасних питань на Українній ухвалі: 1) Українське трудове селянство згідно з заключеним мировим договором бажає бачити в особі центральних держав, зокрема Німеччини, дружні нам держави. 2) Разом з тим уважає необхідним вимагати, щоб ці держави не втручали ся у внутрішні економічні й політичні справи Української Народної Респуб-

лики, та висловлює свій рішучий протест і обурення з приводу того, що представники чужоземної влади брали активну участь, користуючи ся оружною силою, в класовій боротьбі на Україні, в розгоні українського парламенту й у відновленню гетьманщини на Україні, яка політика підтримує ся лише невеличкою купою землевласників і капіталістів, ворожих до Української Народної Республіки й до всіх здобутків революції. 3) Зїзд з призирством відкидає утварену панам—великими землевласниками й сільськими кулаками капіталістами гетьманську владу як явно самозванчу й таку, що не має ніякої опори та признання демократичними колами України. Ся влада, спираючи ся на невелику купку земельної буржуазії та тримаючи ся тільки присутністю чужоземного війська, не зможе установити нормальних міжнародніх економічних і політичних відносин і загрожує існуванню Української Держави (Дальші резолюції зїзду в українських газетах сконфісковані).

Наказ Міністерства шляхів. З датою 17 травня 1918 р. вийшов такий наказ: До Міністерства надходять відомости, що деякі вищі урядовці примушують служачих балакати з ними московською мовою, а також були випадки, що повертали ся для перекладу надходячі до інституцій прохання, що служачі здебільшого припинили навчання державної мови на курсах, наказую твердо пам'ятати, що в Українській Державі державною мовою є українська, пропону на всі папери, які надходять до інституцій, написати на українській мові, на тійже мові й відповідати. Зносини з найвищими інституціями, особливо з Міністерством, мусять провадити ся тільки в державній мові. Внутрішнє діловодство може тимчасово провадити ся і в російській мові, але-ж поступенно мусять переходити на державну мову, всі оголошення та розпорядки, які виходять за межі внутрішнього діловодства, пишуть ся на українській мові.

Пропону державній мові урядовцям телеграфу, а до того призначити в конторах коректорів, знайомих з державною мовою, які-б виправляли телеграми, виходячі й надходячі до Міністерства; крім сього слідкувати за тим, щоб телеграми, які попадають ся до апарату, писали ся розбірно та ясно. За всяку плутанину в телеграмах відповідатимуть телеграфні служби.

Всякі бланки та книжки до вироблення форм і перекладу на державну мову замовляти в обмеженій кількості, не більш ніж на пів року. В друкарнях мусять бути заведені шрифти букв української мови, яких недостає в російським алфаветі. Штемпелі й печатки пропону перекласти на державну мову по одержанню сього наказу.

Наказую всім урядовим інституціям одержувати офіційний орган Ради міністрів. Всі офіційні й напівофіційні органи мусять видавати ся на державній мові. Міністер шляхів Бутенко.

Військовий стан. Як доносить УТА під днем 9 мая, над містом Катеринославом і катеринославською губернією завішено військовий стан. Заборонено віча, збори й маніфестації на вулицях, збори в приватних квартирах, переховування зброї й появляти ся на вулицях по 9 год. Сконфіковано газети „Мисль“ і „Робочая Борьба“. Так само військовий стан завішено над Одесою.

До історії переговорів бльоку українських соціалістів з представниками німецького командування на Україні пише елисаветградський „Голось Юга“ між иншим, що бльоку ставлять такі умови: Українська Народна Республіка до часу скликання Установчої Ради управляєт ся на підставі тої конституції, яку прийнято на останнім засіданні Ц. Ради. Гетьман відіграє ролю президента Української Народної Республіки. Теперішній гетьман лишаєт ся до Установчої Ради. Дальші гетьмани вибирають ся всенароднім голосуванням. Справу земельної реформи треба розв'язати на підставі збереження приватної земельної власности, але з обов'язко-

вою ліквідацією великої земельної посілости. Великі культурні господарства не підлягають дробленню і не повинні переходити на власність держави. При ліквідації великої земельної власності треба звернути власникам їх видатки. В кабінеті українські соціалісти повинні мати більшість, бо тільки під такою умовою вони можуть взяти відповідальність за діяльність Правительства. Українські соціалісти настоювали на такому складі Правительства: предеїдатель—Шелухин (с.ф.) без теки, внутрішніх справ — Лизогуб, військових — Греків, фінансів—Тимошенко, шляхів—Єщенко, почт і телеграфів—Сидоренко, закордонних справ—Ліпінський, просвіти — Василенько, рільництва — Маціевич, прохарчування — Соколовський, народнього здоров'я — Луценко, торговлі та промислу—Фещенко-Чопівський, контролю—Афанасів, справедливості—Чубинський, праці—Вагнер, фльоти—Білінський. Представники німецького командування зазначили, що вони готові включити українських соціалістів у склад кабінету, але всі інші умови абсолютно неможливі.

Товариські сходини бувших полонених Українців, котрі працювали там в українських таборових організаціях і постійно або випадково перебувають у Києві, відбули ся 20 травня в помешканню Українського Клубу.

Державну комісію для товарообміну скасовано наказом міністра торговлі та промисловості Гутника. Замість неї при департаменті закордонної торговлі згаданого Міністерства заснуєть ся відділ для приготування торговельно-економічних договорів. У склад відділу запросить ся визначних професорів-економістів. Крім відділу заснуєть ся ще окрема рада з представників громадських і торговельно-промислових організацій, яка працюватиме спільно з зазначеним відділом.

В справі прилучення Криму до України відбула ся нарада 16 травня під проводом тимчасово виконуючого обовязки міністра закордонних справ, в якій взяли участь Шульгин, проф. Кистяківський, проф. Ейхельман, проф. Богаєвський, отаман Слівінський, члени Міністерства закордонних справ і інші. Німецька начальна команда армії повідомила, що годить ся на прилученне Криму до України під умовою, що остання зорганізує сильну владу.

**Купуйте дешеві й загально-доступні видання
Союза визволення України:**

	к.с.
1. В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича	—40
2. М. Богданович. Білоруське відродження	—40
3. Іп. Бочновський. Фінляндія та фінляндське питання	120
4. Вяч. Будзінновський. Як Москва нищила Україну	—60
5. М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами	—20
6. Памяти Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Зладив М. Возняк. З 12 малюнками	1—
7. Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 рр.)	—80
8. Вол. Гнатюк. Українська народня словесність.	1—
9. Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку)	—50
10. М. Грушевський. Якої автономії і федерації хоче Україна	—40
11. В. Дорошенко. У відповідь напасникам.	—50
12. Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найновіший час. З численними портретами	120
13. Памяткова книжка Союза визволення України з 103 іл. Ціна 250 опр. прим.	370
14. О. Кириленко. Українці в Америці	—50
15. G. Stepanow. Das Problem der Ukraine	—50
16. В. Короленко. Як упала царська влада в Росії	—60
17. О. Кобець. В Тарасову піч. З образками	—50
18. О. Кобець. З великих днів. З образками	—50
19. М. Кордуба. Північно-західна Україна.	2—
20. Др. І. Крип'якевич. Українське військо. З малюнками	—40
21. Dr. E. Lewyckuj, Galizien	—60
22. Др. Е. Левицький. Листи з Німеччини	—80
23. Др. М. Лозинський. Галичина в життї України	—60
24. М. Лозинський. Іван Франко. З портретом Ів. Франка	1—
25. Др. М. Лозинський. Михайло Павлик	—40
26. Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками	350
27. Др. Іван Пулюй. Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung	—80
28. St. Rudnyckuj. Ukraina. Land und Volk. Бр. 10— в полотні	12—
29. О. Скоропис-Іолтуховський. Значінне самостійної України	—20
30. Проф. С. Томашівський. Перковий бїк української справи	—30
31. М. Trotzkuj. Die ukrainische national-politische Bewegung	—50
32. М. Троцький. Литовці	—40
33. М. Троцький. Як прийшло в Росії до революції	—60
34. V. Shoma-Dovskij. Украјина і Украјинці (по хорватська)	1—
35. Др. А. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія	—80
36. Др. Андрій Чайковський. Петро Конашевич Сагайдачний	—40
37. Чужинці про українську справу	—40
38. Т. Шевченко. Кобзарь. 2-ий випуск	1—
39. Проф. І. Шишманов. Роля України в болгарськїм відродженнї	—20

Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союза визволення України. Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6. На жаданне висилаєть ся поштовий чек ч. 107.090—

Від адміністрації.

З сим числом розсилаємо чеки ч. 107.090 і просимо вирівняти та відновити передплату.

Адміністрація.

**Купуйте добрі й гарні видання
УЧИТЕЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ в Коломиї.**

1. Вибір нарисів і новель Стефаніка, Семанюка, Мартовича	К. 1.60
2. Вибір казок народніх, Драгоманова, Франка	” 1.60
3. Дж. Іам. Фолькльор	” 1.60
4. Ів. Левицький. Побіда Хмельницького під Збаражем	” —20
5. Макогон. Проти філі. Новелі	” —40
6. ” Учительські гарзди. Нариси	” —40
7. Приймак. Поезії	” —80
8. Селянський. Польська школа в московськїм ярмі	” —30
9. ” Ясне сонічко України. Істор. повість	” —30
10. М. Ст. У зарані слави. З княжих часів	” —30
11. Л. Толстой. Думки про народне образование	” —40
12. 350 загадок молодим і старим на забаву	” —40
13. Учительський альманах	” 4.—
14. Ів. Франко. Вибір поезій	” 1.60
15. ” В поті чола	” 1.60
16. Хлопська доля. Оповід. Стефаніка, Семанюка	” —10
17. Т. Шевченко. Гайдамаки	” —80
18. ” Історичні поеми	” —50

Замовляти в адміністрації „Вістника“: Wistnyk, Wien, VIII, Josefstädterstraße 79.

Видання УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ РАДИ у Відні.

1. Ф. Колесса. Военні Квартети	К. 2.50
2. О. Коренець. Молитвенник	” —80
3. ” Рим та наші церковні постанови, зокрема календарь	” 1.—
4. Korenec S. Sedes apostolica et disciplinae Graeco-Catholicorum. Agitur de Calendario	” 1.—
5. Лепкий. Прийди до нас	” —60
6. ” Як вертав ся з неволі до дому...	” —50
7. Рудницький. Етнографічна карта України	” —60
8. ” Україна, наш Рідний Край.	” 4.50
9. Слово о полку Ігоря в сучасних вірш. перекл.	” 1.—
10. Чайківський. Военні оповідання	” 2.50
11. Чепига. Укр. літерат. продукція на еміграції у В.	” —50
12. Ще не вмерла Україна. Співання, брош.	” 3.50
13. Календарик на 1918 рік	” 1.20

На пересилку долучати 10 відсотків замовлення.

Замовляти на адресу: Ukrainischer Kulturrat, Wien, VIII, Strozzigasse 32.

Всі сі книжки можна набути й в адміністрації „Вістника“.

ЗАМОВЛЯЙТЕ, ПОКИ НЕ ВИПРОДАНО, КНИЖКИ:

1. Атаманюк. Як сурми заграли до бою	К 1.—
2. Вах. Економічні париси	1.80
3. Богданко. Козак Войнаровський на Сибірі	—20
4. Борхардт. Введення в нац. економію	—30
5. Бібали. Російська і українська, кожда по	8 —
6. Будзиновський. Гадацькі постулати і	—60
Виговський	—30
7. Будзиновський. Козаки у Рудашького	3.—
8. Будзиновський. Козацькі часи в нар. пісні	—40
9. Вержицький. "Мрія" — шкільна будівля	—30
10. "Присуп до школи"	—40
11. Марко Вовчок. Два сини. Оповідання	2.70
12. Володиславич. Орля	—75
13. "Філістер. Драма"	1.50
14. "Зяті. Філістер"	—40
15. Волховський. Как мужик у всѣх в долгу	—10
остался	—30
16. Гал и. Проводів. Оповідання	—10
17. Ганкевич М. Соціалістичний інтернаціонал і війна	1.60
18. Гаршин. Малари. Оповідання	—20
19. Гауптман. Візник Геншея	—20
20. Галька. Війна і завдання укр. робітництва	—20
21. "Організація і боротьба сільських	—20
робітників	4.50
22. Гнатюк. Народні байки	2.50
23. "Народні новелі"	—60
24. Гоголь. Сорочинський ярмарок	2.40
25. Гомерова. Одиссея. Друга частина	—40
26. Граб. Доля	—40
27. "Пролісок"	—70
28. Гринченко. Байда й інші оповідання	—50
29. "Опов. з україн. старовини"	—20
30. "Оп. про Евг. Гребінку"	—20
31. "Про Івана Котляревського"	2.—
32. Грушевський. Збіжчю хвилі (1905-6 рр.)	1.—
33. "Про Богдана Хмельницького"	—70
34. Грушка. Двічію охрещена. Оповідання	1.60
35. Геге. Герман і Доротея	1.60
36. Гольбейн. Сагдаты. Очерки	1.50
37. Іудков. Уріель Агоста	—50
38. Деде. Роботи. Оповідання	—30
39. Демокр. республіка. Народне правління	—25
40. Дикштейн. Хто з чого живе	2.60
41. Дікенс. Олівер Твіст	2.60
42. Додє. Королі на вигнанню	3.60
Фромонт і Ріслер	—40
43. Доленко. Хто народив ворог	—60
44. Драгоманів. Два учителі	—45
"Козаки"	—21
"Михайло Костомарів"	5.20
"Листи до Ів. Франка, т. I"	6.20
"Літерат. суспільні партії"	—60
"Опов. про заздрних богів"	—30
"Письма Бакунина Герцишу и	7.—
"Огареву"	—30
45. "Про українських казаків,	1.20
"Татар та Турків"	—24
46. "Рай і посухи"	2.—
47. "Швайцарська республіка	1.—
"Шевченко, українські і со-	—75
"ціалізм"	2.30
"Початок родини"	1.60
"Ерман-Шатриан Памі Тереза"	—10
"Життя Тараса Шевченка"	—50
"Б. З. Життя українського народу"	—50
48. Жуковська. Імперсії	—50
49. Закон о крестянском разореніи	—40
50. Залізник. Російська Україна й її відро-	—30
"дження"	—20
51. Загородний. Вунт в селі Вишнівці	4.40
"Запольська. В гірній дуброві"	—50
52. Зінківський. Писання. Т. I К. 2.40, т. II 2	—30
53. Збірка "Вільного Слова"	16.—
54. З великих днів Богдана Хмельницького	1.80
55. Зоря. Журнал. Річниця в 1894 і 1897 рр.	1.50
56. Календарик для Січових Стрільців і жов-	—40
"пирів-Українців 1918 р."	2.40
57. Квітка-Основ'яненко. Черекотиноде	10.—
58. Кенан. Свобі	—25
"Кіевській збірникъ въ помощь пострада-	—60
"вчимъ отъ неурожаа"	—40
59. Кобець. Письні Цвітінка	—16
60. Коваленко. Вишнівська справа	—40
61. "Вічний календарь"	—16
62. "Клопіт у селі Біляшівці"	—40
63. "Море"	—20
64. "Хто такий Шевченко"	—20

65. Комаров. Морачевський та його перека.	К —60
"Евангелія"	—70
"Кониський. Листи про Ірландію"	—30
66. Королєнко. "Ліс шумить"	—75
"Кос. Про полові справи"	—20
"Костомарів. Лист до видавця „Колокола“"	—40
67. Кулик. Писання	—60
68. Куліш. Крапанка Русинам і Полякам	1.20
69. "Магомет і хадіза"	—30
"Хуторна поезія"	—60
70. Лазаревський. Святий город	—40
71. Лавенко. Per pedes apostolorum	—40
72. Кость Левинський. Про нові спілки го-	1.20
"сподарські"	—20
73. Левинський. Поміж ворогами	—50
74. Левинський. Рибалка Панас Круть	—40
75. Левинський М. Ніубея	—40
76. Лелкий. Оля	—40
77. Лясаль. Програма робітників	—40
"Про суть конституції"	—30
"Майорський. Оповідання"	—40
78. Маковей. Поезії	—40
79. Маркс і Енгельс. Комуніст. маніфест	—20
80. Мартович. Війт. Смертельна справа	1.20
81. Мартович. Стрибожий дарунок	—40
82. Марченко. На Тарасовій могилі	—30
83. Матусевський. Великі роковини	—60
84. Матусевський. Великі роковини	—30
85. Матусевський. Великі роковини	—30
86. Матусевський. Великі роковини	—30
87. Матусевський. Великі роковини	—30
88. Матусевський. Великі роковини	—30
89. Матусевський. Великі роковини	—30
90. Матусевський. Великі роковини	—30
91. Матусевський. Великі роковини	—30
92. Матусевський. Великі роковини	—30
93. Матусевський. Великі роковини	—30
94. Матусевський. Великі роковини	—30
95. Матусевський. Великі роковини	—30
96. Матусевський. Великі роковини	—30
97. Матусевський. Великі роковини	—30
98. Матусевський. Великі роковини	—30
99. Матусевський. Великі роковини	—30
100. Матусевський. Великі роковини	—30
101. Матусевський. Великі роковини	—30
102. Матусевський. Великі роковини	—30
103. Матусевський. Великі роковини	—30
104. Матусевський. Великі роковини	—30
105. Матусевський. Великі роковини	—30
106. Матусевський. Великі роковини	—30
107. Матусевський. Великі роковини	—30
108. Матусевський. Великі роковини	—30
109. Матусевський. Великі роковини	—30
110. Матусевський. Великі роковини	—30
111. Матусевський. Великі роковини	—30
112. Матусевський. Великі роковини	—30
113. Матусевський. Великі роковини	—30
114. Матусевський. Великі роковини	—30
115. Матусевський. Великі роковини	—30

116. Ще не вмерла Україна. Співаник	К 3.50
117. Шурат. Два статі про грушвальде-пісню	—40
118. Ярошенко. Як люде прав собі добувають	—40
119. Ляльків. Далекі шляхи	2.—
"Adagio consolante"	—60
120. Blumenthal. Der Herr der Karpathen.	9.—
Roman	—8.—
121. Jensen. Schewtschenko. Ein ukrainisches	—8.—
Dichterleben	—60
122. Ukraine. Люстроване число Volk und	2.80
Heer, ч. 11	2.—
123. Simowitsch. Ukrainische Sprache (für	1.50
Deutsche)	—2.—
124. Серія карток Васильківського	—2.—
125. "Ждахи"	—2.—
126. "Україні. письменників"	—2.—
127. Етнографічні збірники наук. тов. імени	—2.—
Шевченка:	—2.—
2. Лірики, ліричні пісні, молитви,	—2.—
слова і т. ин. в пов. Буцацького. За-	—2.—
мітки етнографічні з Угорської Русі.	—2.—
Чорноморські нар. казки й анекдоти	3.30
3-4. Етногр. матеріал з Угорської Русі,	—2.—
т. I—II (агенди, новелі, казки, байки,	—2.—
оповідання про історичні особи, анек-	6.60
доти), по К 3.30	—2.—
5. Народня гутірка з поводу коронації	—2.—
З народньої пам'яті по паншину Гу-	—2.—
цульський примітки. Людоп. вірування	4.40
на Підгір'ю. Фолькльорні матеріали	2.20
8. Галицькі народні новелі	—2.—
9. Етногр. матеріали з Угорської Русі,	3.30
т. III	—2.—
10, 16, 23, 24, 27, 28. Галицько-руські нар.	—2.—
приповідки. Три томи, кождий у двох	—2.—
вип. I—K 3.80; II—K 7.70; III—K 7.70	23.—
12-13. Галицько-руські народні агенди	—2.—
I—II по 3.30	6.60
14. Оповідання Р. Ф. Чмихаала	4.40
15, 33-34. Знадобки до укр. демонології,	—2.—
т. I K 4.40; II, вип. 1 K 3.30; вип. 2 K 3.30	11.—
21-22. Галицько-руські народні мелодії	—2.—
зібрані на фонограф, по К 6.60	13.—
25. Етногр. матеріали з Угорської Русі,	3.30
т. IV	—2.—
26. Народні оповідання про опришків	4.40
29, 30. Етногр. матеріали з Угорської Русі,	8.80
т. V, VI, по 4.40	—2.—
31, 32. Похоронні голосіння. Похоронні	5.50
авчачі й обряди	9.—
35-36. Колядки і шедрівки, т. I—II	—2.—
Річниця „Вістника Союзу визволення	—2.—
України“ 1914—15 1916 і 1917 по 15	—2.—
К, разом 45 К.	—2.—
При замовленню просимо долучати десять	—2.—
(10) відсотків на пересилку і гроші ви-	—2.—
силати наперед. До одержання грошей	—2.—
замовлень не полагаджується.	—2.—
Замовляти й гроші висилати на адресу:	—2.—
Wistnyk, Wien, VIII, Josefstädterstr. 79.	—2.—
ВИКАЗ ЖЕРТВ.	—2.—
На холмські справи—Українська бібліо-	—2.—
тека полонених офіцерів з Браннау К 54.	—2.—
На УСС—начальник громади в с. Воло-	—2.—
щині Григорій Газда зібраних на весіллі	—2.—
К 30.	—2.—
Зміст: М. Троцький. Еволюція лібералізму на	—2.—
Україні. — Зізд партії соціаліст-федератів на	—2.—
Україні. — М. Васильєво про завдання Мін-	—2.—
стерства освіти.—5-ка. З місяця тимчасового осідку 1-ої	—2.—
української стрілецько-козацької дивізії.— З заходів	—2.—
коло організації армії Української Держави.— І. П.	—2.—
Бочковський. Національна справа. II. Головні	—2.—
чинники й основні фази національно-визвольних рухів	—2.—
нового часу. — Вісти.	—2.—

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не зр'яється ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К., 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч: 22.

Відень, 2-го червня 1918.

Ч. 205.

До кого повинна пристати Україна.

Під заголовком „An wen soll sich die Ukraine anschließen?“ надрукував відомий тижневик „Deutsche Politik“ в ч. 19 (з 10 мая) отсю статью А. Жука.

Україна, територія якої займає 850.000 квадратних кілометрів і 40 мільонів людности, є настільки великою державною одиницею, що може існувати сама для себе й не шукати ніякого близького зв'язку, як з тими державами, котрі повстали або можуть повстати на руїнах бувшої Росії, так і з іншими сусідніми державами. Україна буде певно в силі після внутрішнього зміцнення й організації оборонити свої межі й має всі передумови для успішного господарського розвитку. Все-таки не перестало бути актуальним питання про відношення України до її сусідів і навіть після проголошення повної самостійности України, й воно потребує близького обговорення.

Головним чином ходить про народи бувшої Росії. Не можна сказати наперед, як складуться остаточно відносини під сим оглядом. Одно можна з певністю твердити, що крім України й Фінляндії інші чужоземні народи, котрі живуть на захід від західної границі етнографічної Великої Росії, також відокремлюються від Росії. Зате не можна поки що передбачити, що станеться з Сибіром і осередньою Азією. Але, що є територія не межують безпосередно з Україною, можна залишити питання про відносини до вище згаданих двох територій необговореним. Яко факт треба прийняти те, що Україна межуватиме з Польщею, Великою Росією, з білоруською територією краєм донських та кубанських козаків, а також з Кавказом.

Не говорячи про те, яку державно-правну форму приберуть Королівство Польське, Литва й інші краї на північно-західній межі України, чи є держави будуть незалежними, ми стоимуть в якім небудь відношенні до Німеччини й Австро-Угорщини, — в кожному випадку Україна не матиме ніякої користи шукати якого небудь постійного зв'язку з сими країнами. Всі ті краї тягнуться під господарським оглядом до Балтійського моря і кожний зв'язок з ним втягнув би Україну в круг господарських і політичних інтересів, які сполучені з тим морем. В такім разі була-б Україна приневолена знайти дорогу іншим політичним групам держав, котрі зацікавлені в Балтійським морем. Україна мусить заощадити собі витрачання намарне сили в шуканню якоїсь сфери впливу в сім напрямі. З господарського погляду се їй непотрібне. Надбалтійські краї очевидно не будуть ринком ввозу для українських виробів, Україна не має що спроваджувати з тих країв і лишки продуктів, які Україна має, можна скерувати до країв вивозу залізницями або через пристані Чорного моря. Зв'язок з тими країнами був би під політичним оглядом небезпечний тому, що Україна виставила-б себе на неминучі політичні конфлікти з Німеччиною, Фінляндією, Великою Росією й іншими державами вза польських, литовських і білоруських інтересів.

Колиб Україна забажала увійти в які небудь постійні державно-правні зносини з Великою Росією, се означало-б повто-

ренне старої помилки, яку свого часу зробив Богдан Хмельницький. Державно-політичне життя України з Московщиною мало своїм наслідком трату власної державности й довело до повного занепаду національної культури та до спинення господарського розвитку. Україна не була для Росії властиво нічим іншим, як тільки колонією. Росія, використовуючи матеріальні багатства й людський матеріал України, дійшла до своєї могутности, а у відплату за се скасувала всі права й вільности українського народу, які була запоручила в переяславським договорі в 1654 р. Справа посунула ся так далеко, що Росія постановила знищити всі ознаки української окремішности й заборонила уживати української мови.

З огляду на досить далеко посунену русифікацію українських міст і значний процент прибувших туди Великоросів може бути запоручений природній розвиток українського народу на національній підставі тільки через цілковите й невідкличне державне відмеження України від Великої Росії. Тільки таким чином могла-б Україна одержати в своїй внутрішній політиці повну волю рухів і мати змогу усунути в короткім часі ґрунт культурному й політичному русофільству, якого нема що заперечувати та який творить небезпеку, що її все мусимо мати на оці.

Другим дуже важним моментом, який говорять проти якої небудь державно-правної злуки України з Великою Росією, є огляд на майбутню інтернаціональну політику останньої. Росія буде без сумніву змагати до того, щоб втрачене в світовій війні становище великої держави здобути назад і забезпечити собі світові торговельні дороги, котрі ведуть через Балтійське море і Сибір, як що не вибудується ся граничного муру між останнім краєм і російською державою. Щоб досягнути се, Росія вхопить ся випробованих засобів і посіє незгоду між меншими народами, виступаючи в ролі покровительки та звольниці слабших народів. Перед Росією під сим оглядом величезне поле для праці, головно в Польщі й між народами, які живуть на побережю Балтійського моря, при чім Росія намагатиметься підтримувати всі Німцям ворожі течії та втягнути Україну в противенство з німецьким народом, з яким Українці повинні жити в добрій згоді.

Щодо Росії, краще сказати Великої Росії, мусить Україна в даній хвилі старати ся досягнути одної мети, а се можливо як найскорше установити політичні межі, які хоронили-б край перед повторенням московської інвазії. Підставою мусить тут служити етнографічна точка погляду.

Відкидаючи гадку тривкого політичного зв'язку України з Великою Росією, мусимо звернути свою увагу на Схід, де зароджується ся проблема федерації. Тут лежить питання, яке криє в собі далекоюяслі наслідки для теперішности й майбутности Української Держави. Розв'язка питання про політичні межі України на півночі може легко наступити тому, що Україна не має чого шукати у Великої Росії й

мусить поступати тільки з точки погляду творення міцного охоронного валу. Інакше стоїть справа на Сході. Етнографічна територія України втискає ся там в територію донських козаків. Три повіти Донського краю — Таганріг, Ростов і Новочеркаськ — населяють переважно або в більшій частині Українці. Вузький пояс українських поселень при устю Дону творить перехід української національної території у передній Кавказ, де мешкають Українці на території кубанських козаків, а вздовж побережя Чорного моря і в ставропольській губ., а навдво частинно в околицях Терека.

Великий труднощі справить означення меж України на Сході після етнографічних принципів тому, що тут відіграють велику роль інтереси донських козаків, у великій частині Великоросів, і кубанських козаків, котрі належать до українського племені. Не говорячи вже про змагання козаків, які шукають звязку з Україною, лежать се в інтересі самої України не дати замкнути собі дороги до Каспійського моря і осередньої Азії, які для України мають значіння переселенної території. Треба мати на увазі, що українська колонізація сягає через донську територію і астраханську й оренбурзьку губ. далеко в Сибір і осередню Азію, розтягає ся через цілий степ Кіргізів, а саме на околиці Урала, Тургаю, Акмолінська, Семипалатинська й південні частини томської й епісейської губ. Ми маємо українські оселі так само в Закаспійським краю і в Туркестані. Заселення тих територій почало ся перед 30 роками і досягнуло в останнім десятилітті перед війною величезних розмірів тому, що українські земства переводили її пляново. Поселено кілька мільонів Українців, які в тих територіях творять частинно абсолютну більшість, частинно далеко перевищують великоросійський елемент. Україна не може зрікти ся права на сю колонізаційну територію в Азії й мусить забезпечити собі доступ на Схід.

Як можна се досягнути? — Як відомо, зложили донські й кубанські козаки самостійну державу та через прилучення граничних околиць Терека, Астрахані, Оренбургу, Урала та Ставрополя покликано до життя південно-східній опис держав. Дальший розвиток будови цієї держави опинив ся поки-що на мертвій точці від часу большевицької інвазії, однак можна з певністю прийняти, що по переході большевицької інвазії справа піде знову наперед. Україна дуже зацікавлена в тім, щоб південно-східній союз держав став ся дійсністю і українські кола будуть зовсім певно старати ся всіма силами пособити змаганням козаків у сім напрямі.

Українці будуть на тих територіях, які повинні належати до південно-східнього союзу держав, відігравати першорядну роль і злука України з сим союзом держав забезпечила-б поширення українських культурних і політичних впливів на цілу територію союзу держав, який побіч Українців і Великоросів заселений некультурними азійськими племенами. Через зречення України з етнографічно-українських частин донської й кубанської території та ставропольської губ. в користь південно-східнього союзу держав одержала-б державно-правна звязь його з Україною певну й тривку підставу. Такою причиною задержала-б для себе Україну до осередньої Азії й була-б в силі виповнити свою історичну місію в Азії.

Через утворення південно-східнього союзу держав відтинається Великоросію від Кавказу, в той час, коли для України буде відкритий морський шлях до кавказьких пристаней. Як народи Кавказу, так і Україна мусять шукати звязку з собою, а з сього повстане знову проблема федерації яко політичне завдання теперішньої хвили.

Щодо Криму, який населяють переважно Татари, зі стратегічних і господарських мотивів не може бути інакше, як те, щоб сей край став складовою частиною України при запоруді культурної автономії і самоуправи для Татарів. Про незалежність не може бути й мови з огляду на Крим

й через се відпадає також питання федеративного звязку сього півострова з Україною.

З Бесарабії Україна має право на три повіти, які лежать вздовж побережя Чорного моря, як також на деякі околиці на півночі, які переважно заселяють Українці. Решта Бесарабії, яка населена Румунами, прилучила ся-б до Румунії. Тим самим Бесарабія не входить в рахубу складення федерації самі само, як і Крим.

Зрештою було-б передчасним говорити про необхідність або можливість творення сусідських або тісніших приятельських зносин між Україною і іншими надбережними державами Чорного моря, як Туреччиною, Болгарією й Румунією. Однак, здасть ся, се питання в найближшій майбутности вирине на денний порядок і буде для обох сторін актуальним і по всякій правдоподібности розглянеть ся проблему з точки погляду найтіснішого господарського звязку всіх держав, котрі групують ся коло Чорного моря — з осередньої державами та при їх участи.

Так розумію я особисто питання федерації України з її сусідами. На мій погляд се самозрозуміле, що Україна й Німеччина мусять з собою шукати найтіснішого господарського й політичного звязку з огляду на спільних ворогів в Європі й інтереси в Азії, які йдуть в тім самим напрямі.

Андрій Жук.

Партії і держава.

Боротьба партій при інших рівних умовах приймає тим непоміркованіші форми, чим некультурніша є держава, в якій вона відбуває ся. Ціла політична історія Мексики напр. в рядом переворотів, революцій і внутрішньої боротьби, позбавленої властиво дійсного політичного змісту. Таким же звичайним явищем були революції й перевоти в донедавна ще в південно-американських республіках. В Європі таким огнищем внутрішньої боротьби були ще перед десятима роками балканські держави й ним є ще й тепер Португалія. В Росії відбувала ся безоглядна політична боротьба майже від 1900 року до цілковитого теперішнього розвалу царської тюрми народів. Безоглядні засоби партійної боротьби в Росії до останнього часу мали своє оправдання в існуванні царату, але методи партійної боротьби не змінили ся значно й по його поваленню. Ліберали проти большевиків і большевики проти лібералів без огляду на зростаюче ослаблення і цілковитий занепад російської воєнної сили.

Національне відродження довгий час рятувало Українську Державу від російської зарази безмежної й безоглядної партійности, але довголітнє співжиття з Росіянами й російське соціально-політичне розкладові впливи не могли, розумієть ся, лишити ся цілком без впливу на український національно-політичний організм. І коли сей організм ослабляв себе надмірне існуванням напруження сил в боротьбі за національно-державне існування зародки прищепленої співжиття з Великоросією хвороби — партійности — розвинули ся в нім до загрожуючих розмірів.

Партійна нетерпимість почала показувати ся на жаль досить рано в українським державним життю і збільшувала ся по мірі зросту незалежності Української Держави й по мірі того, як, здавало ся, зменшувала ся небезпека з російського боку. З початку української соціалістичної партії від державного співжиття соціалістична партія, а потім між самими соціалістами соціалістично-революційні зробили державну владу монополією власної партії. Немину-

чим наслідком сеї революційної господарки був, як відомо, останній переворот і цілковите усунення соціалістів з Правительства. Але сим справи української державности ані трошки не розв'язано. Держава стоїть все ще перед небезпечною цілковитою анархією й розкладом. Державний механізм функціонує все ще дуже слабо й найнагальніші реформи полишають ся непереверденими.

Між тими закидами, які роблять ся Українцям з політичних кругів осередніх держав, заслуговує на особливу увагу той закид, ніби Україна не має досить культурних сил, потрібних для організування власного державного апарату. Те, що знайшло ся в Болгарії, Сербії й Румунії, те, що осередні держави хотіли знайти навіть в Альбанії, не знаходять ся тепер на Україні! На Україні, яка значно раніше ніж Росія виступила на арену державного життя. Але пізніше, коли Петро I шукав культурних сил для зрештформовання Росії, він стягнув їх найбільше з України, грабуючи її таким чином не лише матеріально, але й духово. Від того часу аж до останнього Україна постачала Росії безупинно культурних сил не лише на полі літератури, науки й мистецтва, а й соціально-політичного життя. Хтож може повірити, щоб на Україні тепер, при розумній господарці, розуміється ся, не знайшлося би досить інтелігентних сил для її власного адміністраційного апарату. Правда, значна частина української інтелігенції у великій мірі зрусифікована, але як то не дивно, до урядників з національного боку ставили ся прецінь менші вимоги ніж з соціально-політичного або, ліпше сказати, з партійного боку. Недостача інтелігентних сил для українського державного апарату, коли вона існує в деякій мірі, не є абсолютною, а відносною і спричиненою в значній мірі тим, що кожда партія хотіла-б обсадити адміністрацію переважно своїми людьми, а члени іншої партії не уважали для себе можливим служити „іншій партії“. Мати урядників з однаковим світоглядом не може собі дозволити й найстарша та найкультурніша нація; не говорячи вже про молоді держави й поминаючи те, що світогляд кожного урядника є його особистою справою і до контролю держави не надаєть ся. Коли у цілої Української Держави й вистарчило-б сяк-так національно-культурних сил для улагодження модерного державного апарату, в кожній окремій партії або групі партії таких сил, розуміється ся, не могло знайти ся.

Можна було б сподівати ся, що Німці, найменша національна сила яких не лишаєть ся невикористаною для держави, дадуть Українцям добрий приклад і на сім полі національно-державної господарки. Але на жаль Німці визнавали ся занадто мало в своєрідних відносинах українського життя та признали знов таки панування одної партії — лібералів раніше, ніж зроблено все, щоб досягнути концентрацію національних сил. Показало ся, що й для лібералів є остільки неможливо самим зорганізувати державу, як і для інших партій. Роблять ся заходи в справі утворення коаліційного Правительства й ми хотіли-б сподівати ся, що вони увінчають ся успіхом, але для того, щоб державна праця на Україні давала добрі наслідки, треба раз на завше пірвати з російськими методами партійної боротьби. Їй треба покласти певно означені межі, за які вона не повинна виходити. Вона не повинна виходити за межі закондатних інституцій і в ніякім разі не нарушувати діяльності виконавчих органів держави. В державі клясової, національно-партійної боротьби Австрії правительтво й цілий державний апарат лишаєть ся в усім разі остільки поза межами партійности, що функції їх не нарушують ся. В Україні-ж, де державна нація творить понад 85 відсотків цілого населення, утворити сконсолідоване та здатне до праці Правительтво було-б значно легше. В країні з розвинутим соціально-політичним життям правительтво не може, розуміється ся, бути цілком поза межами соціально-політичних впливів. Але вони ні в яким разі не повинні зростати до таких розмірів, щоб участь в державнім механізмі для якоїсь

партії була неможливою. Інтереси держави, а тим самим і її виконавчого апарату повинні стояти над партійною боротьбою. А коли се буде так, коли всі партійні й непартійні сили будуть однаково зужиті для держави, тоді не буде й мови про недостачу культурних сил на Україні для утворення її державного апарату.

М. Троцький.

На могилу Людмили Мих. Драгомановій.

(3 давніх літ).

Під сям загодовком принесла „Пова Рада“ такі спомини В. Науменка:

В осени 1861 року девятилітнім хлопцем довело ся мені оселитись у Київі і від того часу стати беззмінним свідком усіх громадянських течій і напрямків у київському життю. Від перших же місяців проживання у Київі мені, хоч тільки ученикови першої кляси гімназії, пощастило трохи пізнати цілий гурток тоді молоді, яка взяла на себе ролю вести перед в художній течії тодішнього Києва, города з населенням в 60—70 т., з невеликими, мало не виключно деревляними домами, з колодязями у дворах, з нафтовими ліхтарями тільки на головних вулицях і дуже невеличким числом мостових, з одним театром та з двома залами (контрактова та дворянського зібрання), які могли обслуговувати концертні вечори, що коли не-коли давались прїїзжими артистами (Конський, Лист, Серве). Сей гурток молоді складав ся переважно з студентів університету та з молодих панночок, що бажали-б ідейно попрацювати на культурній ниві, але в ті часи не мали змоги широко розвинути свою роботу, бо не було тоді ні жіночих курсів, ні ніяких інших інституцій, куди-б вони могли докласти свої сили. Серед імен, які найбільш видавали ся в сьому гуртку як артисти-аматори, на першому місці треба зазначити І. І. Монахова, потім дуже відомого фахового артиста в Петербурзі Н. П. Орлова, потім видатного у Київі присяжного повіреного, який мало не до останніх днів свого життя не покидав для сценічних вистав і подеколи приймав участь в спектаклях любителів. Жіночий персонал був менший, але серед нього були такі імена, як Л. С. Гогоцька, дочка проф. філософії в університеті, і Л. М. Кучинська, що переважно виступала в драмах Островського на найвідповідальніших ролях. Дуже гарна на вроду, з великим артистичним почуттем, з чудовою російською народньою дикцією, Л. М. Кучинська, родом з Полтавщини, могла іти в рівень з фаховою артисткою Степановою, яка років через два після сього заявила ся на сцені київського театру та вславила ся виконанням пєс Островського. У мене збереглись деякі афіші тих давніх днів; серед них є афіша 20 січня 1862 р., де сказано: „студентами університета и любителями драматического искусства, въ городскомъ театрѣ, въ пользу недостающихъ студентовъ и основанія студенческой вспомогательной кассы, представлени будуть слѣдующія пьесы: Бѣдность не порокъ и Женитьба“. Відповідальну ролю Любови Гордійовни в пєсі „Бѣдность не порокъ“ виконувала Л. М. Кучинська. Памятаю я Л. М. Кучинську в ролі Катерини („Гроза“ Островського). Хто-ж була ся Л. М. Кучинська, про яку памятають тепер тільки люде „ветхі дьнями“, як казав возний в Наталці Полтавці. А була вона вже в ті часи, як виступала на сцені в початку 60-х років, нареченою тільки що скінчившого курсу університету М. Н. Драгоманова, з яким вона і одружилася в 1864 році.

Всі сї спогади пронесли ся у мене в голову, коли я в минулу суботу йшов за труною Л. М. Драгоманової, провожаючи її „в далеку дорогу“, і порішив я не тільки кинути горсточку землі на її могилу, але коротенько нагадати новим поколінням про давнє минуле, тим більше, що я бачу, як люде, навіть ті, що близько стояли до покійної, зовсім нічого

не знають про Кучинську, бо в замітці С. Євремова сказано, що Л. М. Драгоманова походить з роду Судовщиківих. *)

Як же се так склалося, що Л. М. Кучинська, швидко потім Драгоманова, в початку 60-х років приймає участь в художніх виставах „російської орієнтації“, як тепер учать ся в ті роки у Києві дуже енергічно? Відповідь на се проста. Серед кийівської молоді українська течія, починаючи від кінця 50-х років, розпросторювала ся дуже помалу й багато людей того часу ставились або зовсім вороже до українства або відносились індиферентно. Досить сказати, що в ті часи такий потім щирій українській патріот, як М. В. Лисенко, брав також участь в російських виставах, виконуючи такі напр. ролі, як Анукін в „Женитьбі“ Гоголя, а сам будучий голова цілої української партії М. П. Драгоманов тільки від 1863 р., та й то частково, приєднав ся до українських гуртків, а до того часу, як сам він каже в своїй автобіографії, „я во многомъ раздѣлялъ стремленія и идеи украинскіхъ націоналистовъ, но во многомъ онѣ мнѣ казались реакціонными; я не могъ раздѣлять пренебреженія ихъ къ русскій литературѣ, которую считалъ болѣе розвѣду теперъ чѣмъ украинскій, и болѣе точною европѣйскихъ интѣресовъ“... І далі: „педагогическій интѣресъ сблизилъ меня съ украинцами: когда я узналъ, что они предположили издание популярныхъ книгъ, то поступилъ въ ихъ корпорацію (громаду), которая тотчасъ-же выбрала меня въ комиссію для редакціи такихъ книгъ“ (Пор. „Былое“, 1906 г. Ч. VI). Треба додати до сього, що приєднання М. П. Драгоманова до українського гурту в 1863 році прийшлося на той час, коли почалося переслідування і українського руху. Виходить з сього, що М. П. Драгоманов та мабуть і його наречена Л. М. Кучинська пристали до української національної ідеї не тоді, коли на се була мода, не тоді, коли за се можна було одержувати „великія і богатія милости“, а тоді, коли сї ідеї були не в авантажі, коли за їх доводилось давати їдповѣдь і коли се може ставити себе в позицію: „а завтра гдѣ ты, человекъ“... І справді тільки тоді націоналізм стає приєднаннямъ чоловіка до якоїсь думки, коли се приєднання являється результатом довгого перевіряння самого себе, коли воно, сказати б так, вистраждано і розумом і серцем. Так склалося в житті обох Драгоманових: і він і вона після довгого обміркування, ступивши на стежку визнання великої ваги в національному українському рухові; пішли сією стежкою й, не ухиляючись на сторони, пішли до кінця, не зупиняючись на тому, чи гарно се буде для власного їхнього життя, не лякаючись того лиха, яке може спіткати на дорозі.

В 1874 році я вже мав змогу познайомити ся з Л. М. Драгомановою як з членом „Старої Громади“, бо в той час всі жінки, чоловіки яких були членами громади, eo ipso уважали ся громадянками. Як тепер, памятаю ті суботні збори громадян, які по черзі відбували ся у сімейних членів „громади“; раз-у-раз на їх бувала і Л. М. Драгоманова, найчастіше в українському вбранні. При всій своїй талановитості, пр значній освіті, вона робила вражінне мовчазної жінки, бо дуже рідко вступала прилюдно в дебати і за те охоче вела приватну розмову про події сучасного політичного моменту. Видно було, що її національні переконання були тверді, але про те вона ніколи в той час не виявляла себе з боку національного шовінізму, від якого такий далекий був і сам М. П. Драгоманов. Не дивлячись на те, що у вересні 1875 р. чоловік її уєунули з катедри доцента кийівського університету по 3-му уунуку, вона, наскільки памятаю, дуже спокійно перенесла сей крах в службовій позиції свого чоловіка, не менш спокійно і твердо прийняла до серця рішення його емігрувати з Росії, звідкіля

і їй прийшло ся в осени 1876 року з маленькою дочкою рушити також до чоловіка, розлучаючись, може й на віки, з Рідним Краєм і родиною.

Тяжкі роки довелося пережити Драгомановим в Женеві аж до 1889 року, до часу переїзду в Болгарію: тут була в них і біда моральна, і біда матеріальна; тут важко складалось відносити і до російських і до галицьких Українців, тут нелегко жилося і через інтриги російських емігрантів у Швейцарії. Усі сї лиха перенесла на собі разом з чоловіком і Л. М. Драгоманова. В опублікованім листуванні її з Павлом видно, як відчувалась в думі і в її те тяжке в законних обставинах життє-перебування, яке випадало на їх долю. Не глядячи на се, Л. М. Драгоманова заховала в серці своїм не тільки природну любов до Рідного Краю, але й винокхану нею в собі національну самосвідомість. В однім листі до М. Павлика в 1880 р. коли Л. М.-ва з дітьми виїхала на літо в Женеву, М. П.-яч залишив ся там і вів вона переговори з російським соціалістом Штейнбергом, вона перемінені страшенно цікаво, до чого вони договорять ся з М. Петром, на мій погляд саме найкраще було б покинути усякі переговори і полеміку з кацапами й Поляками і обернути ся до свого діла“ (Т. 3-й, стор. 195). Мабуть дуже вже допекли її всі інтриги, які велись між еміграцією, коли така спокійна людина, як Л. М. Драгоманова, заговорила трошки гострою мовою. І справді, перегляньте листи М. П. Драгоманова до І. Франка, М. Павлика і інших, і ви побачите, скільки повинна була витерпіти душа його від усякого лиха, а разом з тим, скільки перестраждала зза сього самого лиха і його вірна дружина. І всеж-таки чула душа небіжчиці до останніх днів життя зберегла увесь моральний капітал, який почав складати ся в молоді літа її і закріплював ся в боротьбі з лихом, ніби памятаючи могутні слова поета: „на те й лихо, щоб з тим лихом битись!“

Нехай же буде земля пером сїй „старогромадяниці“!

В. Науменко.

Мінхенський професор др. Павль Сальвісберг про вищі школи на Україні.

Маємо можливість подати на основі ласкаво присланої нам коректурної відбитки статтю мінхенського проф. д-ра Павля Сальвісберга, яка входить в 14-ий номер „Hochschul-Nachrichten“. Стаття має титул „Вищі школи на Україні й їх взаємини з німецьким й австрійським вищим шкільництвом. Німецько-українські наукові інститути та практичні уладження для пособлювання українського реформування. Німецько-український інститут для господарства й культурної політики“.

„Сильна армія і добре зорганізоване шкільництво — се передумови політичного існування і здорового розвитку держави“. Але коли сей розвиток відбувається серед вимаганої від основи відбудови держави, яку століттями майже душено під чужим ярмом, в такім разі організація її шкільництва означає передумову, яку ще тяжше виповнити ніж створення сильної армії. Коли сила останньої переважно висловлюється в її проводі, тількиництво зможе мати претенсії добре зорганізованості, тількиництво зможе мати претенсії на національну властивість нововідбудованої держави. В часів інконіруєнції сих чинників лежить тяжкість справи.

Проф. Іван Шишманов, досі учитель історії літератури на софійським університеті, а тепер уповновласнений заступник Болгарії на Україні, сказав повищий вислів і з тим більшим знанням справи опіную великість сього завдання, що також в його власній державі, яка наслідком швидко наступаючих

*) Тим справляємо й нашу помилку у попереднім числі. „Вісника“, джерелом якої є також замітка С. Євремова. Ред.

по собі воєн натрапила на великі перешкоди у внутрішнім розвитку, організація шкільництва далеко ще не закінчена. Так оголошує саме державний університет інтернаціональний конкурс на обсаду катедр медичного факультету, який власне має уладити ся, і так само тою дорогою ішла Болгарія при будові всіх своїх шкіл. Ся дорога, з огляду на недостачу власних учительських сил і підстав, без шкоди для її національної участивости й самостійности, веде через духові вартости заходу, зокрема через взірцеві й так само високоцінні для науки та народньої просвіти під світово-політичним, як і патріотичним оглядом університети й вищі школи осередніх держав.

Щось подібне очевидно стояло також перед львівським географом Степаном Рудницьким, котрий в своїй прекрасно написаній книжці про край і народ України *) висловлює переконання (стор. 226), що „розвиток матеріальної культури на Україні можливий тільки через західно-європейський вплив, коли вишлеть ся до осередньої й західньої Європи на науку інженірів, промисловців, купців, хліборобів“ і, (стор. 232) „йдуци крок за кроком за західно-європейською культурою, пошукаєть ся взірців у Німців, Скандинавців, Англіїців і Французів“. — „Українська культура така багата, що через розвиток всіх захованих в ній зародків і їх доповнення з чистих джерел західно-європейської культури, українська нація може осягнути для себе повну культуру, котра може бути так само властивою і так само високою між иншими великими європейськими культурами, як українська народня культура між иншими народніми культурами“.

Від сього переконання хочемо й ми вийти, наскільки входить в рахубу наша поміч. А їй судило ся по берестейським мирі й тих політичних і економічних послідовностях, які випливають з сього миру, досить просторе поле праці. Се підкреслює ся також з українського боку. Розходить ся передовсім про німецько-українську спільноту праці й інтересів, яка зорганізувала-б з одного боку будову українського вищого шкільництва, з другого боку виобразування українських учителів вищих шкіл і инших учителів, як і всяких представників учених фахів на німецьких вищих школах.

Для першої будови істотне, що з вищих шкіл перейняла Україна від царської Росії й як або чи вони й їх уладження, а саме їх учительські сили разом, в кождім разі ще з існуючими студентами, пристосують ся до зміненого політичного положення. Але вже тут виходять труднощі й конфлікти. Ледви чи припадково поминає зовсім Рудницький у своїй багатій змістом книжці вище шкільництво jako тимчасовий культурний чинник, бо хоч і дотеперішні студенти —наскільки вони не згубили ся, як запримічує іронічно князь Трубецкой**), на російський лад у сфері абстракції або протисторичного способу думання — можуть уважати ся до якогось ступня носителями національної думки, все-таки вищі школи замість стати призначеними на се місцями плекання її були збудованими царом твердинями. „Коли—так пророкує далі Трубецкой (стор. 48) — закон забезпечив неторканість особи, свободу слова, преси й совісти, російський університет стратить характер вулкану та стане мирним місцем науки“. Відповідні часові підстави вже проголошено в новій Україні, але реакція по довгим гнеті, як і спротив безпосередно та пристрасно вибухалих поглядів ще задуже бурхливі, щоб університети нараз найшли ся на боці сього, й багато приутих на них „істинно-русских“ елементів не опустять нагоди, щоб або ловити рибу в мутній воді або держати ся антиукраїнських тенденцій. Промахи нових можновладців, як і нагальне українщення поодиноких вищих шкіл так само не здатні успокоїти ум. Переведення цілого апарату вищої школи на иншу мову, управу та спосіб учення ще

тяжше ніж її заснованне. Щоб оминати тертя, боротьби і неминучих реакцій, ледви чи що инше лишить ся, як утраквістична переходова стадія від російсько-українського до українсько-російського характеру вищих шкіл. Тим більше, що деякі, як духові, так і матеріальні взаємини та звязи України з Великоросією або зросійщеними сусідами виходять послідовно з самих себе. Щойно, коли прийдуть до вищої школи перші від початку зовсім по українськи виобразовані абсолюенти середніх шкіл і гімназій на Україні, зможе ся велика справа реформи найти свою постійну рівновагу й навіть сей час ще короткий у відношенню до повноти педагогічної й адміністративно-технічної праці, яку протягом його треба скінчити. Се є той час, який ставить німецько-українську спільноту праці на академічнім полі перед дуже важні й дуже вдячні завдання.

Заки ми звернемо ся до них, уважаємо за відповідне кинути оком на існуючі досі в області України, як і на в кождім разі вже проєктовані для культурної відбудови держави нові заведення.

Під російським пануванням існували на великій Україні тільки три університети: у Києві, Харкові й Одесі.*)

1) Імператорський університет св. Володимира у Києві, заснований 1838 р., має чотири факультети: історично-філософічний, фізично-математичний, правничий і медичний, а крім того якесь число інститутів і атрибутів, а саме клінік і природничо-наукових лабораторій. Велика бібліотека обіймає кругло 500.000 томів. Число студентів-виносило наприкінці коло 3.000. Зі спису катедр треба зазначити, що технолоґія і агрономія тішиди ся сильнішим заступством, яке рахуєть ся з краввою продукцією.

2) Імператорський університет у Харкові, заснований у 1804 р., обіймає ті самі факультети, але більше природничо-наукових і медичних інститутів ніж Київ. Його бібліотека обіймає яких 260.000 томів, число слухачів виносить 3.350. Те, що тут взято сильніше під увагу мінералоґію й геолоґію, стоїть у звязку з близькою промисловою областю донецького басейну.

3) Імператорський новоросійський університет в Одесі, заснований 1865 р., має так само вище названі факультети, але з значно меншим числом катедр для кругло 2000 студентів. Його бібліотека числить менше-більше понад 280.000 томів. Здаєть ся, нема особливо упривилєйованих областей науки.

Технічні вищі школи й гірничі інститути:

4) Технічний інститут імператора Олександра III в Харкові заснований в 1885 році, з кільконадцятьма професорами, 6 „адюнктами“, 1400 слухачами й малою бібліотекою з якими 24.000 томами, виобразовував „інженірних-технолоґів“, але навіть в далекій мірі не був у силі задоволити практичних вимог своєї губернії.

5) Гірничя вища школа в Катеринославі, заснована 1899 р. підчинена міністерству торгівлі та промислу, робила в єім напрямі більші зусилля. Одначе з 30 професорами й доцентами і 500 студентами та всього кількома інститутами, між ними з бібліотекою з кругло 85.000 томами, не далеко зайдеть ся в такій багатій промисловій околиці.

6) Політехнічний інститут імператора Олександра II у Києві, оснований 1898, підчинений так само міністерству торгівлі та промислу, представляє найбільше технічне заведення з 2.500 студентами в чотирьох відділах для інженірів, механіко-техніків, хеміків і хліборобів. Бібліотека обіймає всього 18.000 томів.

7) Олексіївський донський політехнічний інститут в Новочеркаську (1907) jako наймолодше технічне освітне заведення мав так само окремі огляди на продукційні відносини промислово багатой Донщини. Він має більше

*) Виданне Союзу. Ред.

**) Russen über Rußland. Ein Sammelwerk von Jos. Melnik. Frankfurt a. M. bei Rütten und Loening, 1906. Стор. 49.

*) Pop. Minerva. Handbuch der gelehrten Welt. Bd. I, Straßburg, 1911 і річник XXIII, 1913/14.

катедр ніж інші інститути, невістарчаючи в кождім разі бібліотеку тільки з 16.000 томами й 4 відділи для культурної техніки, гірництва, механіки й хемії з 800 слухачами в цілости.

З фахових вищих шкіл треба ще назвати:

8) Ветеринарний інститут в Харкові — одинокий для цілої багаторічної України — з якими 20 професорами й доцентами, кругло 500 студентами та бібліотекою для студій з 21.800 томами.

Крім того є у Києві духовна академія для православного обряду для релігійних наук і „місіонарства“ й існують тут, як і в Одесі, вищі шкільні курси для жіноцтва, а так само в усіх осідках вищих шкіл є всього кілька наукових товариств. Все разом: навіть не десять вищих і фахових шкіл з нецілими 15 тисячами студентами для країни з 35 міліонами населення, для господарської області з такою різною індивідуальністю і найкориснішими передумовами для її широго закросного дальшого розвитку, котра саме область своїми земельними продуктами й земельними скарбами покривала більше ніж третину цілого російського запотребовання, а до того багато ще вивозила, — се показує найкраще, як стояла справа з російською опікою! Через більше ніж рафіновану тарифову політику й інші комунікаційні перешкоди подбано крім того ще про адміністраційно-технічний пліт з кільчастого дроту, щоб ся молочна корова не могла робити жадних міжнародних скоків на бік.

Тут природно мусить зайняти місце культурна політика з дальшим поглядом і треба довести народню освіту до висоти, яка відповідала б здатности її. Вже у вересні минулого року доносила „Українське Корреспонде“ про ріжні міри нового Правительства. Так університетови у Києві передовсім визначено окремий додаток 25 тисяч рублів і рівночасно ухвалено його швидке зукраїнізованне. Чотири катедри для української мови, літератури, історії та права ухвалено й так само декретовано нові державні гімназії з українською викладовою мовою. Правда, зразу тільки на папері, бо найбільша частина професорів вищих шкіл України щодо свого політичного успособлення се російські націоналісти“ й що потреба довгої боротьби, щоб перевести укрзаїнізацію існуючих університетів і вищих шкіл. Се наново доказує, що тут тільки поволі й добре роздумавши можна поступати. В листопаді 1917 мав далі відкрити ся перший український народній університет у Києві з трьома факультетами (історично-філологічним, математично-природничим і правничим, але притім не сказано, що властиво треба розуміти під поняттям народнього університету. В Харкові засновано далі дві українські професури для мови й історії та доносять про заснованне численних українських виділових і середніх шкіл крім гімназій і жаданне притягнення українських учених і фаховців. Тимчасом саме се, здасть ся, робить найбільші трудности.

В квітні сього року мало щойно назване „Українське Наукове Товариство у Києві“ предложити Міністерству освіти план, після якого „по змозі вже в осени відкривають ся три університети: у Києві, Катеринославі й Камінець-Подільським, як також вісім народніх університетів (у Харкові, Полтаві, Сумах, Кременчузі, Винниці, на Поділлі й Чернигові“ (гл. нову знаменито інформуючу мапу України Фрайтага й Берндта, Відень, в розмірі 1:2 міл.) і мають поробити ся широко закросні уладження у Києві. Як далеко згодить ся на се міжтм нове Правительство, що прийшло до керман, не відомо.

(Кінець буде).

Ще про зїзд партії соціялістів-федералістів.

В доповненню до звітномлення зі зїзду соціялістів-федералістів у попереднім числі „Вісника“ подаємо за „Новою Радією“ усе ось що. Внутрішнє становище на Україні й організація влади, головні думки якого такі: Через звязок з російською державою ми не могли охоронити свою державу від приливу анархії й большевиків. Не було кордону, яким би можна було відгородити ся від того приливу, щоб будувати державу так, якби хотіло ся. Центральна Рада пристосувала ся до обставин, хоч здоровий розум і вказував їй — соціялістичні гасла ставити в деякі рамці. Після виходу большевиків прийшли Німці. Наш Уряд не зійшов з своїх позицій і не придивляв ся до тих змін, які закреслювали ся серед селянства. Довіряє до Центральної Ради й до Уряду захитало ся; селянство соціялізації не признавало, а Уряд не сходить з своєї позиції. Пролетаріят був підупав і цілком був розбитий, він ішов за большевиками. Був момент, що можна було настрої його використати для держави; сього не зроблено й се причинило ся до упадку влади. Пролетарська преса уважала Уряд соціялістичним і уважала можливим натискати на нього, але Уряд повів шовіністичну тактику й се викликало в сій пресі сильну опозицію. У відношенню до меншостей Уряд також не був консеквентний; винні в тому й соціялісти-федералісти, що брали участь в Уряді й не в силі були збити Уряд з його позиції.

З поворотом Центральної Ради партія соціялістів-федералістів стала до неї в опозицію. Сього не прийнято в надержавну роботу. Федералісти обстоювали, що треба вести обовязку перед центральними державами. Соціялісти-революціонери не зрозуміли федералістів; федералісти зробили помилку в тім, що не відкликали тоді своїх товаришів з міністерств, і через те вина упала й на них. Се навіть привело до деякого розходження серед центрального комітету, але се розходження не викристалізувало ся, бо прийшло до порозуміння на певних формулах. Взагалі-ж партія виийшла з того становища достойно. Інші соціялістичні партії зайняли иншу позицію. Соціяльні демократи розкололись: одна частина відійшла від Уряду, а друга взяла участь в роботі с.-р. Уряду й через те й на них падає вина, як і на соціялістів-революціонерів.

Як не став ся сей переворот, але факт зостаєть ся фактом. Людність сподівала ся твердої влади. Не зважаючи на штучність перевороту, в дійсности його треба уважати льогічно природним. Тактика партії — увійти в нове міністерство, але на певних умовах. Федералісти підбивали раніше взяти всю власть в свої руки, але се небезпечно. Партія соціялістів-федералістів до сього часу нічим себе не запламувала й на далі не може ставати на хисткий ґрунт. Уважає, що власть мусить бути демократичною і на ґрунті української державности.

Після сього виголосив М. Кушнір реферат про діяльність фракції с.-ф. в Центральній Раді. Тактика фракції складала ся з стосунків її до инших українських фракцій і національних меншостей. Центральна Рада уявляла собою з початку зібрання інтелігенції. Узяла сабо, коли до неї долучились інші сили, вона стала центром всього українського державного й соціяльного життя. Стала на чергу справа порозуміння з національними меншостями. Уважало ся, що буде цілком щире порозумінне, але на ділі того не стало ся. Вияснило ся, що вихована на централізмі демократія „меншости“ не могла зректи ся своїх ідеалів і завсіді гальмувала будуванне державної роботи Центральної Ради. Центральний Уряд також не давав прав Генеральному Секретаріатови та приходило ся ставати на політичний шлях і

ставати до боротьби за свої права. Прийшло ся, таким чином, розширити компетенцію Генерального Секретаріату на всю територію України, а не на 5 тільки губерній. В сій боротьбі Центральна Рада сходила на шлях тактики большевиків. Коли скликано демократичне „совещаніє“ у Петрограді, фракція с.-ф. не дала свого представника, бо уважала, що їм висунуено большевицькі гасла, до яких с.-ф. не можуть прилучити ся.

Большевизм на Україні пішов своїм шляхом. По мірі того, як побільшувала ся сила большевиків у Росії, на Україні захоплювали владу соціалісти-революціонери. І большевизм події на фронті втягали Центральну Раду на політичну орбіту. Щоб бороти ся з большевиками, треба було чимсь відгородити ся від півночі. Таким чином дійшло до 3-го Універсалу. Видко було, що з запануванням большевиків, на сторону яких перейшло робітництво, національна справа могла впасти. Отже один був вихід: полагодити земельну справу. Соціалісти-революціонери в тій справі зробили велику помилку. Вироблений членом Центральної Ради К. Мацієвським земельний законопроект відкинули. Сей законопроект був дуже практичний. Новий закон був дуже неясний і його прийнято нашвидку вже під час стрілянини. Соціалісти-федералісти протестували; прийшло до кризи влади і стали власті соціалісти-революціонери. Після повороту Центральної Ради з Житомиру фракція зайняла иншу позицію. Не було більше потреби стояти на лівій позиції, щоб захищати селянств від впливу большевизму. Фракція с.-ф. заявила, що Центральна Рада відіграла свою роль і повинна робити місце новій зреорганізованій відповідно часови Раді, щоб була також зреформована власть.

Инші фракції також підпірали такі домагання, але с.-р. не пішли на те. Але ж така соціалістична влада ніяк не могла спирати ся на Німців. Німці бачили, що всі проти Центральної Ради й Уряду. Соціалісти-революціонери пішли на скликанне Установчої Ради, проти якої були раніш самі. За Установчу Раду були й меншости. Останнє було загадкою. Фракція с.-ф. була за переформованне Центральної Ради відповідно часови й за зміну складу міністерств. Більшість не пішла на се й топтала ся на місці. Німці самі вказували на ненормальність становища.

План організації нової влади (гетьманства) виник перед торговельних і аграрних кол. Про якийсь переворот було відомо, але соціалісти-революціонери нічого не вірили довели до такої кризи. Партія с.-ф. вирішила відкликати всіх міністрів. Соціалісти-революціонери хотіли повернути ся на зраду, але инші фракції повернули діло так, що се був суд у фракційнім засіданні над соціалістами-революціонерами.

Далі дав реферат В. Прокопович „Про Раду народних міністрів.“ Ще в середині місяця березня — говорив референт — ми були певні, що з нашої „коаліції“ нічого не вийде. Але в комітеті перемогла більшість по тим загальним аргументам, що реальні політики мусять закріпляти позиції і що українська інтелігенція не могла дбати тільки про інтересу рук. Входили в кабінет тільки на певних умовах: 1) щоб оголошено урядову декларацію, 2) щоб Уряд зрік ся національного й соціального максималізму, 3) щоб Уряд, ставши на державну висоту, закликав до роботи усі нації України й усі партії, 4) щоб перейдено до реальної політики: введено адміністрацію, упорядковано фінанси, зорганізовано суд, зорганізовано постійну й аполітичну армію, 5) щоб зовнішня політика була ясна й виразна як щодо держав по звітнього союзу, так і щодо Англії і Франції, 6) щоб закони, прийняті Центральною Радою після виходу з Києва, переглядено й відмінено.

З усіма сими умовами соціалісти-революціонери ніби згоджували ся. Не хотіли тільки рушити закона про соціалізацію землі. Згодили ся відмінити закон про громадянство. Згоджували ся і видати декларацію, але їх не задовольяла наша стилізація. Ми постановили уступити в слові, а не

в суті. Перший тиждень нашого пробування в кабінеті пішов на ознайомленне з людьми й ділами. На другий тиждень заявили, що признаємо потрібним, аби негайно видано декларацію. Але знаходили ся різні „практичні“ труднощі. В той час кабінет заслухував звітлення „державних комісій“, які торговельними умовами заповнювали прогалини берестейського договору. Ми тоді не вийшли з кабінету, але справу декларації не могли уважати пропавшою через те, що нам могли зробити правдивий тільки по формі закид, що ми люде не діла, а слова.

Наше становище було в підозрінню. Наші пропозиції викликали різкий опір. Напр. закон про дотацію земствам 31 мільонів на освіту відсунуено на тій підставі, що кабінетови невідомо, як дивить ся міністер освіти на справу освіти. Я мусів скласти програму своєї діяльності. Думав, що прийдемо нарешті до загальної декларації кабінету шляхом складання програм діяльності окремими міністрами. Але коли моя програма читала ся, „провідної більшости“ в кабінеті не було. Від вирішення важних і принципиальних питань життя з нами провідна більшість ухияляла ся. Ми задовольняли ся діловою роботою в міністерствах. Таким чином кабінет поділив ся на 2 частини: одна правила, друга виконувала технічну роботу. В ряді питань ми увійшли в конфлікт з соціалістами-революціонерами.

Так у справі мирової делегації ми уважали шкідливим посилати на мирову конференцію з Росією молодих і недовісвідчених людей, але нам сказали, що се неістотне, бо умови договору вироблено. Нам було невідомо, коли й хто є умови виробив, і навіть не ознайомили нас з сими умовами. Незрозумілий нам також був факт відкликання війська з Криму, наслідком чого фльота зробила ся добочею Німців.

Коли мала ся обмірковувати справа з наказом (2-м) Айхгорна у п'ятницю (вербу), також провідної більшости не було. Цілком невідома була для нас справа з Добрим. Не могли ми зрозуміти також, навіщо роззброюють і як можна роззброювати „синіх жуланів“. В середу (на вербній) головний комітет партії постановив про можливість нашого виходу з кабінету; в суботу ми подали офіційну заяву про вихід. Ся ухвала викликала обуренне. Нас обвинувачували в зраді, але суд повернув ся в суд над кабінетом. Свою заяву ми подали трохи за пізно, але з честю вийшли з брудного становища. Промовець установив наприкінці свого реферату висновок для біжучого моменту; нехай досвід 30 денного пробування с.-ф. у кабінеті буде завше перед очима; коли с.-ф. не можуть забезпечити більшости, особливо тепер, коли влада в непевних руках, котра охоче візьме кількох соціалістів-федералістів для прикраси, ні в яким разі входить в такий кабінет не треба.

Реферат про тактику мав С. Фремов. Тактика — найважнійше питання партії. Головні чинники тактики зовнішні й суб'єктивні. Події часто мінiali ся катастрофально й орієнтувати ся було іноді тяжко. Бували тому й помилки, напр. вступ до міністерства. Історія розвитку подій на Україні відома й тони життя випередили програму с.-ф. Розірвавши з Петроградом, українське життя пішло на шлях самостійности. Большевики, яких українська власть після перевороту не признала, вели тільки до руйни і свою країну і всяку иншу. Після ультиматів прийшло до війни. Большевики при допомозі місцевих большевиків захоплювали губернії за губернією і врешті Київ. Довело ся далі провадити війну, опираючи ся на Німців. Момент повернення влади до Києва — се був єдиний момент повернути курс від большевизму. Але партія с.-ф., хоч і критикувала Уряд, повернути була не в силах. Коло комітету с.-ф. після перевороту згуртували ся всі партії й позапартійні організації. Події перекинули ся через голову с.-ф. Прийшло ся з тяжким серцем вести переговори, хоч в успішність їх не вірили. За гетьманчини запропоновано с.-ф. демократичну конституцію, але партія не могла прийняти також її. Тому постановлено не дати

людей на посади міністрів. Але на неполітичних посадах члени партії могли залишатися для збереження апарату до кращих часів. Переговори спинено.

Після реферату С. Єфремова з'їзд зговорив затронуті в рефератах питання щодо суцільного моменту. В обговоренні рефератів узяття Шульгер, Шулєвський, Зайцев, Коренний, Скапан, Лещенко, Мацьківич, Снігавський і інші. В дебатах сказано на необхідність опозиції проти сучасного Уряду, на неможливість для членів партії вступати в кабінет міністрів, на необхідність всю увагу звернути на організаційну роботу партії серед мас. Після обговорення ухвалено резолюції про тактику й відношення до сучасного моменту.

З рефератів, виголошених на з'їзді, найбільшу увагу звертає на себе реферат К. Мацьківича „Про земельну справу на Україні“. Хоч ми подали коротенький зміст цього реферату в попередній мислі, але з огляду на важність реферату подаємо отсе ширше звітження за „Новою Радою“. Партія революційна й партія реальної політики — говорив Мацьківич — не можуть мати однакової земельної програми. Коли ми виставляємо в своїй програмі тезу: „право приватної власності на землю повинно бути скасоване“, значить, ми не розуміємо сільсько-господарської культури й земельних відносин на Україні. Партія реальної політики не повинна виставляти фантастичних проєктів, а мусить керувати ся об'єктивними даними.

Цілю реферату нарушити тезу програми про скасування приватної власності й дати нарис справжньої демократичної земельної програми.

В земельній питанню Україна відрізалася від Росії. Се виявило ся ще в 1905—6 роках. Тоді в Росії гинули села, мавство, у нас земельних рух і культурних формах боротьби: страйках, бойкоті, недованні робітників. Там дика і некультурна революція, у нас — європейські засоби боротьби. І в сучасній революції принаймні до вересня у нас земельну справу вирішували земельні комітети, відбираючи землю у поміщиків і наділяючи нею селян, в той час, коли Росія була спалена, зруйнована. В Петрограді се демократичний нараді дивувало ся наперв, кому краєви ся не досить високи соціялістичні вимоги наших селянських мас. Сі відміни — здобуток вищої сільсько-господарської культури у нас на Україні, в основі котрої лежить у нас дрібна земельна власність.

У відношенню до скасування земельної власності селяне виявили багато обережності. Особливо обережне відношення було до дрібної власності, що виявило ся на першій всеукраїнській селянській з'їзді. Також і агрономічний з'їзд рідше чим на першій з'їзді збереження дрібної селянської власності. В той же самий час у нашій народній парламенті — Центральній Раді — дебатовали над зовсім чужою нашим відносинам — ідеєю соціалізації землі.

Той переворот, що отсе недавно став ся, спираєть ся, кажуть, на чужоземну силу. Але корні перевороту лежать глибше. Основною причиною його — є скасування приватної власності на землю. Завдяки чужоземній силі, може бути, реакція не вилила ся в надзвичайно гострій формі.

Єдиною організацією, що дійсно зрозуміла правду, була спілка земельних власників. При вирішенню земельного питання треба відповісти на 3 групи запитань: 1) про форму землеволодіння, 2) про тип господарства й 3) про земельно-адміністративний устрій України. Крім того в основу вирішення земельного питання треба покласти в основу теорії землекористування, як худоба, гноєння, інвентар (Челінцев). Теорії (Чернишевського), що земля се основа сільського господарства, уже не можна покласти в основу земельної реформи в її чистоті. Щодо землеволодіння — ідеї с.-р. партії про соціалізацію землі мають в своїй основі головним чином общинний побут Росії. У нас відбував ся процес зміцнення приватної земельної власності — мобілізація землі. За час від 1-ої

революції багато поміщицької землі перейшло в руки селянства. Правосвідомість нашого народу завше йшла в тім напрямі, що земля — товар, котрий набуваєть ся за гроші, як худоба, інвентар і інші елементи сільського господарства. В той же час наділо властості. Коли приквіємо товарний оборот общинної землі, у нас він далеко більший ніж у Росії. Які ж були здобутки мобілізаційного процесу? Селянство — кращий акумулятор землі постійно й, не спинаючи ся, збирає до себе землі. Хоч панська земля була і в місній руках, але селянство культурними засобами відбирало її з рук рук. Земля переходила до рук селян через банок і ми бачимо, що у нас більше, а купівлі землі купували ся приватними дрібними власниками, в окупі землі спілки й товариствами грає другорядну роль. Коли ми порівняємо ціни на землі бачимо, що на Україні вони далеко вищі ніж у Росії. Коли все се сполучити, ясно, що природній процес розвитку сільського господарства має уже на Україні основу в приватній власності й веде до утворення все більшого числа дрібних сільських господарств на тій же основі.

—Щодо типу господарства, коли взяти на увагу усю територію бувшої російської імперії, побачимо найрізноманітніші по своїй культурі типи сільського господарства. В Сибіру — первобутний комунізм; в Прибалтійським Краю, Польщі й у нас — європейський тип землеволідіння. В Сибіру через комунізм нема й грошових вид сільсько-господарств (виїмкою є тільки сибірське вироблення масла, кудь приложено капітал). Придивляючи ся до розвитку кредитової операції, ми побачимо, що в нас на Україні вона найбільш розвинена. А сей розвиток може бути мірою грошовості в сільських господарстві. 1 кредитовий кооператив припадає у нас на 2271 господарств, кредитовий кооп. в Росії на 2584 господарств. Коже господарств, кредитовий кооп. в Росії на 2584 господарств: у нас 15,2 карб., у Росії 5 карб., вклади: у нас — 11 карб. на одно господарство, вклади в Росії — 3,4 карб. на одно господарство. Наша кредитова кооператія приложена до сільського господарства, в Росії в промислових районах. Таким чином у нас найбільш розвинене грошове селянське дрібне господарство. Великий вплив на розвиток сільського господарства у нас має індустріалізація України — се об'єзвко веде до інтенсивнішого типу сільського господарства. Роздивляючи агрономічно-статистичні мапи, ми бачимо, що а) на Україні посів зближаєть ся до середнього типу, б) процент кормових трав на Україні також середній. Україна поперед усього уявляє в себе біланс між процентним відношенням в інших краях і являєть ся єдиною синтезом в) корнеплоди: на Україні найбільше розвинена ся культура картоплі, г) промислові рослини (лен) не мають великого розвитку, д) відношення робочої худоби до посіву — на Україні найбільш нормальне, е) у скотарстві — у нас найбільше розвинено свиноводство. Таким чином на Україні найінтенсивніший розвиток сільського господарства.

Типом господарства є трудове господарство (від 3—до 50 десятин). Аналізи розміру не можна зробити механічно. Спроби характеристики розміру трудового господарства „без найманої праці“ обмеженнем скількістю землі — не відповідають процесови розвитку сільського господарства. Процес утворення типу сільського господарства, як селянство його в життві, фактично відповідає інтересам селянства. Який аграрний зміст мала аграрна революція? скасування приватної власності на землю? ні! Революція є загострення еволюції — загострення тих процесів, які ми стежимо й бачимо в життві. Головна ідея аграрної революції у нас — відібрання землі з руки поміщиків у руки селянства. Питання про скасування земельної власності революція ще не затчіпила; ми ще не досі до того, щоб зирвати та скасувати земельну власність. Доказ цього ми бачимо й в тім, що гро-

шові відносини в селянським господарстві — найбільші саме в часи революції. Революція мала свій зміст в скасуванні нетрудової землевласності.

Що-ж нам робити? дрібну земельну власність установлювати? Але кажуть—дрібна власність найбільше ретроградна (Марке). Се одно соціалістичне непорозуміння. Питання про соціалізацію страшенно змеханізувало ся. Для перших соціалістів основними думками були — ідея скасування експлоатації й одержання заробітку за працю.

Окремо стоїть питання про ренту. Але се питання рішаєть ся не тим способом, що касуєть ся приватну власність. Рента відбираєть ся іншими способами—шляхом державної кооперативної гіпотеки, як бачимо в розвинених країнах заходу: Гесені, Чехії, де власність на землю завдяки державно-кооперативній гіпотекі є тільки юридичною особою. Таким чином маємо касувати власність буржуазним шляхом, шляхом державно-кооперативної гіпотеки.

Щодо мобілізації землі — ні община, ні комітети не зможуть зробити раціонального розпаювання землі. Найкращий засіб найкращого розпаювання землі—се вільна мобілізація землі. Революція хотіла передбачити будучі земельні відносини. Але се менше всього відоме. Розум же може так чи інакше поставити ся до тих процесів, які ми знаємо. Земельна реформа повинна мати певні основи в науці, в протиннім разі—нехай життя творить.

Свій реферат ілюстрував К. Мацієвич великим числом статистичних даних в картограмах, агрономічними мапами й викликав ним живу обміну думок зібрання.

Зїзд представників промисловости, торгу, фінансів та сільського господарства на Україні.

Слїдом за зїздом кадетів у Києві відбув ся і зїзд представників промисловости, торгу, фінансістів і сільського господарства на Україні. На зїзд прибуло до 1000 делегатів з усіх кінців України. Взяли участь у зїзді й предсідатель міністрів Лизогуб, міністер скарбу Ржепелський, міністер шляхів Бутенко й міністер торгівлі та промислу Гутник. Народи зїзду відбували ся в помешканні Клубу купецького зібрання від дня 15 до 18 травня включно.

Зїзд відкрив голова комітету Тимчасового Союзу промисловців, торговців, фінансістів і сільських господарів на Україні Щеніовський короткою промовою, в якій зазначив, що вже минає час для зайвих розмов, а треба приступати до творчої роботи на користь Рідного Краю. Край доведений до такого стану, який загрожує йому величезною катастрофою. Грамота гетьмана привертає право власности, без якого не може бути культурного поступу, й заповідає утворення міцної державної влади. Се дає надію, що Уряд поставить ся прихильно до Тимчасового Союзу промисловців, торговців, фінансістів і сільських господарів і зїзд може дати багаті наслідки.

В склад президії зїзду, на внесення Щеніовського, вибрано таких осіб: фон Дітмара (головою зїзду), гр. А. Бобринського, М. Буковинського, М. Врука, кн. А. Голіцина, С. Горвата, В. Демченка, А. Доброго, Г. Дякова, М. Ігнатішова, А. Кистяківського, кн. В. Кочубея, Л. Люца, А. Опіна, І. Прядлука, Р. Сергієва, В. Соколова, А. Феніна, К. Фішмана, І. Щеніовського.

Предсідатель міністрів Лизогуб, забравши першим слово, висловив задоволення, що може особисто привітати численно зібраних представників культури та творчих сил краю. Згадавши далі про потрясення і противности, серед котрих протягом віків виробляла ся ідея національного самопочуття й українська культура, бесідник підкреслив, що, не

зважаючи на всі перешкоди й противности, українська державність стала ся реальним фактом. Одним з найбільших і найтяжших потрясень була анархія і внутрішній розстрій. Сі потрясення були тим грізніші, що спали в хвилі перших кроків краю, який відроджував ся. Але завдяки нашому патріотизмови й помочи заприятелених держав — Німеччини й Австрії—ми вперли увільнити ся від большевицьких банд і тепер стоїмо на порозі нового життя. Маймо надію, що незабаром удасть ся усунути всякі зовнішні комплікації й досягнути бажаний спокій, щоб зовсім віддати ся творчій культурній праці. Величезна праця лежить на нас, бо все треба зачинати від підстав. Сила краю полягає на строгом зєднанню всіх його сил. Тому й звертаємо ся до них, запрошуємо до спільної праці всіх, хто хоче працювати, всіх, хто любить Україну, хто бажає її розцвіту (оплески).

Не задержуючи ся довше над політичною програмою, відомою вже з заяви Правительства, бесідник зазначив, що першим завданням Уряду буде привернення ладу та тривкого порядку, щоб кожний горожанин міг працювати, не побоюючи ся за своє життя і маєток. Рівночасно промовець перестерігав, щоб поспіх в такій творчій добі не довів до дуже сумних вислідів. Щоб завести лад і безпечність, доложити Уряд усіх заходів, а сильною рукою здавлюватиме всякі спроби викликати анархію і неспокої (оплески). Промовець скінчив заклик до праці для добра вільної, сильною дорогою нам України.

Дальший промовець — міністер торгівлі та промислу Гутник — назвав зїзд історичним моментом в життю України. Правительство є оборонцем держави яко цілости, а не якихсь клас. Уряд не є ні представником ні оборонцем великих земельних власників і добре свідомий необхідности розвязки земельної справи. Але та реформа не може руйнувати засад культури й державности. Підкресливши далі політичне значіння зїзду, бесідник радив не лякати ся слова „буржуазія“, бо тільки вона в силі поведи край до відродження. Коли — заявив промовець — не поведете сеї політичної роботи, коли не піддержите нас, наш упадок неминучий. Щоб перейти від дотеперішньої анархії й грабїжів до нових умов життя, треба виконати велику державну роботу. В тій цілі треба пробудити та змобілізувати всі творчі сили, треба дати нормальні умови для приватної ініціативи.

Дітмар запропонував висловити признання з приводу промов міністрів і вислати делегацію до гетьмана, щоб поздоровити його й висловити довірре, що під його проводом Україна увійде на шлях культурного розвитку та стане матірю всіх своїх горожан. Оплесками прийнято внесення. По промові Буковинського, котрий схарактеризував дотеперішню діяльність тимчасового комітету, почали ся привітні промови.

По рефераті фінансової комісії в справі критичного фінансового становища України зїзд ухвалив такі резолюції:

- I. Щоб запобігти недостачі грошей, треба: а) Пустити в оборот ту частину грошей, яку заховало населення, шляхом продажі населенню землі й обміняти пропоновані Москвою мануфактурні й інші товари за готівку 15,000,000 пудів цукру; шляхом увільнення від реквизиції заліза й інших товарів, яких зараз нема на базарах перед страхом реквизиції, і шляхом продажі державним банком за готівку німецьких марок і австрійських корон, які в нїм нагромадили ся. б) Примусити залізничних артільщиків здавати в державну касу всі гроші, які громадають ся у касах залізничних двірців. Сі самі заходи треба поробити й щодо інших державних установ. в) Продовжити реченець обороту купонів облігацій державної позички. г) Випустити чим скоріше необхідну скількість грошових знаків і припинити нові випуски паперових грошових знаків.

- II. Щоб зменшити наплив рубля з Росії, треба установити на мирових переговорах України з Москвою шляхом загальної згоди норму майбутнього друкування російського рубля.

III. Організація емісійної діяльності. Для організації емісійної діяльності повинна бути централізація в державнім розумінню. Треба видати емісійний закон. Емісійний банк повинен бути державний. При ній необхідна рада банку з представників громадських код, державної контролі й міністерства. Опублікувати для загальної відома котиріжневі біляси з показником скількості випущених грошових знаків. Приверненне фінансової рівноваги неможливе без енергічних і рішучих заходів до відновлення всіх галузей продукції та плянового збільшення продуктивності праці.

IV. Щодо питання про окрему грошову систему: З огляду на велику важність сього питання фінансова комісія, маючи перед собою відріжненне української грошової системи від загальноросійської, вважає необхідним передати його постійному органу союзу для негайного розгляду, а про наслідки повідомити Міністерство фінансів.

Проф. Де Міц реферував від домовласників. Він зазначив скрутне становище домовласників від часу поповнення міських дум нецензовими елементами. З приводу сього реферату зїзд ухвалив домагати ся: 1) змінити міський статут і забезпечити широку участь цензових елементів у міськн самоуправуванню, збільшенне років виборців до 25, проживання в данім місці не менше трьох літ або володіти нерухомістю і уведенне 3-класової системи; 2) переглянути як найскорійше всі закони, які зменшують право власности на доми.

Важливий реферат прочитав Д и н о в с ь к и й про „Приватно-фінансові відносини між Україною й Московщиною“, в яким обстоював установленне границь від Великої Росії, створити самостійну державу з України й упорядкувати фінансово-економічні відносини між сими двома державами.

Від залізничників виступив з рефератом Б. Родович, який в поставлених резолюціях, ухвалених зїздом, обстоював: зменшенне скількості залізничних служачих, установленне справедливих норм платні, які були до революційного періоду, не допустити до націоналізації залізниць, бо се нарушує нормальну діяльність і вносить ненависть між робітниками різних націй. Московська мова має бути удержана поруч з українською.

Обговорений на окремих сільсько-господарських і фінансових секціях реферат проф. Білімовича про „аграрне питання“ викликав серед присутніх оживленне й симпатію.

Перший виступив кн. Г о л і ц и н з виробленою секцією резолюцією про аграрне питання з приводу реферату проф. Білімовича: 1) Зїзд вітає оголошене грамотою гетьмана відновленне приватної земельної власности, яке являється одним з основних способів можливого життя взагалі, й тому воно має силу в усіх культурних краях. Тільки на принципі власности можливий розвиток сільського й всенароднього господарства України. 2) Осягненне найвищої продуктивности сільського господарства повинно бути основною метою земельної політики Уряду, з якою звязані не тільки економічні, але й культурно-політичні інтереси України, а разом з тим і існування всіх верств населення. Тою метою повинні визначати ся ті заходи, які матимуть на увазі при розділенню земельної власности. 3) Найкращим способом направити землю до найбільшої продуктивности є свобідна продаж і купівля її. При свобідній мобілізації земельні ресурси селянства переходять саме в руки тих, хто зможе її як найкраще використати. Населенне, що не матиме змоги завести сильні господарства, буде поступенно відходити від землі, а тим самим приведе до економічного упадку. Великі й середні господарства все се охоронюють. 4) Від Уряду вимагається широка, шляхом кредиту й інших заходів допомоги у відбудові продуктивности сільських господарств. Крім сього повинно вжити заходів, як в ділянці земельного устрою і агрономічної допомоги, так і шляхом забезпечення збуту

сільсько-господарських продуктів. Тому треба всіма силами дбати про розвиток промислу й иншого нехліборобського зайняття, щоб дати працю і малоземельному населенню.

Наприкінці зїзд висловив переконанне, що тільки вказаними способами можна перевести аграрну реформу, а всі насильства й незадовольняють при розділі приватної власности знову до шкідливих результатів. Зважаючи на те, що в основу земельної політики ставить ся продуктивність всіх сільських господарств, як дрібних, так і великих, треба: а) по вказівках Уряду й агрономічної політики, як наукової, так і практичної підтримувати і засновувати по селах кооперативні товариства; б) усунути шкідливі в сільськн господарстві юридичні й побутові відносини; в) крім сього всі установи парцеляційні й банкові повинні допомагати великим і дрібним до життя здатним господарствам в правових межах“

Сі резолюції прийняв зїзд одноголосно.

З рефератом виступив П. Люц як голова сільсько-господарської секції. Він коротко заясував знищенне аграрної реформи через соціалізацію землі. Люц сказав, що коли не подбаємо тепер про засів землі, грозить нам загальний голод. Тому треба насамперед порядку, бо тільки тоді можливо думати про здорове й культурне життя.

Після реферату Люца зїзд прийняв знову резолюцію, якою домагається від Уряду допомоги, для того насамперед, щоб все розграблене майно було повернене разом з вишкодованнем. Особливу увагу звернути належить при тим на живий і мертвий інвентар. Тому треба завести земельні комісії, які мають почати роботу на основі спеціально даних директив. Сі комісії мають подбати про упорядкування взаємних відносин у користуванню землею, про підрахунок урожаю та платні за переведені посіви й роботи, словом, щоб усі втрати поміщиків винагороджено. Для осягнення сього зїзд домагав ся, щоб судовий апарат як мога швидше відновлено.

Після сього приступлено до „промислових питань“. Вислухано реферати: 1) Падника й Сокола про „Становище кам'яно-вугільного донецького басейну“, 2) Сергієва про „Становище металічно-залізничного промислу“, 3) Визькевича про „Становище соляного промислу“ й 4) Закса про „становище фабрично-заводового промислу“.

Обговорювались і питання праці й фінансів. З рефератами в сих справах виступали: Буковинський і Фінкельштайн про: „Необхідність кредиту для відновлення економічної діяльності“. 16 травня відбуло ся закрите засіданне фінансової комісії, яка обговорювала фінансові питання, зачіплені рефератом проф. Білімовича, а саме про грошовий оборот і грошову одиницю на Україні. Вирішенне сих питань фінансова комісія залишила загальному зібранню зїзду, яке почалося о год. З такою програмою: 1) Доклад резолюції фінансової комісії в справі грошового обороту; 2) Встановленне державного бюджету (?) докл. проф. Яснопольського; 3) Упорядкування приватних фінансових відносин між Україною і Великою Росією (докл. Діновський); 4) Середній і дрібний кредит (докл. Семенов); 5) Торговельні питання.

Міністер шляхів Бутенко, виступивши з привітом зїздови, якраво змалював той стан, який переживають наші залізничі. З його слів виходить, що становище залізниць страшенне. Деморалізацію, яка так дуже вплинула на маси робітництва, треба зліквідувати. Сей зїзд — на його думку — основа пробудження буржуазно-інтелігентних сил, на які покладають ся надзвичайні завдання. Тут зібрані ся всі елементи, які мають хист до державного будовання. Потрібно, щоб засоби по піднесенню продуктивности праці, які будуть вироблені відносно різних галузей промисловости, погоджували ся з інтересами залізничних шляхів. Тільки тоді можна буде думати про піднесенне залізниць, як не до того становища, яке вони займали до війни, то хочби до того, щоб

й основний апарат державного життя працював без шкоди користь Рідного Краю. Не час тепер розводити ся ю програму міністерства. Потрібно наново будувати зруйований будинок, треба підняти сю продуктивність, для чого треба відрізати елементи штучної роботи, треба знищити бар'єр поміж робітництвом, яке під прапором громадської праці ухиляється від всякої праці. Треба увести життя залізниць в колію будування, а не руйнування. Промовць певний, що при зеднанні всіх інтелігентних творчих сил буде можливість спинити страшні явища революційних посліdkів і збудувати гарне трудове життя. Зїзд прийняв цю промову гучними оплесками.

З рефератом по питанню праці виступав Б у к о в и н ь к и й. Зїзд, вислухавши реферат, прийняв таку резолюцію, запропановану комісією по сьому питанню: „Зїзд уважає потрібним в як найскоршій порядку проведення таких законодавчих і адміністративних засобів: 1. Треба переглянути і скомпонувати на підставі вимог сучасного економічного життя устав про промислову працю видання 1913 р. Між іншим слід передбачити таке: а) секції для фабричних і заводських справ треба зреорганізувати й вони повинні вляти ся центральними та місцевими органами для захисту інтересів промисловости й економічного розвитку держави. Також треба зреорганізувати фабричну й гірничу інспекцію і поставити в безпосередній звязок з інтересами промисловости; б) точне регламентованне прав робітництва на вільність коаліції в сфері охорони своїх професіональних інтересів, без права втручання їх в господарське життя підприємства й розпорядчі права адміністрації; в) регламентованне прав підприємців на вільність коаліції для захисту економічних інтересів; г) взаємні відносини підприємців і робітництва означать ся як окремими, так і колективними договорами. Колективні договори, як підвалини договорів особистого айма, можуть виникати лише при добровільній згоді з обох сторін через організації, які мають на те право; д) великість обочого часу повинна нормувати ся не инакше, як при відповіднім зазначенню правових громадських умов праці: внутрішніх, міжнародних, життєвих і економічних конъюктур. Меншення довготи обовязкового робочого часу може провртити ся тільки з відповідальною поступовістю, зі збереженням нормальної продуктивности праці—без скачкових порушень економічного життя краю. 2. Виданий тимчасовим російським правительством закон про вільність страйків треба переглянути, при чім не може мати місця безкарність насильних дій чинків над особою і такі засоби боротьби, які забороняють ся загальними карними законами. 3. В межах соціального забезпечення необхідні такі поалагодження: а) розробленне закону про обезпеченне (інвалідности та старости) на рахунок держави, підприємців і робітництва; б) перегляненне стнуючих законів з забезпеченнем робітництва на випадок хвороби й обезпеченне від нещасливих випадків, також і повелі тимчасового російського правительства до сих законів; в) відновленне ради й секцій для справ обезпечення. 4. За нованне промислових і судових судів у межах негайних поалагоджень Правительства, які дають можливість негайно приступити до виробу на фабриках і заводах для задоволення потреб держави й ринку. 5. Колективні договори, як і окремі угоди, пороблені з порушенням норм права, регулюючих ці договори, треба негайно признати недійсними. 6. Встановленне гідних умов розраховання при увільненні робітників. 7. Шліське представництво правительственной влади з представниками економічних організацій в межах розроблення питань робітничого законодавства. На останку зїзд уважає необхідним зазначити, що вивести промисловість з того катастрофального становища, в яким вона тепер опинила ся, можливо лише всемірним підйомом дисципліни праці й широкого зживання системи робіт спілками.

Після обмірковання устава „протофіса“ (союз представників промислу, торгу, фінансів, сільського господарства) голова зїзду фон Дітмар прочитав лист від союзу бувших

російських офіцерів, які прохали допомогти їм в справі одержання ріжних посад. Зїзд обіцяв їм свою піддержку.

Після сього фон Дітмар, закриваючи зїзд, виголосив коротку промову, в якій заохочував буржуазію до немилосердної боротьби з „соціалістами, які стоять під прапором Карла Маркса“. Буржуазія повинна взяти участь у державнім устрою як шляхом економічної, так і політичної роботи. Треба—говорив фон Дітмар—змінити свої погляди в політиці. Буржуазія повинна не лише займати пропоновані їй посади, але повинна йти до захвату влади.

Як бачимо з ухвалених зїздом резолюцій, панове промисловці, торговці, фінансісти й сільські господарі-поміщики рішучіші ніж панове кадети. Кадети не зважили ся говорити напр. про відміну 8-годинного робочого дня, а сі панове під всякими викрутками (див. уступ б) намагають ся вже провалити його. Законами тимчасового російського правительства (кадетського) вони також не вдоволені й домагають ся або відміни або перегляду й виправлення відповідно до „сучасних умов життя“. Земельку вони хотіли-б залишити й надалі переважно в руках поміщиків дуків-селян, а за шкоду від революції дістати грошову нагороду й поверненне зруйнованих господарств. Дуже мало хотять!.. Побачивши „нові умови“, панове промисловці і Ко. заворушили ся й беруть ся до „творчої“ роботи досить енергічно, але й занадто вже дореволюційним способом. Здобутки революції для них найбільша болячка й вони за одним махом хотіли-б повалити все дощенту, щоб і спомину не лишило ся, але чи не зарано почали проявляти свою дійсну щирість?

Зїзд вибрав був і послав до гетьмана спеціальну делегацію, яку прийняв гетьман 16 травня. Голова делегації вітав гетьмана від першого зїзду представників промисловости, торгу, фінансів і сільського господарства, заявляючи про бажанне всіх представників економічних сил України віддати ся справі улаштування нового державного, громадського й економічного життя. Як на перше завдання Уряду голова вказав на необхідність зміцнення законности та влади, а в області економічної політики — затвердження інституту приватної власности. Гетьман дякував за привітання і сказав, що він і Уряд в своїй роботі особливо підтримують громадські сили, котрі працюють над утвореннем добробуту України. При кінці своєї промови гетьман висловив запевненне, що представники економічних сил України розвитком своєї самодіяльности утворять міцні підвалини державного життя України й на сю самодіяльність Уряд буде спирати ся.

Варто ще зазначити, що хоч говорили присутні на зїзді й московською мовою, але переважно стояли на ґрунті української самостійної державности, а заяву про се міністра прийняли гучними оплесками. В давнім випадку представники зїзду пішли далі ніж панове кадети, які все ще мріють про „єдиную недеміую“.

Полонений Іван Павлюк.

Національна справа.

(Уваги на часі в звязку з війною).

II. Головні чинники й основні фази національно-відродних рухів нового часу.

(Продовженне)*.

В історії новочасного національного ренесансу сей романтичний етнографізм та археологізм — сі оригінальні й підроблені твори народної письменности відіграли дуже велику ролю, розбуджуючи національну самосвідомість серед народів, котрих стара історія уважала вже мерцями на все. Зацікавлення сею народньою літературною творчістю захоплювало для національної справи того чи иншого „живого мерця“, на-

самперед вчених дослідників, а далі й молоді сили з нової інтелігенції народу, який пробуджував ся. А з її рядів потім виходили дальші невтомні робітники, апостоли національного відродження, заслугою яких се останнє переходило згодом від релігійної, заслугою яких се останнє переходило згодом від релігійної, заслугою яких се останнє переходило згодом від релігійної фази національної романтики в другу, реальнішу: культурно-національного самоозначення. А в його творчій сфері почала прокидатися згодом національна дума народного загалу: їх потенційна національна сила поволі перетворювала ся у кінетичну енергію, що уможливляла поступену національну його індивідуалізацію та кристалізацію. Сі автентичні пам'ятки старого власного бытства були крім сього доброю знахідкою у визвольній боротьбі поневоєних народів ще під иншим оглядом: вони часто заперечували згідний закид „неісторичности“ або дуже образливий закид культурної „меншеартности“, якими народи-пани частували народів-кріпаків, поборюючи таким чином право сих останніх на національне визволення та нехтуючи їх культурно-національну самобутність. Про се ширше згадуємо нижче.

Тут мусимо зазначити, що саме бажанне відкинути сі закиди спонукало палких патріотів воскресаючих народів до фальшування старих пам'яток рідного письменства на зразок справді знайдених літературних пам'яток инших „неісторичних“ народів. Задля сеї самої вже причини деякі народи, відроджуючи ся, старали ся виводити своє походження від стародавніх культурних предків. Та напр. новогрецький рух захоплював ся пантеонським ідеалом і уважав ся за відновника античної Геллади, або новочасний румунський й національний Риму, а їх відродні прямовання за спробу оживлення староримської культурної спадщини.

Колиб отже романтизм був вічним, а прямування народів, які пробуджували ся під національним оглядом, не виходили поза літературно-культурні домагання й не збочували протилежно до політично-соціального й економічного шляху, можливо, що іділля поміж панськими й кріпацькими народами була б довгою та тривалішою. Але силою природного розвитку річ стає иншою. Бездоліє творче культурне життя програма національного відродження наперед було засуджене на неповолення, бо в душній атмосфері державного централізму й сутокультурній справі (як напр. вільний розвиток і прилюдне вживання рідної мови, нормальний розвиток власного шкільництва, не кажучи вже про права недержавних мов в урядованні) набували легко політичного характеру. Не лише російський царизм (пригадаймо напр. сумнославетний протипукарійський указ з 1876 р. або насильне насадження Литовця московської „гражданки“ замість латинської азбуки і т. ин.), але й революційна Франція, а потім Наполеон душили в Бельгії кожний прояв культурно-національного життя фламандського народу*).

В Австро-Угорщині при номінальній рівноправності народів (§ 19 основних державних законів) фактично культурний розвиток кріпацьких народів, а саме під політичним оглядом, дуже гальмуєть ся, як се добре видно з історії національного розвитку галицьких Українців, далматинських південних Славян або угорських Словаків. В Угорщині взагалі під сим оглядом положення кріпацьких народів дуже сумне. Таким робом, колиб навіть не було об'єктивних чинників, котрі скорше, чи пізніше приводять поневоєні народи до політичної боротьби за своє визволення, вже згадані вище конфлікти їх з державно пануючого народу немилуче завів би їх згодом на сі „малівіці“ політичної боротьби. Згадані ж об'єктивні чинники зв'язані були безпосередно з цілим економічно-суспільним розвитком нового часу, з революційованого й спричиненого головню сучасним капіталістичним ладом.

*) Сі протифламандські розпорядки дуже нагадують протипукарійський царський указ з 1876 р. Порівнюючи їх, маєть ся врахувати, що Іох Jusephovicі був копією з сього протифламандського первозору.

Як ми вже бачили вище, еманіпація працюючого народу була zarazом і еманіпацією „неісторичних“ і поневоєних народів, головне ядро котрих творив та й досі здебільшого творить селянський народ. Занепад патріархального докапіталістичного ладу, упродовження передтим хліборобських країв, пролетаризація селянського народу та його тяга до міст, словом, увесь сей новочасний добре відомий процес суспільної перебудови під впливом капіталізму спричинив витворення соціальних станів у „неісторичних“ народів, був причиною вільшого перетворення зі стану національного аморфізму в національний організм (або такій, що ще розвиваєть ся національний організм). У народів-кріпаків появив ся боротьба з робом власний пролетаріат—сеї авангард визвольної боротьби та будівничий майбутньої нової суспільности—і своя інтелігенція, яка серед поневоєних народів відіграє роль національно-пробудника та сівача національного усвідомлення.

Отже тому в країнах з сильно розвиненим капіталізмом „неісторичні“ народи, що відроджують ся, значно сильніше розвинули ся й досягли більші успіхи ніж у тих, де ще панують докапіталістичні або напів-капіталістичні господарські відносини. Вистарчить порівняти національний поступ Чехів, Лотвишів, Бстонців і подібних економічний момент) з вислідми національного відродження Литовців, Грузинів і Українців та особливо угорських поневоєних народів, аби уявити собі сей зв'язок поміж капіталізмом і розвитком новочасних національних рухів*).

Подікуди він може бути також ключем до географії новочасних національних рухів. У більш та давніше капіталістичній Європі—національні-відродні рухи поневоєних народів здебільшого вже в XIX ст. перейшли основні фази свого розвитку та загально осягли більші успіхи ніж у тих, де ще панують докапіталістичні або напів-капіталістичні господарські відносини. У східній же та осяденно східній Європі, куди своєї еволюції чав проникати значно пізніше**), і процес національного розвитку несамоу був загально відносно припізнений та повільнішим. Сю різню можна добре спостерегти в Австро-Угорщині або в Росії. І в одній і в другій національні рухи найсильнішим розвинули ся саме в найкапіталістичніших областях...

З капіталізмом безпосередно зв'язеть ся соціалізм як дуже ворожий чинник в пробудженню поневоєних народів, але уваги на сю тему відкладаємо до окремого розділу.

Ін. Бочковський.

(Далі буде).

*) Зрозуміло, що капіталізм не діяв ніде яко окремих та ізольованих чинників: був лише одним з головних серед инших, про які говорить ся в сім розділі. Історичний процес суспільного розвитку вельми складний. Всі спроби звести його до діла якогось одного чинника—дуже проблематичні й умовні та мають шість справи, зясуємо зглядність такого теоретичного схематизму на двох прикладах: отже Фінляндії, де й при розмірному повільнім розвитку капіталізму, але при вигіднім політичнім положенню (Фіни користували ся російсько-шведським антагонізмом щодо утримання гегемонії в Фінляндії) загальний вислід національного поступу був незвичайно добрий, а навпаки в капіталістичній Бельгії—Фламандії наслідком дуже невигідного політичного положення, а потім і з огляду на пасивність своєї релігії в національних справах (пор. попередню замітку про відносини поміж релігіями й національним поступом) національно й досі не живіють. Тому отже й зверхні уваги про роль капіталізму в національно-відродних руках нового часу не слід розуміти якось фаталістично, але бачити лише в них загально-орієнтаційні вказівки, котрих треба критично вживати в подальших випадках.

**) „Національний принцип,—каже Реннер у цитованій вже тут розвідці „Проблеми Сходу“,— який уформулювала західно-європейська історія в XIX ст. і який в XX ст. понав там в розклад, починає нині на Сході свій революційний похід. Його провідником є капіталізм, а йде за ним соціалізм“ (стор. 95).

Офіційальне німецьке освітленне справи Доброго.

Київські часописи приносять отсей офіційний німецький комунікат: Попереднє слідство в справі Доброго закінчується. Слідчий матеріал без сумніву установлює: план усунення Доброго склали бувший міністер внутрішніх справ Ткаченко й б. міністер військових справ Жуковський. Ткаченко стоєв на бороті всієї Німечки. Політика Ткаченка йшла о того, щоб боротися з німецьким впливом на Україні. На протилежній позиції стоєв банкир Добрий, який чесно магав до того, щоб виконано економічні зобов'язання щодо центральних держав. Під час підготовчої праці щодо виконання цих зобов'язань Добрий довів се ділом. На с'єм ґрунті між Ткачком і Добрим доходило до різних суперечок. Ткаченко й Жуковський врешті вирішили зробити вплив Доброго нешкідливим. Безпосереднім приводом до того була розмова між Ткачком і Добрим, під час якої останній не зрив ся з своїм приятельським відношенням до Німців.

Ткаченко використав сю характеристику Доброго як шкідливу інтересам України. Ткаченко повідомив Жуковського про свій план усунення Доброго й найшов у бувшій міністрі військових справ широго спільника. Після сього треба було найти спосіб укриття офіційних членів Товариства. З с'єю метою до змови заохочено Гавського, колишньої міської поліції. Участь Богацького обмежила ся наказом про усунення постів міліції увечері й виконення змови в кварталі, в яким жив Добрий.

Справжнім організатором арешту Доброго був Гавський, який доручив безпосередно виконання змови арешту Ткачкови, офіцеру Федорову й Чернобородову, які обидва спільниками організації Федорова й Чернобородова, як однак як підвладні виконували тільки розпорядки вищої влади, не підвладні в с'єй справі. Подробиці самого зникнення оголошено в своїм часі в пресі. Арешт відбув ся в квартирі Доброго. Підкупленням Осипова й інших підвладних вдало ся доброму поліпшити своє вимушене вигнання. Доброго помістили в готель в Харкові, де під офіцерським доглядом він не мав більше кригнення.

Істнування „Комітету рятунку України“, ім'єнем якого його арештовано, видувано для замаскування головної побуджачої причини. Зараз по відкриттю арешту Доброго пригуплено до енергичного розяснення с'єї справи. Щоб задержати учасників змови скорійше, ніж до них дійдуть звістки про розпочатте слідства, довело ся їх арештувати на засідання Ради. Успіх сього рішучого заходу проявив ся в скорім розясненню справи. Тепер під арештом перебувають бувший російський міністер Жуковський, Богацький, Гавський, Осипов і жінка Ткаченка. Міністри Ткаченкови вдало ся зохвати ся, однак більш менш сліди його знайдено. Добрий перебуває на повній свободі й продовжує свою діяльність згідно з своїми поглядами та бере участь в з'їзді промисловців і фінансістів у Києві. Варто згадати, що громадська думка Києва настільки обурена участю в змові бувших членів Правительства й їхнім учинком, що домагається оголошення старого Уряду. Виясненне подробиць справи Доброго, які вказують на широковорганізовану антинімецьку пропаганду старого Уряду, висліди та слідство оголосить ся в пресі.

Вісти.

В справі інтернованих, конфінованих і вивезених українських громадян в Австро-Угорщині. Посол Української Народної Республіки у Відні др. Андрій Яковлір звернув ся до ц. і к. міністерства закордонних справ з нотою, в якій,

посилаючи ся на VII артикул додаткового договору між Українською Народньою Республікою й Австро-Угорщиною, прохав, аби ц. і к. міністерство закордонних справ як найшвидше полагодило справу з поворотом інтернованих, конфінованих і вивезених громадян на Україну, згідно з умовами мирового договору. У відповідь на се ц. і к. міністерство закордонних справ повідомило посла письмом з 25 травня б. р. ч. 43789/П, що з боку міністерства вже зроблено відповідний розпорядок, щоб тим громадянам Української Народної Республіки, які можуть їхати на власний кошт, на їх прохання давав ся дозвіл для повороту на Україну. Що торкаєть ся тих громадян, які не мають зараз коштів виїхати, в справі безплатного перевезення їх на Україну пороблені всі заходи, щоб порозуміти ся з Українським Правительством і спільно розпочати перевіз їх на Україну. Такі незаметні українці залишені на короткій ще час в таборах для інтернованих, бо колиб їх випустили з таборів, вони терпіли б злидні. Щодо вивезених громадян з Волині та з прикордонної смуги—більшість цих громадян вже повернула до дому (кілька тисяч інтернованих у Гредігу-Нідеральмі). Нарешті ц. і к. міністерство обіцяє зробити всякі полекшення українським громадянам-конфінованим, оскільки в окремих випадках не повстане сумніву з державно-поліційної точки погляду. Таким чином досягнуто значні полекшення долі українських громадян в Австро-Угорщині. Нині всі інтерновані українські громадяне, які забажали б виїхати на свій кошт зараз на Україну, дістануть на се дозвіл. А длатого, щоб швидше дістати такий дозвіл, необхідно, аби громадяне звертали ся до Українського Посольства у Відні (Kärntnering, Hotel Bristol) за посвідченням, що вони дійсно українські громадяне й мають від українського правителства дозвіл на виїзд з України. З таким посвідченням місцеві військові й цивільні влади скорше зроблять з свого боку залежні формальности. Про все вище наведене п. посол Української Народної Республіки у Відні прохав нас довести до відома українських громадян, що живуть в Австро-Угорщині.

Нове товариство. В помешканні київського українського клубу „Родина“ відбули ся другі з черги сходини бувших членів організації в Німеччині й Австро-Угорщині або належали до таких організацій. Присутніх було 80 чоловік. До проводу нарадами вибрано головою А. Жука, заступником голови Калюжного, секретарем Лисенка. А. Жук виголосив реферат про діяльність Союзу визволення України в таборах полонених і повідомив, що Союз, виконавши своє політичне завдання та з огляду на довершений факт державної самостійности України й заключення миру між Україною й осередніми державами—постановив розв'язати себе й переводить тепер ліквідацію своєї роботи за границею. Над рефератом Жука вивязала ся дуже жива дискусія, в якій порушено гадку про необхідність засновання на Україні товариства, яке обєднало б найширші верстви трудового народу й боронило б їх культурні, економічні й політичні інтереси, беручи найактивнішу участь в будові Української Держави реальною працею на всіх полях народнього життя. До переведення с'єї гадки в життя вибрано особну комісію, яка має доповнити ся людьми з громадських кругів Києва й утворити організаційний комітет товариства. До комісії вибрано: О. Вараву (Кобця), А. Жука, Лисенка, Я. Тарасовського, Хоменка. Тарасовський держав реферат про сучасне становище на Україні та підніс гадку видати прокламацию до козаків розформованих українських дивізій з полонених, щоб вони не дали себе пірвати анархічним течіям, які нуртують в народі, а зайняли ся позитивною громадською роботою. В дискусії над с'єю справою більшість промовців висловлювала бажання, щоб в тім дусі появили ся статі в часописах, які б остерігали, перед руйнінською роботою не тільки бувших полонених, а все сільське населення. Вкінці постановлено на сходинах вислати письмо до українських таборових організацій в Ні-

меччині й Австро-Угорщині, в якім поінформувати товаришів про стан справ на Україні. Виконання цієї постанови доручено президії сходи (В.).

Повідомлення комісаріату народної освіти до всіх учителів Холмщини, Підляша й Полісся. З початку нового шкільного року навчання в початкових школах Холмщини, Підляша й Полісся провадитиметься українською мовою. Щоб пристосувати учителів цих країн до нових умов праці в українській школі, — в Бересті улаштовують двохмісячні курси українознавства для учителів початкових шкіл. Курси відкриті 15 червня с. р. (на 250 місць). Умови перебування учителів на курсах такі: Спільне помешкання для всіх дає держава; на харчування кожного вчителя дає держава 100 карбованців на місяць; деякі підручники також від держави; лектори платно одержують від держави; таким робом від учасного на удержання курсів ніяких коштів не вимагається, а щомісячна платня залишається. Від початку нового 1918/19 шкільного року на учительські посади лише межах дорученої мені як курія допускати допускати допускати, котрі прослухають курси українознавства в Бересті або надішлють до канцелярії комісаріату відповідні посвідки українських курсів щодо знання української мови та змоги провадити нею навчання. Маючи на увазі, що в Бересті крім українознавства викладатимуться: кооперація, пасічництво, садівництво, городництво й інші галузі сільського господарства, — пропонується учителям Холмщини, Підляша й Полісся звернути свою увагу на ці курси й їхати туди, не зважаючи на сучасні політичні обставини й незасованість щодо Холмщини. З приводу вище зазначеного, всім учасним Холмщини, Підляша та Полісся (краї, що окуповані німецько-австрійським військом), які тільки матимуть змогу, пропонується прийти 1-го або 6-го червня с. р. (н. ст.) до Києва (Трьохсвятительська вул., будинок ч. 8, мешкання ч. 14). Звідси вони поїдуть до Рівня — до завідувача реєстрації виступів п. А. Васильчука, а відтіля будуть реєструватися в Бересті 1-го червня до Рівня поїде одна група, а 6-го червня друга.

Вспра до збудування пам'ятника борцям за незалежність України. Столиця України — Київ зовсім бідний на монументи, які відносилися б до історії України. Ті монументи, що для краси площей ставилися при російській владі, мали на меті підкреслити залежність України від Москви та служити для вислову ідеї односторонності Росії. Таке значіння мають напр. монументи Хмельницькому та Кочубєєві й Іскрі. Персжити епоха героїчного напруження, коли під хвилі війни зусиллям найкращих синів України була здійснена давня мрія народу — утворення незалежної національної держави, повинна бути увіковічена улаштуванням якого небудь відповідного монументу. Одним з найзначніших по високому драматизму моментів цієї епохи була боротьба тільки що народженої Української Держави з більшовиками, темною силою, яка загрожувала не тільки загубити все, що досягнуто, а ще й взагалі зруйнувати культурне життя Рідного Краю. На оборону національної ідеї, культури й права встали всі кращі сили народу й на чолі їх українська молодь: школяри та студенти університетів. В боях під Крутами та Бахмачем полягло багато цих молодих героїв, що ціною своєї крові заплатили за волю Рідного Краю. Святий обов'язок вдячної Батьківщини не забути цих героїв. Треба, щоб пам'ять про них на завжди залишалася на Україні. Для цієї мети як найбільш відповідне збудування ім монументу. Справа ця дуже важлива, але треба зараз підтримати справу державною допомогою. Тому було б бажаним, аби Міністерство освіти оголосило народню підписку на улаштування монументу забитим в боях з більшовиками українським школярам і студентам та доручило відділові плястичних мистецтв справу організації (В.).

Установлення градоначальства. „Відродженне“ повідомляє про те, що градоначальником м. Києва призначено генерала

Ханукова. В зв'язку з установленням градоначальства розробляється проект, по котрому місто поділяється на дві поліцейські частини й відповідно до цього будуть утворені посади двох поліцеймейстрів. Вони матимуть двох помічників по адміністративній і господарській частині. Поліцеймейстр будуть підвладні градоначальникові. Міліція ж з корня буде збережена. Праця розслідного відділу також буде пов'язана в інші райони.

Київський український університет. На засіданні правління університету 12-го травня 1918 року ухвалено вибрати людей, які б зайняли всі вакансії відкриті в університеті в Кам'янці Подільській, як в київського українського університету. При голосуванні одержав більшість голосів прив.-доц. І. Огієнко. Тому рада докторів попрохала міністра призначити І. Огієнка уповноваженим від Міністерства освіти в справах улаштування відкриття в осінь українського університету в Кам'янці в складі двох факультетів: історично-філологічного та природничого (з факультетним відділом). Крім того в доповіді І. Огієнкови в справах природничого факультету вибрано професора М. Бучинського (В.).

Представники центральних держав про мир з Україною. Президія Української Парламентарної Репрезентації, а сам голова др. Євген Петрушевич і заступник голови др. Євген Левицький помістили в „Korrespondenz-Austria“ за згодою державного секретаря Кільмана звіт про прийняття Кільманом у Берліні дня 25 травня. Президія прибула до державного секретаря, щоб довідатися, яке становище займає на Україні. Між українським населенням настає побоювання, що берестейський договір, цілковите й послідовне переведення якого торкається також і австрійських українців, міг би бути закwestіонований. Державний секретар Кільман заявив, що Німеччина стоїть непохитно при берестейському договорі й що постанови того договору будуть цілком переведені. Тому побоювання, що державна самостійність знесується, зовсім безосновні. — Угорський президент міністрів др. Векерле заявив, що визначення для ратифікації миру речень не проминуло і ратифікація відбудеться в короткім часі.

Проф. Рорбах у Києві. М. Берлацький подав у „Послідні Новостях“ інтерв'ю з проф. Рорбахом, що загостив в Києві як голова берлінського Німецько-українського Товариства з секретарем цього товариства відомим істориком Шмідтом. Згадане товариство ставить собі цілю познайомити з культурою України й навідивити. Перші результати роботи товариства виявляються у видаванні в Берліні спеціального місячника в німецькій і українській мовах, де помістяться статті й ілюстрації культурно-політичного характеру. Що торкається пробуювання німецьких військ на Україні, вони не лишуться довше, тільки до утвердження такої ладу в краї, при якій можна буде поставити дальші зносини на нормальній міжнародній дипломатичній ґрунті. Проф. Рорбах впевнений вірити в політичну й фінансову силу Українського Правительства. Треба лише продати селянам землю, а зараз утворитися мільярдний фонд. За ці гроші можна буде відновити авторитетну владу, а Правительство з грошми та властю може рахувати й на довіру союзника й на довіру народу. Теперішній побут Німців на Україні зводиться до закладення торговельного договору з Україною. Укляючи, тому між Україною й Німеччиною повинна установитися правильний товарообмін. Заперечивши чутки про бажання Німців окупувати Петроград і Москву, назвав проф. Рорбах поголоски про буцім-то задуману Німцями колонізацію півдня Росії взагалі та зокрема Миколаїв безглуздими. Навпаки, Німці думають про переселення бідніших з колоній у плодовиті губ. Надбатьківського краю.

Київський повітовий учительський з'їзд відбувся недавно в присутстві 105 членів Повітової Учительської Спілки. Головою зборів вибрано А. Чередниченка. Перший реферат „Про діяльність Шкільної Рада“ мав Путята. Референт зажадав, щоб 1) всі школи забезпечити підручниками й відповідним знаряддям, 2) улаштувати курси, 3) зорганізувати волосні учительські бібліотеки, 4) подбати про позашкільну освіту. Про діяльність Ради Спілки реферував Кобзарь, а потім комісар по освіті Пастернак виступив з виступом на з'їзді. Він також познайомив з'їзд з роботою Міністерства народної освіти щодо улаштування учительських курсів. Зазначив, що постановлено в дітку улаштувати курси українознавства. Курси мають бути трьох типів: для лекторів, для учителів середніх і вищих початкових шкіл і для учителів початкових шкіл. По дискусії в справі іспитів для учителів з українознавства прийнято резолюцію Олександра: „З'їзд учителів київського повіту признає необхідним, щоб до початку 1919/20 шкільного року всі учителі, які працюють в українських школах, здали спеціальний іспит по українознавству, програму якого складе Міністерство народної освіти разом з представниками Всеукраїнської Учительської Спілки“. На з'їзді сконстатовано, що в справі українізації школи на місцях зроблено дуже мало. Учні не знають, хто вони, чії вони діти. Матеріальне становище учительства досить скрутне.

Катеринославська міська рада розпущена наслідком ухвали крайно демагогічної резолюції проти нової власті.

Національно-персональна автономія на Україні. Часописся доносять, що теперішнє Українське Правительство тверде думає зберігати самобутність народів, які заселяють Україну як під побутами, так і під релігійним оглядом. Уважаючи, що на Україні всі горожане рівноправні, Правительство зберігатиме права національних меншостей, для якої ціли створить ся окремий орган. Про форми останнього не постановлено ще нічого. Поки-що скасовано національні міністерства.

Отаманом гетьманського штабу назначений В. Дашкевич-Горбаський. Один з його предків Остап Дашкевич відомий в історії яко перший отаман, організатор регулярного козацького війська на Україні. Ген. Дашкевич-Горбаський брав участь в російсько-японській війні 1904—1905 рр., а в останній війні в першій армійській корпусі командував зразу через 1½ року 96 пішим полком, а потім 24 пішою дивізією. Має великі військові нагороди до Георгієвської зброї включно. Брав велику участь у військовій літературі, працюючи над тактичними й організаційними питаннями. Начальник штабу гетьмана належить до наймолодших і найталановитіших українських генералів (В.).

„Молодая Украина“ почала виходити яко щоденна часопись в Одесі, присвячена для тих, котрі почувують себе Українцями, але не знають української мови. Се змінена назва первісно задуманої „Української Життя“, яку мав редагувати В. Піснячевський, колишній петербурзький кореспондент „Ради“ й видавець органу Української Громади в російській Думі „Вістник в Думі“. — Досі виходили в Одесі два українські денники, раю „Вільне Життя“, а увечері „Вісник Одеси“, остання замість бувших „Відомостей Градоначальства“.

Товарообмін між Україною і осередніми державами. „Нова Рада“ доносить, що до Києва наспів з Німеччини перший транспорт товарів. У Києві заложено австро-угорсько-німецьке експортне бюро для плекання експорту сільськогосподарських продуктів з України. При Міністерстві торгівлі та промислу утворено комітет, який має пособляти розвиткові всіх галузей українського державного господарства. Комітет опрацював досі ті продукти, які Україна має вислати до центральних держав і які має дістати від центральних держав.

Білорусь і українсько-російські мирові переговори. Українська Рада міністрів займала ся питанням, чи білоруська

делегатія має бути офіційно допущена до українсько-великоруських мирових переговорів. Вкінці прийнято ухвалу не допустити Білорусів до участі в нарадах тому, що поки-що нема офіційного білоруського правительства, однак так подбати за справи Білоруси, щоб улекшити будову нової республіки.

Путивельський повіт до України. Рада міністрів постановила на бажання гетьмана прилучити путивельський повіт курської губ. до України.

Свято відкриття Українського Клубу у Києві. У неділю 19 мая увечері відбуло ся урочисте відкриття Українського Клубу в новім великім двохповерховім будинку на розі Пушкінської та Прорівної вулиць. На свято відкриття завітало багато офіційних осіб, політичних і громадських діячів і ин. Серед сих гостей були гетьман, німецький посол барон Мумм, австрійський повновласник на Україні принц фон Гертвальд, болгарський посол Шишманов, київський командант Ципович, чужоземні офіцери й багато інших осіб. Свято розпочало ся промовою Л. Старицької-Черняхівської, яка, відзначивши культурно-політичну роль такої інституції, як Український Клуб, висловила надію, що всі Українці без ріжниць партій обєднають ся і здійснять ті ідеали, за які бороли ся й полягли кращі сини України. Скінчила Старицька-Черняхівська свою промову надією, що ті, хто зараз держать у своїх руках долю України, користатимуть ся допомогою щирих синів України та спільними силами виведуть її на шлях самостійного вільного життя. Далі з короткою промовою (українською мовою) виступив гетьман Скоропадський. Він зазначив, що політика на Україні повинна вестися на демократичних основах і він щиро додержуватиметься сих основ. Потім Старицька-Черняхівська вітала німецьких гостей, звернувши ся до них німецькою мовою. Після офіційної частини свята гості слухали концертний відділ, потім відбула ся вечера, на яку були запрошені гетьман, чужоземні гості й українські громадські та політичні діячі. За вечерею промовляли др. Лукасевич, др. Галіп, гетьман і барон Мумм. Др. Лукасевич у своїй промові висловив надію, що се вечірка стане початком єднання дружніх тепер народів. Гетьман у своїй промові ще раз прохав вірити, що він уживе всіх заходів до того, щоб Україна була вільною і незалежною. Німецький посол барон Мумм висловив бажання, щоб Україна стала вільною країною й вийшла на широкий шлях вільного життя. Наприкінці барон Мумм проголосив „ура“ на честь українського народу (Н. Р.).

Комітет помочи бувшим полоненим у Києві. Дня 20 мая в помешканні київського клубу „Родина“ відбули ся товариські сходини бувших полонених, що належали в полоні до українських організацій. На сходини прибуло біля 100 душ. Відкрив наради Жук і подав зібраним, що метою сходин є те, як помогти бувшим полоненим, котрі перебувають у важкім матеріальним становищі. Головою вибрано Є. Тарасовського, секретарем Д. Олячина. По всесторонній виміні думок учасників сходин ухвалено вибрати комітет помочи бувшим полоненим, який має зайняти ся вишукуванням посад для безробітних, уділюваннем грошової запомоги потребним, зібрати на се жертви й инше. Комітет має давати поміч передовсім козакам розформованих дивізій з полонених, а також тим бувшим полоненим, хто належав у полоні до українських організацій або стояв з ними в зносінах. До комітету вибрано: Андріюка, Виховського, Гладкого, Діхтяра, Жука, Лопушенка, Тарановського, Чикаленка, Шаповала, заступників Байлова, Каложного, Щербину. По закінченню наради відкрив комітет своє перше конституюче засідання, на яким вибрано головою Чикаленка, заступником голови Гладкого, секретарем Діхтяра, скарбником Андріюка. Комітет має кооптувати в свій склад ще 7 членів з громадянських кол Києва й потім наново уконституувати ся. На сходинах зібрано між учасниками добровільних датків 313 карб. 15 коп. і тутже уділено багатьом потребним невеликі грошеві підмоги (Н. Р.).

Професора М. Грушевського вибрано почесним членом українського народнього університету за великі заслуги в справі розвитку української культури й науки.

Хведір Лизогуб. Одеська „Родная Страна“ подає такі біографічні дані про голову теперішнього українського кабінету: Хведір Лизогуб родився 6 листопада 1868 р. в родовому маєтку Сиднівські, чернігівським повітом. Від 1897 р. був членом Чернігівського губернського земського зібрання. Від 1901 р. був головою полтавської губернської управи, а від 1915 р. по номінації великого князя Николая Николаевича намісником на Кавказі запросив його останній на члена ради намісника для заведення на Кавказі земських інституцій. Після революції по утворенню кабінету кн. Львова увесь час був у міністерстві внутрішніх справ, завідуючи справами закордонних підданих. В часі, коли був головою полтавської губернської земської управи, виявив величезну здатність до праці, великий організаційний талант і широкий погляд на завдання земства.

Розмова з міністром справедливости. В розмові з кореспондентом „Последних Новостей“ міністер справедливости проф. Чубинський сказав ось що: „Я українець і син українського діяча, сим вповні визначається моє відношення до Української Держави. В своїй практичній діяльності я-виходитиму з сержа мого відношення, але буду старатися українізацію суду проводити з відповідною поступеністю. Се дає можливість лишити на своїх місцях багатьох цінних судових діячів, не підготованих зараз вповні до негайного переходу на українську мову. Державною мовою, само собою розуміється, є українська. В перших часах нам прийде ся очевидно їх перекладу. Так само нема вповні установленої правничої термінології на українській мові. Треба взяти під увагу, що й адвокатура не вповні підготовлена до повної українізації зараз. Постепенне проведення в життя форми українізації дасть можливість і судовим діячам і адвокатури підготовити ся і негайно перейти до них. Я приступив уже до утворення окремих комісій для спільного вироблення української мови правничої термінології й для організації перекладів законів. Далі найбільшим завданням Міністерства є приближенне існуючого тепер апеляційного суду до типу давньої судової палати. Загалом всі перемини проводитимуть ся на основі судових установ 1864 р.“

Лист до редакції. Високоповажаний пане Редакторе! Газета „L'Ukraine“, яка виходить в Льозанні, помістила (в No 50) відомість, що я був її редактором. Просю Вас ласкаво помістити в „Вістнику“ мою заяву, що я ліквідував редакцію газети „L'Ukraine“ не був, на її редакцію не мав впливу навіть, що я зайняв в „Ділі“ в 1916 р., й що я перестав навіть там мої статі в 1917 р. З високим поважаннем
Гр. Михайло Тишкевич.

Бібліографія.

Календарик на рік 1918. Видання Української Культурної Ради. Стор. 56. Ц. К 1-20 (!).

Степан Рудницький. Україна. Наш Рідний Край. Накладом Загальної Української Культурної Ради. Львів, 1917. Стор. 340+(4). Ц. К 4-50.

Зміст: Любимі й познаваймо себе Рідний Край. Де лежить Україна, які її межі й сусіди? Про гори, низи, ріки й моря України. Про підсоне України, її ростиинний і звіриний світ. Про наш український народ. Як живеть ся тепер нашому народови? Про землі, городи й села України. Книжку ілюструють такі картини: Українське село. Село коло Кобеляк. Кобзарь Кучеренко з поводатором. Хата на Київщині. Хата на Полтавщині. Хутір Українські кобзарі. Пристань у Кременчуці. Пристань у Крукові. Рибалки при устях

Дону. Лиман коло Одеси. Річка Бистриця в Карпатах. Дніпровий беріг у Києві з пам'ятником св. Володимира. Дніпрові пороги. Дніпрова долина коло Раківця. Ріка Донець. Ріка Припять на Поліссю. Яр над Смотричем коло Камінця. Над горішньою Кубаню. Горлястий беріг на Криві Гірській. Премисль. Львів. Євпаторія, Ірпін, Верх Сивуля. Черніїв. Булиця в Миргороді. Полтава. Харків. Одеса. Миколаїв. Катеринослав. Таганрог. Керч. Феодозія. Ставрополь.

Найцінніша се книжка споміж усього видавничого дорібку Української Культурної Ради. А щоб у кого не зродило ся підозріння з уваги на порівнюванню отсього видання з видавничою діяльністю У. К. Ради, треба сказати, що книжка проф. Рудницького і важним змістом і легким способом викладу й ілюстраційним боком і добрим папером се дуже гарний набуток української популярної літератури й без сумніву швидко розійдеться ся.

Малюнки Сергія Васильківського. Друге видання П. Дятлова. Серія 12 карт. Ц. 2 К. В серію отсих зі смаком виданих листівок, прикрашених на верхній стороні німою картою України, входять: 1. Запорожець в степу. 2. На Волині. 3. Козача оселя на Полтавщині. 4. Річка Псьол на Полтавщині. 5. Весна на Полтавщині. 6. Хуртовина на Дніпрі. 7. „Сковородинський псалом“ (на Полтавщині). 8. Рандок на Дніпровій плавні. 9. Відлига на Полтавщині. 10. Підторже на Полтавщині. 11. Відлига Квітки-Основаєнка коло Харкова. 12. Ромоданський шлях.

Nikolai Gogol. Ukrainische Geschichten. Deutsch von Alexander Eliasberg. Gustav Kiepenheuer Verlag, Weimar, 1917. Стор. 191. Ц. 2-20 марк. У збірку входять переклади оповідань: Ніч під Івана Купала, Страшна пімста й Вій.

Купуйте добрі й гарні видання УЧИТЕЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ в Коломиї.

1. Вибір нарисів і новель Стефаніка, Семанюка, Мартовича	К. 1.60
2. Вибір казок народніх, Драгоманова, Франка	„ 1.60
3. Дж. Гам. Фольклор	„ 1.60
4. Ів. Левицький. Побіда Хмельницького під Збаражем	„ —20
5. Макогон. Проти фіїлі. Новелі	„ —40
6. „ Учительські гаразди. Нариси	„ —40
7. Приймак. Поезії	„ —80
8. Селянський. Польська школа в московськїм ярмі	„ —30
9. „ Ясне сонічко України. Істор. повість	„ —30
10. М. Сл. У зарані слави. З княжих часів	„ —30
11. Л. Толстой. Думки про народне образование	„ —40
12. 350 загадок молодим і старим на забаву	„ —40
13. Учительський альманах	„ 4.—
14. Ів. Франко. Вибір поезій	„ 1.60
15. „ В поті чола	„ 1.60
16. Хлопська доля. Оповід. Стефаніка, Семанюка	„ —10
17. Т. Шевченко. Гайдамаки	„ —80
18. „ Історичні поеми	„ —50

Замовляти в адміністрації „Вістника“: Wistnyk, Wien, VIII, Josefstädterstraße 79.

Зміст: А. Жук. До кого повинна пристати Україна. — М. Троцький. Партії і держава. — В. Науменко. На могилу Людмили Мих. Драгомановій. (З давніх літ). — Мінхенський професор др. Павль Сальвісберг про вищі школи на Україні. — Ще про зїзд партії соціалістів-федералістів. — Полоний Іван Павлюк. Зїзд представників промисловости, торгу, фінансів та сільського господарства на Україні. — Іп. Бочковський. Національна справа. II Головні чинники й основні фази національно-вїдродних рухів нового часу. (Далі). — Офіційне німецьке освітленне справи Доброго. — Вісти. — Бібліографія.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарні Адольфа Гольцгаузена в Відні. —